

Tämän teoksen sähköisen version on julkaissut Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS) Creative Commons -lisenssillä: CC BY-NC-ND 4.0 International. Lisenssiin voi tutustua englanniksi osoitteessa: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on saanut sähköisen julkaisuluvan teoksen oikeudenhaltijoilta. Mikäli olette oikeudenhaltija, jota SKS ei ole tavoittanut, pyydämme teitä ystävällisesti ottamaan yhteyttä [SKS:aan](#).

Jari Niemelä

Tuntematon ruotusotilas

Suomen Historiallinen Seura
Finska Historiska Samfundet
Societas Historica Finlandiae

Historiallisia tutkimuksia 157

Jari Niemelä

Tuntematon ruotusotilas

Ruotsinajan lopun ruotuarmeijan
miehistön sosiaalinen ja taloudellinen
asema Satakunnassa

Tutkimus on otettu julkaistavaksi Suomen Historiallisen Seuran sarjassa Historiallisia Tutkimuksia Turun yliopiston humanistisen tiedekunnan antaman painatusluvan perusteella.

Kansi: Rauno Endén.

Kansikuva: Vasemmalla: Björneborgs Regemente Beklädnads (Stat 8 juni 1798), oikealla Nylands Regemente Beklädnads. Akvarelli, Museoviraston Historian kuva-arkisto.

Valokuva: Ritva Bäckman 1990.

2. painos

ISSN-0073-2559

ISBN-951-8915-37-7

Painettu Karisto Oy:n kirjapainossa,
Hämeenlinna 1991

SISÄLLYS

SAATTEEKSI	9
1. JOHDANTO	11
Miksi tutkia ruotuarmeijan miehistöä?	11
Rajaukset	14
Metodi ja lähteet	17
Tutkimusalue – Satakunnan ruotusotilaiden sosiaalis- taloudellinen ympäristö	25
Ruotuarmeija – miehistön institutionaalinen ympäristö	31
Ruotujakolaitos	31
Varamiesjärjestelmä	35
Ruotuarmeijan hajottaminen	38
2. MIEHISTÖN SOSIAALINEN ASEMA ENNEN SOTILAS- PALVELUKSEN ALOITTAMISTA	41
Miesten syntyperä	41
Pitäjien välinen muuttoliike ennen pestin ottamista	51
Sotilaspalvelusta edeltäneet ammatit	53
Avioliitot sosiaalisen aseman osoittajina	56
3. MIEHISTÖ ARMEIJAN RULLISSA	61
Pestin ottaminen	61
Tehtävät ruotuarmeijassa	66
Harjoitukset	66
Työkomennukset	68
Osallistuminen sotiin	73
Kustaa III:n sota	73
Toinen Pommerin sota	78
Suomen sota	78
Sotilasuralla eteneminen	81

Poistunta	82
4. RUOTUARMEEIJAN MIEHISTÖN TALOUDELLINEN ASEMA	86
Torppa palkkauksen osana	86
Oikeus torppaan säädösten valossa	86
Torppaoikeus käytännössä	89
Rakennukset	95
Viljelykset	102
Pellot	102
Niityt	109
Aitojen ja ojien kunnossapito	113
Metsänkäyttöoikeus	114
Rahapalkka ja vastaavat luontaisedut	116
Kertakorvaukset	116
Kruunun maksama vuosipalkka	119
Talonpoikien maksama vuosipalkka	121
Työvaatetus	122
Työkomennuspalkat	125
Kokousmuona- ja kyyditys	125
Verovapaudet	126
Sivutulot	127
Miehistön varallisuus: eläimet ja muu irtaimisto	130
5. SOTILASPALVELUSKAUDEN JÄLKEINEN TOIMEENTULO ENNEN SUOMEN SOTAA	138
Eron jälkeiset ammattitiedot	138
Eläkkeet	143
Elinaikaiset nautintaoikeudet	147
Ruotumiesten leskien taloudellinen asema	155
6. SUOMEN SODAN VETERAANIEN ELINOLOT	156
Torppien ja viljelysten hallintaoikeus	156
Eläkkeet	158
Suomen sodan veteraanien fyysiset mahdollisuudet hankkia toimeentulonsa	159
Miehistön Suomen sodan jälkeinen sijoittuminen	161
Yleiskatsaus	161
Torppareiksi sijoittuneet	162
Entisinä ruotusotilaina lähteissä esiintyvät miehet	166
Muut ammatit	167
Sotalesket	168

7. MIEHISTÖN LASTEN SJOITTUMINEN	
YHTEISKUNTAAN	170
Tavoitteet, menetelmät ja mahdollisuudet	170
Tutkimusjoukosta poistettavat: kuolleet ja muuttaneet	174
Ammatteihin vakiintuminen	176
Kohoamismahdollisuudet maataomistavaan väestöön	176
Sotilasammatin periytyminen	178
Sijoittuminen torppariväestöön	180
Maatalouden varsinaiseen työväkeen päätyneet	182
Muut ammatit: käsityöläiset	186
Ammattittomat	187
8. RUOTUJAKOISEN ARMEIJAN MIEHISTÖ JA SEN PERHEET SATAKUNTALAISEN MAALAI- S- YHTEISKUNNAN OSANA	189
LYHENNYKSET	194
LÄHTEET	195
HENKILÖ- JA PAIKANNIMIHAKEMISTO	210
SUMMARY	216

Saatteeksi

Väitöskirjatyöni alku on mahdollista laskea eräästä professori Pentti Virrankosken Suomen historian laudaturseminaarin johdantokurssin luennosta syyslukukaudella 1976. Hän mainitsi, että ruotusotilaita ei juuri ollut tutkittu ja että joku läsnäolijoista voisi tehdä pro gradu-työnsä tästä kysymyksestä.

Tartuin aiheeseen arvaamatta, että se johtaisi minut tutkijanuralle. Tällä tiellä on ollut oppaanani professori Virrankosken lisäksi lisen-siaattityövaiheen ”isäntäni”, lisen-siaattityöni toinen tarkastaja ja väi-töskirjani esitarkastaja apulaisprofessori Jussi T. Lappalainen. Heille molemmille erityinen kiitos monipuolisista ohjeista ja kaikissa vaiheissa saamastani myötämielestä. Lisen-siaattityöni toiselle tarkastajalle do-sentti Erkki Markkaselle olen kiitollinen merkittävistä korjausehdotuk-sista. Väitöskirjani toiselle esitarkastajalle professori Toivo J. Palopos-kelle esitän kiitokset syvällisestä perehtymisestä työhöni sekä arvokkais-ta neuvoista ja huomautuksista.

Tutkija ei voi eristäytyä kammioonsa, sillä virikkeet, apu ja tuki työtovereilta ovat välttämättömiä. Nimiä mainitsematta haluan kiittää kaikkia Turun yliopiston Suomen historian lisen-siaattiseminaarilaisia ja työtovereitani historian laitoksessa hyvistä neuvoista ja huomautuksista työni eri esivaiheiden tarkastustilaisuuksissa sekä vapaissa kahvipöytä-keskusteluissa.

Taloudellisesta tuesta kiitän Emil Aaltosen säätiötä, joka on myöntä-nyt minulle apurahan kahdesti, Suomen kulttuurirahaston Varsinais-Suomen rahastoa ja oikeusneuvos F. O. Liliuksen stipendirahastoa.

Turun maakunta-arkiston asiantuntevalle, avuliaalle ja ystävälliselle henkilökunnalle on osoitettava erityinen kiitos. Suomen Historiallisa Seuraa kiitän siitä, että se on hyväksynyt väitöskirjani Historiallisa Tutkimuksia-sarjaansa ja seuran toiminnanjohtajaa Rauno Endeniä su-juvasta yhteistyöstä kirjan painatustyössä. MA Antony Landonille

osoitan kiitoksen taitavasti käännetystä englanninkielisestä tiivistelmästä.

Kotijoukkojen kestävyys ratkaisee viime kädessä sodan lopputuloksen. Sekä vanhempani että vaimoni Henna ja poikani Matti, Juho ja Visa ovat antaneet työlleni varauksettoman tukensa ja kestäneet oman osansa ruotusotilastutkijan lähimpinä urhoollisesti.

Loimaalla 1.8.1990

Jari Niemelä

1. Johdanto

Miksi tutkia ruotuarmeijan miehistöä?

Johan Ludvig Runeberg on saanut kansallisrunoilijan aseman ensi sijassa ”Vänrikki Stoolin tarinoiden” ansiosta. Mainittu runoteos on luonut monien sukupolvien mielissä kuvan Ruotsin ajan lopun ruotusotilaista: Sotilasammattissa oltiin isästä poikaan, joka jo viisitoistavuotiaana lähti armeijan riveihin ”tiet’ isäin astumaan”.¹ Kun J. R. Danielson-Kalmari kirjoitti 1890-luvun puolivälissä teoksensa ”Suomen sota ja Suomen sotilaita”, hän viittasi Runebergiin Suomen sodan sotilaiden aikalaisena: ”Missä he taistelivat ja kärsivät, siellä hyörii uusissa pyrinnöissä uusi sukupolvi, jonka silmä ei enää ole ketään heistä nähnyt ja joka jo koettaa Vänrikinkin Tarinoita tyynesti arvostella.”²

Sekä Runeberg että Danielson-Kalmari ovat korostaneet vanhojen ruotumiesten – erityisesti Suomen sodan veteraanien – kovaa kohtaloa:³ ”Hän ruoturina muuten eleli vanhoillaan; sodista muinaisista jäi saaliiks arvet vaan;” Suomen sodan jälkeen miehistö joutui pois torpistaan mieron tielle, pahimmillaan kerjäämään: ”Nytpä torilla ma laulan, leipäpalaa pyydän näin”, kuten runon vanha krenatööri.

Samaan aikaan kun Danielson-Kalmari kirjoitti edellä mainittua tutkimustaan, Ruotsin pääesikunnan sotahistorian osasto aloitti Ruotsin vuosien 1808-09 sotia käsittelevän laajan tutkimusohjelman. Sen tuloksena julkaistiin vuosina 1895-1922 teossarja ”Sveriges krig åren 1808-09 I-IX”. Ensimmäisessä osassa selvitetään säädöksiin perustuen myös ruotusotilaiden asemaa armeijassa sekä heidän taloudellisia olo-

¹ Paavo Cajanderin suomennos.

² Danielson 1896, s. 789.

³ Vrt. esim. Juva 1966, s. 64-66.

*Kuva 1.
Sotavanhus. August Malmströmin piirros vuonna 1887 Tukholmassa painetussa Vänrikki Stoolin tarinoissa.*

jaan; muuten sarjassa keskitytään sotatapahtumien yksityiskohtaiseen selostamiseen.

Ruotujakoisen jalkaväen syntyvaiheita ovat tutkineet perusteellisesti 1920-luvulla *Sven Ågren* Ruotsissa ja meillä seuraavalla vuosikymmenellä *Arvo Viljanti*. Viimeksi mainittu esittää kattavasti myös miehistön palkkauksen ja huollon 1600-luvun lopulla. *Elfred Kummin* teos ”Indelt soldat och rotebonde” vuodelta 1949 ei ole täysin luotettava 1700-luvun osalta, koska kirjoittaja tukeutuu tietoihin ruotsalaisten ruotumiesten oloista 1800-luvun lopulla.⁴ Viimeksi ilmestynyt kokonaisuus Suomen sodasta, Eirik Hornborgin ”När riket sprängdes” vuodelta 1955 sisältää jonkin verran uusia tutkimustuloksia myös miehistön osalta.

Erikoistutkimuksia ruotusotilaista on tehty vain laivamiehistöstä, jota ovat tutkineet vuonna 1959 *Jarl Stormbom* ja vuonna 1967 *Tauno Perälä*. Edellinen on käsitellyt laivamiehenpitoa Lounais-Suomessa 1700-luvulla ja jälkimmäinen Etelä-Suomen ja Ahvenanmaan laivamieskompanian miehistön sosiaalista alkuperää 1700-luvun puolivälissä.

Sekä yleisesitysten että paikallishistorioiden kirjoittajien käsitykset ruotusotilaista ovat perustuneet pääasiassa edellä mainittuihin teoksiin. Toki ei pidä unohtaa paikallishistorioissa usein mukaan otettua esimerkinomaista asiakirja-aineistoa – lähinnä tuomiokirjamateriaalia – joka on laventanut tietoutta ruotumiesten elinoloista ja asemasta maalaisyhteisössä.

Muita 1700-luvun maalaisrahvasta käsitteleviä tutkimuksia, joiden tuloksia on mahdollista käyttää vertailuaineistona ruotuväen miehistön sosiaalista ja taloudellista asemaa tarkasteltaessa, on niitäkin perin niukasti. Tässä yhteydessä on syytä mainita vain Turun yliopiston käsityöläisprojektin tuottamat tulokset: Satakunnan 1700-luvun osalta erityisesti *Veikko Laakson* Loimaan ja Huittisten suurpitäjien käsityöläisiä vuosina 1721-1809 käsittelevä tutkimus.

Suomen maaseudulla oli vuonna 1805 sotaväen miehistöperheisiin kuuluvaa väestöä noin 52000 henkeä. Tämän ryhmän osuus koko maalaisväestöstä vaihteli Turun ja Porin läänin 9 %:sta ja Uudenmaan-Hämeen sekä Heinolan läänien noin 8 %:sta Itä- ja Pohjois-Suomen noin 3 %:iin. Luvuissa ovat mukana myös värväytyt miehet ja heidän perheensä, mutta Länsi-Suomessa värväytyjä oli vähän.⁵

Suomen väkiluku kasvoi vuosina 1751-1805 yli kaksinkertaiseksi. Myös ruotuarmeijan miehistön määrä lisääntyi 1770-luvun puolivälissä,

⁴ Ruotsissa oli ruotujakolaitos vuoteen 1901.

⁵ Fougstedt-Raivio 1953, taulukot. Mukaan on laskettu myös toimestaan eronneista miehistöä vastaava osuus. Samalla tavalla on laskettu sotilasväestön osuus vaimojen, leskien ja lasten määrästä.

jolloin Etelä-Suomessa toteutettiin varamieslaitos. Koko armeijan mieslukua lisäsi vuosisadan lopulta lähtien uusien värvättyjen joukko-osastojen perustaminen. Miehistön osuus koko maan väestöstä kohosi vuodesta 1769 vuoteen 1775 lähes kaksinkertaiseksi ja pysytteli tämän jälkeen likipitään ennallaan.⁶ Tämä kehitys päättyi vuonna 1809 miehistön kannalta katastrofiin: paitsi sodan aiheuttamia kärsimyksiä se joutui kokemaan oman ammattinsa täydellisen loppumisen.

Edellä esille tulleista lähtökohdista syntyvät seuraavat peruskysymykset:

- Mistä sosiaaliryhmistä ruotusotilaat ja heidän vaimonsa olivat peräisin?
- Millaiset olivat miehistön vaiheet armeijassa?
- Millainen ruotusotilasväestön sosiaalinen ja taloudellinen asema oli Ruotsin ajan lopulla ja miten se kehittyi?
- Miten miehistö sijoittui Suomen sodan jälkeen?
- Miten ruotusotilaiden lapset sijoittuivat yhteiskuntaan; muuttuivatko lasten mahdollisuudet Suomen sodan jälkeen?

Rajaukset

Ruotsin ajan maatonta väestöä tutkittaessa joudutaan pakosta vaikeiden työn rajaamiseen liittyvien ongelmien eteen. Tutkimusalueen ja -joukon on oltava pienehkö, jotta niukoista ja hajallaan esiintyvistä lähdetiedoista on mahdollista koota kokonaisuus.⁷

Käsillä olevan tutkimuksen maantieteellinen alue käsittää ne historiallisen Satakunnan pitäjät, jotka jäivät vuoden 1775 lääninrajamuutoksen jälkeen suurimmalta osaltaan Turun ja Porin lääniin. Tällä tavalla rajatun Satakunnan olen valinnut tutkimusalueeksi pelkästään siitä syystä, että lähdeytön vuoksi tarkastelun kohteeksi on täytynyt ottaa hallinnollisesti yhtenäinen, selväpiirteinen alue.⁸ Valinta on osunut Satakuntaan, koska olen aloittanut tutkimukseni Loimaan ruotusotilaita käsittelevänä pro gradu-työnä, mistä alue on laajentunut nykyiselleen.

⁶ Fougstedt-Raivio 1953.

⁷ Vrt. Artéus 1989, s. 13.

⁸ Vrt. Heino 1985, s. 11-13.

*Kartta 1.
Tutkimusalue. Kirkkopitäjien rajat ja kirkot 1700-luvun lopulla. Näyte-
pitäjät viivoitettu.*

Tilastointiyksikkönä on kirkkopitäjä,⁹ koska keskeinen osa lähdeaineistosta on peräisin kirkollisesta väestökirjanpidosta. Tosin satakuntalaisten kirkko- ja hallintopitäjien väliset erot olivat vähäisiä: Loimaan hallintopitäjän Oripään ja Tanskilan kylät kuuluivat kirkollisesti Pöytyään. Hennijoen kylä kuului kirkollisesti Loimaaseen mutta hallinnollisesti Huittisiin.¹⁰ Punkalaitumen Liitsolan kylä kuului kruunun hallinnossa Tyrväeseen, Koskioinen Kalvolaan ja Oriniemi Saarioisiin. Kaksi viimeksi mainittua kylää kuuluivat myös Hämeen lääniin.¹¹

Tutkimusjoukko on vuosina 1776–1809 palveluksessa ollut ruotujakoisen armeijan miehistö, johon on luettu korpraalit¹², jalkaväen sotamiehet, rakuunat ja varamiehet. Aikalaiset eivät tunteneet mitään ruotuväen miehiä kokonaisuutena tarkoittavaa termiä, vaan jokainen kulloinkin tarvittu nimike mainittiin aina erikseen. Tässä yhteydessä olen päättänyt käyttämään yleisnimitystä ”ruotusotilas” tai ”ruotumies”.

Aikarajoituksen alkupää on vuodessa 1776, koska Kustaa III antoi tällöin varamieslaitoksen vakiinnuttaneet uudet säädökset ja mainitun miehistön osan vaiheet on näin mahdollista saada kokonaisuudessaan mukaan. Koska tarkoituksena on tutkia aikaisemmin mainittuna aikana palvelleiden miesten koko elämänkaarta, aikarajat ovat osittain laventuneet 1700-luvun puolivälistä Suomen sodan jälkeiseen aikaan. Loppupiste on 1820-luvulla, jolloin nuorimmatkin entiset ruotusotilaat olivat 40. ikävuoden tienoilla ja sodasta oli kulunut niin pitkä aika, että mahdolliset uudet ammatit tulevat esille myös lähteissä. Näissä aikarajoissa on mahdollista tutkia ruotuarmeijan miehistöä parin ikäpolven osalta.

Vaikka pyrkimyksenä on selvittää myös ruotusotilaiden vanhemmat, puoliset ja lapset, on painopiste miehissä itsessään. Edellisten tutkimisella on mahdollista löytää ensi sijassa selittäviä yhteyksiä ruotusotilasperheistä muihin yhteiskunnan ryhmiin.

⁹ Tutkimusalueella oli 1700-luvun lopulla seuraavat kirkkopitäjät: Loimaa, Punkalaidun, Huittinen, Eura, Lappi, Rauma, Eurajoki, Kokemäki, Köyliö, Tyrvää, Ulvila, Mouhijärvi, Karkku, Hämeenkyrö, Merikarvia ja Ikaalinen. Lisäksi mukaan on otettava Laitilan pitäjä Hinnerjoen kappeli, jonka katsotaan olevan historiallista Satakuntaa. Jaakkola 1910, s. 710–711 ja 717.

¹⁰ Seppälä 1939, s. 13.

¹¹ Niemelä 1989, s. 108.

¹² Vanhan ratsuväen korpraalit luettiin aliupseeristoon, mutta hekin siirtyivät miehistöön vuonna 1721, kun Suomen ratsuväki muutettiin rakuunajoukko-osastoiksi. Wirlander 1950, s. 22.

Metodi ja lähteet

Edellä mainituista rajauksista huolimatta on sekä lähdeaineistosta että tutkimusjoukosta valittava näytteitä, sillä maattomasta väestöstä on mahdollista saada tietoja etupäässä erilaisista luetteloista. Ne vaativat käyttäjältään paljon mekaanista työtä, ja niitä monipuolisemmissa lähteissä, kuten tuomiokirjoissa, armeijan miehistö esiintyy vain satunnaisesti suurten asiakirjamassojen sivuilla.¹³ Keskeiset lähdekokonaisuudet ovat:

- seurakuntien väestökirjanpito ja henkikirjat
- rykmenttien arkistojen asiakirjat
- tuomiokirjat ja perukirjat

Jokainen näistä lähderyhmistä valaisee eri tavalla miehistön elämää. Tämä suo mahdollisuuden valita muuten toivottoman suurista asiakirjasarjoista sopivia näytteitä.

Yksityisten miesten ja heidän perheenjäsentensä elämänvaiheet tulevat esille seurakuntien väestökirjanpidosta, henkikirjoista ja armeijan rullamateriaalista. Näitä lähdesarjoja on tarkoitus käyttää alueellisten näytteiden avulla. Näytepitäjinä ovat Eurajoki, Ikaalinen ja Loimaa. Niissä tutkittavana aikana asunutta ruotuarmeijan miehistöä on mahdollista tarkastella kokonaisuudessaan yksityiskohtaisesti. Näytepitäjät ovat tutkimusalueen laidoilta, jotta mukaan tulisivat kaikki pääasialliset seuduittaiset vaihtelut.

Ikaalisten miehistön on tarkoitus edustaa Pohjois-Satakuntaa, uudisasutusalueetta. Loimaalaiset edustavat maakunnan eteläistä sisämaata ja Eurajoki on mukana kartanopitäjänä. Eurajoen mukaanottamisella on myös pyrkimyksenä saada esille mahdolliset erot rannikon ja sisämaan sekä toisaalta kaupungin läheisyydessä olevan pitäjän ja kaukana asutuskeskuksista sijaitsevien alueiden välillä.

Voivatko tutkittujen pitäjien ruotusotilaista saadut tulokset edustaa koko tutkimusalueen miehistöä? Mainittujen pitäjien osalta on kysymyksessä kokonaistutkimus, joten tulokset ovat niiden osalta kattavia. Koska Eurajoella, Ikaalisissa ja Loimaalla asui lähes kolmannes koko tutkimusalueen väestöstä ja koska näillä pitäjillä on edellä mainitut kvalitatiiviset ominaisuudet, ei ole erityistä syytä epäillä tulosten edustavuutta koko tutkimusalueen suhteen. Pikemminkin on niin, että edustavuus saattaa olla hyvä koko *Arvo M. Soinisen* määrittelemällä eteläisellä

¹³ Vrt. esim. Carlsson 1977, s. 73.

peltoviljelyalueella (Varsinais-Suomi, Satakunta, Häme ja Uusimaa); olihan vanha maatalousyhteiskunta mainitulla alueella sosiaaliselta ja taloudelliselta perusrakenteeltaan yhtenäinen.¹⁴

Sen sijaan Pohjanmaan ja Itä-Suomen ruotusotilaiden sosiaalinen ja taloudellinen asema poikkesi oletettavasti hyvinkin paljon Satakunnan miehistön olosuhteista. Ruotujakolaitos toteutettiin Pohjanmaalla vasta vuonna 1733 ja siellä ei ollut Ruotsin ajan loppukymmeninä mainittavaa varamieslaitosta. Vuorotäydennyksestä johtuen sotamiesten ja talonpoikien suhteet olivat huonommat kuin etelässä.¹⁵ Pohjanmaan peltoviljelyalueella talollisväestön määrä kasvoi jatkuvasti ja sen suhteellinen osuus pysyi korkeampana kuin eteläisellä peltoviljelyalueella.¹⁶ Tervanpoltto tuotti huomattavia tuloja ja satoi piiriinsä myös irtainta väestöä: sotamiehille näyttää maksetun moninkertaisia pestirahoja Satakuntaan verrattuna.¹⁷

Kaskiviljelyalueella oli maatalouden perustan lisäksi peltoviljelyalueesta poikkeava maalaisrahvaan sosiaalirakenne. Molemmat ääriryhmät, kokotilanviljelijät ja irtain työväki, olivat kaskialueella suhteellisesti suurempia kuin peltoalueella.¹⁸ Ruotusotilaiden taloudellinen asema näyttää olleen Savossa *Kaarlo Wirilanderin* mukaan huomattavasti heikompi kuin Satakunnassa.¹⁹ Kajaanin kihlakunnassa ja Pohjois-Karjalassa ei ollut Ruotsin ajan lopulla lainkaan ruotujakolaitosta.²⁰

Tutkimuspitäjien ruotumiesten lasten yhteiskuntaan sijoittumista selvitettäessä ei ole mahdollista tutkia koko joukkoa jo lasten suuren lukumäärän vuoksi. Toiseksi kirkonkirjojen puutteellisten siirtomerkin­töjen tähden ainakin maattomaan väestöön kuuluvia ihmisiä on käytännössä mahdotonta seurata tavanomaisin genealogisin menetelmin. Miehistön lapset häviävät rippikirjojen sivuilla hyvin nopeasti muun maattoman väestön sekaan. Puuttuvat siirtomerkin­nät aiheuttavat useimmiten sen, ettei lapsista saa mitään tietoja heidän lähdettyään kotoaan. Tämän vuoksi on pakko valita lapsista kaksi kohorttia, ikäryhmää, joiden vaiheita voi seurata rippikirjoissa systemaattisesti.

Ensimmäisen kohortin, vuosina 1770-79 syntyneiden kautta pyrki­myksenä on selvittää ennen Suomen sotaa, ja toisen kohortin, vuosina 1795-1804 syntyneiden kautta sodan jälkeen ammattiin sijoittuneiden

¹⁴ *Soininen* lukee eteläiseen peltoviljelyalueeseen paria itäisintä pitäjää lukuunottamatta Turun ja Porin sekä Hämeen-Uudenmaan läänit. *Soininen* 1974, s. 16-19.

¹⁵ *Alanen* 1948, s. 529-570; ks. myös *Halila* 1954, s. 421-433.

¹⁶ *Alanen* 1948, passim; *Soininen* 1974, s. 47-49.

¹⁷ *Alanen* 1948, s. 544-545.

¹⁸ *Soininen* 1974, s. 45.

¹⁹ *Wirilander* 1960, s. 377-380.

²⁰ *Saloheimo* 1980, s. 480-502; *Heikkinen* 1986, s. 53.

elämänvaiheet. Aineisto on koottava keräämällä näitä ihmisiä koskevat yksittäiset tiedot systemaattisesti tutkimuspitäjien rippikirjoista.

Molemmista kohorteista on laadittava syntymäajan mukaan järjestetty kortisto tietojen yhdistämistä ja käsittelyä varten. Koska tässä tutkimuksessa on tarkoituksena selvittää vain miehistön lasten ammatti tai muu sosiaalisen aseman tunnus vähintään 30 vuoden iässä, eikä sitä, miten tähän päädyttiin, kortiston henkilöitä on verrattava nimi nimeltä niihin henkilötietoihin, jotka esiintyvät noin 30 vuotta tutkittavan joukon syntymän jälkeen laadituissa rippikirjaniteissä. Tällä välillä laadituista rippikirjoista täytyy tarkastaa vain muuttaneiden ja kuolleiden ihmisten mahdollinen kuuluminen tutkimusjoukkoon. Näin menetellen on periaatteessa mahdollista saada selville kaikkien tutkittujen lasten elämänvaiheet, mikä ei tietenkään käytännössä voi täysin onnistua (ks. 7. luku).

Tutkittava miehistö on poimittava rykmenttien miehistöluetteloista, rullista. Niitä laadittiin aikanaan kolme sarjaa: rykmentille itselleen, lääninhallitukselle ja sotakollegiolle. Täydellisenä ainakin pääkatselmusrullien osalta on säilynyt Ruotsin sota-arkistossa säilytettävä sotakollegion sarja. Valtionarkiston militaria II-kokoelman (rykmenttien sarja) aukot ovat vähäisiä, ja ne voi helposti täydentää Ruotsista mikrofilmatulla aineistolla. Turun maakunta-arkistossa säilytettävä lääninhallituksen rullasarja on erittäin katkelmallinen.

Pääkatselmuksia pidettiin ruotujakoisen armeijan loppuaikoina tavallisesti kolmen tai neljän vuoden välein. Rykmentinkirjuri laati pääkatselmustilaisuuden aikana katselmuserrojen ja -komissaarien valvonnassa pääkatselmusrullat (generalmonsterrullor).²¹ Terminä ”rulla” tarkoittaa yleisesti ruotsinkielessä (henkilö)luetteloa.²² Rulliin piti merkitä vuoden 1767 katselmusohjesäännön mukaan kunkin ruodun tai ratsutilan rykmentti- ja komppanianumero sekä nimi ja sijainti. Miehestä mainittiin nimi, syntymäaika, laatu (ominaisuudet), ikä, palvelusaika, siviilisääty ja huomautukset edellisestä sekä meneillään olevasta katselmuksesta.²³ Pääkatselmusrullien ohella pidetyt rekrytointi- (rekryterings-), katselmus- (besiktnings-) ja päästörullat (cassationsrullor) sisältävät samoja tietoja kuin pääkatselmusrullat. Rullamateriaalista saa hyvät tiedot miehistön vaiheista palveluksessa; täysin aukottomia neikään eivät ole.

Rippikirjat ovat rulliin verrattuna lähdeaineistona sikäli ensisijaisia, että jos miehen nimi esiintyy rullissa, mutta häntä ei ole mahdollista

²¹ Wirilander 1950, s. 8. Varamieskatselmuksista VA M II PJR saap.kirj. KM 21.2.1785.

²² Lat. rotulus.

²³ Modée VIII 1774, s. 7627.

yksiselitteisesti yhdistää johonkuhun rippikirjoissa olevaan henkilöön, kyseistä tapausta ei ole otettu mukaan tutkimusaineistoon. Näin on meneteltävä, koska rippikirjat kuvastavat pitäjän väestöä, mutta rullissa esiintyy joskus miehiä, jotka eivät ilmeisesti koskaan muuttaneet palveluspitäjäänsä. Varamiespalvelus on laskettu osaksi kokonaispalvelusai-
kaa. Jos varamies on saanut varsinaisen miehistöpestin, hänet voi ottaa tutkimusjoukkoon vain jälkimmäisessä ryhmässä.

Tutkimuspitäjien kirkonarkistojen asiakirjasarjat ovat lähes täydellisiä. Eurajoen, samoin kuin sen kappelin Luvian rippikirjat alkavat vuodesta 1667 ja jatkuvat aukottomina sarjoina tutkimusjakson loppuun. Historiakirjat alkavat 1676 ja 1681. Sekä Eurajoella että Luvialla on aloitettu muuttaneiden luettelot poikkeuksellisen aikaisin jo vuonna 1777.²⁴

Tässä tutkimuksessa muuttaneiden luetteloista ei kuitenkaan ole mainittavaa hyötyä, koska muuttaneiden ihmisten identifiointi on käytännössä erittäin vaikeaa, ruotusotilaiden osalta yleensä mahdotonta. Ruotuarmeijan miehistä – nimenomaan muuttaneista – ei monesti tunneta patronyymiä ja sotilasnimi tulee käyttöön vasta muuton jälkeen.

Ikaalisten emäseurakunnan rippikirjat alkavat vuodesta 1734. Vuosina 1790–94 sarjassa on aukko, ja tämän jälkeen saman vuosikymmenen rippimerkinnot puuttuvat kokonaan ja sidoksista puuttuu sivuja. Ikaalisten kappeleista Kankaanpäässä omat rippikirjat alkavat vuonna 1764, Karviassa 1798, Parkanossa 1807 ja Honkajoella 1824.

Historiakirjat ovat säilyneet Ikaalisissa vuodesta 1680 ja Kankaanpäässä vuodesta 1760. Karviassa ja Parkanossa on aloitettu historiakirjat samaan aikaan kuin rippikirjatkin. Honkajoen kastettujen luettelot alkavat 1768, vihittyjen luettelot 1771 ja kuolleiden luettelot 1769.²⁵

Honkajoen seurakunnallinen asema oli erikoinen, mikä johtui vaivalloisesta matkasta Ikaalisten kirkolle. Kulmakunnan asukkaat rakensivat yhdessä isojokelaisten kanssa Isojoen puolelle oman kirkon vuonna 1710. Oman papin kirkko sai vuonna 1732, minkä jälkeen Isojoesta muodostettiin kappeliseurakunta. Honkajokelaiset olivat kirkollisessa yhteydessä Isojokeen 1800-luvun ensimmäiselle vuosikymmenelle saakka. Samalla alue kuului kuitenkin Ikaalisiin.²⁶

Vuodesta 1804 lähtien Honkajoki oli Ikaalisten emäseurakunnan alainen saarnahuonekunta.²⁷ Vuosina 1804–23 honkajokelaiset merkit-

²⁴ TMA Eurajoen kirkonarkiston luettelo.

²⁵ Ibid. Ikaalisten kirkonarkiston luettelo.

²⁶ Vappula 1982, s. 14–15.

²⁷ Ibid. s. 103.

tiin Isojoen rippikirjoihin huolimatta hallinnollisesta yhteydestä Ikaalisiin.²⁸

Honkajoen erikoinen asema on otettava huomioon käytettäessä lähteitä: Myös Isojoen asiakirjat on käytävä läpi, jos on kysymys Suur-Ikaalisten luoteisosan asukkaista. Seurakunnallinen raja oli näillä seuduilla koko tutkittavan ajan horjuva. Ikaalisten luoteiskulman asukkaat kävivät suorittamassa kasteita ja muita kirkollisia toimituksia siellä, minne katsoivat olevan helpoimman matkan.

Loimaan rippikirjat on aloitettu vuonna 1667. Ripillä käymättömistä lapsista on erilliset lastenkirjat vuosilta 1751–1814. Alastaron kappelin rippikirjat alkavat vuodesta 1696 ja historiakirjat 1757. Lastenkirjoja pidettiin samaan aikaan kuin emäkirkollakin. Metsämaalla aloitettiin rippikirjat 1780. Omia lastenkirjoja siellä käytettiin 1804–14. Virttaan saarnahuonekunnan asukkaista pidettiin erillisiä rippikirjoja vuosina 1753–66 ja 1838–51. Ypäjän, Mannisten ja Kauhanojan kylien rippikirjat ovat omana sidoksenaan vuodesta 1732 lähtien. Muuttoluettelot aloitettiin koko pitäjässä vuonna 1806.²⁹ Loimaalla kappelien väestö kirjattiin kahteen kertaan. Omien rippikirjojen lisäksi pääkohdit tiedot merkittiin myös emäseurakunnan kirjoihin: yleensä vain rippimerkinnät puuttuvat.

Tutkimuspitäjien rippikirjat on tarkoitus käydä läpi systemaattisesti sivu sivulta vuoden 1776 sisältävistä niteistä 1820-luvun alkupuolelle saakka ja poimia kaikki ruotuarmeijan miehistöä koskevat tiedot mahdollisimman tarkasti jokaista perhettä varten pidettävälle kortille. Pyrkimyksenä on saada aikaan vuodesta toiseen etenevä tietosarja, pieneniselämäkerta, jokaisen tutkimusjoukkoon kuuluvan miehen elämänvaiheista. Tästä syystä on yritettävä selvittää myös vuotta 1776 varhaisemmat tiedot tavanomaisella genealogisella metodilla. Lopuksi jokaisen henkilön tiedot on syytä käydä läpi ja yrittää täyttää mahdolliset aukkokohdat. Käyttämällä rippikirjojen systemaattista läpikäymistä ja sen jälkeistä täydentämistä on ilmeisesti mahdollista estää merkittävän tutkimusjoukon osan katoaminen lukuisan ja tiuhaan asuinpaikkaansa vaihtavan palkollis- ja muun maattoman väestön sekaan.

Seuranta voidaan lopettaa 1820-luvun alkupuolelle, koska on ilmeistä, että miehistö oli sijoittunut siihen mennessä uusille paikoilleen yhteiskuntaan. Noin kymmenessä vuodessa sodan päättymisestä uusien ammattien voi odottaa tulevan esille myös hitaasti muutoksiin reagoivissa lähteissä, kuten rippikirjoissa.

Rippikirjoissa on paljon henkilötietoihin liittyviä sekaannuksia. Nii-

²⁸ TMA Ikaalisten kirkonarkiston luettelo.

²⁹ Loimaan kirkonarkiston luettelo.

den osuutta seurannan tarkkuuteen on mahdotonta arvioida yksiselitteisesti, sillä asiakirjojen laatijoiden tekemiä virheitä onnistuu korjaamaan vain sattumalta. Osa seurattavien ihmisten ”katoamisista” johtuu sekaannuksista, mutta virheet ovat yksittäisiä ja vaikka ne jossain määrin kasaantuvat usein asuinpaikkaansa muuttaviin palkollisiin, ei tällä seikalla ole merkitystä: tutkittavat ihmiset ovat tässä suhteessa yhtäläisiä.

Rippikirjoihin liittyvä erityinen piirre on, että ammattimerkinnot seuraavat huonosti muutoksia. Papit kopioivat tiedot vanhan niteen tultua täyteen sellaisinaan uuteen niteeseen. Toisaalta tavallinen rahvas sai toimeentulonsa lähes yksinomaan maataloudesta, eikä erilaisten ammattiryhmien välille voitu useinkaan vetää selväpiirteistä rajaa. Tärkeätä näyttää olleen osoittaa kunkin ihmisen suhde maanomistukseen.³⁰

Ruotuarmeijan miehistö on merkitty rippikirjoihin melkein poikkeuksetta asemansa mukaisella tavalla. Tämä johtuu ammatin erikoisuolunteesta ja ruotujakolaitoksen muuttumattomuudesta. Varamiesten ammattiaseman merkitsemisessä on tosin horjuvuutta Kustaa III:n varamieslaitoksen alkuaikoina.

Kaikkien tutkimuspitäjien rippikirjat ovat sisäisten muuttojen merkitsemisessä tavanomaisia: muutot voi valtaosaltaan päätellä vain rippimerkintöjen perusteella. Maininnat siitä, mille sivulle muuttanut henkilö on siirretty tai mistä hän on tullut, alkavat 1820-luvulla. Ne paranevat vähitellen, mutta säännöllisiksi siirtomerkinnot tulevat vasta käsiteltävän ajanjakson jälkeen.

Ikaalisten rippikirjoissa on tavanomaisesta poiketen melko hyviä sisäisiä siirtomerkinnoja jo 1770- ja 1780-luvuilla. Muuttaneen ihmisen kohdalla on mainittu kylä tai talo, johon muuttaja on lähtenyt. Tällaisten merkintöjen perusteella on muuttajien vaiheiden eteenpäin selvittäminen usein mahdollista. Sen sijaan ihmisten aikaisemman toiminnan seuraaminen ei tällaisista merkinnöistä helpotu.

Koska ruotuarmeijan miehet olivat hyvin usein syntyneet palveluspitäjänsä ulkopuolella, olisi heidän taustansa ja aikaisempien elämänvaiheidensa selvittämiseksi tärkeitä saada tietää, mistä he olivat viimeksi muuttaneet. Yleensä sisäänmuutto merkittiin rippikirjoihin tältä kannalta riittämättömästi. Useimmiten pelkkä vuosiluku osoittaa muuton tapahtuneeksi, ja oleellista on, että muuttomerkinnot ei seurannut ihmistä hänen muuttaessaan edelleen pitäjän sisällä.

Muuttomerkinnot olivat isonvihan jälkeen perin kirjavia. Ne yhte-

³⁰ Laakso 1974, s. 29–30; ks. myös Niemelä 1987, s. 38–40.

näistyvät 1750-luvulla, jolloin useimmissa seurakunnissa otettiin käyttöön uusi rippikirjakaavake, jossa kaksi oikean puoleista saraketta oli varattu muuttojen merkitsemistä varten. Sarakkeet lisättiin kaavakkeen syntymä- ja kuolinaikatilan ohella taulustolaitoksen vaatimusten vuoksi. Kaavakkeen tullessa käyttöön papit aloittivat yleensä myös muuttojen merkitsemisen vuonna 1748 annettujen säädösten mukaisesti siellä, missä muuttoja ei ollut ennen kirjattu. Into säädösten noudattamiseen kuitenkin laantui monin paikoin 1770- ja 1780-luvulla.

Taulustolaitoksen perustamisen jälkeen papiston oli saatava rippikirjoihin tarkat syntymäajat. Tämä onnistui asuinpitäjässään syntyneiden osalta. Sen sijaan muuttajille löytyi kyselemällä usein vain syntymävuosi, ja jos jonkun ihmisen syntymäaika on ilmoitettu 1700-luvun loppupuolen rippikirjoissa vain vuoden tarkkuudella, tästä voi tavallisesti päätellä, että hän on syntynyt asuinpitäjänsä ulkopuolella.³¹

Rulliin piti merkitä miehistön syntymäpaikat. Kuitenkin jos jokin paikkakunta on mainittu, se on usein pitäjä, mistä mies on viimeksi muuttanut. Monesti syntymäpaikka on ilmoitettu vain läänin tai maakunnan tarkkuudella tai se on jätetty kokonaan pois. Näin ollen ruotuarmeijan miehistön taustaa selvittäessä on rullien tiedoista apua vain harvoissa tapauksissa.

Muuttokirjoista ei ole juuri apua selvittäessä miehistön taustaa. Monesti ilman patronymia – muuttaessaan ilman sotilasnimeä – esiintyvien sotilaiden identifiointi on hankalaa ja muuttokirjoja on Suomen sotaa edeltäneeltä ajalta säilynyt näytepitäjistä vain Loimaalta vuodesta 1803, Alastarolta vuodesta 1805, Metsämaalta vuodesta 1802, Luvialta vuodesta 1799 ja Kankaanpäästä vuodesta 1802 alkaen.

Ikämerkinnät yleistyvät rippikirjoissa taulustolaitoksen perustamisen jälkeen ja muuttuvat 1700-luvun puolivälin jälkeen jatkuvasti säännöllisemmiksi. Aivan vuosisadan lopulta lähtien niihin tulee kuitenkin yhä enemmän virheitä ja sekaannuksia, joita selvästi lisäsi liikkuvan väestön jatkuva kasvu.³²

Tiedot ruotuarmeijan miehistön ja heidän vaimojensa vanhemmista on mahdollista saada pääasiassa tutkimuspitäjien kastettujen luette-loista. Vaimojen sosiaalista taustaa voi selvittää lisäksi vihittyjen luetteloiden avulla. Palveluspitäjänsä ulkopuolella syntyneen miehen tai vaimon sosiaalinen lähtökohta on selvitettävissä vain poikkeuksellisesti.

Entisten ruotumiesten sijoittumista Suomen sodan jälkeiseen yhteiskuntaan on mahdollista seurata henkikirjoista tarkemmin kuin rippikirjoista. Päinvastoin kuin rippikirjat, henkikirjat laadittiin uudelleen joka

³¹ Niemelä 1987, s. 14-17 ja 35-36.

³² Laakso 1974, s. 34; Niemelä 1987, s. 31.

vuosi, joten niihin tuli tuoreita tietoja perheiden päämiesten kulloisestakin asemasta. Näytepitäjien henkikirjat on käyty läpi vuosilta 1811, 1815 ja 1820. Henkikirjojen läpikäyminen neljän-viiden vuoden välein antaa riittävän hyvän kuvan Suomen sodan veteraanien uusista ammatiasemista. Kastettujen luetteloita on käytetty apuna selvitetessä ja varmistettaessa entisten ruotumiesten ammatteja Suomen sodan jälkeen.

Ruotuarmeijan miehistön taloudellista asemaa on mahdollista selvittää lähinnä perukirjojen ja oikeudenkäyntiaineiston avulla.³³ Satakunnasta on säilynyt niin vähän perukirjoja, että ne voi käydä kauttaaltaan läpi.

Tuomiokirjat ovat antoisa lähdesarja tutkittaessa 1700-luvun maalaisrahvasta. Tuomiokirjoissa tulevat esille erityisesti maankäyttöön liittyvät asiat ja niistä aiheutuneet moninaiset riidat. Juttujen sisältö on kuitenkin hyvin monipuolinen: entisen sotamiehen asuinympäristö voidaan kuvailla sopimusriitaa käsiteltäessä ja varamiehen sivuansiot tulevat ohimennen esille rikosjutun yhteydessä. Tämä monipuolinen aineisto kätkeytyy kuitenkin asioiden paljouteen ja tekstin laajuuteen. Yhden käräjäkunnan pöytäkirjat 1800-luvun parilta kolmelta alkuvuodelta voivat muodostaa metrisen asiakirjapinon.

Tuomiokirjoista on käyty läpi vuodet 1780–83, 1800–03 ja 1810. Viimeksi mainittu vuosi on mukana, koska sodan jälkeisten selvittelyjen vuoksi tällöin voi olettaa esiintyneen riitajuttuja talonpoikien ja entisten sotilaiden sekä näiden leskien välillä. Kaksi ensiksi mainittua aikaväliä edustavat tutkimusjakson alkua ja loppupuolta; vuodesta 1780 lähtien tuomiokirjoissa alkaa esiintyä myös elinaikaisten nautintasopimusten kiinnityksiä.

Varsinaisia sotilassopimuksia, joissa on määritelty palveluksen kokonaisehdot, edellä mainituista tuomiokirjoista löytyy 46 kappaletta. Lisäksi Turun ja Porin lääninkanslian päätöskonsepteista vuosilta 1796 ja 1801–05 saa tiedon 14 sopimuksen sisällöstä. Vuodesta 1806 lähtien lääninhallituksessa tuli käytännöksi, että päätöskonsepteihin merkittiin sotilassopimuksia käsiteltäessä vain tiedot hakijasta sekä päätös, mutta sopimusten jäljentämisestä tai referoinnista luovuttiin.

Valtionarkiston militaria II-kokoelmassa säilytettävistä rykmenttien kirjesarjoista löytyy runsaasti miehistön oloihin liittyviä käskyjä ja

³³ Isojakoasiakirjoista löytyy vähän ruotusotilaisiin liittyvää relevanttia tietoa. Esimerkiksi kokonaan läpikäymisensä Punkalaitumen isojakoasiakirjoissa ruotusotilaiden pellot ja niityt on ilmoitettu epämääräisesti eikä tietyn lohkon hallintasuhteita voi selvittää. Sotilastorppien viljelyn kokonaisuutta ei voi selvittää ilmeisesti minkään pitäjän isojakoasiakirjoista.

selvityksiä. Koska kirjesarjat ovat laajoja ja valtaosa aineistosta – erityisesti miehistöä koskevasta – kiertokirjeitä, kaikkien kolmen rykmentin kirjeitä ei ole välttämätöntä käydä läpi. Tämän vuoksi aineistossa ovat mukana vain Porin jalkaväkirykmentin ja henkirakuumarykmentin kirjesarjat.³⁴ Asioiden toistumisen lisäksi Turun jalkaväkirykmentin kirjesarjoissa esiin tulevat tiedot kohdistuvat pääasiassa tutkimusalueen ulkopuolelle. Muut rykmenttien asiakirjat olen käynyt läpi pääpiirteittäin.

Edellä esitellyt asiakirjasarjat ovat näytepitäjien ruotusotilaskortistojen päälähteet. Sekä ruotumiehiä että näiden lapsia koskeviin kortistoihin viitataan jäljempänä sanalla ”kortisto”. Yksityiskohtaiset lähdemerkinnät löytyvät korteilta. Kaikki esimerkkitapaukset, taulukot, asetelmat ja kuviot perustuvat mainittuihin kortistoihin, ellei erikseen ole ilmoitettu muuta lähdettä.

Tutkimusalue – Satakunnan ruotusotilaiden sosiaalis-taloudellinen ympäristö

Tutkimusalueeksi rajatun Satakunnan, kuten koko Suomenkin, ehdoton valtaelinkeino oli maatalous. Maaseudulla oikeastaan kaikki asukkaat viljelivät tavalla tai toisella maata, ja kaupunkilaisillakin oli usein omia viljelyksiä.

Tutkimusalueen pohjois- ja eteläosien välillä oli maatalouden harjoittamisessa merkittäviä eroja. Pohjois-Satakuntaan jouduttiin normaali-voosinakin ostamaan huomattava osa kulutetusta leipäviljasta. Rahat viljan ostoon saatiin metsän- ja karjantuotteiden myynnistä. Sen sijaan Ala-Satakunnassa rahatulot saatiin etupäässä viljan ja sen jalosteen paloviinan myynnistä.³⁵

Rannikkoseudulla puutavaran myynti tuotti huomattavia sivutuloja, ja rannikon talonpojat harjoittivat myös tuottoisaa kauppurijehdusta sekä laivanrakennusta. Rannikkolaisten ansiolähteenä ei sovi unohtaa kalastusta. Kotiteollisuus sen sijaan oli koko tutkimusalueella vähäistä.³⁶

³⁴ VA M II PJR 194–221 ja HRR 133–147.

³⁵ Soininen 1974, s. 362–370.

³⁶ Virrankoski 1963, s. 433–438.

Tutkimusalueen väkiluku kehittyi vuosina 1775–1835 seuraavasti (suluissa suhteellinen muutos):³⁷

1775	47 860	
1785	56 250	(+ 18 %)
1795	62 515	(+ 11 %)
1805	74 307	(+ 19 %)
1815	73 148	(– 2 %)
1825	88 287	(+ 21 %)
1835	100 094	(+ 13 %)

Väkiluku kasvoi voimakkaasti koko tarkastellun ajanjakson lukuun ottamatta Suomen sodan aikaan liittyvää jaksoa. Vaikka sota itsessään ei aiheuttanut mainittavasti väestötappioita, eivät jo vuonna 1807 alkunsa saaneet epidemiat päässeet laantumaa ennen kuin sotaan liittynyt ihmisten liikkuminen oli loppunut.³⁸

Alueen väentiheys pyrki tasoittumaan. Merikarvian väkiluku kasvoi vuosina 1775–1835 peräti 282 %, Ikaalisten 159 % ja Ulvilan 158 %. Vanhastaan tiheimmin asutetuissa eteläisissä pitäjissä kasvu pysyi 36 % ja 119 % välillä.³⁹ Väestönkasvuun vaikutti muun muassa torpparilaitoksen laajentumismahdollisuus, mikä liittyy raivaukseen sopivan maan määrään ja raivauksen helpouteen.

Kun väestö kasvoi 60 vuoden kuluessa yli kaksinkertaiseksi, täytyi tämän seikan heijastua alueen sosiaalirakenteeseen, sillä maanomistajien lukumäärä lisääntyi perin vähän, kuten taulukosta 1 voidaan nähdä. Väestönkasvun oli kanavoiduttava maaseudun tilattomaan väestöön, koska kaupungitkaan eivät olleet työnhakijoille varteenotettava vaihtoehto.⁴⁰

Satakunnassa ja koko läntisellä peltoviljelyalueella alkoi 1700-luvun puolivälissä kehitys, joka johti maalaisrahvaan jakautumiseen kolmeen selvästi erottuvaan sosiaaliryhmään: maata omistavat talonpojat, käsityöläisten, ruotosotilaiden ja torpparien keskikerros ja varsinainen maalaisköyhälistö.⁴¹ Rengit ja piiat olivat oma ryhmänsä, jolle oli tyypillistä yhteiskunnallisen aseman tilapäisyys. Lähes kaikki maattomiin sijoittuneet – ja joskus talollisetkin – olivat nuoruudessaan palveluksessa.

³⁷ Pitäjittäiset luvut ja niiden lähteet ks. kirjoittajan lisensiaattityö vuodelta 1985 (TY) s. 17–18.

³⁸ Kilpi 1913, s. 124; Hornborg 1955, s. 216; Kulmala 1967, s. 66–67; Rosenberg 1976, s. 23–25.

³⁹ Pitäjittäiset luvut ja lähteet ks. kirjoittajan lisensiaattityö vuodelta 1985 (TY) s. 17–18.

⁴⁰ Nikula 1981, s. 139 ja 286.

⁴¹ Vrt. Blomstedt 1974, s. 22–24.

TAULUKKO 1. *Tutkimusalueen yli 15-vuotiaan miesväestön ammattijakautuma vuosina 1775-1835. Huom. Palkollisiin tms. sisältyvät myös rahvaan kotona asuvat lapset.*

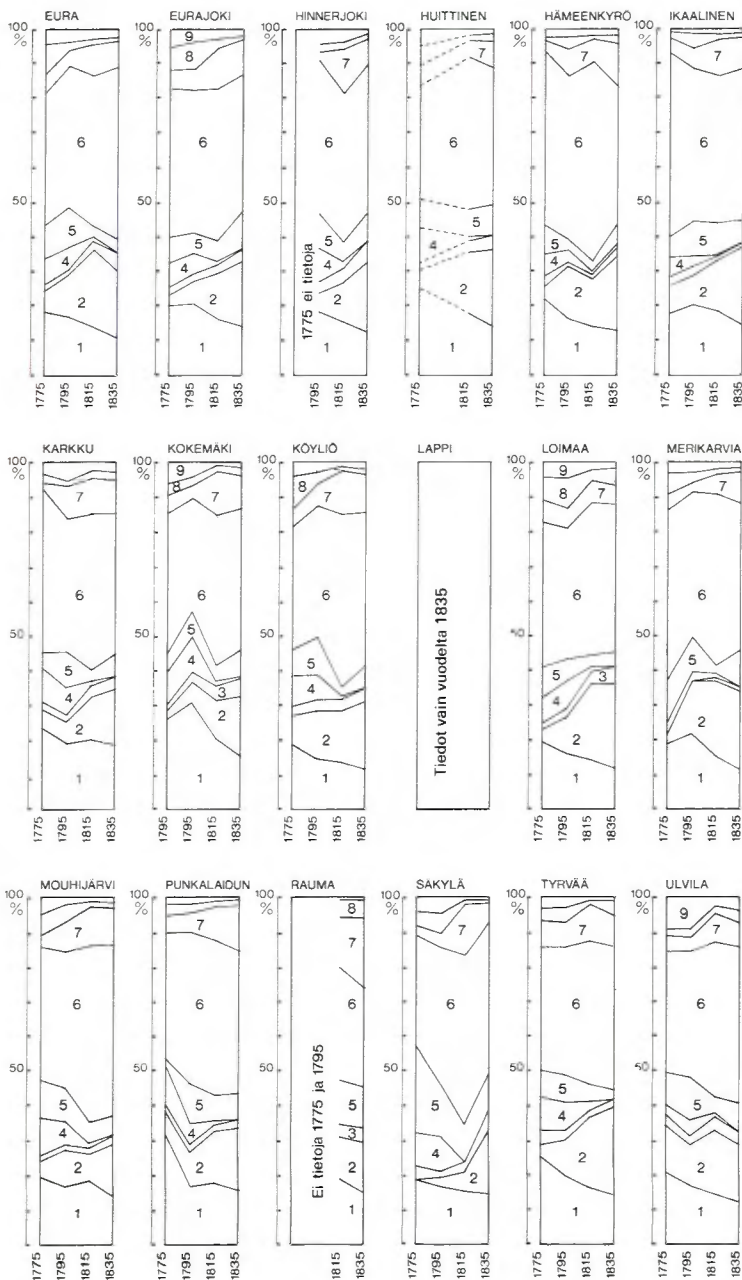
Sos. asema	Abs. luvut				% -osuudet			
	V u o d e t				V u o d e t			
	1775	1795	1815	1835	1775	1795	1815	1835
Talollinen	2927	3309	3584	4053	21,8	18,4	16,5	13,4
Torppari	697	1765	3568	6125	5,2	9,8	16,4	20,3
Käsityöl.	326	360	550	1058	2,4	2,0	2,5	3,5
Sotilas	1026	1129	199	4	7,6	6,3	0,9	0,0
Itsellinen	1093	1750	1230	2099	8,1	9,7	5,6	6,9
Palkoll. tms.	5543	7150	9879	12935	41,3	39,7	45,4	42,9
Eläkel. tms.	664	983	2000	2638	4,9	5,5	9,2	8,7
Vaivainen	552	905	339	747	4,1	5,0	1,6	2,5
Muu	597	642	420	523	4,4	3,6	1,9	1,7
Yhteensä	13425	17993	21769	30182	100	100	100	100

Lähteet: Väkilukutaulut: Ahlainen 1775-1815 (KA); Eura 1775-1815 mf 1835 (KA); Eurajoki 1775-1835 (TMA); Harjavalta 1795 (mf); Hinnerjoki 1795-1835 (mf); Huittinen 1775-1835 (TMA); Hämeenkyrö 1775-1835 (mf); Ikaalinen 1775-1835 (TMA); Karkku 1775-1835 (mf); Kokemäki 1775-1835 (TMA); Köyliö 1775-1835 (TMA); Lappi 1835 (KA); Loimaa 1775-1835 (TMA); Luvia 1795 (mf); Merikarvia 1775-1835 (mf); Mouhijärvi 1775-1835 (mf); Nakkila 1815 (mf); Porin maasrk 1815 (Keski-Porin KA); Punkalaidun 1775-1835 (mf); Hämeen läänin puoleinen osa 1795 (SCB, IIIa); Rauman maasrk 1815-1835 (TMA); Suoniemi 1775 (mf); Säskylä 1775-1835 (mf); Tyrvää 1775-1835 (mf); Ulvila 1775-1835 (KA); Vampula 1775-1795 (mf). Huomattavimmat puutteellisuudet esiintyvät seuraavissa tabelleissa: Hinnerjoki 1775, Huittinen 1795, Lappi 1775-1815, Suodenniemi 1775, Rauman maasrk 1775-1795, Nakkila 1775, Noormarkku 1795-1815 ja Porin maasrk. 1795.

Talonpoikien asemassa tapahtui 1700-luvun loppupuolella murros. He saivat yhdistys- ja vakuuskirjassa periaatteellisenkin omistusoikeuden maahansa. Samaan aikaan vallitsi suotuisa ilmastovaihe,⁴² ja maan raivaus edistyi voimakkaasti. Talonpojisto myös ilmi selvästi vaurastui.

Edellä mainittu maalaisrahvaan keskikerros syntyi 1750-luvun puolivälin jälkeen, kun torppien perustamisoikeutta oli laajennettu. Satakuntaan syntyi parissa kolmessa vuosikymmenessä laaja torppariasutus. Samaan aikaan käsityöläisten lukumäärä lisääntyi vaurauden ja tuotteiden kysynnän kasvun ansiosta. Ruotusotilaiden ryhmä kasvoi, kun 1770-luvulla pantiin toimeen varamieslaitos. Kaikilla edellä mainituilla

⁴² Tornberg 1989, s. 75-80.

Kuvio 1.
Tutkimusalueen kirkkopitäjien ja Hinnerjoen kappelin yli 15-vuotiaan miesväestön sosiaalinen jakautuma vuosina 1775-1835. Seliytykset: 1. talolliset 2. torpparit 3. kästyöläiset 4. ruotusoilaat 5. itselliset 6. palkolliset tms. 7. vaivaiset 8. muut. Lähteet: Väkilukutalut; ks. taulukko 1.

ryhmillä oli pääelinkeinona tai merkittävänä toimeentulon lisänä vuokramaan viljely. Maat olivat usein itse raivattuja, ja viljelijöillä oli niihin vakaa hallintaoikeus.

Taulukossa 1 on mukana vain yli 15-vuotias miesväestö, koska vaimoja ja alaikäisiä lapsia ei ole mahdollista erotella eri sosiaaliryhmien kesken.⁴³ Talollisten, käsityöläisten, ruotusotilaiden, itsellisten ja vaivaisten lukumäärät ovat sellaisinaan vastaavista väkilukutaulujen sarakkeista. Eläkeläisiin tms. on luettu vanhat talolliset, torpparit ja itselliset sekä ”toimestaan luopuneet”. Palkollisiin tms. kuuluu etupäässä nuoria miehiä, jotka olivat vasta hakemassa paikkaansa yhteiskunnassa. Tabeleista tähän ryhmään on otettu palkollisten lisäksi ennen vuotta 1805 naimattomat miehet kaikista rahvaan ryhmistä, sillä nämä olivat enimmäkseen kotona asuvia lapsia. Uusituskaavakkeessa kaikki nämä sisältyvät pääosin ”talollisten renkeihin” ja ”talollisten poikiin”.

Palkollisten ja rahvaan poikien luokka näyttää olevan melko yhtenäisen, jos asiaa tarkastellaan siitä näkökulmasta, että kysymyksessä on elämänsä ”hakeutumisvaiheessa” oleva ryhmä. Renkinä palveleminen oli nuorille miehille vanhan maatalousyhteiskunnan aikana tavanomainen välivaihe ennen perheen perustamista. Vain tulevat isännät yleensä välttyivät tältä.

Tilaisuutta rahvaan keskiryhmän ammatteihin sijoittumiseen oli odoteltava tavallisesti muutamia vuosia vielä täysi-ikäiseksi varttumisen jälkeenkin, ja tänä aikana renkipalvelu oli ainoa mahdollisuus hankkia toimeentulo. Toisaalta palvelusaikana voitiin luoda suhteita, jotka autoivat hankkimaan edellä mainittuja ammatteja. Palkollisaika oli yleensä elämän välivaihe, jonka kuluessa harjaannuttiin työhön ja etsittiin sopivaa elinkeinoa. Vain aniharvat ihmiset jäivät 1700-luvun lopulla koko työiäkseen palkollisiksi. Tällaisten henkilöiden osuus alkoi kuitenkin jo seuraavan vuosisadan alkupuolella lisääntyä.⁴⁴

Eri sosiaaliryhmien suhteellisten osuuksien kehitystä tarkasteltaessa taulukon 1 selvimmät trendit näkyvät talollisten ja torpparien ryhmissä. Talonpoikien osuus väheni noin kahdella kolmasosalla, kun taas torpparien osuus lisääntyi lähes nelinkertaiseksi. Torpparilaitos kasvoi eniten niillä alueilla, joilla ei ollut kartanoita ja vanhaa torppariasutusta ja joilla oli tilaa uudelle raivaustoiminnalle. Kysymyksessä oli merkittävä yhteiskunnallinen muutos: parin miespolven mittaan talollisten ja torpparien osuudet väestöstä muuttuivat miltei käänteisiksi.

Kuten jo edellä on todettu, palkollisten ym. luokkaan sisältyy pää-

⁴³ Vrt. Soininen 1974, s. 20.

⁴⁴ Mäkelä 1987, s. 109–118; Niemelä 1989, s. 51–59; Ks. myös s. 183.

asiassa nuorukaisia, jotka etsivät paikkaansa renginpestiä paremmiksi katsotuista ammateista. Palkollisten osuuden suuruuteen vaikutti ilmeisesti enemmän ikäryhmien koko kuin yhteiskunnassa vallinneet sosiaaliset paineet. On kuitenkin mahdollista, että renkimiesten osuutta pienensi huomattavasti sekä torpparilaitoksen nopea eteneminen että samaan aikaan toteutettu varamiesjärjestelmä, sillä mainittujen uusien työmahdollisuuksien synty saattoi lyhentää monien nuorten miesten hakeutumisvaihetta.

Koska rengit ja piijat on luettu omaksi erityisryhmäkseen, varsinaista itsenäistä maalaisproletariaattia oli tähän aikaan hyvin vähän. Useimmat itselliset kuuluivat tähän ryhmään, mutta heistäkin osa oli lähinnä torppareihin verrattavia ja kohtalaisesti toimeentulevia. Terveitä työkykyisiä miehiä oli köyhälistössä vähän.⁴⁵ Aviottomat äidit olivat merkittävä osa köyhälistöstä, samoin lesket ja jollakin tavalla sairaat ja työkyvyttömät. Keskiryhmän kasvu 1700-luvun loppupuolen Satakunnassa aiheutti sen, että voimakkaasta väestön lisääntymisestä huolimatta köyhälistön osuus pysyi entisellään.

Tutkimusalueen sosiaalirakenteessa on kuvion 1 mukaan pitäjittäisiä vaihteluita, mutta tabellit ovat lähteinä siksi horjuvia ja epätasaisia, että yksityiskohdista ei ole syytä vetää pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Selvästi erottuvia yhtenäisiä osa-alueita on vain kaksi: Laajat pohjoiset pitäjät Merikarvia ja Ikaalinen muodostavat Satakunnan keski- ja eteläosista poikkeavan kokonaisuuden.

Merikarvialla ja Ikaalisissa talollisten suhteellinen osuus yli 15-vuotiaasta miesväestöstä kääntyi laskuun vasta 1700-luvun loppuvuosina. Ala-Satakunnan pitäjissä vastaava kehitys oli alkanut huomattavasti aikaisemmin. Uudistalojen muodostaminen ja tilojen halkominen lisäsivät pohjoisessa huomattavasti talollisten absoluuttista määrää, mitä tutkimusalueen eteläosassa tapahtui vain vähän; Ala-Satakunnassa uudisviljelmät olivat harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta torppia.

Satakunnan ruotusotilasperheiden sosiaalis-taloudellisessa ympäristössä oli niiden itsensä kannalta olennaisinta maattoman väestön voimakas kasvu, mikä kanavoitui suureksi osaksi torpparilaitokseen. Myös varamieslaitos ja käsityö tarjosivat lukuisasti uusia ansiomahdollisuuksia. Irtaimen työväestön osuus, mitä voidaan pitää vanhassa maatalousyhteiskunnassa eräänlaisena sosiaalisten ja taloudellisten olojen indikaattorina, pysyi tutkittavan ajanjakson ennallaan. Tämän väestönsosan määrä jopa välillä laski 19. vuosisadan ensimmäisen kym-

⁴⁵ Pulma 1983.

menluvun negatiivisen väestökehityksen johdosta. Toisten sortuminen tauteihin teki tilaa toisille.⁴⁶

Ruotuarmeija – miehistön institutionaalinen ympäristö

Ruotujakolaitos

Ruotujakolaitoksessa kohtasivat toisensa armeijan organisaatio, paikallinen siviilihallinto ja talonpojat.⁴⁷ Kaikki kolme intressiryhmää ajoivat parhaan kykynsä mukaan omia tai valvottavikseen uskottuja etuja ja vaikuttivat myös miehistön elinolojen muotoutumiseen.

Armeijan päällystön tavoitteena oli saada joukkoihin kitkattomasti mahdollisimman hyvää miehistöainesta. Se oli eduksi armeijalle mutta helpotti myös päällystön omaa koulutus- ja johtamistehtävää.

Talonpoikien tavoitteena oli täyttää velvollisuutensa hankkia ruotuarmeijan miehistö mahdollisimman vähillä kuluilla, ja tässä he saattoivat törmätä päällystön tavoitteisiin. Siviiliviranomaiset – maaherra, kruununvoudit ja nimismiehet – joutuivat tasapainoilemaan näiden kahden pyrkimyksen välissä, jotta ruotujakolaitos olisi täyttänyt tehtävänsä veronkannon järjestelyinä.

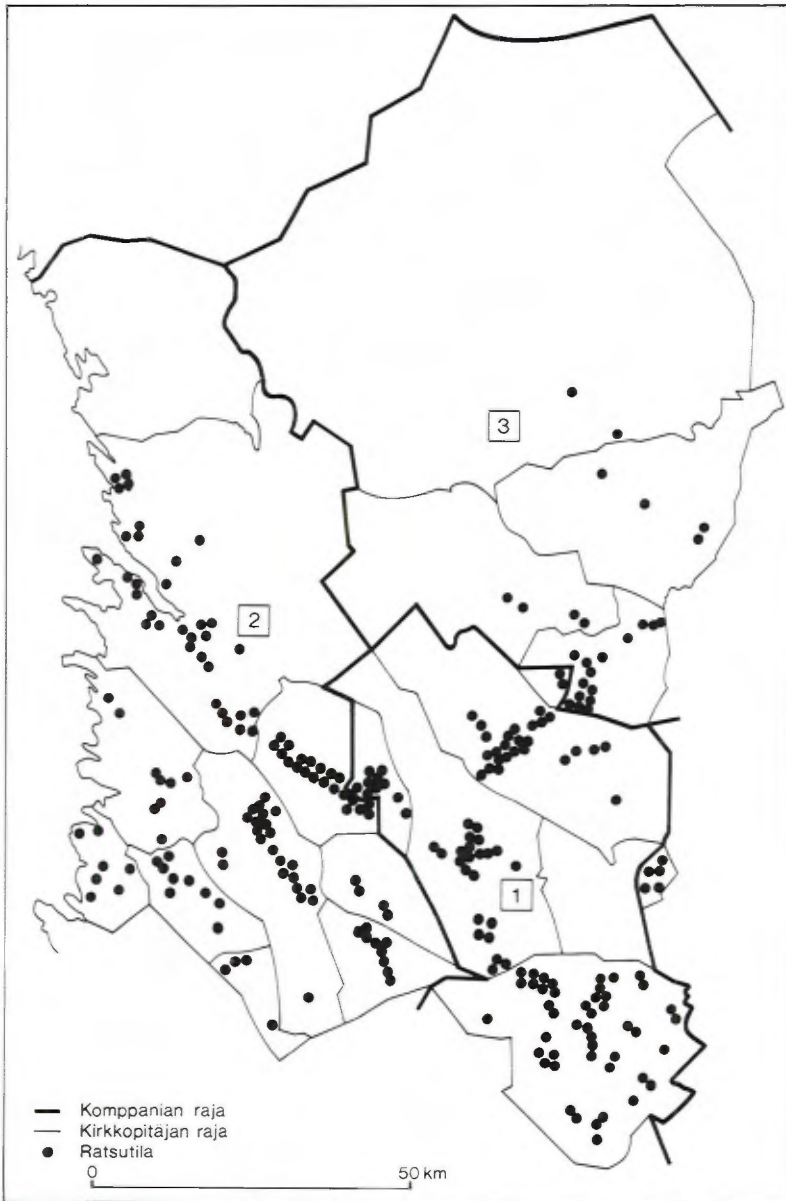
Käytännön tasolla ruotujakolaitos muistutti hyvin paljon torpparilaitosta.⁴⁸ Molemmissa perheet kiinnitettiin taloihin antamalla niille viljelmä, jonka vastineeksi odotettiin pääasiassa tiettyjä työsuorituksia. Molemmissa kysynnän ja tarjonnan suhde mutta myös vakiintuneet tavat määräsivät hyvin pitkälle sopimusehdot. Ruotusotilaiden osalta oli otettava huomioon myös viranomaisten määräykset.

Ruotujakolaitos perustettiin 1680-luvulla pysyvän ammattiarmeijan palkkausjärjestelmäksi. Sen pohjana oli ajatus verojen kantamisesta ja käytöstä tulojen syntysoilla. Kruunun suurin menoerä, sotalaitos, saatiin näin hoidetuksi puhtaasti luontaistalouden keinoilla; vastaavia rahamääriä Ruotsi-Suomessa olisi tuskin pystytty liikuttelemaan. Muualla Euroopassa vakinaisten armeijoiden rekrytointi perustui taval-

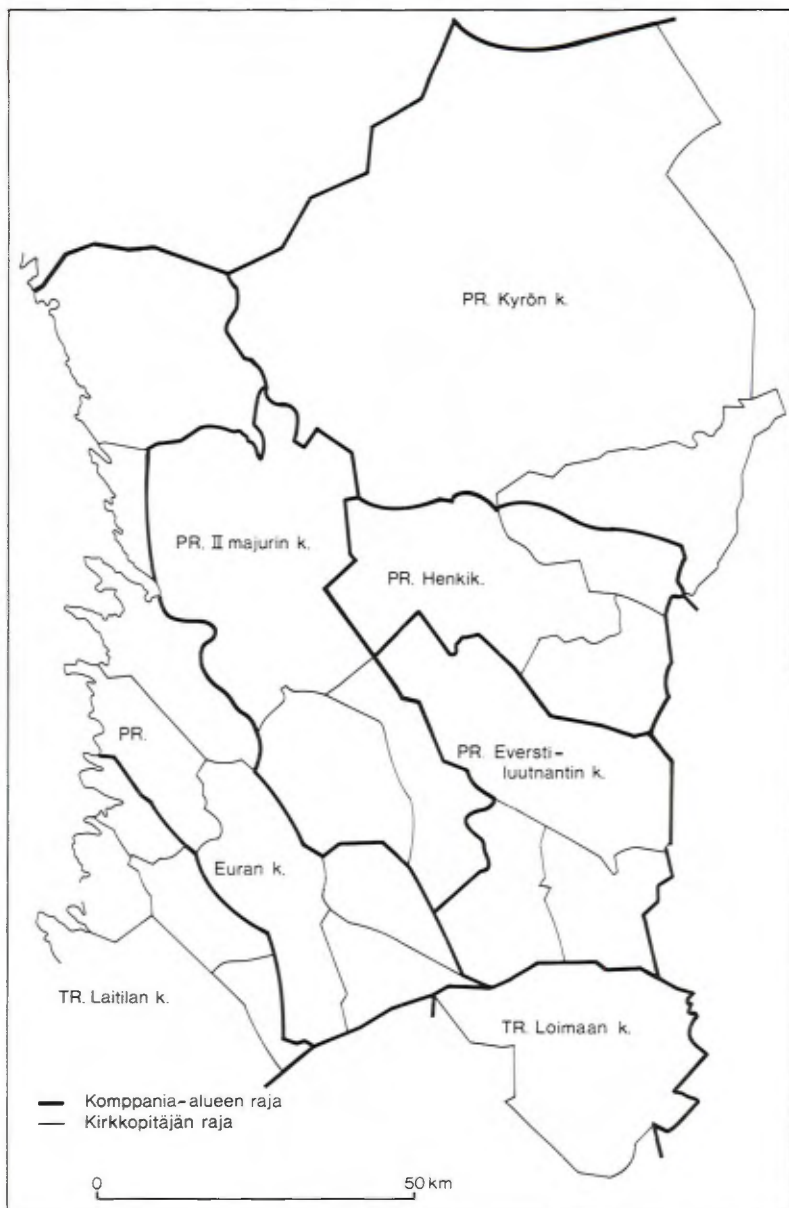
⁴⁶ Ks. esim. paikallishistorioissa julkaistuja isäntäluetteloita.

⁴⁷ Ks. Fredriksson 1989.

⁴⁸ Soininen 1974, s. 37.

*Kartta 2.
 Tutkimusalueen ratsuväkikomppanioiden alueet ja ratsutilat 1700-luvun lopulla. 1. Everstiluutnantin komppania 2. Ala-Satakunnan komppania 3. Ylä-Satakunnan komppania. Lähde: rullat.*

Kartta 3.
Tutkimusalueen jalkaväkikomppanioiden alueet.

lisesti värväykseen, ja ruotujakolaitos oli vain Ruotsin valtakunnassa.⁴⁹

Turun ja Porin läänin ratsuväki muodostettiin ruotujakojärjestelmän pohjalle vuosina 1684-85. Tällöin määrättyt ratsutilat pysyivät asemassaan ruotuarmeijan lakkauttamiseen saakka.⁵⁰ Tässä tutkimuksessa käsiteltävällä alueella oli yhteensä 256 ratsutilaa, jotka kuuluivat henkirakuunarykmentin Ala-Satakunnan, Ylä-Satakunnan ja everstiluutnantin komppanioihin (ks. kartta 2).

Tärkein organisatorinen muutos ratsuväessä tapahtui vuonna 1791, kun puolet henkirakuunarykmentistä muutettiin kevyeksi jalkaväeksi ja puolet jääkärijoukoiksi viidenkymmenen vuoden ajaksi. Ratsutilalliset vapautettiin tällöin rakuunahevosten ja -varusteiden ylläpitämisestä. Niiden vastineeksi oli suoritettava hevosvakanssimaksu: kuusi tynnyriä viljaa tai vastaava rahamäärä. Viidentoista ensimmäisen vuoden aikana maksu oli kuitenkin vain neljä tynnyriä korvaukseksi Kustaa III:n sodan aikana armeijan haltuun jääneistä hevosista. Ratsutilalliset saivat kantaa edelleen augmenttiensa verot. Rakuunoita nämä muutokset koskettivat sikäli, että he palvelivat tästä lähtien jalkaisin ja että heidät vapautettiin samassa yhteydessä työkomennuksista.⁵¹

Jalkautetuista rakuunoista muodostettiin Turun ja Porin rykmentteihin erillisiä pataljoonia. Aluksi Halikon ja Maskun komppaniat palvelivat Turun jalkaväkirykmentin jääkäripataljoonana ja henki- sekä 1. majurin komppania kevyenä jalkaväkipataljoonana. Everstiluutnantin, 2. majurin, Ylä-Satakunnan ja Vehmaan komppaniat alistettiin samoin aluksi kahteen pataljoonaan jaettuina Porin jalkaväkirykmentille. Vuonna 1792 pataljoonien lukumäärä vähennettiin yhteensä kahteen niin, että molempiin rykmentteihin muodostettiin erilliset kevyet jalkaväkipataljoonat,⁵² joita kutsuttiin vuodesta 1805 alkaen ratsutilapataljooniksi.⁵³

Satakunnan ja Varsinais-Suomen jalkaväen järjestely suoritettiin vuosina 1695-1700. Ruotujako pysyi sellaisenaan koko Ruotsin ajan. Tutkimusalueen miehet kuuluivat Turun ja Porin rykmentteihin lukuun ottamatta kahta Punkalaitumen Hämeen lääniin kuuluneessa osassa sijainnutta Uudenmaan jalkaväkirykmentin ruotua. Turun rykmentin pääosa oli Varsinais-Suomessa; Satakuntaan luettavalla alueella olivat vain Loimaan komppanian nimipitäjän sekä Laitilan komppanian Lapin, Rauman, osan Eurajokea ja Hinnerjoen sotamiesten ruodut.

⁴⁹ Artéus 1989, s. 9-11.

⁵⁰ Roos 1933, s. 115-116; Roos 1938, s. 5-8; Luukko 1967, s. 640; Fagerlund 1980, s. 96.

⁵¹ Modée XV 1829, s. 47-49; Fagerlund 1980, s. 113-114.

⁵² Generalstaben I 1890, s. 133-134.

⁵³ Fagerlund 1980, s. 114.

Porin rykmentin alue noudatti historiallisen Satakunnan rajoja lukuun ottamatta sen edellä mainittua eteläisintä osaa. Yhteensä tutkimusalueella oli 752 ruotua.

Jalkaväen osalta Turun ja Porin läänissä ei tehty varamieslaitosta lukuun ottamatta organisaatiomuutoksia ruotujakoon siirtymisen jälkeen. Tästä kuitenkin laadittiin suunnitelmia 1800-luvun alussa, sillä kruunu saattoi lisätä ruotuja, koska talonpoikien mahdollisuudet sotilasrasituksesta selviytymiseen olivat parantuneet jatkuvasti.⁵⁴

Ruotujaon epätasaisuudesta syntyi myös talonpojiston omassa keskuudessa erimielisyyttä erityisesti niillä seuduilla, joilla oli muodostettu kameraalisesti uusia tiloja. Kruunu oli antanut uudet tilat ruotujakolaitoksen alkuaikoina ruotujen vahvistukseksi, mutta vuodesta 1738 uudistilat maksoivat kaksi riksiä vuodessa ruotuvapausrahaa suoraan kruunun kassaan.

Talonpoikien päämääränä oli saada tasoitetuksi armeijan ylläpitämisestä aiheutunut rasitus, mutta kun suunnitelmat saatiin valmiiksi, ne pääasiassa vain lisäsivät miehistön määrää. Käytännössä ruotutasoitus pantiin toimeen vain Pohjanmaalla.⁵⁵

Varamiesjärjestelmä

Varamiesjärjestelmässä ruodut palkkasivat miehen, joka sitoutui astumaan tarvittaessa varsinaisen ruotusotilaan sijaan. Varamieslaitoksen alkuna voidaan pitää asiasta vuosien 1740–41 valtiopäivillä tehtyä päätöstä, vaikka talonpojat olivat pitäneet jonkin verran varamiehiä vapaaehtoisesti jo aikaisemminkin.

Varamiehiä oli mukana hattujen sodassa, mutta heidän pitämisensä oli varsinkin länsisuomalaisille vastenmielistä. Ennen kaikkea talonpojat pelkäsivät palkkojen kohoamista miesten kysynnän kasvaessa. Tähän aikaan oli työvoimasta muutenkin pulaa.

Runsaalle kolmannekselle Suomen armeijan vahvuudesta saatiin ainakin nimelliset varamiehet 1750-luvulla. Yleensä kysymyksessä olivat sotataitoon harjaantumattomat rengit. Armeija joutui käyttämään varamiehiä Pommerin sodan aikana paljon tappioiden korvaamiseen, ja kun uusien varamiesten rekrytointi lyötiin laimin, vaipui järjestelmä miltei unohtuksiin 1770-luvun alkuun mennessä.⁵⁶

Varamieslaitoksen huonoon menestykseen oli ilmeisesti syynä pää-

⁵⁴ Jutikkala 1958, s. 217.

⁵⁵ Generalstaben I 1890, s. 142–146; Alanen 1948, s. 561–565.

⁵⁶ Juvelius 1924, s. 1–38; Alanen 1964, s. 247.

asiassa miesten puute. Maaseudulle ei ollut vielä syntynyt riittävästi maatonta väestöä, jotta varamiehiksi olisi saatu tarpeeksi kelpollisia nuorukaisia. Tarjotut palkkaedutkaan eivät liene erityisemmin houkutteleet ammattiin.

Suomen väkiluku kasvoi vuodesta 1751 vuoteen 1772 430.000:sta 578.000:een. Yli 15-vuotiaitten miespuolisten rahvaan lasten ja palkollisten – potentiaalisten varamiesten – lukumäärä kasvoi samana aikana neljänneksellä.⁵⁷ Kun taloja ei ollut Lounais-Suomessa tapana jakaa⁵⁸ ja kun torpparilaitos vasta alkoi laajentua,⁵⁹ kruunulle tarjoutui oiva mahdollisuus yrittää uudelleen armeijan miesvoiman lisäämistä varamieslaitoksen avulla. Talollisten väistyviä perillisiä ja muita ilman viljelmää jääviä nuoria miehiä oli 1770-luvun alussa riittävästi.

Talvella 1772-73 koettiin selvä sodanuhka.⁶⁰ Kustaa III kehotti tällöin jokaista ruotua ja ratsutilaa hankkimaan itselleen varamiehen. Järjestelmän oli tarkoitus perustua vapaaehtoisuuteen, ja miesten hankkimista perusteltiin vetoamalla talollisten omaan etuun ja turvallisuuteen. Kruunu korosti myös varamieslaitoksen taloudellista hyötyä taloille: varamieslaitoksen toimiessa uutta miehistöä ei olisi pakko hankkia kovassa kiireessä ja maksaa tarjokkaille suuria pestirahoja.⁶¹

Turun ja Porin läänin maaherra Christopher Rappe korosti varamieslaitoksen perustamisen johdosta antamassaan kuulutuksessa erikseen sitä, että talonpoikien ei pitänyt epäillä kuninkaalla olleen muuta tarkoitusta kuin helpottaa rekrytointia. Maaherra esitti myös varovaisin sanakääntein, että ruodut ja ratsutilalliset hankkisivat itselleen varamiehet mahdollisimman nopeasti. Kun tarjokas oli saanut käsirahansa, hänet oli esitettävä välittömästi komppanianpäällikölle. Tämän tehtävä oli hyväksyä mies kirjoitettavaksi rulliin.⁶²

Kun täydellisen kaksinnuksen hankkiminen armeijalle havaittiin ylivoimaiseksi, varamiesjoukkojen määrävahvuus vähennettiin puoleen entisestä vuonna 1776. Kahden ratsutilan tai ruodun piti pestata tästä lähtien yksi vähintään 16 ja enintään 30 vuoden ikäinen varamies. Täydennys suoritettiin komppanioittain, ja varamiehistä muodostettiin

⁵⁷ Fougstedt-Raivio 1953, s. 10 ja 28–29.

⁵⁸ Jutikkala 1958, s. 340.

⁵⁹ Gylling 1909, s. 226–227.

⁶⁰ Odhner 1885, s. 214–235; Alanen 1964, s. 60–61.

⁶¹ TMA kuulutuskoelma, Turun ja Porin läänin maaherran kuulutus 8.4.1773; Generalstaben I 1890, s. 123.

⁶² TMA kuulutuskoelma, Turun ja Porin läänin maaherran kuulutus 8.4.1773. Kuningat vaati vielä vuonna 1776, ettei varamieslaitoksen perustamisen yhteydessä saanut aiheuttaa talonpojille enemmän haittaa ja vaivaa kuin päämäärän saavuttaminen välttämättä vaati. VA M II PJR saap.kirj. KM 2.12.1776.

erillisiä pataljoonia vakinaisten rykmenttien yhteyteen.⁶³

Turun ja Porin läänin varamiespataljoonien organisaatio oli kunnossa maaherran ilmoituksen mukaan jo syksyllä 1776.⁶⁴ Tällöin pidettiin neljä kokousta, joissa sovittiin, mitkä ruodut ja ratsutilat pitivät yhdessä varamiestä ja miten ennestään palkatut miehet jaettiin.⁶⁵

Varamieslaitoksen organisaatio tuli sotilashallinnolliselta kannalta täydelliseksi vuonna 1781. Tällöin varamiesyksiköt saivat oman päällystön, jonka hankkimisesta oli päätetty periaatteessa jo vuonna 1776. Vuonna 1781 jokainen rykmentti sai varamiesyksikköjen tarpeisiin kahdeksan nuorempaa upseeria ja kahdeksan aliupseeria.⁶⁶

Varamieslaitoksen käytännön toteuttamistahdista on säilynyt laskelma Turun jalkaväkirykmentin osalta. Siinä on esitetty miehistön vahvuus, rakenne ja muutokset vuoteen 1780 saakka (henkikomppanian tiedot puuttuvat):⁶⁷

		Lukum.	%-osuus
<i>Lisäys:</i>	Otettu ennen vuotta 1773	3	0,7
	Otettu vuonna 1773	81	18,1
	– ” – 1774	102	22,8
	– ” – 1775	21	4,7
	– ” – 1776	4	0,9
	– ” – 1777	1	0,2
	– ” – 1778	8	1,8
	– ” – 1779	1	0,2
	– ” – 1780	82	18,3
<i>Avoinna:</i>	1780 ennen ja jälkeen katselmuksen	46	10,3
<i>Vähennys:</i>	Karannut	5	1,1
	Kuollut	1	0,2
	Siirretty vakin. ruotuun	67	15,0
	Ero 1780	26	5,8
<i>Yhteensä:</i>	7 komppaniaa	448	100

Asetelmasta voidaan havaita, että lähes puolet (45,6 %) Turun jalkaväkirykmentin vuonna 1780 palveluksessa olleista varamiehistä oli otettu rekryyteiksi jo vuosina 1773–75. Kun miehistön määrävahvuus väheni puoleen vuonna 1776, ruodut saatiin ilmeisesti helposti täysiksi

⁶³ Generalstaben I 1890, s. 123–124.

⁶⁴ TMA kuulutuskoelma, Turun ja Porin läänin maaherran kuulutus 15.2.1777.

⁶⁵ Ibid. 1.8.1776.

⁶⁶ Odhner 1885, s. 463; Generalstaben I 1890, s. 125.

⁶⁷ VA Militaria II 13 TJR värv.rulla 1780.

jakamalla jo ennestään palveluksessa ollut miehistö.

Ensimmäisen varsinaisen varamieskatselmuksen toimeenpano aiheutti Turun rykmentissä pestausaallon vuonna 1780. Tällöin ruoduista oli ollut pitempään täyttämättä ainoastaan 10,3 %, joten varamieslaitoksen voi tämän perusteella katsoa vakiintuneen hyvin.

Varamiehistästä muodostettiin jo rauhan aikana erillisiä yksiköjä, jotka organisoitiin ja harjoitettiin samalla tavalla kuin varsinaiset ruotujakoiset joukot. Varamieslaitoksen vapaaehtoisuuteen perustunut luonne hävisi ja sen merkitys nimenomaan sodanaikaisena täydennyskanavana unohtui. Jo Kustaa III:n sodassa varamiesjoukkoja käytettiin erillisiin tehtäviin, ja miehistö oli pidettävä täysilukuisena.

Varamieslaitoksen toteuttaminen onnistui Etelä-Suomessa, vaikka rahvas tunsi sitä kohtaan selvää vastenmielisyyttä. Tämä puettiin sanoiksi säätyläisten ja talonpoikien 12.12.1792 pitämässä kokouksessa, jossa keskusteltiin Turun ja Porin läänin silloisesta taloudellisesta tilasta. Kokouksessa esitettiin, että varamieslaitos oli aiheuttanut työvoimapulaa: maataloudesta oli läänissä poissa yli tuhat miestä. Tämän vuoksi kokous teki ehdotuksen, että varamieslaitos lakkautettaisiin ja talolliset maksaisivat tarkoitusta varten perustettavaan kassaan kolme riksiä vuodessa talolta. Kassaan oli määrä kertyä kahdessakymmenessä rauhanvuodessa summa, jolla voitaisiin värvätä sodan syttyessä 12 000 miestä.⁶⁸

Ilmeisesti kukaan läsnäolijoista ei ajatellut tai ei ainakaan halunnut tuoda julki kysymystä, mistä sodan uhatessa saataisiin tällainen miesmäärä. Kokouksen osanottajat unohtivat mainita myös sen seikan, että varamiehet olivat rauhan aikana itse asiassa torppareihin verrattavia maanviljelijöitä ja raivaajia.

Kaikista Suomen varamiesruoduista oli Suomen sodan alkaessa täytettyinä 97 %.⁶⁹ Vaikka torpparilaitoksen kasvuvaihe osui yhteen Kustaa III:n varamieslaitoksen toteuttamisen kanssa, lisääntyi tilaton väestö siksi paljon, että myös varamiehiksi riitti jatkuvasti halukkaita. Tähän vaikutti osaltaan pitkä rauhanaika ja varamiehille annetut taloudelliset edut.

Ruotuarmeijan hajottaminen

Kolme päivää sen jälkeen kun Aleksanteri I oli ilmoittanut virallisesti Suomen yhdistämisestä Venäjään, Suomessa olleen venäläisen sotaväen

⁶⁸ RA Landshöfdingar till Kungl. Maj:t angående tillståndet i länen 1792 I vol. 19 (mf TYHL).

⁶⁹ Vainio 1979, s. 37.

komentaja kreivi F. W. Buxhoevden antoi 31.3.1808 keisarin nimissä Suomen sotalaitoksen tulevaa järjestelyä koskevan julistuksen. Siinä luvattiin, ettei Suomessa suoritettaisi venäläisen mallin mukaisia väenottoja ja että ruotujakolaitos pidettäisiin entisellään.⁷⁰

Suomen sotalaitos sai näin suuntaviivat tulevaisuuteen. Sen sijaan kenraaliluutnantti N. N. Rajevskin kesäkuussa 1808 julkaisema tiedonanto, jossa jokaiselle oma-aloitteisesti antautuvalle sotilaille luvattiin 10 riikintaalera matkarahaa, asumisoikeus torppaansa, palkka ja vapautus sotapalveluksesta, on luettava tavanomaiseksi sotapropagandaksi.⁷¹

Keisari antoi vuoden 1809 alussa vastauksen Suomen lähetyskunnan mietintöön, jossa anottiin armeijan päällystön, alipäällystön ja miehistön perheiden puolesta, että ne saisivat pitää virkatalonsa, torppansa ja palkkansa entisellään sodan loppuun saakka. Myönteinen vastaus ennakoiki Porvoon valtiopäiville annettua esitystä, jossa luvattiin säilyttää Suomen kansallinen sotalaitos organisaatioltaan ennallaan mutta hajotettuna.⁷²

Valtiopäivien siviili- ja talousvaliokunta ehdotti kesäkuussa 1809 luovuttamassaan mietinnössä, että Ruotsin vallan aikaiset sotalaitosta koskevat lait ja asetukset olisi pidetty muuttumattomina voimassa. Ruotujakolaitos olisi siis jäänyt voimaan, armeijan ylläpito vain olisi lopetettu toistaiseksi. Sotalaitosrasitus oli määrä korvata vakanssimaksuilla, jotka olisi kannettu valtion kassaan. Niihin suostumisen ehdoksi valiokunta asetti sen, että Suomen sotaväki pidettäisiin hajotettuna vähintään 50 vuotta ja että sen uudelleen järjestäminen suoritettaisiin aikanaan vähitellen usean vuoden aikana. Ehtona oli myös maan täydellinen vapauttaminen väenotoista samoin kuin sotatarvikkeiden luovutus- ja sotaväen majoitusvelvollisuudesta. Sotilastorpat ehdotettiin luovutettaviksi talojen vapaaseen käyttöön.⁷³

Yleisen sotalaitoskysymyksen rinnalla säädyt joutuivat käsittelemään myös päällystön ja miehistön tulevaa asemaa. Upseereille ja aliupseereille oli tarkoitus turvata elinaikainen toimeentulo; miehistön sen sijaan piti saada nauttia torppansa ja palkkansa vain vuoden 1809 loppuun.⁷⁴

Muutamit pappissäädyn edustajat esittivät puheenvuoroissaan miehistön vaikean aseman helpottamista. Erityisesti tuomiorovasti, Porvoon seurakunnan kirkkoherra Magnus Jacob Alopaeus puolusti miehistöä. Hän vaati, että se saisi pitää palkkansa ja torppaetunsa ainakin

⁷⁰ Schauman 1890, s. 12–14.

⁷¹ Ibid. s. 66.

⁷² Danielson-Kalmari 1896, s. 708; Halila 1962, s. 512.

⁷³ Porvarissäädyn ptk:t 1809 liite C, s. 354–385; Nordenstreng 1920, s. 20–22; Österblad 1933, s. 54–56; Halila 1962, s. 512–514.

⁷⁴ Danielson-Kalmari 1920, s. 107.

kolme tai neljä vuotta, missä ajassa miehet olisivat Alopaeuksen mielestä ehtineet hankkia itselleen uuden ammatin.⁷⁵

On ymmärrettävää, että ainoat miehistöä puolustaneet kannanotot kuultiin pappissäädyssä. Aatelin oli ajettava upseerien asiaa, eikä sen kannalta ollut eduksi, että samanaikaisesti tuotiin esille rahaa kysyvä miehistön toimeentulokysymys. Talonpoikaissäädyn edustajat pelkäsivät omaan eturyhmäänsä kohdistuvaa räsistusta. Porvaristolle kysymys ei ollut tärkeä. Sen sijaan papisto tunsu ruotumiesten olosuhteet muttei joutunut osallistumaan armeijan ylläpidosta aiheutuviin kustannuksiin.

Keisari ratkaisi sotalaitoskysymyksen 27.3.1810 antamallaan manifestilla. Sen lakiteksti jakaantui kahteen osaan. Edellisessä osassa käskettiin pitää sotaväki toistaiseksi hajalla ja miehistölle määrättiin maksettavaksi eläkkeitä Ruotsin vallan aikaisten asetusten mukaan. Eläkkeitä oli järjestettävä myös sodan aikana kuolleiden aliupseerien ja miesten leskille sekä lapsille.

Manifestin jälkimmäisessä osassa taattiin upseereille ja aliupseereille kaikki heidän entiset etunsa. Sen sijaan miehistö menetti oikeudet torppiinsa ja palkkoihinsa. Jo ennen manifestin julkaisemista hallituskonselji oli päättänyt, että miehistön oli jätettävä torppansa ruotujen hallintaan kevään 1810 aikana. Sama määräys uudistettiin kesäkuun alussa, jolloin entisiä ruotusotilaita kehoitettiin myös hankkimaan itselleen vuosipalvelussopimus tai muu vakinainen toimeentulo. Talonpojat voivat tietenkin jättää torpat edelleen entisten ruotusotilaidensa asuttaviksi, mutta ehdoista oli sovittava erikseen.

Hallituskonselji teki tällaiset päätökset, koska se arveli vakanssimaksujen tulevan kantoon jo vuodelta 1810. Näin ollen sotilastorppienkin olisi pitänyt olla mainittuna vuonna talonpoikien vapaassa hallinnassa. Vakanssimaksujen kantoa koskevat arvelut osoittautuivat oikeaan osuneiksi, sillä vakanssiveron suuruus ja muut asiaan liittyvät kysymykset ratkesivat keisarin elokuussa antamassa manifestissa.

Miehistön kannalta ruotuarmeijan hajottaminen oli kauaskantoinen nullistus. Sen vaikutukset heijastuivat laajemminkin maattoman väestön lapsiin ja talojen väistyviin perillisiin, joiden ammattivaihtoehdot kaventuivat oleellisesti. Talollisille muutos oli enimmältään tekninen. Entisen sotalaitosrasituksen tilalle tuli periaatteessa vastaavan suuruisen vakanssimaksu.⁷⁶

⁷⁵ Österbladh 1933, s. 58.

⁷⁶ Samling af Placater... 1831, keis. manifestit 27.3. ja 1.8.1810; Danielson 1896, s. 742–756.

2. Miehistön sosiaalinen asema ennen sotilaspalveluksen aloittamista

Miesten syntyperä

Vanhassa maatalousyhteiskunnassa ihmisen sosiaalinen alkuperä määräsi hyvin pitkälle hänen tulevaisuuden mahdollisuuksiensa rajat. Tässä tutkittavana olevalla ajanjaksolla väestö kasvoi voimakkaasti, mikä pakotti monet lapsista tyytymään heikompaan sosiaaliseen asemaan kuin vanhempansa.¹ Sosiaalinen lasku oli voimakasta talollisväestössä mutta jo 1800-luvun alusta lähtien myös maalaisrahvaan keskiryhmässä (ks. s. 28-30).

Mistä yhteiskuntaryhmistä ruotusotilaat olivat peräisin, ja millä tavalla sosiaalinen kierto ilmeni heidän piirissään? Tutkimusjoukon 875 miehen isän ammatti tai avioton syntyperä on selvillä 442 tapauksessa (50,5 %). Lähteinä ovat pääasiassa palveluspitäjien kastettujen luettelot. Muualta tulleiden syntyperä on ollut mahdollista selvittää vain satunnaisesti.

Parasta olisi seurata henkilöitä taaksepäin kotoa irtautumiseen saakka ja ottaa tarkasteluun isän ammattiasema tässä vaiheessa. Tällainen ei ole kuitenkaan käytännössä juuri mahdollista, vaan on tyydyttävä epätäsmällisempiin tietoihin. Kastettujen luettelot ovat käyttökelpoisia tutkittaessa ruotusotilaiden sosiaalista taustaa, mutta niiden antama kuva ei ole yksiselitteinen. Esimerkiksi jos isä on merkitty kastettujen luettelossa rengiksi, tähän seikkaan liittyy tiettyjä ongelmia, joita käsi-

¹ Vrt. Blomstedt 1974.

tellään tuonnempana.

Tulosten kannalta on olennaista, missä määrin selvittämättömien tapausten jakautuma eri sosiaaliryhmiin mahdollisesti poikkeaa selville saaduista. Syntyperän jääminen tuntemattomaksi johtuu yleensä siitä, että ruotumies on muuttanut palveluspitäjäänsä muualta. Ennen 1750-lukua syntyneillä synnä ovat myös puutteelliset merkinnät kirkollisessa väestökirjanpidossa. Lähteet paranevat merkittävästi vuodesta 1749, sillä syntymäajat alettiin merkitä rippikirjoihin tarkasti taulustolaitoksen vaatimuksesta.²

Syntymäaikatiedot ovat peräisin ensi sijassa vuosina 1776-1809 pidentyistä rippikirjoista. Luvut on ollut mahdollista tarkistaa ja saada eliminoiduksi ainakin osa virhemerkinnöistä, kun miesten vaiheita on seurattu edelleen eteen- ja taaksepäin kyseisistä rajavuosista.

Selvitetyt tapaukset ja selvitysprosentit jakaantuvat ajallisesti seuraavasti:

<i>Synt. aika</i>	<i>Lukum.</i>	<i>Selvitys-%</i>
-1739	52	53,6
1740-49	45	44,1
1750-59	130	58,6
1760-69	105	47,8
1770-79	78	50,7
1780-	31	52,5

Johtopäätösten tekemisessä edellä olevien lukujen perusteella on syytä olla erittäin varovainen, mutta miehistön mobiliteetti yli pitäjänrajojen näyttää olleen voimakkaimmillaan 1780-luvulla ja seuraavan vuosikymmenen alussa, jolloin vuosina 1760-69 syntyneet olivat aktiivisimmassa muuttoikässä. *Pentti Mäkelän* Punkalaitumelta saamat tulokset tukevat tätä tulkintaa, sillä hänen mukaansa alueellinen liikkuvuus kasvoi mainittuna aikana.³

Selvitettyjen tapausten osuuden erot tutkimuspitäjien välillä (Eurajoki 47,0 %, Ikaalinen 43,0 % ja Loimaa 56,9 %) lienevät suureksi osaksi seurausta muuttoliikkeen voimakkuuden eroista. Syntymäaikojen merkitsemistarkkuudessa ei ole havaintojen mukaan mainittavaa vaihtelua näiden kolmen pitäjän välillä.

Koska selvittämättömien tapausten osuuden voidaan päätellä osoitettavan pääasiassa ruotusotilaiden muuttoaktiiviteettia ennen palvelukseen astumista, on esitettävä kysymys, miten tämä seikka vaikuttaa

² Laakso 1974, s. 34; Vrt. Niemelä 1987, s. 29-31; Ks. myös Backman 1941, s. 109.

³ Mäkelä 1987, s. 40-42.

TAULUKKO 2. Eurajoen, Ikaalisten ja Loimaan vuosien 1776-1809 ruotusotilaiden isien ammatit.

Isän ammatti	Lkm.	%-osuus selvitetyistä (442)	%-osuus perus- joukosta (875)
Ruotusotilas	189	42,8	21,6
Talollinen	126	28,5	14,4
Renki	24	5,4	2,7
Käsityöläinen	21	4,7	2,4
Torppari	20	4,5	2,3
Itsellinen	20	4,5	2,3
Lampuoti	11	2,5	1,3
Paimen	8	1,8	0,9
Muu	13	2,9	1,5
”Avioton”	10	2,3	1,1
Ei tietoa	433	-	49,5
Yhteensä	875	100	100

taulukosta 2 tehtäviin päätelmiin. Jos muualta palveluspitäjiinsä tulleiden ruotusotilaiden syntyperä saataisiin selville, muuttuisiko miesten sosiaalisesta taustasta saatu kuva?

Suurin osa pitäjien välisestä muuttoliikkeestä oli palkollisten siirtymistä työpaikasta toiseen, ja lähes kaikki ruotusotilaat olivat ennen palvelukseen astumistaan renkeinä. Tulevat ruotumiehet olivat siis osa pitäjien välisen muuttoliikkeen valtavirtaa. Ei ole mitään syytä olettaa – tämän osoittavat myös tähän mennessä tehdyt tutkimukset⁴ – että pysyvästi kotipitäjänsä ulkopuolelle muuttanut palkollisväestö olisi poikennut taustaltaan synnyinseudulleen jääneestä.

Muuttaminen lapsena vanhempien mukana oli suhteellisen pientä,⁵ joten tällä muuttoliikkeellä ei voi olla suurta vaikutusta taulukosta 2 ilmenevään jakautumaan.

Vaikka valtaosassa selvittämättä jääneistä tapauksista on ilmeisesti taustalla muuttoliike, on kuitenkin syytä pohtia myös sitä, millaiset ihmiset olisivat todennäköisimmin jääneet syntyperältään tuntemattomiksi lähteiden epätarkkuuden vuoksi. Koska syntymäajoista jätettiin 1700-luvun puolivälin jälkeen syntyneillä tuskin tieteen tahtoen tai juuri vahingossakaan pois päivää ja kuukautta, rippikirjojen epätarkkuus johtuu numerosekaannuksista. Niitä on osunut kaikkien ihmisryhmien

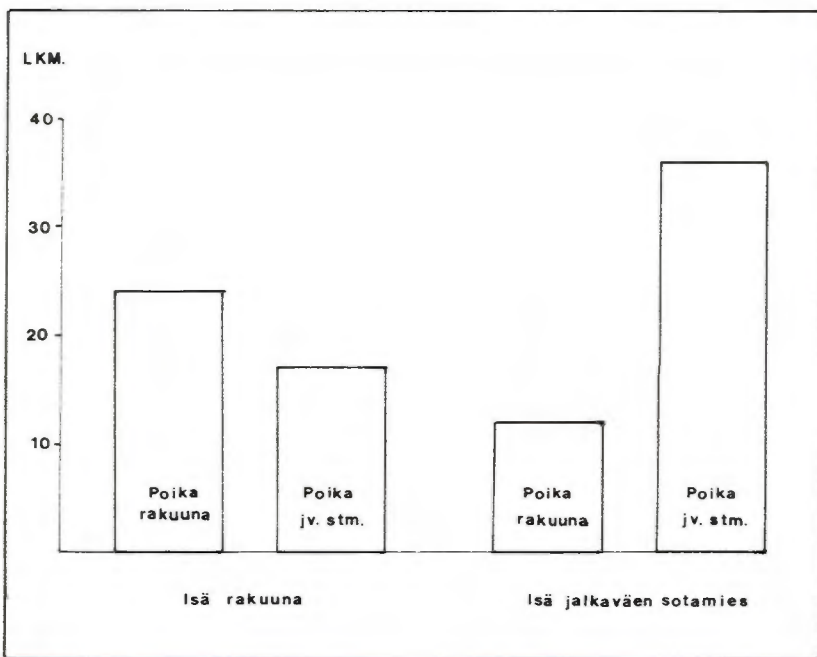
⁴ Mäkelä 1987, s. 77–119; Niemelä 1989, s. 52–59.

⁵ Mäkelä 1987, s. 68–76; Rosenberg 1966, s. 71–72.

kohdalle, kun papit ovat kopioineet tietoja edellisestä niteestä uuteen rippikirjaan. Toisaalta sekaannuksia on syntynyt eniten liikkuvan väestön osalle, kun merkintöjä siirrettiin muuttojen yhteydessä. Ruotusotilaat olivat säännönmukaisesti renkeinä ennen armeijan armeijan riveihin tuloaan, joten he olivat syntymäaikasekaannusten suhteen kaikki samassa asemassa.

Taulukon 2 lukuihin on sisällytettävä edellä mainittuja varauksia, mutta taulukon perusteella saatava käsitys eurajokelaisten, ikaalislaisten ja loimaalaisten ruotusotilaiden sosiaalisesta taustasta on yleiskuvana oikea.

Suurin osa ruotusotilaista otti kruunun pestin isänsä jälkiä seuraten.⁶ Tästä seikasta Runebergin ”Sotilaspoika” antaa periaatteessa oikean

Kuvio 2.

Vuosien 1776-1809 loimaalaisten ruotusotilasperheistä peräisin olevien ruotumiesten aselajin suhde isän aselajiin. Huom. Vastaavia tietoja ei voi esittää Eurajoelta ja Ikaalisista rakuunoiden vähäisen määrän vuoksi.

⁶ Vrt. Perälä 1967, s. 123. Tähän ryhmään on luettu myös yksi loimaalainen värvtty sotamies.

käsityksen. ”Sotilaspojan” isä oli kaatunut Suomen sodassa, isoisä Kustaa III:n sodassa ja isoisanisä hattujen sodassa.

Kun esimerkiksi Loimaan ja Huittisten vuosien 1721-1809 käsityöläisistä ryhtyi isänsä ammattiin vain 25,5 %, ⁷, ruotumiehet olivat nähtävästi talollisia lukuunottamatta uskollisimpia omille lähtökohdilleen. Uskollisuus ilmeni jopa niin pitkälle, että rakuunoiden pojista tuli useimmiten rakuunoita ja jalkaväen sotamiesten pojista jalkaväkimiehiä (ks. kuvio 2).

Ikaalislainen Sven Juhtberg (s. 1756) oli sotamies Sven Wessmanin poika. Hän palveli renkinä kotipitäjässään ainakin vuosina 1779-80. Hänet palkattiin sotamieheksi ruotuun 73 huhtikuun alusta 1780 ja hyväksyttiin katselmuksessa seuraavan vuoden helmikuussa.

Sven Juhtberg vihittiin huhtikuussa 1781 avioliittoon piika Riitta Antintyttären kanssa. Tämä oli ikaalislaisen itsellisen tytär. Sven Juhtberg kaatui (dödskuten) Porrassalmella 13.6.1789.

Loimaalainen rakuuna Jaakko Wäldig (s. 1747) oli rakuuna Erkki Tohnfeltin poika. Jaakko Erkinpoika oli renkinä kunnes hänet pestattiin vuonna 1771 henkirakuunarykmenttiin. Hänet vihittiin seuraavan vuoden lokakuussa avioliittoon piika Riitta Heikintyttären kanssa, joka oli loimaalaisen rakuunan Heikki Bergenfeltin tytär. Jaakko Wäldig joutui venäläisten vangiksi 3.7.1790, eikä hänestä kuulu Loimaalla sen koommin mitään.⁸

Sotilasammatin yleisestä periytymisestä huolimatta isänsä seuraajia saman numeron ruotusotilaina on tutkimusjoukossa kuitenkin vain muutama. Ikaalisissa Juho Juhtberg astui palvelukseen isänsä tilalle vuonna 1751 ja Juho Ikalin vuonna 1789. Vastaavia tapauksia on Loimaalla viisi ja Eurajoella neljä. Kolmessa polvessa samaa ruotua palvelivat Heikki Hurtig, hänen poikansa Heikki Bök ja pojanpoikansa Heikki Bök Loimaalla. Viimeksi mainittu aloitti ruotutorpan viljelyn isänsä kuoleman jälkeen vuonna 1805 eikä ehtinyt edes naimisiin, ennen kuin kaatui 24-vuotiaana Suomen sodassa.

Miksi sotilastorpan kulkeminen isältä pojalle ei ollut tavallista?⁹ Vaikka muutot kuljettivat rengeiksi ryhtyneitä ruotusotilaiden poikia kauaksikin kotoaan, sanan isän ruodun avautumisesta olisi pitänyt kantautua heillekin. Osa pojista oli tietysti tässä vaiheessa jo hankkinut itselleen vakinaisen toimeentulon, mutta isänsä työn jatkajiksi halukkaitakin olisi pitänyt olla enemmän kuin on ilmennyt.

Se että näin ei ollut, saattaa johtua siitä, että Ruotsin vallan loppuajan

⁷ Laakso 1974, s. 112.

⁸ Rk:ssa merkintä ”borta”.

⁹ Vrt. Vainio 1979, s. 124.

ruotumiehet raivasivat ja rakensivat torppansa osittain ja jopa suureksi osaksi itse, ja entisillä ruotumiehillä oli elinaikaisia nautintaoikeuksia viljelyksiinsä. Elinaikainen asumis- ja viljelyoikeus koski myös leskiä, joten ruotusotilasvanhemmilla oli usein turvattu toimeentulo elämänsä loppuun eikä pojalla ollut tästä asiasta huolta (ks. s. 147–155). Näin ollen sotilaiden pojillakaan ei yleensä ollut etua jatkaa isänsä ruodussa, varsinkaan kun heillä ei ollut mitään oikeuksia isiensä viljelyksiin näiden kuoltua.

Syynä ruotusotilaan ammatin suureen yleiseen jatkuvuuteen isältä pojalle on ollut ilmeisesti sen vetovoima omassa piirissä ja muista yhteiskuntaryhmistä peräisin olevia karkottavat tekijät. Vetovoimatekijöistä on saattanut olla tärkein ruotusotilaan varsin hyvä taloudellinen asema (ks. 4. luku). Eräs ruotusotilaiden poikia suosinut seikka oli se, että ruodut ja komppanioiden päälliköt ottivat heitä ehkä mielellään palvelukseen, sillä heidän voitiin olettaa jo entuudestaan olevan jossain määrin selvillä sotilaan velvollisuuksista. Ruotusotilaiden lapset olivat myös jo kotonaan tottuneet sodan uhkaan, jonka voi hyvällä syyllä arvella vähentäneen muista perheistä peräisin olevien halua armeijan rulliin.

TAULUKKO 3. *Eurajoen, Ikaalisten ja Loimaan vuosien 1776–1809 ruotusotilaiden talollis- ja ruotusotilasien määrät ikäryhmittäin.*

Isän ammatti	Syntymäaika					Yht.
	-1749	1750-59	1760-69	1770-79	1780–	
	<i>Eurajoki</i>					
Ruotusotil.	5	10	8	5	5	33
Talollinen	5	5	5	4	2	21
	<i>Ikaalinen</i>					
Ruotusotil.	11	13	5	10	2	41
Talollinen	11	14	11	6	3	45
	<i>Loimaa</i>					
Ruotusotil.	25	30	24	27	9	115
Talollinen	21	23	12	3	1	60
	<i>Yhteensä</i>					
Ruotusotil.	41	53	37	42	16	189
Talollinen	37	42	28	13	6	126

Ruotusotilaan ammatin taloudelliset edut vetivät puoleensa myös talojen väistyviä perillisiä, joita olikin miehistössä toiseksi eniten. Talollisten lapsia on tutkimusjoukossa suhteellisesti runsaimmin Ikaalisissa, ja osuus pysyy myös likimäärin ennallaan koko tutkimusjakson ajan. Loimaalla sen sijaan talollisten lasten osuus pienenee kolmessa nuorimmassa ikäluokassa, jotka tulivat palvelukseen ruotujakolaitoksen viimeisinä vuosikymmeninä (taulukko 3). Kokonaiskehitys selviää kuviosta 3.

Ruotusotilasperheistä lähtöisin olevien miesten osuus on suurin Loimaalla, noin kymmenen prosenttiyksikköä suurempi kuin Ikaalisissa ja Eurajoella. Loimaalla tämä osuus kasvaa kahdessa nuorimmassa ikäluokassa ja talollisperheiden vesojen osuus laskee jatkuvasti.

Talollisten osuus koko väestöstä väheni 1700-luvun lopulla ja torpparilaitos laajeni voimakkaasti erityisesti Ala-Satakunnassa. Nämä seikat viittaavat siihen, että kun talollisten osuus väestöstä pieneni ja väistyvät perilliset sijoittuivat enenevässä määrin torppareiksi, ruotusotilaiden pojille tuli aikaisempaa enemmän ”tilaa” sijoittua armeijan leipiin.

Veikko Laakso on havainnut samanlaisen kehityksen Loimaan ja Huittisten käsityöläisten osalta: Käsityöläiset olivat useimmin peräisin taloista, mutta talollisten lasten osuus käsityöläisiksi ryhtyneistä miehistä alkoi laskea 1780-luvulla. Samaan aikaan käsityöläisten pojat jatkoivat aikaisempaa useammin isänsä ammattia.¹⁰

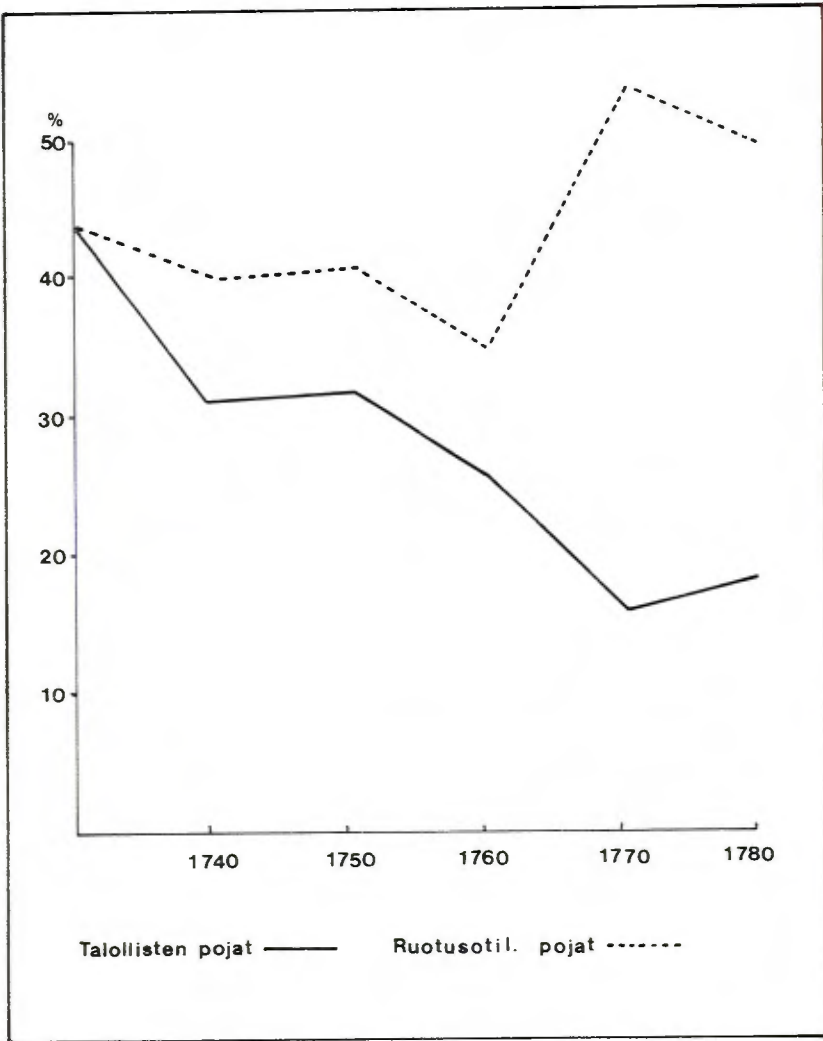
Eurajoella talollisperäisten ruotusotilaiden osuus ei vähene niin selvästi kuin Loimaalla, mikä johtuu ehkä siitä, että talollisten osuus väestöstä säilyi huomattavasti suurempana kuin Loimaalla.

Ikaalislaisista ruotusotilaista 38,5 % oli peräisin talollisperheistä ja vain 35,0 % oli kasvanut ruotutorpassa. Ikaalisissa talon ja torpan ero oli pienempi kuin Ala-Satakunnassa voimakkaan uudistilamuodostuksen vuoksi ja pudotus talollisen pojasta ruotusotilaaksikin oli matalampi. Erittäin tärkeä seikka tuntuu olevan, että Ikaalisissa oli suhteessa koko väestöön ruotuja vain noin puolet siitä määrästä kuin etelämpänä. Yli 15-vuotiaasta miesväestöstä kuului armeijan miehistöön vuonna 1795 Loimaalla 8,2 %, Eurajoella 6,2 % ja Ikaalisissa vain 3,4 %.¹¹ Tämä on osaltaan voinut vaikuttaa siihen, että talollisperäisten miesten osuus ikaalislaisista ruotusotilaista oli suuri.

Alastaron Suutarlan kylän ruodun 55 vuonna 1765 syntynyt sotamies Juhon Fast oli saman kappelin Kankareen kylän Pirron talon isännän

¹⁰ Laakso 1974, s. 112.

¹¹ TMA main. pitäjien väkilukutaulut.

Kuvio 3.
 Eurajoen, Ikaalisten ja Loimaan talollis- ja ruotusotilasperheistä peräisin olevien vuosien 1776-1809 ruotusotilaiden osuudet syntymäajan mukaan.

Matti Tuomaanpojan poika. Hänen vuotta nuorempi vaimonsa oli lampuodin tytär Loimaan Haaroisista. Avioliiton pariskunta solmi vuonna 1791, yksitoista kuukautta sen jälkeen kun aikaisemmin renkinä palvellut Juho Matinpoika oli otettu sotamieheksi. Hän ei palvellut lainkaan varamiehenä.

Juho Fast osallistui Suomen sotaan ja eli vuoteen 1837 saakka. Hän oli Suomen sodan jälkeen torppari, ilmeisesti entisessä sotilastorppaan, jonka hän oli itse rakentanut.

Vaikka lampuodit ovat erikseen taulukossa 2, heidät olisi mahdollista lukea myös talollisväestöön, sillä heidän sosiaalinen asemansa tuskin yleensä poikkesi suuresti talollisten asemasta, olivathan lampuoditkin kokotilan viljelijöitä.

Kolmanneksi eniten ruotusotilaina oli renkien jälkeläisiä. Tämä joukko jakaantuisi suureksi osaksi muiden maattoman väestön ryhmien kesken, mikäli renki-isiä olisi voinut seurata järjestelmällisesti muuttaman vuoden eteenpäin. Osalle rengeistä on tullutkin tällä tavalla jokin muu ammatti. Nämä tapaukset esiintyvät taulukoissa myöhemmän aseman mukaan. Renkinä lapsia saaneet miehet kuitenkin tuskin koskaan nousivat maattoman väestön yläpuolelle.¹²

Ikaalislaisen rengin Heikki Tuomaanpojan poika Heikki (s. 1779) asui 15-vuotiaana kotonaan mutta lähti seuraavana vuonna palkolliseksi. Heikki Heikinpojan vaiheista vuosina 1796-1801 ei tietoa. Viimeksi mainittuna vuonna hänet otettiin Ikaalisten varamiesruotuun 21. Hän solmi avioliiton ikaalislaisen sotamiehen Yrjö Halanin tyttären Kristiinan kanssa.

Heikki Heikinpoika, joka sai sotilasnimen Wass, palveli Suomen sodan aikana Viaporissa ja palasi ilmeisesti linnoituksen antautumisen jälkeen kotiseudulleen, missä hänet mainitaan itsellisenä. Wass muutti perheineen Jalasjärvelle vuonna 1813 mutta palasi jo vuoden kuluttua itselliseksi Ikaalisiin. Vuoden 1822 jälkeen tiedot Wassista loppuvat.

Käsityöläisen pojalla oli mahdollisuus oppia isänsä harjoittama ammatti kotonaan. Ruotusotilailla oli rauhan vallitessa runsaasti aikaa tehdä varsinaiseen ammattiinsa kuulumattomia töitä, ja tämä seikka on voinut houkutella käsityöläisten poikia ruotusotilaiksi. Pitäjänkäsityöläiseksi pääseminen oli rajoitettua, mutta ruotusotamies saattoi saada kahden elinkeinon edut harjoittamalla sivutoimenaan käsityötä, mistä on tietoja tuomiokirjoissa (ks. s. 127-128).

Torpparien jälkeläisiä ryhtyi lähes yhtä paljon ruotusotilaiksi kuin käsityöläisten poikia. Torpparien poikien suhteellisen vähäinen osuus

¹² Niemelä 1989, s. 54-59

selittyy sillä, että torpparilaitos alkoi laajentua vasta 1700-luvun lopulla, eikä tähän luokkaan kuuluvien poikia ehtinyt näin ollen paljoa ruotusotilaiksi.

Ikaalisten Luhalahden ruodun 71 sotamies Simo Qvist oli kotoisin samassa pitäjässä olleesta Karpan torpasta. Hän lähti kotoaan 18-vuotiaana vuonna 1789 rengiksi. Tässä asemassa hän ei ehtinyt olla vuottakaan, sillä hänet pestattiin korvaamaan Kustaa III:n sodan tappioita jo elokuussa 1790. Hän oli varamies Flanqve vuoteen 1800, jolloin pääsi sotamieheksi edellä mainittuun ruotuun. Hänen vaimonsa oli kaksi vuotta miestänsä vanhempi talollisen tytär Maria Köntsi Ikaalisista. Simo Qvist kuoli Suomen sodassa.

Itsellisväestöstä ruotusotilaita oli peräisin tarkalleen yhtä suuri osuus kuin torppariperheistäkin. Itselliset olivat maaseudun köyhintä väkeä kuten taulukossa 2 esiintyvät paimenetkin.

Sotamies Antti Grönström Eurajoen Koivuniemestä oli itsellisen poika samasta pitäjstä. Hän oli syntynyt vuonna 1778. Hänen vaimonsa oli avioton lapsi Maria, viisi vuotta miestänsä vanhempi. Pariskunta vihittiin vuonna 1801, jolloin Maria palveli piikana. Antti Grönström tuli varamieheksi vuonna 1797 ja sotamieheksi vuonna 1804. Hän sai eron ennen Suomen sotaa todennäköisesti sairauden vuoksi ja kuoli elokuussa 1809.

Muiden ammattien harjoittajia on tavattu ruotusotilaiden isinä Eurajoelta unilukkari, salpietarinkeittäjä, teurastaja ja porvari; Loimaalta kaksi kertaa siltavouti sekä kerran matruusi, merimies, kruununkalastaja, tykistön kirjuri ja varusmestari. Ikaalisissa muihin ammatteihin kuuluu vain kaksi aliupseeria: majoittaja ja vääpeli.

Koska varamieheksi jäätiin vain poikkeuksellisista syistä, sotilasperheistä peräisin olevan miehistön taustan tarkemmassa selvittelyssä käsiteltäviä ruotumiesryhmiä on vain kaksi: jalkaväen sotamiehet ja rakuunat. Eurajoella ja Ikaalisissa oli niin vähän rakuunoita (18 ja 5), että ratsuväen ja jalkaväen miesten välillä mahdollisesti esiintyvien sosiaalisen taustan erojen tilastollinen tarkastelu on täytynyt rajoittaa loimaalaisiin miehiin.

Taulukosta 4 voidaan havaita, ettei rakuunoiden ja jalkaväen sotamiesten syntyperässä ollut ainakaan Loimaalla merkittäviä eroja. Jalkaväen sotamiesten pieni talollispainotteisuus saattaa johtua siitä, että monen talon muodostamasta ruodusta löytyi helpommin ”oma” tarjokas kuin ratsutilalta, joka tosin sekin oli usein halottu.

TAULUKKO 4. *Loimaan vuosien 1776-1810 rakuunoiden ja jalkaväen sotamiesten isien ammatit.*

Isän ammatti	Rakuuna			Jv. sotamies		
	Lkm.	%	% selvit.	Lkm.	%	% selvit.
Ruotusotil.	36	31,9	51,4	53	26,8	46,5
Talollinen	15	13,3	21,4	34	17,2	29,8
Käsityöl.	4	3,5	5,7	4	2,0	3,5
Renki	4	3,5	5,7	6	3,0	5,3
Lampuoti	4	3,5	5,7	2	1,0	1,7
Torppari	1	0,9	1,4	5	2,5	4,4
Itsellinen	1	0,9	1,4	4	2,0	3,5
Paimen	2	1,8	2,9	2	1,0	1,7
Muu	3	2,6	4,3	2	1,0	1,7
”Avioton”	-	-	-	2	1,0	1,7
Ei tietoa	43	38,0	.	84	42,4	.
Yhteensä	113	100	100	198	100	100

Pitäjien välinen muuttoliike ennen pestin ottamista

Edellä syntyperältään selvittämättä jääneet tapaukset on tulkittu pääosin muuttoliikkeestä johtuviksi, vaikka varma tieto pitäjien välisestä muutosta on vain 176 tapauksessa (syntyperältään selvittämättä jääneitä 433 henkeä). Tiedot siitä, että ruotusotilas on muuttanut, ovat rippikirjoista ja rullista. Muuttotietojen tarkastelu osoittaa selvästi sen, että ne tulevat esille satunnaisesti. Rippikirjoissa yksikin sisäinen muutto yleensä riittää kadottamaan mahdollisen tiedon sisäänmuutosta, sillä muuttomerkinä tehtiin vain kerran; se ei seurannut ihmistä rippikirjan sivuilla.

Kaikista pitäjien väliseen muuttoliikkeeseen osallistuneista ruotusotilaista ovat tulleet parhaiten esille ne miehet, jotka olivat syntyneet palveluspitäjänsä alueella ja muuttaneet ennen palveluskauttaan yhden tai useampia kertoja. Taulukossa 5 olevien tällaisten tapausten määrän suuruusluokka viittaa siihen, että kun pitäjän rajan yli muutettiin, muutettiin yleensä pysyvästi.¹³

Muuttosuuntia ei ole syytä tarkastella yksityiskohtaisesti tietojen vähäisyyden ja hajanaisuuden vuoksi. Mainittakoon vain, että tavalli-

¹³ Vrt. Mäkelä 1987, s. 54 ja 56.

TAULUKKO 5. *Eurajoen, Ikaalisten ja Loimaan vuosien 1776-1809 ruotusotilaiden pitäjän rajat ylittänyt mobiliteetti ennen sotilaspalveluksen aloittamista ko. pitäjässä.*

Muuton luonne, lähde	Eurajoki		Ikaalinen		Loimaa		Yhteensä	
	Lkm.	%-os.	Lkm.	%-os.	Lkm.	%-os.	Lkm.	%-os.
Rippikirjoissa tieto muutosta, rullien muk. s. palv. pit. ulkop.	17	28,3	1	1,8	7	11,3	25	14,2
Vain rullien muk. muutt.	18	30,0	15	27,8	35	56,5	68	38,6
Vain rippik. muk. muutt.	20	33,3	31	57,4	17	27,4	68	38,6
Synt. palv. pitäjässä, muutt. väh. kerran ja pal.	4	6,7	3	5,6	3	4,8	10	5,7
Muutt. lapsena vanh. mukana	-	-	3	5,6	-	-	3	1,7
Vanhemmat löyd. muun kuin palv. pitäjän kast.l. ei muuta muuttotietoa	1	1,7	1	1,8	-	-	2	1,1
Yhteensä	60	100	54	100	62	100	176	100

simmin tultiin naapuripitäjästä, mikä seikka on havaittu muistakin muuttajista.¹⁴

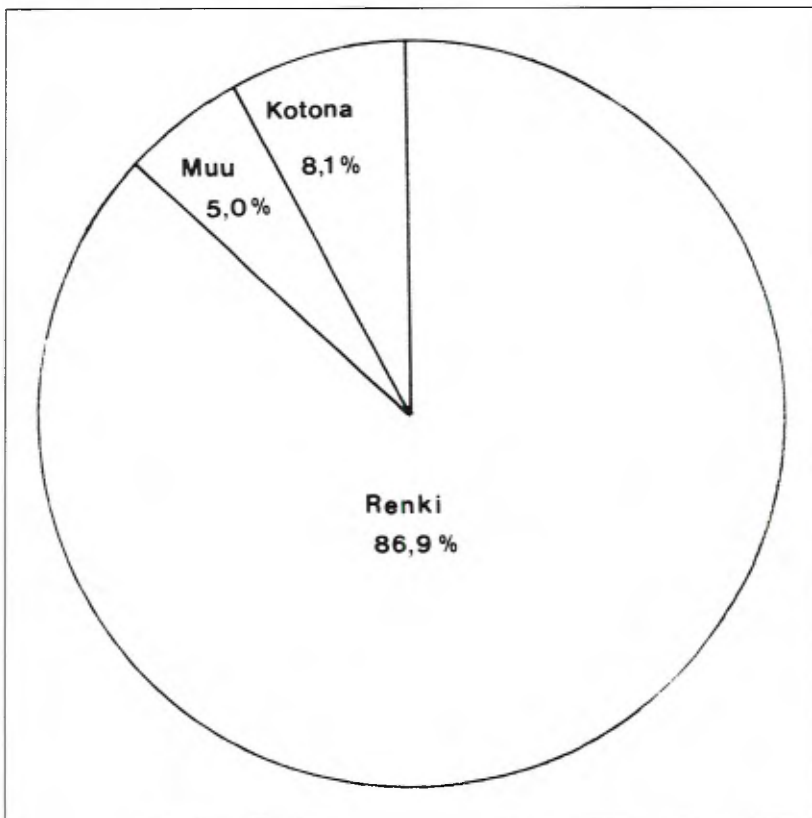
Ikaalisiin tultiin läänin rajan yli Pohjanmaalta ja Ylä-Satakunnan yläosasta. Eurajoki sai monia sotamiehiä Raumalta. Tulijoita oli tosin kaukaakin: eurajokelaisen Joose Luntan mainitaan syntyneen Inkerinmaalla. Loimaalle tultiin muun muassa Tammelasta, Huittisista, Pöytyältä ja Marttilasta; pohjoisen suunnasta tulijoita oli vähän.

Armeijan sisäisillä siirroilla oli ruotusotilaiden alueellisen mobiliteetin kannalta häviävän pieni merkitys. Muualta tutkimuspitäjien alueelle tuli siirron vuoksi ainoastaan Luvian Peränkylän Antti Grönlund. Myös varamiesten siirtyminen muualta tutkimuspitäjiin oli vähäistä. Tällaisia tapauksia on kortistossa vain yksi: Kalannista Loimaalle tulleen Jaakko Snyggin tiedetään palvelleen lähtöpaikassaan varamiehenä.

¹⁴ Rosenberg 1966, s. 85-90 ja Mäkelä 1987, s. 46-67.

Sotilaspalvelusta edeltäneet ammatit

Olen saanut tutkimusjoukon ruotusotilaiden ammatit ennen pestin ottamista selville joko rippikirjoista tai rullista 381 tapauksessa 875:stä. Selvittämättä on siten jäänyt yli puolet (56,5 %) tapauksista. Tämä ei kuitenkaan vaikuta saatavaan yleiskuvaan, sillä valtaenemmistö ruotusotilaista palveli ennen pestin ottamista renkeinä, kuten oheisesta kuviosta ja taulukosta 6 ilmenee. Ei ole mitään syytä olettaa, etteivät myös selvittämättä jääneet tapaukset olisi olleet yhtä suuressa mitassa renkejä kuin selville saadutkin.

Kuvio 4.

Eurajoen, Ikaalisten ja Loimaan vuosien 1776-1809 ruotusotilaiden pestin ottamista edeltäneet ammatit selville saaduissa tapauksissa. Selvitetty 43,5 %.

TAULUKKO 6. Eurajoen, Ikaalisten ja Loimaan vuosien 1776-1809 ruotosoitilaiden pestin ottamista edeltäneet ammatit.

Ammatti	Lukumäärä	%-osuus	%-osuus selvit.
<i>Eurajoki</i>			
Renki	62	33,5	88,6
”Kotona”	6	3,2	8,6
Suutari	1	0,5	1,4
Saharenki	1	0,5	1,4
Ei tietoa	115	62,2	.
Yhteensä	185	100	100
<i>Ikaalinen</i>			
Renki	113	41,5	81,3
”Kotona”	18	6,6	12,9
Itsellinen	3	1,1	2,2
Lampuoti	1	0,4	0,7
Rummunlyöjä	1	0,4	0,7
Värvätty sotam.	1	0,4	0,7
Sotamiehen vävy	1	0,4	0,7
Torpparin vävy	1	0,4	0,7
Ei tietoa	133	48,9	.
Yhteensä	272	100	100
<i>Loimaa</i>			
Renki	156	37,3	90,7
”Kotona”	7	1,7	4,1
Oppipoika	3	0,7	1,7
Paimen	2	0,5	1,2
Torppari	1	0,2	0,6
Rummunlyöjä	1	0,2	0,6
Itsellinen	1	0,2	0,6
Piipari	1	0,2	0,6
Ei tietoa	246	58,8	.
Yhteensä	418	100	100

Selvittämättömiä tapauksia on eniten Eurajoella (62,2 %) ja vähiten Ikaalisissa (48,9 %). Loimaan selvittämättömien tapausten osuus asettuu tälle välille (58,8 %). Eroja ei voi selittää muuttoliikkeen avulla, vaan ne johtuvat pääasiassa rippikirjojen laadusta.

Eurajoen rippikirjoissa ei ole käytännöllisesti katsoen ollenkaan sisäisiä siirtomerkintöjä, kun taas Ikaalisissa merkittiin sisäisiä muuttoja aika ajoin verrattain tarkasti. Näin ollen viimeksi mainitun pitäjän

ruotusotilaiden liikkumista ennen palvelukseen astumista on huomattavasti helpompi seurata kuin Eurajoella. Loimaan rippikirjat ovat tässä suhteessa paremmat kuin Eurajoella mutta merkittävästi huonommat kuin Ikaalisissa. Loimaalla sisäisiä siirtoja on vain 1780-luvulla muttei tällöinkään säännöllisesti.

Renkien osuus selville saaduista tapauksista on taulukossa 6 lähes sama Eurajoella ja Loimaalla. Ikaalisissa vastaava osuus on pienempi kuin edellä mainituissa pitäjissä, koska suoraan kotoaan tulleita oli Ikaalisissa suhteellisesti enemmän.

Suoraan kotoaan pestin armeijaan ottaneiden tausta on sosiaalishistorian kannalta erityisen mielenkiintoinen asia. Kertooohan se, millä sosiaaliryhmillä oli taloudelliset mahdollisuudet pitää lapsiaan kotona. Suoraan kotoaan armeijan riveihin tulleiden miesten tausta näyttää seuraavalta:

<i>Isän ammatti</i>	<i>Lkm.</i>	<i>%-osuus</i>
Talollinen	16	51,6
Ruotusotilas	8	25,8
Itsellinen	2	6,4
Vääpeli	1	3,2
Kruununkalastaja	1	3,2
Torppari	1	3,2
Renki	1	3,2
Ei tietoa	1	3,2
Yhteensä	31	100

Talollisten asema edellä olevassa asetelmassa on odotettu: he pystyivät pitämään myös ruotusotilaiksi ryhtyvät poikansa useimmin kotona. Ruotusotilaiden suhteen tulos ei välttämättä kerro vain taloudellisesta asemasta, sillä ruotusotilaiden poikien osuus on voinut korostua, koska ammatti kulki huomattavan usein isältä pojalle. Kotipitäjässään ruotumiehiksi ryhtyneet ruotusotilaiden pojat eivät ehkä olleet aina renkeinä, vaan pääsivät ruotuun hyvin nuorina. Yllättävää on, että myös itsellisten pojat saattoivat asua ennen pestin ottamista kotonaan. Asetelmassa esiintyvän rengin myöhemmästä asemasta ei ole tietoja. Kruununkalastaja ja torppari ovat 1700-luvun maalaisrahvaan keskiryhmästä, vääpeli on jo säätyläistä.

Muuten kuin suoraan kotoaan tai renkipalveluksen kautta ruotusotilaiksi tulleet ovat yksittäistapauksia. Kolme nuorukaista on kyllästynyt käsityöläisen oppiin – tai mestari on kyllästynyt opetettaviinsa. Itselliseksi on lähteissä ilmoitettu neljä miestä, jotka ovat olleet palvelukseen

tullessaan 26-33-vuotiaita, eivät siis paljonkaan tavanomaista vanhempia.

Avioliitot sosiaalisen aseman osoittajina

Ruotusotilaiden vaimojen sosiaalista taustaa on mahdollista selvittää sekä kastettujen että vihittyjen luetteloiden avulla. Molemmat ovat tavallaan oikoteitä asiaan – tosin erittäin käyttökelpoisia. Kuten aikaisemmin miesten kohdalla on todettu, kastettujen luettelosta saatava isän ammatti ei välttämättä kuvaa hyvin lapsen sosiaalista taustaa tämän aikuistuessa ja irrottautuessa kotoaan.

Tätäkin ongelmallisempia ovat vihittyjen luettelot. Niissä on yleisin titteli ”piika”, jonka taakse voi kätkeytyä mistä hyvänsä sosiaaliryhmästä peräisin oleva ihminen. Avioliittoja solmivat piikat olivat elämänsä hakeutumisvaiheessa, joten titteli ei kuvaa heidän sosiaalista taustaansa eikä heidän sijoittumistaankaan, muuten kuin että talojen isäntäväkeen päätyvät ihmiset eivät tavallisesti olleet palveluksessa.¹⁵ Kaiken lisäksi nimitys piika saattaa esiintyä tarkoittamassa talon naimaikäistä mutta vielä naimatonta tytärtä.¹⁶

Papisto merkitsi vihittyjen luetteloihin piioille joskus myös lisätitteleitä, useimmiten ”piika, talollisen tytär”. Tällä haluttiin ilmeisesti korostaa vaimon talollista syntyperää tai sitä, että kysymys ei ollut varsinaisesta palvelijasta.

Pelkästään piikoina vihittyjen luetteloissa esiintyvien ruotumiesten vaimojen sosiaalisesta taustasta ei voi päätellä mitään varmaa. Käsillä olevan aiheen kannalta suurin merkitys on ollut edellä mainituilla selvennyksillä, on ne tehty missä mielessä tahansa.

Lähes kaikki tutkimusjoukkoon kuuluvat ruotusotilaat olivat naimisissa. Naimattomia miehiä oli vain 40, joista varsinaisiksi vanhoiksi-pojiksi voidaan lukea vain kymmenen. Muut joko kuolivat tai muuttivat pois pian palvelukseen astuttuaan, eivätkä ilmeisesti ehtineet solmia avioliittoa.

Tutkimusjoukkoon kuuluvien ruotusotilaiden vaimojen avioliittoa edeltänyt ammatti tai syntyperä on selvillä 601 tapauksessa 835:stä eli 72,0 %:sesti. Vaimon syntyperästä on tieto 55,8 %:sesti, vain hieman useammin kuin ruotusotilailla itsellään. Prosenttiluvun perusteella ruo-

¹⁵ Mäkelä 1987, s. 120-121; Niemelä 1989, s. 54.

¹⁶ Laakso 1974, s. 123

tusotilaiden vaimot olivat lähes yhtä usein muualta muuttaneita kuin miehensäkin. Alueelliset erot muuttoliikkeessä ovat samansuuntaisia kuin miehillä päätellen seuraavista selvitysprosentteista: Loimaa 59,2 %, Eurajoki 57,4 % ja Ikaalinen 49,4 %.

Kun ruotusotilaiden ja heidän vaimojensa vanhempien selvitysprosentteja verrataan *Veikko Laakson* ja *Pentti Mäkelän* saamiin tuloksiin,¹⁷ on ilmeistä, että Satakunnan maaseudun maaton väestö muutti Ruotsin ajan loppupuolella runsaasti pitäjästä toiseen ennen vakiintumistaan. Kysymystä ei ole tutkittu, mutta näyttää siltä, että mobiliteetilla ei ollut yleensä selviä painopistesuuntia vaan että eri lähipaikkakunnilta tulleita oli useimmissa pitäjissä lähes samassa suhteessa. Palkollisväestö kiersi paikasta toiseen kunnes sai vakinaisemman aseman.

Ruotusotilaiden vaimot kuuluivat sosiaaliselta taustaltaan pääasiassa kahteen ryhmään: talollisten ja ruotumiesten tyttäret. Pelkästään piikoina esiintyviä ei tässä suhteessa voi ottaa lukuun aikaisemmin mainituista syistä.

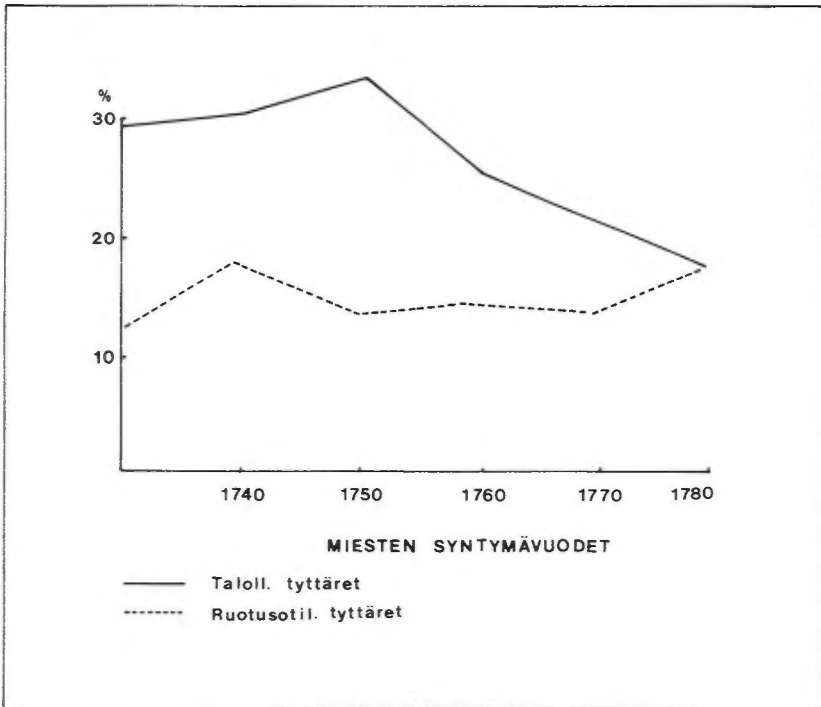
TAULUKKO 7. *Eurajoen, Ikaalisten ja Loimaan vuosien 1776-1809 ruotusotilaiden vaimojen isän ammatti tai oma asema avioliittoon vihittäessä.*

Isän ammatti/ oma asema	Lkm.	%-osuus	%-osuus isien amm.
Talollisen tytär	228	27,3	48,9
Ruotusotilaan tytär	121	14,5	26,0
Piika	120	14,4	.
Käsityöläisen tytär	24	2,9	5,1
Torpparin tytär	22	2,6	4,7
Rengin tytär	17	2,0	3,6
Itsellisen tytär	16	1,9	3,4
Leski	12	1,4	.
Lampuodin tytär	9	1,1	1,9
”Avioton”	9	1,1	1,9
Paimenen tytär	7	0,8	1,5
Itsellinen	3	0,4	.
Muu	13	1,6	2,8
Ei tietoa	234	28,0	.
Yhteensä	835	100	100

¹⁷ Laakso 112–117 ja 124; Mäkelä 1987.

Suuri osa talollisten tyttäristä joutui väistymään maattomaan väestöön poikien tapaan. Toisin sanoen tytöt joutuivat naimaan jonkun muun kuin talon isännän tai isännäksi pääsevän miehen. Ruotusotilaat arvostettiin avioliittomarkkinoilla yhtä korkealle kuin käsityöläiset, jotka saivat ainakin Loimaalla ja Huittisissa vaimoikseen talojen tyttäriä yhtä paljon kuin ensiksi mainitut.¹⁸ Torpparien vaimot sen sijaan näyttävät olleen tätä useammin talollista syntyperää.¹⁹ Ruotusotilaiden vaimojen talollisvaltaisuudessa ei ole havaittavissa näytepitäjien välisiä eroja.

Vaikka ruotusotilaat itse olivat hyvin usein ruotumiesten jälkeläisiä, he valitsivat silti vaimoikseen vain noin neljänneksessä selville saaduista

Kuvio 5.

Talollisten ja ruotusotilaiden tyttärrien osuus Eurajoen, Ikaalisten ja Loimaan vuosien 1776-1809 ruotusotilaiden vaimoista.

¹⁸ Laakso 1974, s. 124.

¹⁹ Saarinen 1969, s. 86; Rajalin 1978, s. 62.

tapauksista ruotusotilaan tyttären. Ruotusotilaiden jälkeläisiin ovat sosiaalisesti verrattavissa käsityöläisten ja torpparien tyttäret, joita oli kuitenkin tarjolla 1700-luvun loppupuolella siksi vähän, ettei heitä osunut ruotumiestenkään tielle kovin usein.

Leskistä seitsemän oli jäänyt ruotusotilailta. Onko näissä tapauksissa kysymyksessä papiston piiristä tunnettu järjestelmä, jossa lesken ja tämän lasten joutuminen vaikeaan taloudelliseen asemaan tai peräti köyhäinhoidon rasitukseksi ehkäistiin naittamalla hänet työn jatkajalle?²⁰ Ruotsista on tällaisesta käytännöstä kirjallinen dokumentti. Eräessä sotilassopimuksessa vuodelta 1791 määrätään, että uusi sotamies solmii avioliiton edellisen miehen lesken kanssa. Näin myös tapahtui.²¹

Loimaalaisen Jaakko Mörtin vaimo oli ruodun edellisen sotamiehen Heikki Mörtin (kuollut 14.8.1804) leski. Lesken ja Jaakon vihkiminen tapahtui hieman yli vuoden kuluttua edellisen miehen kuolemasta. Pariskunnan ikäero oli kaksitoista vuotta. Tässä tapauksessa voi olla kysymyksessä edellä mainittu menettely, mutta asiasta ei saa varmuutta.

Ruotusotilaiden vaimojen sosiaalisen taustan ajallista kehitystä on mahdollista tarkastella vain talollisten ja ruotusotilaiden tyttärien osalta. Koska vihkimisaika ei ole selvillä kaikissa tapauksissa, kuviossa 5 on esitetty vaimojen taustan ajallinen kehitys aviomiesten syntymävuoden mukaan. Näin kuvio on myös paremmin vertailukelpoinen kuvion 3 kanssa.

TAULUKKO 8. *Eurajoen, Ikaalisten ja Loimaan vuosien 1776-1809 ruotusotilaiden isien ammatit verrattuna heidän vaimojensa isien ammatteihin.*

Miesten isien ammatit	<i>Vaimojen isien ammatit</i>								
	Ruotu- sot.	Tal.	Renki	Käs.	Its.	Torpp.	Muu	Ei tiet.	Yht.
Ruotusotilas	22	56	5	4	4	5	10	76	182
Talollinen	20	46	3	2	3	2	9	38	123
Renki	6	5	-	1	-	-	4	8	24
Käsityöl.	1	8	-	2	1	-	-	8	20
Itsellinen	9	4	-	-	-	-	1	6	20
Torppari	4	4	2	1	-	2	1	5	20
Muu	6	19	1	-	-	2	-	13	41
Ei tietoa	53	86	6	14	11	8	13	215	406
Yhteensä	121	228	17	24	16	22	38	369	835

²⁰ Matinolli 1955, s. 150-151 ja ed.

²¹ Berg 1989, s. 138.

Talollista syntyperää olevien ruotusotilaiden vaimojen osuus laski ajan kuluessa sekä Eurajoella että Loimaalla. Kun talollisten osuus koko väestöstä laski, tämän väestönosan tyttäriä riitti entistä harvemmille vaimoiksi. Torpparit olivat jatkuvasti suurentuva ryhmä, joka kilpaili ruotusotilaiden kanssa talollisten tyttären suosiosta. Ikaalisissa talollisväestö kasvoi vielä 1700-luvun lopulla, ja täällä ei ole havaittavissa edellä mainittua ilmiötä ruotusotilaiden vaimojen taustan kehityksessä.

Taulukosta 8 ilmenee selvästi, että ruotusotilaiksi ryhtyneet talojen pojat naivat omasta säädystään, vaikka he joutuivat suhteellisen usein tyytymään myös ruotusotilaiden tyttäriin. Koska ruotusotilaiden pojat saivat vaimoikseen yhtä usein talollisten tyttäriä kuin talollisten pojat, avioliittoa harkittaessa on ilmeisesti ollut ratkaisevaa – kuten *Veikko Laaksokin* toteaa – tulevan puolison oma ammatti eikä tämän sosiaalinen tausta.²² Avioliiton solmiminen ja ammattiin ryhtyminen liittyivät kiinteästi toisiinsa sekä ajallisesti että sosiaalisesti.

²² Laakso 1974, s. 125.

3. Miehistö armeijan rullissa

Pestin ottaminen

Mies aloitti palveluksensa ruotujakoisessa armeijassa joko varamiehenä tai suoraan rakuunana tai jalkaväen sotamiehenä. Vuodesta 1773 lähtien varamieslaitos oli normaali täydennyskanava, jonka kautta miehistön olisi periaatteessa pitänyt kulkea. Näin ei kuitenkaan tapahtunut, vaan osa miehistä otti varamieslaitoksen uudelleen järjestämisen jälkeenkin pestin suoraan varsinaiseen ruotuun.

Tutkimusjoukon 875 ruotumiehen aloitusasemasta ei ole varmaa tietoa 221 tapauksessa (25,3 %). Sotamiesten ja rakuunoiden pestaus selviää säännönmukaisesti rullista¹, mutta sen sijaan tietoa siitä, tuleeko mies varamiehistöstä vai muualta, ei usein löydy. Taulukossa 9 on katsottu selvitettyiksi tapaukset, joista on ilmoitettu rullissa (esim. ”i stället --- antagen legodringen”) tai muissa lähteissä välittömästi vakinaista sotilastehtiä edeltänyt asema.

Selvitettyjen tapausten osuus lisääntyy merkittävästi 1770-luvulla (kuvio 6). Syynä tällaiseen kehitykseen on lähinnä lähdeaineiston parantaminen, sillä rullien tietomäärä lisääntyy ja myös rippikirjat täsmen-tyvät.

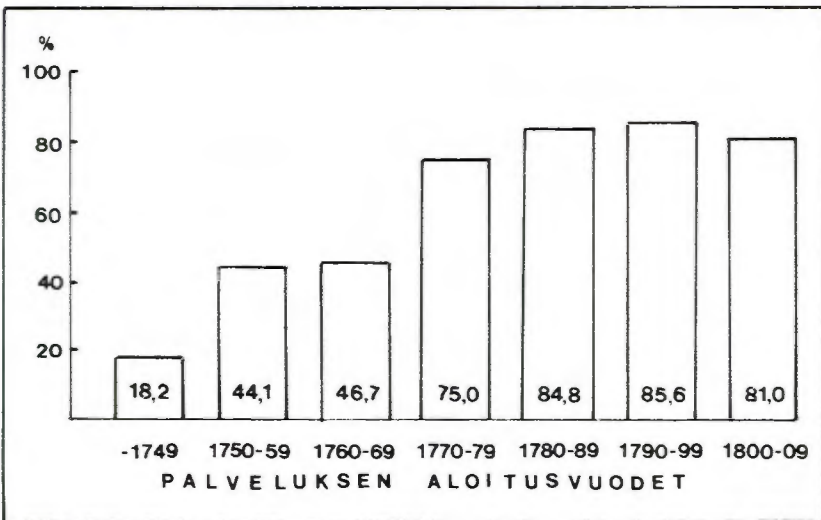
Sen miehistön, jonka aloitusasemasta ei ole tietoa, tausta on selvillä vain 84 tapauksessa 221:stä (38,0 %). Edellä mainittu miehistö oli

¹ Sota-ajat ovat tässä suhteessa ongelmallisia, sillä rullissa on puutteita ja tiheään sattuneet miehistön muutokset eivät ole aina tulleet kirjatuiksi. Rullamateriaali on puutteellisinta henkirakuunoiden osalta. Esim. Ulvilan vl. 18.12.1776 mainitaan Antti Kustaanpoika varamieheksi. Hän muutti Eurajoelle 1782 (rk. s. 38) ja hänet mainitaan Eurajoen sl. 22.5.1786 edelleen varamieheksi mutta Eurajoen rk. 1789, s. 42 rakuunaksi, mikä ei ole tullut esille rullista.

TAULUKKO 9. Eurajoen, Ikaalisten ja Loimaan vuosien 1776-1809 ruotusotilaiden aloitusasema armeijassa ikäryhminä.

Palv. al. vuosi	Rakuunana tai sotamiehenä		Varamiehenä		Ei tietoa		Yhteensä	
	Lukum.	%	Lukum.	%	Lukum.	%	Lukum.	%
-1749	-	-	2	18,2	9	81,8	11	100
1750-59	23	33,8	7	10,3	38	55,9	68	100
1760-69	32	42,7	3	4,0	40	53,3	75	100
1770-79	44	21,6	109	53,4	51	25,0	204	100
1780-89	23	12,0	139	72,8	29	15,2	191	100
1790-99	48	23,8	125	61,9	29	14,4	202	100
1800-09	29	25,0	65	56,0	22	19,0	116	100
Ei tietoa	-	-	5	62,5	3	37,5	8	100
Yhteensä	199	22,7	455	52,0	221	25,3	875	100

taustan selvittämättömyyden perusteella tavallista useammin kotoisin palveluspitäjänsä ulkopuolelta, sillä koko tutkimusjoukon taustasta on tieto 50,5 %:sesti. Aloitusasemasta ei ole varmaa tietoa erikoisesti niissä tapauksissa, joissa mies on tullut armeijan rulliin suoraan jostain ulkopitäjästä olematta välillä palveluspitäjässään esimerkiksi renkinä.

Kuvio 6. Eurajoen, Ikaalisten ja Loimaan vuosien 1776-1809 ruotusotilaiden aloitusaseman selvitysprosentin ajallinen kehitys.

Edellä esitetyt seikat eivät osoita välttämättä sitä, että aloitusasemaltaan selvittämättä jääneet miehet olisivat tulleet pääasiassa varamieslaitoksen ulkopuolelta. Sen sijaan jos lisäksi verrataan miesten palveluksen aloittamisikä ja varsinaiseen ruotuun siirtymisikä, havaitaan selvää säännönmukaisuutta:

	<i>Mediaani-ikä (vuotta)</i>
Aloitt. rakuunana tai sotamiehenä	23
Aloitt. varamiehenä	22
Varamiehestä varsinaiseen ruotuun siirtymisikä	27
Ei tietoa aloitusasemasta, ikä varsinaiseen ruotuun tullessa	22

Selvittämättömät tapaukset ovat edellä olevien lukujen perusteella ilmeisesti suureksi osaksi miehiä, jotka ovat tulleet suoraan siviilistä rakuunoiksi tai jalkaväen sotamiehiksi olematta aluksi varamiehenä, sillä varamiehistöstä varsinaiseen ruotuun siirtyneiden mediaani-ikä on huomattavasti korkeampi kuin suoraan siviilistä aloittaneiden vastaava ikä. Tässä yhteydessä on huomattava, että varamiesten siirtymisikä varsinaiseen ruotuun tai tieto ammatin lopettamisesta varamiehenä on selvillä 95,4 %:sesti (ks. s. 65).

Koska edellä olevan asetelman lukuihin sisältyy aikakauden tavanomaiseen lähdetilanteeseen nähden pieni epävarmuustekijä, on mahdollista arvioida, että noin puolet koko tutkimusjoukosta aloitti palveluksensa varamiehinä. Tällä tavalla armeijaan tulleiden osuus nousi 1760-luvun muutamasta prosentista nopeasti varamieslaitoksen uudistuksen jälkeen 1770-luvulla vähän alle puoleen. Varamieslaitoksen huippukausi täydennyskanavana oli 1780-luvulla, jolloin noin 2/3 rakuunoista ja sotamiehistä oli entisiä varamiehiä. Ruotuarmeijan kahtena viimeisenä vuosikymmenenä suoraan varamiesaseman ohi tulleiden osuus jälleen kasvaa jonkin verran, mikä johtuu todennäköisesti varamiesten aseman vakiintumisesta ja miehistön kierron väheneemisestä 1790-luvun lopulla.

Ruotumiehet tulivat armeijaan keskimäärin lähes samanikäisinä oli heidän ensimmäisen arvonsa sitten varamies tai rakuuna tai jalkaväen sotamies. Tavallisin sotaväkeen tuloikä (moodi) oli 22 vuotta. Rakuunoiden ja jalkaväen sotamiesten osalta säädöksissä määrätty 18

vuoden alin ikä² oli ehdoton, mutta varamiehinä oli aluksi myös 12–17 vuoden ikäisiä poikia. Runebergin ”sotilaspojan” kaltaiset viisitoistavuotiaat rekryytit eivät olleet siis mahdollisia muualla kuin varamiehistössä, ja siinäkin vain varamieslaitoksen alkuaikoina.

Varamiesjärjestelmän uudistamisen alkuvaiheessa määrättiin, että varamiesten tuli olla vähintään 16 vuotta täyttäneitä terveitä nuorukaisia. Säännöksiä helpotettiin jo joulukuussa 1773, jolloin myös riittävän vahvarakenteisten 12 vuotta täyttäneiden poikien värvääminen sallittiin, jos tätä vanhemmasta aineksestä olisi ilmennyt puutetta.³

Talonpojat eivät olleet velvollisia maksamaan tällaisille pojille palkkaa, vaan heidät ”oli pidettävä kruunun kustannuksella, kunnes he saavuttavat iän, jolloin voidaan varmuudella nähdä täyttävätkö he kunnollisen rakuunan tai sotamiehen mitat”.⁴ Alle 16-vuotiaiden ottaminen varamiehiksi kiellettiin vuonna 1776 ja vuonna 1780 pidetyissä katselmuksissa päätettiin, kutka aikanaan kasvamaan otetuista saivat jäädä palvelukseen.⁵

Miehistö tuli armeijaan valtaosaltaan 18–30-vuotiaana. Tätä vanhempana aloitti uransa vain 35 miestä (5,5 %). Palvelukseentuloiät ovat seuraavassa asetelmassa kolmessa pääryhmässä:

<i>Palvelukseentuloikä</i>	<i>Lkm.</i>	<i>%</i>
alle 20 vuotta	97	15,2
20–25 vuotta	401	62,7
yli 25 vuotta	141	22,1

Kuviosta 7 on nähtävissä, että ruotumiesten palvelukseentuloikä nousi 1770-luvulta lähtien jatkuvasti.⁶ Aloitusiän kasvu ilmentää sotilasammattiin pääsyn vaikeutumista. Vakiintuminen ja renginpestiä paremman toimeentulon saaminen kesti aikaisempaa kauemmin, kun ammatettiin oli jatkuvasti enemmän tulokkaita: Sotilaaksi pääsi mutta odotusai-ka piteni (vrt. s. 183).

Pesti ruotuarmeijaan oli, kuten jo on todettu, kaksivaiheinen. Varamiesjärjestelmän tarkoitus oli, että varamiehet siirtyisivät kukin vuorol-

² VA M II PJR saap.kirj. KM 23.2.1770: vahvisti 18.3.1736 ja 27.2.1749 annetut määräykset, joiden mukaan miehistöön sai ottaa vain ruumiinrakenteeltaan hyviä ja voimakkaita vähintään 18 vuotta täyttäneitä miehiä. Yli 36-vuotiaita ei saanut hyväksyä, sillä vanhemmat miehet eivät enää olisi saavuttaneet riittäviä taitoja harjoituksissa (emedan äldre karlar sällan winna färdigheet i exercien).

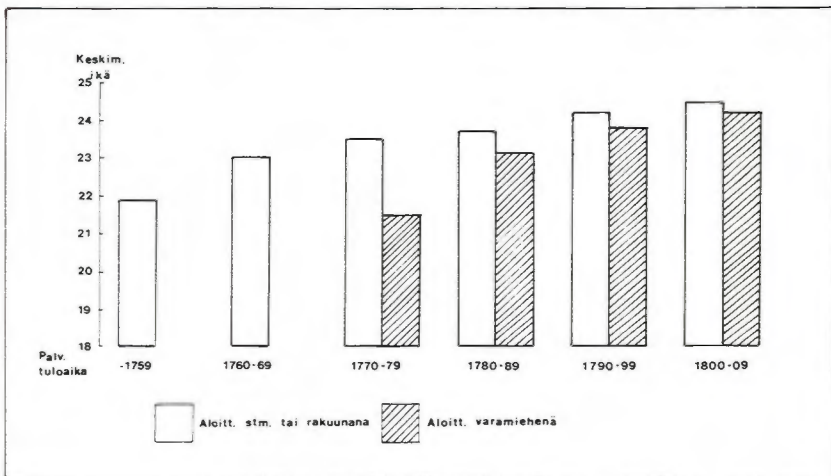
³ TMA kuulutuskoelma, Turun ja Porin läänin maaherran kuulutus 13.12.1773.

⁴ VA M II PJR saap.kirj. KM 2.12.1776.

⁵ Ibid. KM 15.9.1779; ks. myös ibid. KM 11.12.1786.

⁶ Vrt. Vainio 1979, s. 56.

laan ruotunsa rakuunoiksi tai sotamiehiksi, mikä toteutui myös pitkälti käytännössä. Varamiehistöstä pois siirtyneiden miesten uudet asemat selviävät taulukosta 10.

Kuvio 7.

Eurajoen, Ikaalisten ja Loimaan vuosien 1776–1809 ruotusotilaiden aloitusiät rakuunoina sekä sotamiehinä ja varamiehinä.

TAULUKKO 10. *Eurajoen, Ikaalisten ja Loimaan vuosina 1776–1809 varamiehinä palvelleiden miesten varamiesaseman jättämissyyt.*

Syy varamiesaseman jättämiseen	Lukum.	%	%
Siirt. rakuunaksi tai sotam.	238	52,4	77,8
Uusi ammatti	29	6,4	9,5
Lähteissä ent. varamies	16	3,5	5,2
Ulosmuutto	11	2,4	3,6
Ei tietoa	12	2,6	3,9
(Yhteensä)	306	67,3	100)
Ero Suomen sodan jälkeen	73	16,1	.
Kuollut sodassa	53	11,7	.
Kuollut rauhan aikana	22	4,8	.
Yhteensä	454	100	.

Varamiespitäjästään pois muuttaneet ovat myös ehkä ottaneet paljolti pestin rakuunaksi tai jalkaväen sotamieheksi, joten tähän asemaan siirtyneiden osuus näyttää olevan kaikkiaan noin 4/5 muuten kuin kuoleman kautta tai Suomen sodan jälkeen varamiehistöstä poistuneista. Muihin ammatteihin siirtyneitä varamiehiä käsitellään sivuilla 138–143.

Tehtävät ruotuarmeijassa

Harjoitukset

Ruotuarmeijan keskeisin harjoitus- ja katselmustilaisuus oli rykmentinkokous. Se olisi kuulunut pitää joka vuosi, mutta tästä määräyksestä tehtiin aika ajoin poikkeuksia. Joskus koko talonpoikaissäätö, joskus jonkin rykmentin alueen talolliset tekivät anomuksen rykmentinkokouksen jättämisestä pitämättä.⁷ Ratsuväen rykmentinkokouksia ei olisi periaatteessa edes saanut pitää vastoin ratsutilallisten tahtoa.⁸

Tavanomaisin lykkäysanomuksen syy oli katovuosi.⁹ Rykmentin komentaja saattoi ehdottaa rykmentinkokouksesta luopumista siitä syystä, että suuri osa joukoista oli työkomennuksella.¹⁰ Toisen Pommerin sodan aikana vuonna 1807 kymmenen päivän pituiset komppanioiden harjoitukset korvasivat koko ruotujakoisessa armeijassa rykmentinkokoukset.¹¹ Käytännössä rykmentinkokouksia oli kahdesta neljään vuoden väliajoin.¹²

Rykmentinkokouksen olisi pitänyt kestää periaatteessa sekä jalka- että ratsuväessä 17 päivää, mutta passevolanssiin¹³ siirtymisen jälkeen rykmentinkokousten kesto-aika riippui kokonaan passevolanssikassan varoista. Muutamina vuosina kokoukset jätettiin pitämättä, jotta ne olisi voitu järjestää myöhemmin pidempinä.¹⁴ Varamiesten tavanomainen harjoitusaika oli 14 vuorokautta.¹⁵

⁷ VA M II PJR saap.kirj. KrK 5.12.1766; Ibid. B.Piper 3.4.1787; Ibid. W. M. Klingspor 2.5.1791; Ibid. W. M. Klingspor 29.4.1793; Generalstaben I 1890, s. 235–238.

⁸ VA M II HRR saap.kirj. KM 31.1.1774.

⁹ Esim. Ibid. PJR saap.kirj. Fredrik Posse 31.12.1785 ja 27.5.1786; ibid. W. M. Klingspor 15.8.1801.

¹⁰ Ibid. PJR saap.kirj. W. M. Klingspor 14.6.1805.

¹¹ Generalstaben I 1890, s. 238.

¹² Grill 1978, s. 33.

¹³ Passevolanssi tarkoittaa sitä, että kruunu otti tiettyjä suorituksia vastaan huolehtiakseen miehistön huollosta harjoituksissa, mikä oli kuulunut aikaisemmin suoraan talonpojille.

¹⁴ Generalstaben I 1890, s. 235.

¹⁵ VA M II PJR saap.kirj. W. M. Klingspor 4.8.1805.

Muutoksia rykmentinkokousten kestoajkaan tehtiin tarpeen mukaan.¹⁶ Porin rykmentin varamiehet kokoontuivat vuonna 1801 kadon vuoksi vain kahdeksaksi päiväksi.¹⁷ Mainitun rykmentin kevyt pataljoona harjoitteli vuonna 1803 12 päivää,¹⁸ mutta vuonna 1806 koko joukko-osaston kokous kesti 24 vuorokautta.¹⁹ Yhtä pitkään miehet olivat joutuneet olemaan koolla vuonna 1792.²⁰

Rykmentinkokouksen parhaana ajankohtana pidettiin kylvö- ja korjuuajan välistä taukoa maaseudun kesäisessä työrytmissä. Kokouksen alun viivästyminen tai poikkeuksellinen vuosi vaati joskus keskeyttämään harjoitukset. Esimerkiksi vuonna 1796 Porin rykmentin kokous Parolassa päätettiin lopettaa heinäkuun 2. päivänä, koska ”vuodenaika jo vaati miesten kotiinpaluuta”. Jos oli ollut katovuosi, kuten 1798, voitiin seuraavan vuoden rykmentinkokoukset siirtää syksyyn muonitusvaikeuksien vuoksi.²¹ Varamiehet harjoittelivat yleensä aina vasta sadonkorjuun jälkeen syys-lokakuussa.²² Kokousten ajankohdan valinnassa ilmenee osaltaan selvästi, että ruotumiehet olivat paitsi sotilaita, myös mitä suurimmassa määrin maatyöväkeä ja maanviljelijöitä.

Vuoden 1781 harjoitusohjesäännössä oli määräys, että miehistöä piti harjoittaa pitäjänsä kirkolla joka pyhäpäivä kirkonmenojen jälkeen. Nämä ns. kirkkoparaatit jäivät pian unohduksiin, mutta kuningas muistutti rykmentinkomentajille lähettämässään kirjeessä vuonna 1792, että ne oli otettava jälleen käyttöön.

Mikäli miehet asuivat kaukana kirkolta, eivätkä käyneet siellä joka sunnuntai, voitiin harjoitukset järjestää vain joka toisena tai kolmantena pyhäpäivänä. Päällystön oli harjoitettava miehistöä tunti talvella ja kaksi kesällä ”asennossa, ojennuksessa, marssissa ja käännöksissä”, jos sää sen salli. Vanhat ruotumiehet saivat osallistua harjoituksiin pelkäämään miekkoineen, mutta alokkailla oli oltava täysi varustus.²³

Sotilaat pitivät ”kirkkoparaateja” hankalina, ja kuningas suostui vuonna 1794 anomukseen, että ne korvattaisiin Suomen ruotujakoisessa armeijassa päällystön ja miehistön omalla kustannuksellaan järjestämällä neljän päivän mittaisilla komppaniantokouksilla. Esimerkiksi vuonna 1802 Porin jalkaväkirykmentti piti sekä neljän päivän komppanioiden harjoitukset että 14 päivän rykmentinkokouksen mutta seuraavana

¹⁶ Vrt. Nilsson 1989, s. 73.

¹⁷ VA M II PJR saap.kirj. W. M.Klingspor 15.8.1801.

¹⁸ Ibid. W. M.Klingspor 9.4.1802.

¹⁹ Ibid. W. M.Klingspor 3.2.1806.

²⁰ Ibid. V.B.Piper 30.1.1792 ja 15.3.1792.

²¹ Ibid. W. M.Klingspor 2.7.1796 ja 4.5.1799.

²² Esim. Ibid. W. M. Klingspor 31.7.1798.

²³ Ibid. KM 1.8.1792.

vuonna vain nelipäiväiset komppanioiden harjoitukset.²⁴ Vuonna 1805 porilaiset harjoittelivat komppaniottain neljä päivää ja koko rykmentti yhdessä 17 päivää.²⁵

Työkomennukset

Ruotumiehet olivat kruunulle paitsi sotilaita, myös työvoimaa, jota oli mahdollista määrätä yleisiin töihin.²⁶ Kun Viaporin rakennustyöt alkoivat vuonna 1748, työväki oli pääasiassa armeijan miehistöä. Enimmillään yhdellä kerralla Viaporin työmaalla oli vuonna 1750 lähes puolet Suomen ruotujakoisen armeijan koko vahvuudesta. Pommerin sodan jälkeen linnoitustyöt hiljenivät,²⁷ mutta vielä vuonna 1767 esimerkiksi Porin rykmentistä oli Viaporissa 470-miehinen komennuskunta toukuusta lokakuuhun.²⁸

Viaporian ja muita linnoituksia rakennettiin tarmokkaasti jälleen vuosina 1773-78.²⁹ Sotakollegio määräsi vuonna 1774 puoliksi Turun ja Porin rykmenteistä 1500 miestä Viaporin työmaalle. Komennus alkoi huhtikuussa ja loppui ilmeisesti lokakuussa.³⁰ Vaikka ratsuväki ja rakuunat oli periaatteessa vapautettu työkomennuksista,³¹ 300 henkirakuunaa sai käskyn lähteä Viaporiin ja 120 Loviisan linnoitustyöhön vuonna 1775. Tämä jäi kuitenkin henkirakuunoiden ainoaksi työkomennukseksi tässä käsiteltävällä kaudella. Turun ja Porin rykmentit kotiutettiin samaan aikaisesti vuonna 1774 lukuunottamatta 420 miestä, jotka joutuivat jäämään Viaporiin talveksi.³² Koska Porin rykmentillä oli vuonna 1775 pääkatselmus ja kruunu tarvitsi sen miehistöä Tampereen ja Porin viinanpolttimoiden rakentamiseen, porilaiset saivat keväällä vapautuksen linnoitustöistä siltä vuodelta.³³

Vuonna 1776 noin puolet Porin rykmentistä oli jälleen Viaporissa ja miehet joutuivat jäämään työmaalle talveksikin.³⁴ Seuraavana vuonna

²⁴ VA M II PJR saap.kirj. W. M. Klingspor 9.4.1802 ja 4.4.1803.

²⁵ Ibid. af Klercker 13.3.1805; Vrt. ibid. W. M. Klingspor 4.3.1805.

²⁶ Työkomennuksista yleisesti ja niiden tutkimustilanteesta ks. Nilsson 1989.

²⁷ Hornborg 1950, s. 219-227; af Hällström 1986, s. 12-13.

²⁸ VA M II PJR saap.kirj. KM 19.2.1767.

²⁹ af Hällström 1986, s. 13.

³⁰ VA M II PJR saap.kirj. KrK 29.4.1773, 7.2.1774, 18.2.1774 ja 12.3.1774; TMA kuulutuskoelma, Turun ja Porin läänin maaherran kuulutus 4.3.1774.

³¹ Nilsson 1989, s. 68.

³² VA M II PJR saap.kirj. KrK 6.10.1774.

³³ Ibid. KrK 14.2.1775.

³⁴ Ibid. B. O. Stackelberg 13.3.1776, 13.4.1776, 20.7.1776 ja 30.10.1776.

260 porilaista työskenteli Svartholmassa ja 300 Hämeenlinnassa.³⁵ Vuonna 1778 samasta joukko-osastosta oli 300 miestä komennettuna Viaporiin ja 50 Hämeenlinnaan.³⁶ Tämän jälkeen linnoitustyöt vähenivät ratkaisevasti: vuonna 1781 Viaporissa oli Porin rykmentistä sadan miehen komennuskunta ja vuonna 1782 saman suuruinen joukko Hämeenlinnassa.³⁷ Viimeksi mainitun korjaustöitä jatkettiin seuraavana vuonna, jolloin työmaalle lähti 20. päivänä lokakuuta 20 Porin rykmentin miestä. Seuraavana vapunpäivänä Hämeenlinnassa piti olla 200 porilaista lisää.³⁸

Vuonna 1785 Porin rykmentistä komennettiin 1.4. mennessä 100 miestä Viaporin korjaustöihin. Tästä miehistöstä 60 henkeä jäi linnoitukseen talveksi ja vapautui kotimatalle vasta 8.4.1786.³⁹ Kuukautta myöhemmin 90 miestä lähti kunnostamaan Hämeenlinnaa.⁴⁰ Viaporissa oli talvella 1786–87 jälleen 60 miehen porilaismiehistö ja vastaavasti 15 miestä oli Hämeenlinnassa.⁴¹ Seuraavana keväänä 85 miestä lähti Viaporiin ja 60 Hämeenlinnaan.⁴²

Linnoitustöiden ohella miehistö joutui koskenperkaus-, kruununpolttimoiden rakennus- sekä puustellien korjaus- ja rakennustöihin. Linnoitustyökomennuksiin verrattuna erityisesti rakennustyöt olivat keveitä ja esimerkiksi maaherran päällimmäisenä huolena oli kurin säilyminen työmailla: siviilien parissa kohtalaisen pienessä joukossa poissa kotoa sorruttiin helposti ryyppäämään. Toisaalta kruununpolttimoiden rakentajiksi ei voinut määrätä keitä tahansa, sillä työ vaati kirvesmiehen taitoja, kun sen sijaan linnoitustöissä ja koskenperkauksessa selvisi raa'alla voimalla.⁴³

Koskenperkaukset koskettivat erityisesti Porin rykmentin miehiä, sillä vapaudenaikaisia Kokemäenjoen vesistön kanavoimissuunnitelmia alettiin toteuttaa 1770-luvun alussa.⁴⁴ Vuosina 1771–76 Tyrväässä, Nokialla ja Kuokkalan koskissa tehdyissä töissä mukana olleesta miehistöstä ei ole kuitenkaan käytetyissä lähteissä tarkkoja tietoja.⁴⁵

Vuonna 1777 Suomen sotilasyliapäällikkö komensi 80 miestä Lempää-

³⁵ Työkomennusten kulkua on joskus hyvin vaikea seurata, sillä käskyjä voitiin muuttaa muutaman päivän välein. VA M II PJR saap.kirj. B.O.Stackelberg 25.3.1777 ja 4.4.1777; Ibid. Turun lko./ N.Fredensköld 7.4.1777.

³⁶ VA M II PJR saap.kirj. B.O.Stackelberg 2.5.1778 ja 11.5.1778.

³⁷ Ibid. Fredrik Posse 6.3.1781, 19.4.1782 ja 5.10.1782.

³⁸ Ibid. Fredrik Posse 17.9.1783, 29.11.1783, 27.1.1784 ja 19.3.1784.

³⁹ Ibid. Fredrik Posse 26.1.1785, 31.8.1785 ja 17.3.1786.

⁴⁰ Ibid. Fredrik Posse 8.3.1786.

⁴¹ Ibid. Fredrik Possen poissaollessa B.Piper 26.8.1786 ja 19.9.1786.

⁴² Ibid. B.Piper 2.3.1787.

⁴³ Ibid. Chr.Rappe 24.1.1776.

⁴⁴ Alanen 1964, s. 111–112.

⁴⁵ VA M II PJR saap.kirj. KM 15.6.1773, 23.7.1773 ja 19.5.1774; Ibid. KrK 24.2.1776.

län Kuokkalaan, vuonna 1780 samaan paikkaan 100, vuonna 1781 200, vuonna 1783 120 ja vuonna 1784 80 miestä. Heitä ei koottu yksiköittäin, vaan työmaalle otettiin mieluiten lähiseudun miehistöä.⁴⁶ Vuonna 1787 Kuokkalan Rikalan sulkutyömaalle komennettiin suoraan rykmentin kokouksesta Parolasta 80 sotamiestä ja kaksi korpraalia.⁴⁷

Kustaa III teki syksyllä 1775 päätöksen kruunun viinanpolttimoiden rakentamisen aloittamisesta,⁴⁸ ja jo marraskuussa rykmentinkomentajat saivat kirjeen, jossa heitä kehoitettiin varaamaan tähän työhön tarvittava miehistö.⁴⁹ Turun ja Porin läänissä viinanpolttimot rakennettiin Tampereelle ja Poriin,⁵⁰ ja yksi sijoitettiin Turun linnaan.⁵¹ Turun ja Porin läänin maaherra pyysi tammikuussa 1776 Porin rykmentin komentajaa lähettämään Tampereen kruununpolttimon työmaalle 40 kirvesmiehen töihin pystyvää sotamiestä.⁵² Miehistöä oli paikalla kesän aikana enemmänkin, sillä marraskuun alussa ”suurin osa komennuskunnasta” 35 miestä lukuunottamatta kotiutettiin.⁵³ Seuraavana vuonna porilaisia oli Tampereella 60, Turussa 60 ja Porissa 100.⁵⁴

Kustaa III:n sodan jälkeen työkomennukset alkoivat uudelleen. Heinäkuussa 1791 Porin rykmentistä komennettiin 50 miestä Hämeenlinnaan, 20 Porvooseen ja 30 Helsinkiin. Lisäksi Hämeenlinnaan lähti korpraalin johtama 15 miehen erillinen komennuskunta, joista kotiutettiin lokakuussa korpraali ja seitsemän miestä.⁵⁵

Päällystö sai käyttää miehistöä tarpeensa mukaan puustelliensa rakennus- ja korjaustöissä, kunhan maksoi sille asianmukaisen palkan. Jotkut upseerit ja aliupseerit olivat käyttäneet käskyvaltaansa tässä suhteessa väärin, mihin Suomen sotaväen ylitarkastaja kenraali Wilhelm Mauritz Klingspor kiinnitti huomiota vuonna 1803.⁵⁶ Suurisuuntaisin työmaa oli Porin rykmentin everstin puustellin uudisrakennus vuosina 1786–87. Rykmentin komentajalla oli vapaus määrätä työmaalle niin paljon miehiä kuin tarvitsi, mutta heille oli maksettava säädösten mukainen palkka, mistä kenraaliluutnantti Fredrik Posse erikseen huomautti.⁵⁷

⁴⁶ VA M II PJR saap.kirj. B.O.Stackelberg 23.7.1777, 28.3.1780 ja 25.4.1780; Ibid. Fredrik Posse 25.6.1781, 16.6.1783 ja 30.3.1784.

⁴⁷ Ibid. Fredrik Posse 2.7.1787.

⁴⁸ Alanen 1964, s. 258.

⁴⁹ VA M II PJR saap.kirj. KM 13.11.1775.

⁵⁰ Alanen 1964, s. 259.

⁵¹ Nikula 1971, s. 663–664.

⁵² VA M II PJR saap.kirj. Chr. Rappe 24.1.1776.

⁵³ Ibid. Turun lko. N. Fredensköld 4.11.1776.

⁵⁴ Ibid. B.O.Stackelberg 25.3.1777, 21.4.1777 ja 28.4.1777.

⁵⁵ Ibid. W.M.Klingspor 14.7.1791, 19.7.1791 ja 27.10.1791.

⁵⁶ Ibid. W.M.Klingspor 1.8.1803.

⁵⁷ Ibid. Fredrik Posse 12.5.1786 ja 29.3.1787.

Osa suomalaisista joukko-osastoista, niiden mukana henkirakuunat sekä Turun ja Porin rykmentit vapautettiin työkomennuksista vuoden 1791 lopussa annetulla kuninkaan päätöksellä kahdeksitoista vuodeksi. Työkomennusten lopettamisesta tehdyn anomuksen tekijöiksi mainitaan Turun ja Porin läänin sotilaat. Vapautuksen ajateltiin helpottavan miehistön hankkimista ja toisaalta ruotumiesten maataloudelle tarjoama työpanos arvostettiin aikaisempaa korkeammalle: ”Maatalouden tähän asti menettämät tuhannet päivätyöt tulevat maan hyödyksi, ja sotilaat ehtivät hoitaa viljelyksiä, joista riippuu heidän perheidensä toimeentulo.” Erääksi syyksi työkomennuksista luopumiseen esitettiin se, että miehet olivat usein sairastuneet tai loukkaantuneet työmailla.⁵⁸

Pahinta työkomennuksissa olikin ilmeisesti se, että suurilla työmailla pääsivät leviämään kulkutaudit ja se, että muonitus oli heikkoa. Loppukesästä ainakin Viaporissa esiintyi säännöllisesti keripukkia.⁵⁹ Päätös työkomennusten lopettamisesta liittyi samaan linjaan, jolla pyrittiin helpottamaan suomalaisten joukkojen olosuhteita ja talonpoikien varustamisvelvollisuutta sodan jälkeen ja jonka mukaisesti muun muassa rakuunat jalkautettiin. Näin pyrittiin vahvistamaan osaltaan Suomen armeijan miehistön ja koko väestönkin uskollisuutta kuninkaalle.

Vastineeksi työkomennuksista vapautumiseen ruotusotilaat suostuivat siihen, että puolet kruunun heille maksamasta palkasta pidätettäisiin. Pidätys olisi kuitenkin enintään kaksi riksiä. Lisäksi he lupasivat luopua talonpoikien antamista työvaatteista – tai paremminkin niiden arvosta. Pienemmät vaateparselit (*mindre persedlar*) oli määrä antaa kruunulle kaksi kertaa.⁶⁰ Kahden riksin palkanvähennys ei ollut itse asiassa 1700-luvun lopun sotilaille kovin merkittävä menetys, sillä inflaatio nosti pääasiassa luontaisparseleina kannettujen palkkojen rahamääriä huomattavasti.

Kuninkaan päätöksessä ei mainittu selvästi, milloin se astuisi voimaan, vaan asianomaiset joukkojen komentajat saivat päättää komennuksilla olleiden miesten kotiuttamisesta. Tämä aiheutti epätietoisuutta Porin rykmentissä, josta tosin oli työkomennuksella vain aiemmin mainitut talveksi Hämeenlinnaan jääneet kahdeksan miestä. Asian huolekseen saanut majuri Karl Ehrenstolpe oli epävarma eikä osannut tehdä päätöstä vaan pitkitti sitä koko kevään. Vielä toukokuun 3. päivänä kysymys oli ratkaisematta, mutta silloin miehet eivät enää

⁵⁸ TMA kuulutuskokoelma, Turun ja Porin läänin maaherran kuulutus 28.9.1791; VA M II PJR saap.kirj. V.B.Piper 23.1.1792; *Modée* XV 1829, s. 48.

⁵⁹ Hornborg 1950, s. 219–227.

⁶⁰ TMA kuulutuskokoelma, Turun ja Porin läänin maaherran kuulutus 28.9.1791.

jaksaneet odottaa vaan kieltäytyivät tekemästä linnassa enää mitään.⁶¹ Kahdeksan Porin rykmentin miestä näyttävät aloittaneen vuonna 1792 Suomen armeijan ainakin toistaiseksi ainoan lakon!

Työkomennukset alkoivat uudelleen Turun ja Porin rykmenteissä vuonna 1803. Viimeksi mainitusta joukko-osastosta oli tällöin koskenperkauksessa lähes 700 miestä ja myös osasto Porin palon jälkeisessä jälleenrakennustyössä.⁶² Vuonna 1804 35 porilaista oli Viaporissa. Seuraavana vuonna heitä oli tavanomaisella linnoitustyökomennuksella toukokuusta syyskuuhun Viaporissa 278, Hankoniemellä 27, Hämeenlinnassa 77 ja Svartholmassa 205. 50 miestä oli maaliskuun alusta heinäkuun puoliväliin armeijan laivaston telakalla Viaporissa.⁶³ Tämän jälkeen Porin rykmentin miehistöä ei enää komennettu kruunun työmaille.

Yksityistä miestä kohdanneiden linnoitustyökomennusten määrää on mahdollista arvioida vain rykmenttien kirjeiden perusteella, sillä työkomennuskunnista ei näytä laaditun rullia. Eri rykmenttien kesken pyrittiin työkomennusten tasaamiseen, joten Porin rykmentin tiedot kuvastavat kustavilaisen ajan tilannetta yleisestikin.

Varamiehet eivät osallistuneet työkomennuksiin⁶⁴ ja henkirakuunatkin säästyivät niiltä käytettyjen lähteiden perusteella lähes kokonaan. He joutuivat linnoitustöihin vain kiivaimpana rakennuskautena vuonna 1776.

Porin rykmentin sotamiehille vuosien 1773-78 ajanjakso oli erittäin vaikea. Raskaissa, vaarallisissa ja ikävissä linnoitustöissä ahersi säännöllisesti noin puolet rykmentistä. Samaan aikaan lopuista miehistä kahtena vuonna huomattava osa oli kruununpolttimoita rakentamassa, joka työ tosin oli miellyttävämpää. Tänä aikana jokainen mies joutui työkomennukselle vähintään joka toinen vuosi, osa ilmeisesti joutui olemaan poissa kotoaan kaksikin työkautta peräkkäin. Esimerkiksi punkalaitumelainen sotamies Antti Reen valitti olleensa vuodet 1778-80 jatkuvasti komennuksella,⁶⁵ mutta hän oli selvästi joutunut työmaille kohtuuttoman usein.

Kun linnoitustyöt hellittivät, tilalle tuli koskenperkaus, jota jatkui Kustaa III:n sotaan saakka. Vuosina 1780-87 jokainen Porin jalkaväki-rykmentin mies joutui joko linnoitus- tai koskenperkaustyömaalle vä-

⁶¹ VA M II PJR saap.kirj. V.B.Piper 23.1.1792, 2.5.1792 ja 3.5.1792.

⁶² Ibid. PJR saap.kirj. KrK 12.5.1803.

⁶³ Ibid. PJR saap.kirj. W.M.Klingspor 26.8.1804 ja 14.8.1805; Ibid. af Klercker 18.3.1805, 27.3.1805 ja 7.4.1805; Ibid. Hämeen lko J.H.Munck 8.4.1805 ja 22.7.1805; Ibid. Turun lko A.J.Palmstedt 9.2.1805.

⁶⁴ TMA kuulutuskoelma, Turun ja Porin läänin maaherran kuulutus 28.9.1791.

⁶⁵ Huittisten tk 1780 § 58.

hintään yhdeksi kesäksi.

Vuodesta 1791 Turun ja Porin läänin ruotumiehet voivat olla murehtimatta työkomennuksia kaksitoista vuotta. Vuosien 1803-05 työkomennusjaksona jokainen Porin jalkaväkirykmentin ja ratsutilallis-pataljoonan mies joutui kerran työkomennukselle, mikä sekoitti siltä vuodelta heidän raivaus- ja viljelysuunnitelmansa.⁶⁶ Tässä suhteessa helpotuksena oli se seikka, että talonpojat saattoivat sopimuksen perusteella huolehtia ruotumiehensä viljelyksistä tämän ollessa komennuksella.⁶⁷

Työkomennukset olivat miehistölle rasitus mutta sotaan verrattuna kuitenkin vähäinen. Molemmissa olivat vitsauksena kulkutaudit ja huono ruoka, mutta edellisistä maksettiin sentään ylimääräistä palkkaa (ks. s. 125). Työkomennuksen ajalta kertyneellä palkalla sai hankituksi puolitoista – kaksi tynnyriä viljaa, mikä tuskin kokonaan korvasi perheen isän poissaoloa torpan viljelyksiltä. Koska komennuksia osui yhdelle miehelle 1770-luvun jälkeen kohtalaisen harvoin, ne eivät todennäköisesti haitanneet tällöin merkittävästi sotilastorppien normaalia elämäntapaa.

Osallistuminen sotiin

Kustaa III:n sota

Kutsu sotaan Venäjää vastaan tuli toukokuussa 1788, kun ruotumiehet olivat saaneet viljellä torppiaan rauhassa jo 26 vuoden ajan. Riveissä oli tällöin suurimmaksi osaksi sukupolvi, jolla ei ollut kokemuksia sodasta. Suomen pääarmeija keskitettiin Helsinkiin, minne lähtivät myös henkirakuunat sekä Turun ja Porin jalkaväkirykmentit.⁶⁸

Sotaan osallistui tutkimusjoukon 875 miehestä yhteensä 447: Eura-joelta 102, Ikaalisista 134 ja Loimaalta 211. Lukuunottamatta haavoittuneiden määrää, taulukon 11 luvut ovat ilmeisesti varsin tarkasti oikeita, sillä olen laskenut ne tutkimuskortistosta, jossa olevat tiedot ovat peräisin sekä rullista että kirkollisen väestökirjanpidon asiakirjoista. Viimeksi mainituista on ollut mahdollista täyttää suurin osa rullissa

⁶⁶ Esim. Karkun tk 1779 § 56 ja Loimaan tk 1780 § 39.

⁶⁷ Esim. Kokemäen tk 1800 § 26 stm-sopimuksessa: ”När soldaten är utkommenderad, så brukar och besår vi hans åker med hans egit utsäde”.

⁶⁸ Mainittujen joukko-osastojen sotatoimista ja liikkeistä ks. esim. Mankell I 1870, Lindh 1928 ja Toiviainen 1980.

TAULUKKO 11. *Eurajoen, Ikaalisten ja Loimaan ruotusotilaiden kohta-
lo ikäryhmittäin Kustaa III:n sodassa vuosina 1788–90.*

Kohtalo sodassa	Syntymäaika													
	-1739		1740-49		1750-59		1760-69		1770-		Ei tietoa	Yhteensä		
	Lukum.	%	Lukum.	%	Lukum.	%	Lukum.	%	Lukum.	%	Lukum.	%		
Palv. sodassa, ei muuta														
main.	26	78,8	31	40,8	105	57,7	115	93,9	8	100,0	4	36,4	289	64,6
Kuollut	7	21,2	41	53,9	69	37,9	21	15,3	-	-	6	54,5	144	32,2
Haavoitt.	-	-	4	5,2	6	3,3	1	0,7	-	-	1	9,1	12	2,7
Vangittu	-	-	-	-	1	0,5	-	-	-	-	-	-	1	0,2
Karannut	-	-	-	-	1	0,5	-	-	-	-	-	-	1	0,2
Yht.	33	100	76	100	182	100	137	100	8	100	11	100	447	100

esiintyvistä aukoista.

Yli 30-vuotiaat miehet menettivät henkensä sodassa huomattavasti tätä nuorempia useammin. Tähän oli syynä ennen muuta se, että vanhemmat miehet palvelivat sodan alusta lähtien ja joutuivat näin sodan aikana palvelukseen tulleita nuorimpia miehiä varmemmin taudin, luodin, pistimen tai kuulan surmaamiksi. Yhtenä lisätekijänä on saattanut olla vanhempien miesten heikompi kyky kestää rasituksia ja sairauksia.

Sairaudet aiheuttivat, kuten aikaisemmissakin sodissa, enemmän tappioita kuin taistelut. *Lindhin* mukaan Porin rykmentin aliupseereista ja sotamiehistä kaatui 241, 207 haavoittui jääden palveluskyvyttömäksi ja 495 miestä kuoli tauteihin.⁶⁹ Yhtenä sairaustapausten syynä on saattanut olla osaltaan kustavilaisen asepuvun sopimattomuus kenttäoloihin.⁷⁰

Eurajokelaiset selvisivät Kustaa III:n sodasta selvästi pienemmin tappioin kuin loimaalaiset ja ikaalilaiset. Viimeksi mainittujen pitäjien ruotumiehistä kuoli noin kolmannes, kun sen sijaan Eurajoen miehistä kuoli vain viidesosa.

Jonkin komppanian joutuminen veriseen taisteluun tai alttiiksi tautien leviämiselle esimerkiksi jossain suljetussa linnoituksessa merkitsi

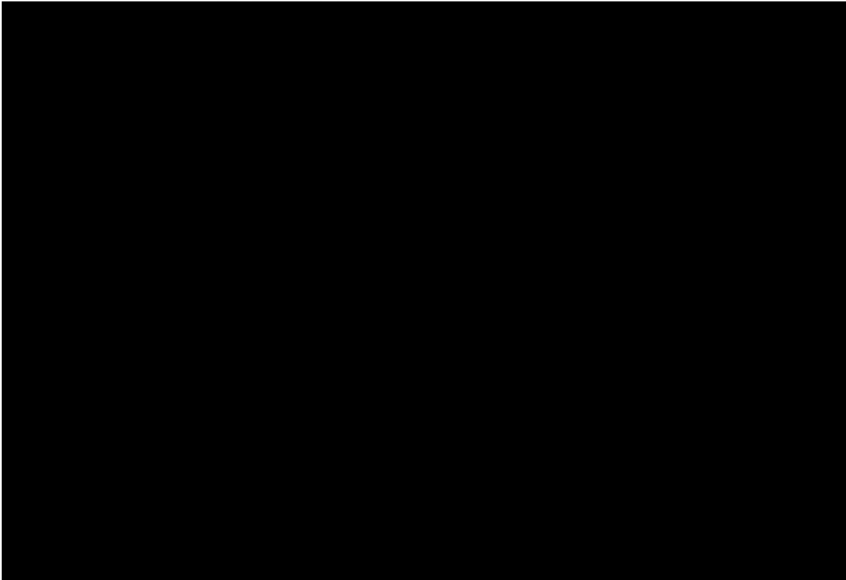
⁶⁹ Lindh 1928, s. 181.

⁷⁰ Björnin 1882, s. 58.

suuria miestappioita myös yksittäiselle paikallisyhteisölle. Tässä suhteessa ruotujakolaitos muistutti paljon talvi- ja jatkosodassa käytössä ollutta aluejärjestelmää.⁷¹ Pitäjittäisiä tappiolukuja tasoitti jonkin verran miesten kuuluminen joko jalkaväkeen, ratsuväkeen tai varamiehistöön, jotka kaikki osallistuivat sotaan omina yksikköinä.

Jos miehen oletettiin joutuneen venäläisten vankeuteen, hänen paikkansa oli lupa pitää avoimena vuoden 1791 loppuun saakka. Näin ei päässyt syntymään tilannetta, että vankeudesta mahdollisesti palaava sotilas olisi tullut vaatimaan hänen tilalleen pestatun miehen paikkaa. Aluksi kysymys suunniteltiin järjestettäväksi niin, että vankeudesta palannut mies olisi ollut oikeutettu vain seuraavaksi vapautuvaan ruotuun, mutta asia ratkaistiin syksyllä 1791 edellä kuvatulla tavalla miehistön kannalta edullisemmin.⁷²

Esimerkiksi Ikaalisten molemmat rakuunat menettivät henkensä Kustaa III:n sodassa. Osaran Petteri Osgreen joutui vankeuteen eikä selviytynyt sieltä enää elävänä takaisin. Kilvakkalan Juho Amperin

Kuva 2.

Kokoontuminen Kyminkartanon lähellä vuonna 1788. F.A.von Numersin tussipiirros. Armémuseum, Tukholma.

⁷¹ Vrt. Lappalainen 1989, s. 139.

⁷² VA M II PRJ saap.kirj. KrK 22.4.1790, 22.9.1790 ja 1.9.1791; TMA kuulutuskoelma. Turun ja Porin läänin maaherran kuulutus 28.10.1791.

tiedetään kuolleen sodan aikana. Amperin tilalle palkattiin uusi mies vasta 6.3.1792. Viimeksi mainittu seikka viittaa siihen, että hänkin olisi kuollut vankeudessa ja hänen paikkaansa olisi pidetty avoinna säädösten mukaisesti.

Vangittujen miesten ruotujen pitäminen avoinna oli helpotus talollisille, kuten myös se, että talolliset saivat vähentää veroistaan kahdeksan riksiä jokaista sodan aikana palkkaamaansa varamiestä kohti. Päätöstä perusteltiin: "... koska menneen vuoden sotaretkellä Suomessa käytetyt varamiesjoukot ovat useista sattumuksista johtuen kärsineet merkittäviä miehistömenetyksiä, joista on aiheutunut ratsutiloilille ja ruoduille merkittävää räsitystä ja tuntuja rahanmenoja,"⁷³

Esimerkkinä sodan aikaisesta sotamieskontrahdistista voi mainita ulvilalaisen Heikki Grönin 23.4.1790 tekemän sopimuksen. Siinä ruodun talonpojat lupasivat Grönille 5 riksiä pestirahaa heti ja seuraavana syksynä lisää 2.32.- riksiä, "jos Korkein varjelee miestä poissaolon aikana". Lisäksi Heikki Grön sai pitää aikaisemmin saamansa käsirahan. Työvaatteet uusi varamies sai "päästä jalkoihin", ja viljelykseksi hänelle luvattiin entisen varamiehen käytössä olleet maat, joita talonpojat lupasivat hoitaa Grönin ollessa sodassa. Sodan loputtua pelto oli määrä luovuttaa täydessä kasvukunnossa. Heikki Grön selviytyi sotaretkeltä, sillä hän teki ruotunsa kanssa vuonna 1794 lisäsopimuksen, jossa hänelle luvattiin itse tekemänsä uudisraiviot elinaikaiseen nautintaan.⁷⁴

Tarkkoja tietoja Kustaa III:n sodan haavoittuneista ei ole saatavissa. Katselmusrulliin on merkitty haavoittumiset vain silloin, kun mies on ollut katselmuksen aikana parantelemassa vammojaan tai kun haavoittuminen on vaikuttanut myöhemmin eron myöntämiseen. Kaikkiaan mainintoja haavoittumisista tapaa todennäköisesti vähemmän kuin niitä on todellisuudessa sattunut.

Vakavakaan haavoittuminen tai sairastuminen jälkiseurauksineen ei merkinnyt välttämättä palveluskyvyn menettämistä. Mies saattoi palvelella vielä toistakymmentä vuotta, vaikka oli "tärvellyt terveytensä" sodassa.⁷⁵ Vammat saattoivat parantua jälkiä jättämättä, kuten sotamies Lauri Löparella, joka oli haavoittunut Porrassalmella.

Haavoittuneet ja sairaat pyrittiin hoitamaan sotasairaaloissa, joita oli kahdeksallatoista paikkakunnalla, etupäässä varuskuntakaupungeissa

⁷³ TMA kuulutuskoelma, Turun ja Porin läänin maaherran kuulutus 18.7.1789.

⁷⁴ TMA Lka päätöskonseptit 1802 II s. 568v.

⁷⁵ VA Militaria II 173 PJR pkr 1804: Euran kompp. n:o 7 Johan Snabb, "bevistat sidsta kriget, där förstört sin hälsa".

ja sotatoimialueen liepeillä Kaakkois-Suomessa.⁷⁶ Esimerkiksi Matti Ahlquist Eurajoelta haavoittui 9.10.1788 Laitaatsillan taistelussa Säämingissä. Häntä hoidettiin seuraavan vuoden syksyllä pääkatselmuksen aikaan Haapaniemen sotasairaалassa. Vuoden 1795 pääkatselmuksessa mies oli terve. Samasta pitäjästä kotoisin ollut Tuomas Muhlberg oli samaan aikaan jonkin sairauden vuoksi Haapaniemessä mutta kuoli rippikirjan mukaan 20.12.1789. Loimaalainen Mikko Elgström kuoli elokuussa 1790 Elimäen sotasairaалassa.

Lieväkö haavoittuminen tai sairaus ei vapauttanut välttämättä sotapalveluksesta. Vuoden 1790 alussa muodostettiin invalidijoukkoja, joihin määrättiin katselmuksessa hylättyä miehistöä ja sopivia itsellisiä. Näitä joukkoja oli tarkoitus käyttää ”linnoituspalvelukseen ja muuhun heidän voimiaan vastaavaan sotilastyöhön”. Invalidijoukkoihin määrätuille miehille luvattiin sama palkka, muona (tractamente) ja vaatetus kuin muullekin miehistölle.

Karkureita olen löytänyt koko tutkimusjoukosta vain yhden: Ikaalisten Viljalan jalkaväen sotamies Juho Modig mainitaan vuoden 1789 pääkatselmusrullassa karanneeksi. Modig oli syntynyt vuonna 1752 ja tullut sotamieheksi vuonna 1773. Tätä ennen hän oli palvellut renkinä.

Juho Modigin vaimo muutti lastensa kanssa Huittisiin vuonna 1790. Muuton syynä on voinut olla miehen karkuudesta aiheutunut häpeä; todennäköisimmin vaimo muutti vain takaisin kotiseudulleen sukulaistensa pariin.

Sodassa kunnostautunut mies voi saada urhoollisuusmitalin.⁷⁷ Miehen kuoltua mitali piti toimittaa takaisin sotakollegiolle, ja perilliset saivat mitalin arvoa vastaavan rahasumman. Jos mies käyttäytyi häpeällisesti ja erotettiin sen vuoksi armeijasta tai tuomittiin tuomioistui-messa, sotakollegio peruutti urhoollisuusmitalin.⁷⁸

Urhoollisuusmitaleja saaneista miehistä ei ole säilynyt luetteloita,⁷⁹ mutta rullissa on joskus eron yhteydessä mainittu myös mitalista. Esimerkiksi ikaalislaisesta Jaakko Raskista on seuraavat tiedot: ”Palvellut erityisen kiitettävästi viime sodassa, jossa hänen jalkansa ovat vahingoittuneet, saanut mitalin urheudesta kentällä, erotetaan ja ilmoitetaan eläkkeelle”.⁸⁰

Kustaa III:n sota merkitsi ruotuarmeijassa melkoista sukupolven-

⁷⁶ Lindén 1920, s. 225–226.

⁷⁷ Petander 1975, s. 183–184.

⁷⁸ Modée XV 1829, s. 187–188.

⁷⁹ Vrt. Petander 1975, s. 184.

⁸⁰ ”Har bevistat sidsta kriget med utmärkt beröm, där ädragit sig styfhet i benen, fått medaille för tapperhet i fält, avskedas och anmäles till underhåll” (VA Militaria II 172 PJR pkr 1800).

vaihdosta, kun lähes kolmannes tutkimusjoukostaakin kuoli sodan aikana. Taistelujen ankaruutta ja tautivaaraa ei pidä aliarvioida, vaikka Kustaa III:n sota ei ollut yhtä rasittava kuin aikaisemmat paljolti ulkomailla käydyt sodat. Talvisin monet miehet päästettiin kotiseudulle,⁸¹ ja sotatoimet olivat muutenkin pitkiä aikoja pysähdyksissä.

Toinen Pommerin sota

Suomalaiset joukot osallistuivat toiseen Pommerin sotaan vasta aivan sen viimeisissä vaiheissa. Kesäkuun lopussa 1807 määrättiin kolme suomalaista kenttäpataljoonaa Stralsundiin, jossa niistä muodostettiin eversti A.F.Palmfeltin johtama prikaati. Palmfelt oli tähän aikaan Turun jalkaväkirykmentin komentaja, ja prikaati koostui hänen oman joukko-osastonsa sekä Porin ja Uudenmaan rykmenttien miehistä.

Porin rykmentin kenttäpataljoona kokoontui Lauttakylään ja marssi sieltä edelleen Hankoon, mistä se lähti linjalaiva Manlighetenillä Saksaan. Samana päivänä lähtivät myös Turun ja Uudenmaan rykmenteistä kootut kenttäpataljoonat. Kunkin pataljoonan määrävahvuus oli 600 miestä.

Sota päättyi jo syyskuun alussa. Suomalaiset kärsivät koko aikana vain muutaman miehen tappiot – tutkimusjoukosta ei menetetty ketään – ja joukot saapuivat lokakuun alussa takaisin Hankoon, mistä sotamiehet saivat välittömästi palata koteihinsa.⁸²

Suomen sota

Suomen sodassa 1808–09 ruotujakoinen armeija oli koossa viimeisen kerran. Turun jalkaväkirykmentti ja sen ratsutilapataljoona sijoitettiin aluksi kenttäarmeijan 2. prikaatiin ja Porin rykmentti 1. prikaatiin. Molempien joukko-osastojen ja niiden ratsutilapataljoonien varamiehet komennettiin Viaporiin, missä ne palvelivat linnoituksen antautumiseen saakka.⁸³

Suomen sotaan osallistui tutkimusjoukosta yhteensä 330 miestä: Eurajoelta 82, Ikaalisista 86 ja Loimaalta 162. Näistä miehistä jäi sodan jälkeen palaamatta kotiseudulle 129 (39 %). Loimaan ja Eurajoen tappiot nousivat yli 40 %:n, mutta ikaalislaisista jäi tantereelle vain

⁸¹ Lindén 1920, s. 80.

⁸² VA M II Pommerin sotaan koskevat asiakirjat; Mankell II 1870, s. 4; Alanen 1964, s. 618; Lindh 1928, s. 183–184; sotatapahtumista ks. myös Björnin 1882.

⁸³ Generalstaben II:1 1895, s. 274; Generalstaben II:2 1895, liite 24. Varsinaisista sotatapahtumista ks. esim. Generalstaben II:1–2 1895, III 1902, V:1–2 1910 ja IX:1–2 1922 sekä Hornborg 1955.

TAULUKKO 12. *Eurajoen, Ikaalisten ja Loimaan vuosien 1776-1809 Suomen sotaan osallistuneiden ruotusotilaiden kohtalot ikäryhmittäin.*

	Syntymäaika						Yht. Lukum. %
	-1759 Lukum. %	1760-69 Lukum. %	1770-79 Lukum. %	1780- Lukum. %	Ei tiet. Lukum. %		
Palannut kotiin	21 55,2	71 61,2	72 60,5	37 66,1	- -	201 61,0	
Kuollut t. kadonnut	17 44,7	45 38,8	47 39,5	19 33,9	1 100,0	129 39,0	
Yhteensä	38 100	116 100	119 100	56 100	1 100	330 100	

26 %. Tappiolukuihin vaikuttivat eniten kunkin paikallisesti kootun yksikön vaiheet, kuten Kustaa III:n sodassakin.

Päin vastoin kuin viimeksi mainitussa, Suomen sodassa tappiot eivät kohdistuneet erityisesti vanhimpiin ikäluokkiin (taulukko 12). Kuolleiden ja kadonneiden osuudet vaihtelevat ikäryhmittäin ilman selvää trendiä, mikä johtuu siitä, että sotaan ei toimitettu normaalilla tavalla täydennysmiehiä.⁸⁴

Loimaalaisten miesten keski-ikä oli sotaan lähdettäessä vuonna 1808 36,7 vuotta, ikaalislaisten 37,1 ja eurajokelaisten 40,3 vuotta. *Eirik Hornborg* on esittänyt Suomen sodan miehistön keski-ikänsä olleen 38 vuoden korvilla vaihdellen eri yksiköissä 35:stä 41:een vuoteen.⁸⁵ Tämä osuu erittäin hyvin yksii edellä mainittujen lukujen kanssa.

Yksittäisten miesten Suomen sodassa kokemista vaiheista on tutkimusjoukon osalta saatavissa tietoja vain Porin rykmentin everstiluutnantin ja henkikomppanian osalta. Asetelmaksi koottuna näiden yksiköiden miesten vaiheet näyttävät seuraavilta:⁸⁶

⁸⁴ Yksiköitä pyrittiin täydentämään eri tavoin mutta tavanomaista miehistötäydennystä ei voitu hankkia. Hornborg 1955, s. 218-224.

⁸⁵ Hornborg 1955, s. 25.

⁸⁶ TMA Rykmentit, Ent. Porin läänin jalkaväkirykmentti ja sen ratsutilallisten pataljoona, ruotulisäveron tilit 1809.

	Lkm.	%
Palannut kotiin	95	47,0
Kuollut sodan aikana	45	22,3
Jätetty jälkeen sairaana sodan aikana	40	19,8
Karannut	12	5,9
Jätetty jälkeen sairaana kotiinpaluun aikana	5	2,5
Kuollut kotiinpaluun aikana	2	1,0
Vangittu, ei tietoja jälkeensä	1	0,5
Vangittu, palannut kotiin	1	0,5
”Parantunut haavoistaan ja oleskelee maassa”	1	0,5
Yhteensä	202	100

Edellä oleva asetelma perustuu vuosipalkkojen maksamista varten vuonna 1811 laadittuihin luetteloihin. Niissä mainitaan koko sodan ajan avoimina olleita ruotuja yhteensä 55 eli 22,4 % kahden komppanian määrävahvuudesta. Kuolleiden kokonaismäärä ei tästä lähteestä selviä, sillä jälkeen jätettyjen lopullisesta kohtalosta ei ole selvyyttä. Karkureitten määrä on kohtalaisen suuri, mutta karkaaminen näyttää olleen tahallista tai tahatonta omistaan jättäytymistä vuonna 1808.⁸⁷

Sotaretkeltä palasivat ensimmäisinä kotiin Viaporissa olleet varamiehet toukokuussa 1808. Suurin osa näistä miehistä kuitenkin toimitti itsensä pääarmeijan mukaan.⁸⁸ Myös sanomalehtien vuonna 1858 Suomen sodan veteraaneista keräämistä tiedoista ilmenee, että antautuneet pyrkivät Ruotsin armeijaan. Vuonna 1782 syntynyt varamies Antti Friberg oli poikkeustapaus:⁸⁹

”Hän sanoo koetelleensa sotaa ainoastaan Viaporissa, sen piiritysajan, ja sieltä päästyänsä hyvillä mielin seuranneensa käskyä olla menemättä kummankaan valtakunnan puolelle.”

Pääarmeijassa taistelleet miehet palasivat kotiseudulleen enimmäkseen keväällä 1809, mutta sairaaloissa olleet pääsivät siviilitoimiin vasta syyskuussa.⁹⁰

⁸⁷ TMA Rykmentit, Ent. Porin läänin jalkaväkirykmentti ja sen ratsutilallisten pataljoona, ruotulisäveron tilit 1809.

⁸⁸ Generalstaben II:2 1895, liite 58; Hornborg 1955, s. 218–220.

⁸⁹ Sanomia Turusta 1858 n:o 42, s. 166.

⁹⁰ Hornborg 1955, s. 241–242 ja 260.

Sotilasuralla eteneminen

Tavallinen väenotossa armeijaan tullut rahvaanmies saattoi kohota vielä 30-vuotisen sodan aikana jopa upseerinarvoihin saakka.⁹¹ Ensimmäinen vakava este etenemiselle armeijan hierarkiassa syntyi, kun ruotsinkielien taito tuli 1600-luvun lopulla aliupseereille pakolliseksi.⁹²

1700-luvun loppupuolella armeijan sisällä syntyi selvä sijoittumispaik-
ne: vakansseja oli vähän, huomattavasti vähemmän kuin isänsä jälkiä seuraamaan halukkaita poikia. Upseeriston sotilasuralle innokkaista pojista osa joutui tyytymään alipäällystön virkoihin ja vastaavasti aliupseerien pojilla ei ollut monesti muuta mahdollisuutta kuin ottaa pesti miehistöön.⁹³ Aleneva sosiaalinen kierto ei tullut esille vain koko yhteiskunnan mitassa vaan myös armeijan kaltaisessa sulkeutuneessa ammattiyhteisössä.

Ensimmäinen porras ylenemisessä oli korpraalin asema. Mutta jopa korpraalien vakanssit alkoivat liukua säätyläisten haltuun, sillä niistä muodostui 1700-luvulla enenevässä määrin säätyläisperheiden pojille vastaisen virkakilpailun lähtöasemia. Ruoveden komppanian päällikkö kirjoitti Porin rykmentin komentajalle jo vuonna 1777, että erääseen vapautuneeseen korpraalikuntaan olisi nimitettävä korkeampiin virkoihin pyrkivä tarjokas (volontär), koska tehtävien hoidon kannalta olisi ollut tärkeää, että korpraali olisi hallinnut sekä kirjoitustaidon että ruotsinkielen.⁹⁴ Nämä kyvyt mainitaan eräässä tapauksessa myös taval-
lisen sotamiehen ylennysperusteena korpraaliksi.⁹⁵

Tutkimusjoukosta pääsi korpraaleiksi 16 miestä. Tämä on vain 1,8 % kaikista 875 miehestä, kun taas 6,2 %:lla koko miehistöstä oli korpraalin vakanssi. Tämän perusteella korpraalikunta näyttää täydentyneen huomattavalta osin muualta kuin sotamiehistä ja rakuunoista.

Siitä millä syillä ylennyksiä suoritettiin, ei ole tutkimusjoukon osalta tietoja. Esimerkiksi Juho Rothoff (s. 1771) Ikaalisista oli muutaman vuoden varakorpraalina kunnes sai ylennyksen korpraaliksi vuonna 1803. Loimaalainen Juho Flychtig (s. 1751) palveli rakuunana vuodesta 1770 ja yleni korpraaliksi vuonna 1792. Varusmestari Kustaa Widmanin poika Kustaa (s. 1724) pääsi korpraaliksi palveltuaan sotamiehenä yhdeksän vuotta. Myös hänen poikansa Kustaa Juho (s. 1763) oli

⁹¹ Asker 1983, s. 58-59 ja 92; Pylkkänen 1989, s. 133-137.

⁹² Viljanti 1940, s. 166-167.

⁹³ Wirilander 1974, s. 93; Määräyksistä ks. VA M II PJR saap.kirj. KM 23.2.1770; Ks. myös Frosterus 1770, s. 363-364.

⁹⁴ VA MII PJR saap.kirj. Ruoveden komppanian pääll. 22.3.1777. Ks. myös Nilsson 1989, s. 68.

⁹⁵ VA MII PJR O.Brusiin 8.3.1790.

korpraali. Hän oli kotoa lähdettyään aluksi taloissa renkinä ja palvelutiaan 13 vuotta sotamiehenä ylennettiin korpraaliksi.

Tie miehistöstä aliupseeristoon oli käytännössä tukossa: Tutkimusjoukosta vain yksi mies ylennettiin korpraalista edelleen aliupseeriksi. Juho Olavinpoika Ikalin, Ikaalisten kirkonkylän vuonna 1727 syntynyt varamies, sotamies ja Kyrön komppanian 1. korpraalikunnan korpraali sai sodan aikana 4.5.1789 ylennyksen lippumieheksi (förare). Ylennysperusteista ei ole tietoa. Hän ei ehtinyt nauttimaan virkatalostaan, sillä hän kuoli jo sodan aikana 7.5.1790.⁹² Tässä ainoassa ylennystapauksesakin korpraali pääsi aliupseeriksi vasta 62-vuotiaana!

Poistunta

Tutkimusjoukosta suurin osa poistui armeijan rullista rauhan vallitessa. Tällä tavalla katselmuksissa sai eron 401 (45,8 %), sodissa kuoli 271 (31,0 %) ja Suomen sodan jälkeen armeijan joutui jättämään 203 miestä (23,2 %) kaikkiaan 875 hengen joukosta. Seuraavassa ovat esillä vain katselmuksissa kirjatut varsinaiset erot. Sodissa kuolleista ja Suomen sodan jälkeen erotetuista ruotumiehistä on omat lukunsa.

Keskimääräinen eroikä koko tutkimusjoukossa oli 42,0 vuotta. Se vaihteli pitäjittäin, niin että Eurajoella keskimääräinen eroikä oli 46,1, Loimaalla 43,9 ja Ikaalisissa 37,3 vuotta. Miehet olivat palvelleet ennen rullista poistamistaan keskimäärin 16,9 vuotta. Ajallisessa vaihtelussa on merkittävin piirre se, että Kustaa III:n sodan jälkeen poistunta oli vähäisempää kuin muulloin, sillä eroikäiset miehet olivat paljolti karsiu-tuneet sodassa. Myös eron saaneiden miesten keski-ikä ja keskimääräinen palvelusaika olivat tällöin tavanomaista pienempiä.

Taulukossa 13 on 401 katselmuksissa rullista poistetun miehen ero-syyt. Jos lähteistä on löytynyt useita syitä, taulukossa on vain olennai-simmaksi katsottava. ”Ei tietoa”- tapaukset ovat joko miehiä, joiden kohdalla on rullissa vain maininta, että hän saa eron (får afsked) tai tietoa erosta ei ole löytynyt rullista lainkaan. Loimaalla ja Eurajoella selvittämättä jääneiden tapausten lukumäärää lisää se, että rakuunoista ei ole yhtä hyviä tietoja kuin jalkaväen miehistöstä. Myös jalkaväessä eri komppanioiden rullien merkintätarkkuus on erilainen: ikaalislaisten miesten erojen syyt on eritelty monipuolisimmin.

Yksittäisistä eron syistä ovat tärkeimmät kuolema palvelusaikana ja vanhuus siihen liittyvine sairauksineen ja vaivoineen. Esimerkiksi Loi-maan Virttaalla palvellut rakuuna Mikko Wirzen sai eron vuoden 1800

⁹² Kortisto; ks. myös Wirilander 1953, s. 63.

pääkatselmuksessa. Kirjuri merkitsi hänen kohdalleen rulliin, että hän oli ollut mukana ”viime sodassa” ja katselmuksen aikaan jo voimaton (nu orklös). Mikko Wirzen oli eron saadessaan 58-vuotias. Tyypillinen merkintä oli, että mies on vanha ja sairas ja saa eron.

TAULUKKO 13. *Eurajoen, Ikaalisten ja Loimaan vuosien 1776–1809 ruotusotilaiden poistunnan syyt. Mukana eivät ole sodissa kuolleet ja Suomen sodan jälkeen erotetut.*

Eron syy	Eurajoki		Ikaalinen		Loimaa		Yhteensä	
	Lukum.	%	Lukum.	%	Lukum.	%	Lukum.	%
Kuolema	16	19,5	20	13,8	42	24,1	78	19,4
Vanhuus ja sairaus	14	17,1	20	13,8	41	23,6	75	18,7
Sairaus tai vamma raajoissa	1	1,2	16	11,0	7	4,0	24	6,0
Palvellut, ei hyväks. pääkatselmuksessa	–	–	11	7,6	2	1,1	13	3,2
Rikostuomio, huono- maineisuus	–	–	7	4,8	6	3,4	13	3,2
”Parantumaton sair.”	3	3,7	6	4,1	3	1,7	12	3,0
Sotavammat	2	2,4	8	5,5	1	0,6	11	2,7
Heikko näkö, silmä- sairaudet	3	3,7	7	4,8	–	–	10	2,5
Tyrä	1	1,2	6	4,1	2	1,1	9	2,2
”Sairaus”	6	7,3	–	–	3	1,7	9	2,2
Keuhkotauti	2	2,4	4	2,8	2	1,1	8	2,0
Mielisairaus, heik- komielisyys	–	–	4	2,8	1	0,6	5	1,2
Monia syitä (keskeis- tä mahdoton sanoa)	2	2,4	–	–	3	1,7	5	1,2
Miehen tai talonpoikien- omasta pyynnöstä	–	–	1	0,7	4	2,3	5	1,2
Karannut	–	–	3	2,1	1	0,6	4	1,0
Kuurous	–	–	3	2,1	–	–	3	0,7
Omapäisyys, vaikea käsitellä	–	–	1	0,7	1	0,6	2	0,5
Kaatumatauti	–	–	2	1,4	–	–	2	0,5
Oppii huonosti har- joituksissa	–	–	2	1,4	–	–	2	0,5
Ylennys aliups.	–	–	1	0,7	–	–	1	0,5
Ihosairaus	1	1,2	–	–	–	–	1	0,2
Ei tietoa	31	37,8	23	15,8	55	31,6	109	27,2
Yhteensä	82	100	145	100	174	100	401	100

Erilaisten sairauksien vuoksi eron sai kaikkiaan 94 miestä (23,4 %). Eniten, 24 tapausta, sairauksia ja vammoja esiintyi raajoissa. Ikaalilaisen Juho Bergin vamma vasemmassa olkapäässä ei liene haitannut pahasti työntekoa, sillä Berg ryhtyi eron saatuaan torppariksi. Sen sijaan saman pitäjän Heikki Högflygt tuskin kykeni tekemään enää mitään halvaantuneella oikealla kädellään. Loimaalaisen Matti Svedbergin oikean käden etusormi oli murtunut ja keskisormi jäykistynyt (styft). Sormivammat olivat armeijan kannalta vakavia, sillä niitä saanut mies ei kyennyt ampumaan.

Kyrön komppanian sotamies Martti Färm jouduttiin erottamaan vuonna 1782 marssilla Parolan kentälle, kun hänen vasen jalkansa oli jäänyt polven kohdalta kuormastovaunujen pyörän alle ja murskaantunut.⁹³

Sotavammoista kärsi erotessaan 11 miestä. Loimaan Kosken sotamies Yrjö Ström oli saanut Pommerin sodassa ampumahaavan, minkä vuoksi hän vuoden 1778 pääkatselmuksen aikaan ”sylki usein verta”. Eurajokelainen Antti Pardon oli haavoittunut Parkumäen taistelussa vasempaan olkapäähensä, mistä syystä häntä oli hoidettu sodan aikana Haapaniemen sotasairaalassa. Vuoden 1804 pääkatselmuksessa Pardon oli haavoittumisensa jäljiltä sairaalloinen ja kykenemätön enempään palvelukseen.

Näkö ja kuulo olivat luonnollisesti sotilaillekin tärkeitä aisteja, joiden heikkouden vuoksi sai eron 13 miestä. Eritellyistä sisätaudeista oli yleisin tyrä, joka vaivasi muun muassa eurajokelaista rakuunaa Jaakko Nordlingia. Sairaus ei kuitenkaan estänyt 39-vuotiasta miestä ryhtymästä torppariksi.

Lähes yhtä usein kuin tyrästä sotilaat kärsivät keuhkotaudista. Loimaalaisen Antti Salinin eron syy on taulukossa 13 keuhkotauti, vaikka hänellä oli myös vikaa peukalossa ja vatsavaivoja. Mielisairaus, kaatumatauti ja ihosairaudet olivat harvinaisia. Kahdenkymmen ruotusotilaan tautia ei ole määritelty lähteissä tarkasti. Kirjuri on merkinnyt näiden kohdalle vain ”parantumaton sairaus” tai ”sairaus”.

Joskus kävi niin, että mies ehti palvella useita vuosia, mutta häntä ei kuitenkaan hyväksytty seuraavaksi järjestetyssä pääkatselmuksessa. Tällainen tilanne oli hankala miehelle itselleen, mutta myös hänet palkanneille talonpojille, joille koitui uuden miehen hankkimisesta vaivaa ja kuluja.

Ruotusotilaalla ei saanut olla rikostuomioita. Niinpä 13 miestä erotettiin syyllistyttyään johonkin rikokseen. Tässä suhteessa armeijan

⁹³ Ikaalisten tk 1783 § 29.

käytäntö näyttää olleen ehdoton, sillä useimmat tapaukset olivat lieviä. Vakavimman rötöksen teki loimaalainen Jaakko Wigg, joka sai kuolemantuomion murhasta. Rippikirjan mukaan hänen kaulansa katkaistiin 6.7.1804. Vähäisempi syntinen oli Loimaan Majanojan rakuuna Erkki Hammar, joka erotettiin vuoden 1804 pääkatselmuksessa varkauden vuoksi. Rangaistukseksi Hammar oli saanut 24 paria raippoja. Ikaalislainen varamies Juho Knall erotettiin samoin varkauden vuoksi vuonna 1794. Eurajoella oli ainakin rullista saatavien tietojen mukaan rehellistä väkeä, sillä yhtään tutkimusjoukkoon kuuluvaa ruotumiestä ei siellä erotettu rikostuomion vuoksi.

”Monia syitä” tarkoittaa taulukossa 13 sitä, että monista vaihtoehtoista ei voi valita olennaisinta. Esimerkiksi loimaalaisesta Matti Backmanista todetaan vuoden 1778 pääkatselmusrullassa, että hän oli taipuvainen ryypäämään, jopa juoppo, irstas, sairaalloinen ja liian pienikokoinen. Hän ei kuitenkaan ollut saanut mitään rangaistusta ja oli osallistunut lisäksi Pommerin sotaan.

Omasta tai talonpoikien pyynnöstä eron saaminen oli harvinaista. Joskus mies halusi vaihtaa elinkeinoa, joskus talolliset halusivat päästä hankalasta ruotumiehestään eroon, vaikka joutuivatkin palkkaamaan tämän tilalle uuden. Tällaisesta tapauksesta oli kysymys Kyrön kompaniassa vuonna 1800, jolloin ruodun 96 talolliset lähettivät rykmentinkomentajalle anomuksen sotamiehensä erottamisesta:⁹⁴

”...Kustaa En on saanut kirveeniskusta pahan haavan vasempaan polveensa eikä enää kykene enempään sotapalvelukseen. Emme ole myöskään tyyväisiä hänen käytökseensä, joka puhkeaa silloin tällöin ilmeisen väkivaltaiseksi. Siksi anomme, että hänet erotettaisiin tai että hänet ainakin siirrettäisiin johonkin toiseen numeroon (ruotuun J.N.) seuraavassa pääkatselmuksessa.”

Ymmärrettävää on, että ruotusotilas erotettiin, jos hän oli vaikeasti käsiteltävä tai oppi kovin huonosti harjoituksissa. Runebergin Sven Dufvaa ei olisi todellisuudessa siedetty riveissä kauankaan.

⁹⁴ VA M II PJR saap.kirj. numeron 96 ruotutalolliset 10.6.1800.

4. Ruotuarmeijan miehistön taloudellinen asema

Torppa palkkauksen osana

Oikeus torppaan säädösten valossa

Sotaväen ylläpitoa kotiseudulla sitomalla miehet viljelyksiin yritettiin jo 1640- ja 1650-luvuilla. Tällöin ratkaisuksi kaavailtiin autiotiloja, joille yritettiin asuttaa 5–8 joskus jopa kymmeniäkin sotilasperheitä. Asiassa ei edetty juuri suunnitelmia pidemmälle, ja ajatus unohtui pian.¹ Varsinainen sotilastorppajärjestelmä otettiin ensiksi käyttöön laivastossa 1600-luvun puolivälissä, kun laivamiehille määrättiin annettavaksi asunto ja vähän viljelysmaata talonpoikien mailta.²

Ratsuväen uudistuksen yhteydessä 1680-luvulla talonpoikia kehoitettiin antamaan ratsumiehilleen torppia, joihin ei kuitenkaan aluksi saanut liittää viljelyksiä. Tästä kiellosta luovuttiin pian, ja vuodesta 1685 ratsumiesten torppiin kuului säädösten mukaan puolentoista tynnyrin kylvöalan suuruiset pellot ja puolentoista kuorman heinämaa. Vastineeksi viljelyksistä talonpojat saivat vähentää ratsumiehensä vuosipalkasta kymmenen kuparitaalaria. Sodan aikana tai miehen ollessa komennuksella saivat ratsumiehen vaimo ja lapset käyttää torppaa korvauksetta.³

Ratsumiesten oikeus torppaan oli talonpoikien vapaaehtoisuuden varassa. Kuningas toivoi vuonna 1689 eräässä kirjeessään, että ratsuta-

¹ Jutikkala 1957, s. 237–242; Niemelä 1989, s. 221.

² Wijkander 1866, s. 139; Gardberg 1944, s. 270–271; Villstrand 1987, s. 404–405.

³ Gahm-Persson 1762, s. 35; Wijkander 1866, s. 206.

lolliset antaisivat miehilleen torpat, jos siihen oli tilaisuus omilla veromailla.⁴ Jo seuraavana vuonna kuningas kuitenkin määräsi, että kaikkien ratsumiesten oli saatava torppa rusthollinsa mailta. Torppaan piti kuulua jonkin verran peltoa ja niittyä sekä rakennukset, mutta vuokra oli mahdollista edelleen vähentää miehen vuosipalkasta.⁵

Ratsumiestorppasta vaadittava vuokra jäi kuolleeksi kirjaimeksi ilmeisesti siinä vaiheessa, kun jalkaväen miehistö sai torppaedun osaksi palkkaansa. Turun ja Porin läänin talonpojat sitoutuivat antamaan sotamiehilleen torpat vuonna 1694 solmitussa sotamiehenpitosopimuksessa, jonka määräyksiä täsmensi vuonna 1697 julkaistu sotamiesasetus.⁶ Nämä säädökset olivat muuttamattomina voimassa vuoteen 1809 saakka.

Varamiehillä oli alusta alkaen mahdollisuus saada itselleen torppa: valtaneuvosto totesi vuonna 1748, että ruodut ja ratsutilat voivat antaa varamiehelleen torpan peltotilkkuineen, jos niin halusivat.⁷ Varamiesten torppaoikeus jäi talollisten vapaaehtoisuuden varaan vielä Kustaa III:n varamieslaitosuudistuksen alkuvaiheissakin. Kuningas vahvisti tämän kirjeessään vuonna 1774 ilmoittamalla, ettei hän halua antaa varamiestorppien hankkimisesta säädöksiä, jotka pakottaisivat ratsu- tai ruotuillaisia.⁸

Jotta varamieslaitoksen järjestelyt sujuisivat nopeasti ja yhtenäisesti, kuningas määräsi maaherrat pitämään vuoden 1773 keväällä asian johdosta kokouksen pitäjittäin valittujen talonpoikien edustajien kanssa. Turun ja Porin läänissä pidetty kokous päätti, että kaikki talolliset, joilla oli maillaan tilaa, antaisivat varamiehilleen torpan. Valmiiksi rakennetut torpat luovutettaisiin vain päivätöitä tai muuta vuosittaista maksua vastaan. Muuten talolliset sitoutuivat antamaan varamiehilleen takamailtaan palstoja, joille nämä voisivat raivata viljelyksiä ja rakentaa asuntonsa. Torppien paikat oli tarkoitus valita julkisessa katselmuksessa. Varamiehille luvattiin vapaavuosia rakentamista ja raivaamista varten, mutta tämän jälkeen heidän oli määrä alkaa tehdä taksvärkkiä tai maksaa muuta vuokraa.⁹ Varamiehet joutuivat näin tavallaan osit-

⁴ RA riksregistratur 14.2.1689 (mf RR 199).

⁵ Gahm-Persson 1762, s. 234.

⁶ Viljanti 1935, s. 203.

⁷ Juvelius 1924, s. 13. Esimerkiksi Tyrväässä Juho Eklin oli palvellut ensin Houhalan rusthollin renkinä ja vuodesta 1748 lähtien varamiehenä sekä sittemmin rakuunana. Eklin oli rakentanut itse torppansa rakennukset. Hänellä oli viljelyksessä yhden tynnyrin kylvöalan suuruiset pellot, jotka hän oli osittain itse raivannut. Näiden etujensa vuoksi Eklinin mainitaan saaneen muuten melko pientä palkkaa. TMA Tyrvään tk 1780 § 65.

⁸ VA M II HRR saap.kirj. KM 6.6.1774.

⁹ TMA kuulutuskokoelma, Turun ja Porin läänin maaherran kuulutus 27.9.1773.

tain työmiestorpparin asemaan.

Kun täydellisen kaksinnuksen toimeenpaneminen oli havaittu mahdottomaksi, varamiehistön määrävahvuus supistettiin puoleen vuonna 1776. Turun ja Porin läänissä uusi järjestely toimitettiin mainitun vuoden syksyllä. Samassa yhteydessä tehtiin kuninkaalle kysely eräistä esille tulleista yksityiskohdista.

Vastauksessaan kuningas muun muassa määräsi, että talollisten täytyi hankkia varamiehilleen torpat mahdollisimman nopeasti. Varamiestorppien oli tästä lähtien oltava myös yhtä hyviä kuin muun miehistön torpat. Kuninkaan kirje ulotti aikaisemmat määräykset viljelysten ja rakennusten laadusta ja laajuudesta koskemaan kaikkia sotilastorppia. Tämä säädös vahvisti paitsi varamiesten myös rakuunoiden yhtäläisen torppaoikeuden jalkaväen sotamiesten rinnalla.

Varamiehille oli annettava korvauksena puuttuvasta torpasta tynnyri rukiita ja aami heiniä siihen asti, kun torppa valmistui. Kirjeessä ei mainittu enää mitään varamiesten itsensä raivaamista torpista, vaan niiden perustaminen kuului talonpoikien velvollisuuksiin. Myös torppien rakennukset oli luovutettava valmiina varamiesten käyttöön.

Torppien perustamisen ei voitu odottaa käyvän käden käänteessä. Virkamiehet toimivat velvollisuudentuntoisesti asian puolesta, ja Turun ja Porin läänin maaherra mainitsi varamieslaitoksen järjestelyä koskevassa kuulutuksessaan vuonna 1777, että kuningas oli käskenyt häntä edistämään kaikin tavoin varamiestorppien perustamista: ”Torpat eivät hyödyttäisi ainoastaan maanviljelystä, vaan niistä olisi yhteistä etua niin talonpojille kuin varamiehille.”

Varamiehille jäi edelleen vastineeksi torpistaan päivätyövelvollisuus. Heidän oli tehtävä ratsu- tai ruotutaloilleen vuosittain 24 työpäivää, jotka oli jaettava vuosineljänneksiin. Jokaiseen vuodenaikaan oli sijoitettava kuusi työpäivää. Kesällä kiireimpään kylvö- ja korjuuaikaan varamiehen ei tarvinnut tehdä enempää kuin vähätöisinäkään jaksoina.¹⁰

Varamiestorppien perustaminen oli tästä lähtien talonpoikien ehdoton velvollisuus. Piikkiön ja Halikon kihlakuntien talonpoikien edustaja Erkki Voivala teki vuoden 1780 valtiopäivillä valitsijoidensa puolesta anomuksen, että talolliset vapautettaisiin varamiestorppien rakentamisesta ja ”varamiesten olisi vanhan tavan mukaan otettava renginpesti”. Vastaukseksi kuningas määräsi, että varamiehille oli ehdottomasti annettava torppa, jos nämä olivat naimisissa. Sen sijaan naimattomien

¹⁰ VA M II PJR saap.kirj. Utdrag af Regements orderne af den 2. augusti 1777; TMA kuulutuskokoelma, Turun ja Porin läänin maaherran kuulutus 15.2.1777.

varamiesten oli palveltava renkeinä, mutta heti naimisiin mentyään heidänkin oli saatava itselleen oma viljelmä.¹¹

Torppaoikeus käytännössä

Sotilastorpat, joilla tarkoitetaan asuin- ja talousrakennusten sekä viljelysten muodostamaa kokonaisuutta, joutuivat huonoon kuntoon isonvihan aikana. Armeijan saattaminen asianmukaiseen vahvuuteensa Uudenkaupungin rauhan jälkeen tuotti suuria vaikeuksia, ja jälleenrakennus kesti kauan, mutta sotilastorpat oli ilmeisesti saatu kokonaisuudessaan kuntoon 1740-luvulle tultaessa.¹² Rakuunoiden ja sotamiesten oikeudesta torppiin ei ollut minkäänlaista epäselvyyttä, mutta asian käytännön toteutuksessa tavataan erilaisia menettelytapoja.

Lähteissä – tässä tapauksessa lähinnä tuomiokirjoissa – tulevat selvimmän esille ennen muuta poikkeukset. Sotamiesasetuksessa määrätty torppaetu oli itsestäänselvyys, jota ei enää 1700-luvun loppupuolen rakuuna- ja sotamiessopimuksissa tarvinnut erikseen mainita. Käytännössä sopimuksin säädeltiin etuja, jotka olivat tulleet käyttöön 1700-luvun aikana ja ylittivät 1600-luvun lopulla määrättyt ehdot.

Tavallisin menettely oli se, että ruotusotilas jatkoi edeltäjänsä torpan asumista ja viljelyä. Tätä ei yleensä suoraan mainita sopimuksissa, vaikka se tulee usein niiden sananmuodosta muuten esille. Joskus asiasta tapaa hyvin yleisluonteisia määritelmiä. Karkussa rakuunalle luvattiin vuonna 1781 ”torppa kylässä, kuten tähän saakka” ja entiset viljelykset. Alastarolla sovittiin vuonna 1803, että ”ruotutorppa on samalla paikalla kuin aikaisemmin” ja Tyrväässä samana vuonna ”kaikki ne viljelykset, jotka ovat kuuluneet aikaisemman rakuunan torppaan”.¹³

Jos ruotusotilas rakensi itselleen torpan, tämä oli tavallisesti ”vanhanmiehenasunto” (ks. s. 152–153). Esimerkiksi huittislainen rakuuna Petteri Röding sai ratsutilallisiltaan luvan pellonraivauksen lisäksi rakentaa ”tarpeelliset rakennukset maillemme siinä mielessä, että käyttäjä niitä ja viljelee maita eronsa jälkeen”.¹⁴

¹¹ HRR saap.kirj. KrK 16.3.1780; TMA kuulutuskoelma, Turun ja Porin läänin maaherran kuulutus 28.3.1780.

¹² Koivisto 1962, s. 59; Lehtinen 1967, s. 601–602; Vainio 1979, s. 39–40; Niemelä 1989, s. 47–49.

¹³ Karkun sk 1781 § 51, Loimaan sk 1803 § 71 ja Tyrvään sk 1784 § 9.

¹⁴ Huittisten tk 1804 § 158.

Torpan rakennukset voitiin luovuttaa sotilaan elinaikaiseen hallintaan, jolloin ruodun oli rakennettava miehen erottua tilalle uudet. Esimerkiksi Euran Kepolan kylän Hällän ja Iso-Äijälän talojen sotamies Jaakko Mikonpoika Tallström lupautui vuonna 1791 pitämään kunnossa torppansa rakennukset. Vastineeksi hän ja hänen vaimonsa saivat kuolinpäiväänsä ”hallita ja asua mainittua torppaa kuin omaansa”. Ruotuisännät lupasivat sopimuksessa, että ”torppa, kun Tallström on eronnut palveluksesta, saa olla nykyisellä paikallaan, ja me rakennamme uudelle sotamiehelle toisen torpan jollekin sopivalle paikalle”.¹⁵

Usein on vaikea päätellä, asuiko sotilasperhe jo palvelusaikana itse rakennetussa torpassa, jonka läheisyydessä oli miehen itsensä tekemiä pelto- ja niittyraivioita. Esimerkiksi sotamies Juho Ekman Vampulasta sai luvan rakentaa määrätylle paikalle pirtin ja kun tämä oli valmis, ”koko torpan tarpeellisine rakennuksineen”.¹⁶

Torpparin ja ruotusotilaan välinen taloudellinen ja sopimusoikeudellinen ero pestirahan maksamisen jälkeen saattoi olla hyvin vähäinen. Esimerkiksi ikaalislaiselle sotamiehelle Juho Heedille ruotutalolliset lupasivat antaa poikkeuksellisen suuren 33.16.- rixsin suuruisen pestirahan. Heed sai raivata itselleen torpan sopivaan paikkaan metsään, ja selvästi sotamiessopimukseen liittyvä etuna hänelle luovutettiin entisen torpparin Yrjö Kiviharjun niittyraiviot. Heedin oli määrä ruveta maksamaan torpastaan vuokraa vuodesta 1813 lähtien.¹⁷ Tällöin hän olisi tullut palvelleeksi 28 vuotta ja saanut todennäköisesti eron. Tarkoitus ilmeisesti oli, että Heed ja hänen leskensä sekä lapsensa saisivat pitää ruotutorppansa tästä eteenpäin tavallisena torppana.

Heed oli sepän poika ja hänen vaimonsa talon tytär, molemmat syntyjään Ikaalisista. Vuoden 1800 pääkatselmusrullassa on Juho Heedistä maininta: ”18.8.1795 införd vargeringskarlen för egen sammansättning” (varamies omasta ruodusta). Heed oli palvellut varamiehenä vuodesta 1786 lähtien, hän osallistui Suomen sotaan ja hänet mainitaan vuoden 1811 henkikirjassa torppariksi, joten tässä suhteessa sopimuksen ehdot täyttyivät.

Samalla tavalla oli menetelty Ikaalisissa jo vuonna 1781, jolloin Erkki Hurtig rakensi ja raivasi itselleen rakuunatorpan. Hurtig sai pitää torpan verotta kymmenen vuotta erottuaan. Tämän jälkeen hänen oli maksettava rusthollille vuosittain neljänä vuonna 1 1/3 rixsiä ja sitten 3 1/3 rixsiä. Tätä vastaan Hurtig ja hänen vaimonsa sekä molempien kuoltua vielä heidän lapsensa saivat ”häiritsemättä jäädä aloilleen”,

¹⁵ Euran tk 1800 § 36.

¹⁶ Huittisten tk 1781 § 33.

¹⁷ TMA Lka päätöskonseptit 1805, s. 356.

kuten yleensä tavallisissa torpparisopimuksissakin määrättiin.¹⁸

Tyrvääläiset talollinen Matti Seppä ja sotamies Jaakko Sijk tekivät vuonna 1784 sellaisen sopimuksen, että Sijk sai rakentaa Liuhalan myllyn luo torpan talollisen avustamana (hwartill jag skall wara behiel-pelig). Talo antoi torpan yhteyteen määrättyt ruotupellot ja niityt, joiden lisäksi Sijkillä oli raivausoikeus. Vastineeksi Sijk sitoutui olemaan vaatimatta neljään vuoteen ”tavanomaista vuosipalkkaa” ja maksamaan torpasta eron jälkeen vuokraa.¹⁹

Mikäli sotilas asui ja viljeli jo palvelusaikanaan itse tekemäänsä ja elinaikaiseen nautintaan samaansa torppaa, varsinainen sotilastorppa joutui rappiolle tai hävisi kokonaankin. Kokemäkeläinen rakuuna Tuomas Stjernberg sai tietyn pellon ylimääräisenä etuna elinaikaiseen nautintaansa, mikäli hän ”asuu uudessa torpassaan, jonka hän on itse rakentanut, niin että minun (ratsutilallisen J.N.) ei vähimmässäkään määrin tarvitse olla tekemisissä rakuunatorpan ylläpidon tai korjausten kanssa”. Stjernberg oli saanut kolme vuotta aikaisemmin tehdyssä varsinaisessa sotilassopimuksessa itsensä ja vaimonsa elinajaksi käyttöoikeuden itse raivaamiinsa peltoihin ja niittyihin. Lisäksi hänellä oli palvelusajan hallinnassaan joitakin valmiita viljelyksiä.²⁰

Ruodulla tai ratsutilalla oli tällaisessa tapauksessa miehen eron jälkeen vaikeuksia järjestää seuraajan palkkaus. Helpointa lienee ollut

*Kuva 3.
Turun jalkaväkirykmentin
messinkinappi 1790-luvulta. Suomen kansallismuseon
kokoelmat. Museovirasto,
historian kuva-arkisto.
Valok. T.Ahvenisto.*

¹⁸ Ikaalisten tk 1781 § 18.

¹⁹ Tyrvään sk 1784 § 9.

²⁰ Kokemäen sk 1803 § 38.

antaa seuraavankin miehen rakentaa ja raivata torppansa elinajakseen ja sovitella muut edut tämän mukaisesti. Talollisille tällainen miesten itsensä suorittama sotilastorppien jatkuva perustaminen oli suorastaan edullista, sillä ruotumiehen tekemä raivaustyö koitui viime kädessä talojen eduksi. Ainoa edellytys oli, että ruoduilla tai ratsutiloilla riitti raivauskelpoista maata, mikä ei 1700-luvun lopun ja seuraavan vuosisadan alun Satakunnassa ollut yleensä ongelmana.

Varamiesten torppien perustamisaika osuu kokonaisuudessaan tutkimusajanjaksolle, eikä varamiehillä välttämättä ollut torppia pitkään aikaan. Varamieslaitoksen uudelleenjärjestelyn ensimmäisessä vaiheessa vuosina 1773–75 varamiesten hankkiminen ja varsinkin varamiestorppien perustaminen ei ottanut onnistuakseen. Turun ja Porin läänin varamiehistä vain alle kymmenesosalla oli torppa tai torpanpaikka, vaikka varamiestenkin lukumäärä oli huomattavan vajaa.²¹ Verkkainen alku ei ole kummeksuttava, sillä mistäpä Turun ja Porin läänissä olisi yhtäkkiä otettu yli 3000 varamieheksi halukasta nuorukaista ja perustettu vastaava määrä torppia.

Kun varamiehistön vahvuus vähennettiin puoleen vuonna 1776, järjestelmä alkoi vakiintua, sillä vasta tällöin se näyttää vastanneen reaalisia toteuttamismahdollisuuksia. Rippikirjoissa esiintyy kuitenkin jatkuvasti ”renkivaramiehiä”. Joukossa on naimisissakin olevia varamiehiä, mutta nämä esiintyvät tällä tittelillä vain tilapäisesti siihen saakka, että puoliset ehdittiin siirtää omaksi ruokakunnakseen. Tällainen merkintä syntyi tavallisesti siten, että pappi lisäsi sanan ”renki” (drg.) eteen sanan ”varamies” (res. tai varg.). ”Renki” hävisi vasta sitten, kun otettiin käyttöön uusi rippikirjasidos tai kun miestä koskevat merkinnät aloitettiin uudessa paikassa. Todennäköisesti ”renkivaramies” on yleensä vain väestökirjanpitotekninen merkintä, eikä kerro mitään siitä, oliko varamiehellä torppa vai ei.²²

Viranomaisten toimenpiteet osoittavat, että varamiestorppien perustaminen oli kesken vielä 1780-luvulla. Turun ja Porin läänin maaherra painotti vuonna 1780 antamassaan kuulutuksessa, että hänen vuonna 1777 varamiestorppista antamiaan määräyksiä täytyi noudattaa tinkimättä. Maaherra kehotti kruununvouteja ja nimismiehiä valvomaan, että naimattomat varamiehet olivat vuosipalveluksessa ja että kaikille naimisissa oleville varamiehille todella perustettiin torpat.²³

²¹ Gylling 1909, s. 207–208.

²² Tässäkin suhteessa rippikirjamerkintöjen suoritustapa vaihtelee suuresti seurakunnittain. Eurajoella ei ”ylimääräisiä” merkintöjä juuri tapaa, eikä renkivaramiehiäkään. Esimerkkejä ks. esim. Loimaan rk. 1781–89 s. 107, 181, 369, 395 ja 415, Ikaalisten rk. 1784–89 s. 77, 104 ja 388.

²³ TMA kuulutuskokoelma, Turun ja Porin läänin maaherran kuulutus 28.3.1780.

Vuonna 1782 varamiestorppien kunnostamisesta antamassaan kuulutuksessa Turun ja Porin läänin maaherra ilmoitti, että varamiestorppien paikat oli katsastettu jo syksyllä 1777 kaikkialla siellä, missä talonpojat olivat ne osoittaneet. Tästä huolimatta talolliset olivat laiminlyöneet rakennusten, peltojen ja niittyjen perustamisen ja kunnostamisen. Maaherran mukaan talonpojat olivat katsoneet itselleen edullisimmaksi antaa varamiehelleen vuosittain tynnyrin rukiita ja aamin heiniä, joilla torpan sai tilapäisesti korvata.

Maaherra määräsi talonpojat perustamaan puuttuvat ja kunnostamaan huonokuntoiset varamiestorpat vuoden 1783 toukokuuhun mennessä, jolloin komppanioiden valtuutetut ja kruunun virkamiehet tarkastaisivat ne. Tällöin maaherra lupasi myös harkita, millaisia toimenpiteitä vastaanhangottelijoihin kohdistettaisiin.²⁴

Vuoden 1785 alussa Turun ja Porin läänin maaherra valitti, että jatkuvasti pidetyistä katselmuksista ja useista julkaistuista kuulutuksista huolimatta varamiesten torppia ei ollut saatu kaikkialla kuntoon. Isonjaon toimittamiseenkaan ei pitänyt maaherran mukaan olla esteenä, sillä voudit oli määrätty vuonna 1782 katsomaan vielä rakentamatta olleille varamiestorpile uudet, isoonjakoon paremmin soveltuvat paikat. Valmiit torpat täytyi kuitenkin pitää vuonna 1777 osoitetuilla paikoilla.²⁵ Turun ja Porin läänin maaherra määräsi vuonna 1785 varamiestorppien rakentamisessa viivytteleville talonpojille kolmen riikintaalarin uhkasakon.²⁶ *Sveriges krig åren 1808 och 1809*-teoksen mukaan kuningas kuitenkin kumosi maaherrojen uhkasakot tässä asiassa.²⁷

Taustalla on ollut mahdollisesti useissa yhteyksissä jo aikaisemmin esille tullut Kustaa III:n halu korostaa propagandistisesti varamieslaitoksen tietynlaista vapaaehtoisuutta. Määräykset oli pyritty toteuttamaan muodollisesti rahvaan kanssa tehtyinä sopimuksina ja kaikissa yhteyksissä oli painotettu varamieslaitoksen edullisuutta talonpojille. Tähän kuvaan sopi huonosti uhkasakkojen määrääminen.

Kun Pehr Adrian Gadd kirjoitti varamiestorppista vuonna 1783, hän totesi niiden perustamisen ja rakentamisen olleen vielä kesken.²⁸

”Niin pian kuin kaikille tämän läänin ruotujakoisen sotaväen varamiehille on raivattu ja rakennettu uudet torpat, he voivat mennä varhain

²⁴ Ibid. 12.4.1782.

²⁵ TMA Kuulutuskokoelma, Turun ja Porin läänin maaherran kuulutus 24.8.1782, 10.3.1783 ja 14.2.1785.

²⁶ Ibid. 14.2.1785.

²⁷ Generalstaben I 1890, s. 126.

²⁸ Laurikkala 1936, s. 120.

avioon ja perustaa oman talouden. Näiden 1715 uuden torpanviljelyksen johdosta kasvaa väkiluku vielä sen lisäksi mitä sitä on tähän saakka edistetty.”

Vanhemmissa tutkimuksissa on arveltu, että kaikilla varamiehillä ei olisi ollut torppia.²⁹ Tämä pitää paikkansa 1770-luvulla ja jossain määrin vielä seuraavallakin vuosikymmenellä. Kustaa III:n sodan jälkeen puuttuvista varamiestorppista ei ole enää lähteissä mainintoja.

Varamiestorppaa ei ollut välttämätöntä perustaa raivaamattomalle maalle. Esimerkiksi Kullaalla varamiehelle annettiin vuonna 1774 itselismökki, jonka hänen hiljan kuollut isänsä oli aikanaan rakentanut ja jota sopimuksen teon aikaan hallitsi hänen äitinsä. Asumukseen liittyivät tietyt viljelysmaat, jotka mies sai pitää niin kauan kuin oli varamiehenä. Kun mies olisi siirtynyt sotamieheksi, hän olisi saanut lisäksi entisen sotamiehen maat.³⁰

Jos kylässä oli hyvin sopiva torpanpaikka, varamieslaitoksen perustamisaikaan saattoi jopa sattua, että usea ruotu tai ratsutila varasi saman alueen, mistä tietysti syntyi mukkea riita.³¹

Tavanomaisin menettely lienee ollut, että ruotu tai ratsutila rakensi ja raivasi varamiestorpan. Huittisissa Mommolan rusthollin osien omistajat sopivat rakuunavaramiehensä Tuomas Cirkelin kanssa vuonna 1784, että he rakentavat tälle torpan sovitulle paikalle tarpeellisine rakennuksineen. Pelloksi molemmat rusthollarit lupasivat Cirkelille 1/2 tynnyrin kylvön alan peltoa, ja niin kauan kuin pellot eivät olleet valmiit, varamies sai tynnyrin ruista vuodessa. Niittyä Cirkel sai valmiiksi aidattuna kahden aamin tuoton verran. Lisäksi hän sai raivata itse ”niin paljon kuin siihen oli mahdollisuuksia”.³²

Tyrväällä eräs varamies asui vuonna 1780 yhden ruotuosakkaan luona ja piti eläimiään tämän navetassa odotellessaan torppansa valmistumista. Rakentaminen kuitenkin viivästyi, ja talollinen kyllästyi majoittamaan ilmeisesti oikeuksistaan tietoista varamiestä ja vaati tätä muuttamaan seitsemästä varamiesruodun osakkaasta jonkun muun luo. Varamies otti yhteyttä luutnanttiinsa, joka kielsi ehdottomasti muuttamasta talosta ennen kuin torppa olisi kokonaan kunnossa.³³ Esimies piti siis alaisensa puolta: tarkoitus oli nähtävästi painostaa talollista kiirehtimään torpan perustamista.

²⁹ Generalstaben I 1890, s. 123–126; Gylling 1909, s. 207–208.

³⁰ Ulvilan tk 1782 s. 21–22.

³¹ Karkun tk 1784 § 89.

³² Huittisten sk 1784 § 40.

³³ Tyrvään tk 1780 § 29.

Kuten rakuunoiden ja sotamiesten niin myös varamiesten sopimuksissa torppaoikeus jätettiin tavallisesti mainitsematta, mutta muuten niistäkin voi päätellä, että sotamiesasetuksen mukainen palkkaus tuli miehelle itsestään selvänä ja vain ylimääräisestä oli mainittava sopimuksessa. Sotamiesasetuksessa mainittujen etujen puuttuessa ruotumies saattoi ilman muuta valittaa maaherralle.

Eurajoen Irjanteella ruodut 19 ja 20 palkkasivat vuonna 1788 uuden varamiehen. Poikkeuksellisesti sopimuksessa mainitaan, että kaikki entiset edut jatkuivat ja erityisesti oikeus torppaan (...jemte reservtorpet, som förra reserven Johan Forss innehaft).³⁴

Isojako vaikutti sotilastorppiin pääasiassa niin, että miesten itse takamaille tekemiä raivioita ja torppia muuteltiin toisiin paikkoihin. Isonjaon ollessa jo tiedossa raivioista tehtiin sopimukseen otettiin usein maininta korvauksesta siinä tapauksessa, että maat joutuvat ruodun ulkopuolisen talon haltuun. Tällaisessa tapauksessa tai jos maita muuten järjesteltiin, maata saaneen talonpojan tai ruodun oli annettava tilalle vastine. Tässä suhteessa sopimuksissa vahvistetuilla nautintaoikeuksilla oli yhtä vahva lain turva kuin omistusoikeudella.

Esimerkiksi Loimaalla siirrettiin vuonna 1792 varamiestorppa maaherran päätöksellä toiseen paikkaan siirtoa vaatineen talon kustannuksella. Uuteen torppaan oli tehtävä rakennusten lisäksi 22 kapan kylvön verran valmista peltoa, jota raivaamaan talollinen oli palkannut rengin. Tämä oli tehnyt kahdeksan vuoden aikana kuitenkin vain 19 kapan kylvön alan, mistä renki syytti vaikeasti muokattavaa kovaa savea.³⁵

Rakennukset

Sotilastorpan asuinrakennuksen suuruudeksi määrättiin sotamiesasetuksessa 9x9 kynnärää (n. 28 m²). Muita sotamiesasetuksen mukaan torppaan kuuluvia rakennuksia olivat 6x6 kynnärän suuruinen aitta sekä rehusuoja ja navetta. Kahden viimeksi mainitun rakennuksen pinta-alasta tai laadusta ei säädetty mitään.³⁶

Vanhoiden sotilastorppien rakennukset ja viljelykset sijaitsivat pääasiassa välittömästi toistensa läheisyydessä. Asuin- ja talousrakennukset

³⁴ Eurajoen sk 1801 § 15.

³⁵ Loimaan sk 1801 § 83; Ks. myös esim. Loimaan sk 1780 § 33, Euran sk 1781 s. 373–373v, Karkun sk 1781 § 44, Loimaan tk 1782 § 37, Loimaan tk 1783 § 14, Euran tk 1783 s. 392–392v, Loimaan tk 1784 § 85, Loimaan sk 1784 § 84 ja Euran sk 1801 § 68 ja TMA Loimaan kr.vouti,katselmusptk: liitteinen 1792–1822, katselmukset 2.10.1799, 9.8.1802 ja 26.10.1802.

³⁶ Viljanti 1940, s. 91–92, 95 ja 211.

sijaitsivat yleensä kylän tonttialueella ja ruotupellot kylän rintapeltojen saroilla.³⁷ Miesten itsensä rakentamat torpat sekä uudispellot ja -niityt olivat luonnollisesti takamailla; niityistä ja hakamaista tehdyt pellot eivät tosin olleet välttämättä kovin kaukana kylästä.

Kyliä tonttialueet olivat ahtaita, mistä aiheutui monenlaista riitaa. Söörmarkkulainen sotamies Kustaa Södermann syytti vuonna 1800 kahta talollista siitä, että nämä olivat antaneet räätäli Kallstedtille luvan rakentaa torppansa (upföra och inrätta ett torp) liian lähelle hänen rakennuksiaan: asuinrakennusten väli oli vain neljä kyynärää. Talolliset myönsivät, että he olivat antaneet räätälille luvan rakentaa samaan hakaan, missä sotamiehen rakennukset olivat, mutta ei toki niin lähelle. Oikeus päätti, että räätälin oli siirrettävä rakennuksensa.³⁸

Sotilastorppien rakennuskokonaisuuksista on ani harvoja tarkkoja tietoja, sillä ne sivuutetaan yleensä lähteissä vain maininnalla torpanrakennukset (torphusen) tai tarpeelliset rakennukset (nödiga hus). Kahdessa tapauksessa vuodelta 1782, kun sopimuksissa on lueteltu ilmeisesti kaikki torpan rakennukset, mainitaan pirtti, aitta, lato ja navetta, jotka kuuluivat ruotumiehelle sotamiesasetuksenkin mukaan.³⁹

Kun kauvatsalaisen Suomen sodassa kuolleen sotamiehen Aapeli Blomin kuolipesän omaisuudesta laadittiin perukirja, siinä mainittiin myös hänen itse rakentamansa ja omistamansa torpan rakennukset: Pirtti, aitta ja sen vieressä kellari, navetta ja lato, ruoka-aitta ja riihi. Viimeksi mainitun arvoa ei merkitty perukirjaan, sillä talollinen Matti Kleemola väitti, että sen hirret oli otettu hänen metsästään ”erityisin ehdoin”.⁴⁰

Tämä on ainut tapaus, jossa mainitaan sotilastorpan riihi. Saunaa ei ole tullut esille ainoastakaan lähteestä. Riihi ei ehkä ollut sotilastorpassa välttämätön, sillä ruotumies saattoi käyttää sitä ruotutaloissaan. Samoin kun taloissa lämmitettiin sauna, sinne pääsi mahdollisesti kylpeämään myös ruotusotilas perheineen.⁴¹

Tavallisten torppien ja sotilastorppien rakennuskannassa ei ollut juuri eroja. Punkalaitumella oli eräässä tavallisessa torpassa vuonna 1773 asuinpirtti, aitta, navetta, lato, pieni puimalato ja tallitilaa vajassa navetan ja rehuladon välissä.⁴² Ulvilassa erääseen torppaan rakennettiin

³⁷ Esim. Loimaan tk 1780 § 54, Loimaan tk 1783 § 19, Tyrvään sk 1784 § 56, Ulvilan tk 1800 § 47, Euran sk 1800 § 27, Eurajoen sk 1803 § 21

³⁸ Ulvilan tk 1800 § 47.

³⁹ Tyrvään sk 1782 § 50 ja Huittisten sk 1782 § 64.

⁴⁰ Tyrvään tuomiokunta, perukirjat 1809–13, s. 544v.

⁴¹ Vuorela 1975, s. 382.

⁴² Niemelä 1989, s. 43.

sitä perustettaessa 1770-luvun lopulla pirtti, riihi, navetta ja heinälato.⁴³

Sotilastorppien asuinrakennuksina oli vielä 1780-luvulla ilmeisesti yleisesti savupirttejä (pörte). Edellä olevien mainintojen lisäksi ruututorppien asuinrakennuksesta on kolme muuta satunnaista tietoa 1780-luvulta ja myös kaikissa näissä tapauksissa on kysymyksessä pirtti.⁴⁴ Tupa mainitaan vain yhdessä tuomiokirjajutussa.⁴⁵

Turun jalkaväkirykmentin komentaja oli anonut jo vuoden 1697 valtiopäivillä, että ruodut velvoitettaisiin rakentamaan sotilailleen uloslämpiviä asuinrakennuksia, kuten Ruotsissa oli tapana. Annetun päätöksen mukaan miehistön tuli tyytyä sellaisiin asuntoihin, joita talonpojat voivat hankkia ja paikkakunnalla yleisesti käytettiin. Pohjanmaan rahvas lupasi sotamiehenpitosopimuksessaan, että se rakentaa ruutumiehilleen ”yxi Tupa eli Pirti, maan tawan jälkehen uunin eli tacan canssa”. Ensimmäinen tiedossa oleva määräys suomalaisten sotilastorppien varustamisesta uloslämpivillä uuneilla ja lasi-ikkunoilla on vuodelta 1769.⁴⁶

Savujohdollisia tupia alettiin rakentaa Satakunnassa talonpoikaistaloihin jo 1600-luvulla⁴⁷, mutta ne yleistyivät vasta 1700-luvun jälkipuoliskolla.⁴⁸ Pehr Adrian Gadd kertoo Ylä-Satakunnan oloista 1700-luvun puolivälissä: ”Asukkaat alkavat kuitenkin nyt yhä enemmän laittaa itselleen pieniä tupia ikkunoineen...”⁴⁹

Savupirteissä asuttiin Satakunnassakin vielä 1820-luvulla.⁵⁰ Käsitys perustuu Suomen talousseuran sihteerin C.C.Böckerin keräämään tilastoon, johon on ilmeisesti laskettu mukaan kaikki asuinrakennukset, myös ne, joissa ei varsinaisesti asuttu. Savupirttiä voitiin käyttää esimerkiksi työtilana, lepopaikkana kovina pakkaspäivinä ja muihin vastaaviin tarkoituksiin.⁵¹ Vaikka savupirtti oli taloissa todennäköisesti jo väistynyt asumismuoto, asuivat pirteissä vielä jotkut vanhoilleen jääneet ja köyhimmät maattomat.

Ikkunaveron kannettiin 1740-luvulta lähtien ikkunaluukuista (fönsterluffer) lasiruutujen lukumäärän mukaan.⁵² Henkikirjoihin ikkunaveron kannosta tehdyt merkinnät osoittavat, että 1800-luvun alussa Satakun-

⁴³ Lehtinen 1967, s. 352. Kartanotorppien rakennuksista ks. Jutikkala 1932, s. 204–206.

⁴⁴ Huittisten tk 1781 § 33, Loimaan sk 1782 § 11 ja sk 1784 § 62.

⁴⁵ Loimaan sk 1782 § 45.

⁴⁶ Viljanti 1935, s. 217; Viljanti 1940, s. 92–95; Alanen 1948, s. 533.

⁴⁷ Jokipii 1961, s. 48–56.

⁴⁸ Laurikkala 1961, s. 152–153; Anttila 1986, s. 386–387.

⁴⁹ Gadd (1751) 1946, s. 121.

⁵⁰ Valonen 1963, s. 147–167.

⁵¹ Vilkuna 1938, s. 12 ja 16.

⁵² Ei ole syytä olettaa, että tällaista ylellisyysveroa olisi kannettu savupirttien aukoista. Vrt. Lehtinen 1967, s. 735–737.

nassa ei olisi juuri enää asuttu savupirteissä. Sotilaiden kohdalla ei tietoja ikkunaruuhtujen määrästä ole, sillä heidät oli vapautettu mainitusta verosta. Ei ole kuitenkaan mitään syytä olettaa, että ruotusotilaiden asunnot olisivat olleet kehnompia kuin torpat tai itsellismökit. On erityisesti huomattava, että jos sotilastorppa rakennettiin uudelleen 1800-luvun alussa, siitä tuskin tehtiin savupirttiä. Sen sijaan vanhat savupirtit saattoivat palvella asuntona pitkään, kuten aikaisemmin mainitulla kauvatsalaisella Aapeli Blomilla.

Talusrakennuksista oli ehdottomasti tärkein navetta. Se oli ainakin kokemäkeläisellä sotamiehellä Jaakko Akianderilla 1770-luvun lopulla sekasontanavetta. Eräs hänen ruotutalollistaan nimittäin väitti, että hän oli myynyt luvottomasti navetasta 40 kuormaa sontaa muuttaessaan pois sotilastorppasta eronsa jälkeen. Lisäksi talollinen väitti, että navetta oli lahonnut ennen aikojaan, koska Akiander ei ollut huolehtinut sonnan kohtuullisesta poistamisesta. Erään todistajan mukaan kuormia oli ollut 38 ja sonta oli peittänyt 4-5 hirsikertaa. Toinen todistaja kertoi, että kaksi vuotta aikaisemmin pidetyssä katselmuksessa navetta oli ollut täysin kunnossa, mutta nyt kolme alinta hirsikertaa olivat lahoja ja vaativat uusimisen. Oikeus totesi asiassa vain sen, että sonnan omisti sotamies, jonka velvollisuus oli ajaa se pois ruodun omistamasta navetasta.⁵³

Tyrvääläisen Matti Färmin navetta oli niin huonossa kunnossa, että yksi sen seinistä oli kaatunut vuonna 1802, jolloin ruotu oli antanut hänen käyttöönsä toisen navetan.⁵⁴ Sekasontanavetan suurin heikkous olikin sen pikainen lahoaminen.⁵⁵ Sotilastorppien navettojen koosta ei ole suoria tietoja, mutta niihin mahtui miesten omistamien eläinmäärien perusteella yksi tai kaksi lehmää ja pienkarjaa (ks. s. 132-134).

Sotamiesasetuksessa mainitulla rehusuojalla tarkoitettiin navettaan oleellisena osana kuulunutta latoa.⁵⁶ Tämän lisäksi sotilastorppaan kuului niittyjen luvusta riippuva määrä niittylatoja. Esimerkiksi Punkalaitumen Haviokosken sotamiehillä Juhon Hawianderilla ja Tuomas Kempellä oli niittyladot Pahaajanmaalla. He menettivät latonsa ja 2 aamia heinäa kumpikin metsäpalossa vuonna 1780.⁵⁷ Huittislaisella korpraalilla Joonas Rödingillä oli Karuksenmaalla lato, johon hän oli koonnut kuorman heiniä ja vastaavan määrän lehdeksiä.⁵⁸

Niittylatojen määrästä saa tietoja sikäli, että niittyjä määriteltiin

⁵³ Kokemäen sk 1780 s. 230-231.

⁵⁴ Tyrvään tk 1802 § 14.

⁵⁵ Vuorela 1975, s. 369.

⁵⁶ Euran tk 1782 s. 304v-307; ks. myös Vuorela 1975, s. 377 ja Blomqvist 1988, s. 24.

⁵⁷ Huittisten tk 1780 § 40.

⁵⁸ Huittisten tk 1782 § 77.

ladonaloina (laduland). Tämä ei tarkoita suoraan tiettyä heinämäärää tuottavaa niittyä, vaan niityllä tarvittavien latojen määrää. Kun erään kullaalaisen sotamiehen niittyeduista sovittiin, yksi niitty oli kaksi ladonala ja kaksi aamia mutta toinen 1 ladonalan ja puoli aamia tuottava.⁵⁹ Sopimuksissa esiintyvä tavanomainen sotilastorppaan kuuluvien ladonalojen määrä on kolme, missä eivät ole mukana miehen itsensä raivaamat niityt.⁶⁰

Loimaalainen sotamies Juho Pamp rakensi 1770-luvun puolivälissä torppaansa tallin. Se oli pinta-alaltaan 6x5 kyynärää, toiselta puolelta 4 ja toiselta 3 kyynärää korkea. Siinä oli vain kolme seinää, sillä Pamp pystytti tallinsa tuvan viereen, niin että yksi tämän seinistä oli yhteinen tallin kanssa.⁶¹

Aitan käytöstä tulee kaksi kertaa esille, että kysymyksessä on nimenomaan ruoka-aitta (wisterhus).⁶²

Sotilastorppan oleellinen varuste oli kaivo, joka mainitaan tuomiokirjajuttujen yhteydessä pari kertaa. Varamiestorppien katselmuksista rykmenteille vuonna 1777 annetuissa ohjeissa korostettiin: ”Mahdollisuus kaivon käyttöön tai veden saantiin läheltä torppaa täytyy ottaa visusti huomioon.”⁶³

Sotilastorppan rakennusten pystyttäminen ja korjaukset kuuluivat talonpojille, mutta ruotumiehenkin oli käytettävä ja hoidettava niitä sillä tavoin, etteivät ne päässeet hänen huolimattomuuttaan rappeutumaan.⁶⁴ Rakennusten korjauksista huolehtiminen oli jaettu yleensä niin, että kukin talo piti yllä jonkin rakennuksista tai niin, että vähäiset rakennukset kuuluivat joillekin taloille yksinään ja asuinrakennus oli jaettu osuuksiin.⁶⁵

Vastuu rakennuksista voitiin luovuttaa ruotumiehelle ja luvata hänelle vastineeksi joitakin etuuksia, tavallisesti rakennusten elinaikainen käyttöoikeus. Esimerkiksi Huittisissa ruotu ja sotamies sopivat vuonna 1803, että viimeksi mainittu sai torppansa ja siihen kuuluvan kaalimaan vapaaseen hallintaansa omaansa ja vaimonsa kuolinpäivään saakka, kunhan hän huolehti rakennusten kunnossapidosta palvelusaikanaan (at han skall wara ansvarig för torpets wedermagthällande).⁶⁶

⁵⁹ Ulvilan tk 1781 s. 54.

⁶⁰ Huittisten sk 1781 § 77, Huittisten sk 1782 § 64, Huittisten sk 1783 § 58, Tyrvään sk 1784 § 9, Kokemäen tk 1800 § 31 ja 36, Ulvilan tk 1810 § 69.

⁶¹ Loimaan sk 1782 § 45.

⁶² Kokemäen tk 1800 § 25 ja Loimaan sk 1801 § 157.

⁶³ Loimaa sk 1782 § 11 ja Euran tk 1800 § 35; VA M II PJR saap.kirj. Utdrag af Regements orderne af den 2. augusti 1777.

⁶⁴ Viljanti 1940, s. 91–92 ja 211.

⁶⁵ Esim. Loimaan sk 1801 § 157, Huittisten sk 1802 § 128.

⁶⁶ Huittisten tk 1803 § 190; Ks. myös esimerkki s:lla 90.

*Kuva 4.
Turun jalkaväkirykmentin asepuku vuodelta 1779. C.G.Roosin akvarelli.
Krigsarkivet, Tukholma. Museovirasto, historian kuva-arkisto.*

Myös yksi ruotuosakas saattoi sopia vastaamiensa rakennusten kunnossapidosta sotilaan kanssa, kuten punkalaitumelainen talollinen Simo Maunula vuonna 1802. Sotamies Aron Barck sai Maunulalta tynnyrin ruista vuodessa ja oikeuden raivata elinaikaiseen nautintaansa 5 kappan kylvöalan peltoa sen vastineeksi, että huolehti itse Maunulan osuudesta ruotutorppaan (navetta ja lato).⁶⁷ Alastarolla neljä Reitolan taloa, jotka kuuluivat sotamies Antti Suurin ruotuun, lupasivat tälle 5 kappaa yli tavallisen ruotuviljan vuosittain talolta ja pari peltolohkoa, jos Suur huolehtisi torppansa rakennuksista. Sopimustekstin ensimmäinen kohta on suomennettuna:⁶⁸

”Sotamies Suur ottaa korjatakseen nyt heti pirtin ja puhdistakseen kaivon ja suorittaa vastaisuudessa kaikki torpan rakennusten korjaukset, niin ettei mainittu sotamies palvelusaikanaan vaivaa ketään ruotutalollisista torpan parannuksilla vaan kuuluvat sellaiset yksinomaan sotamiehelle.”

Sekä sotilas- että siviiliviranomaiset olivat velvolliset tarkkailemaan alueensa sotilastorppien kuntoa. Kun ruotusotilas erotettiin tai kuoli tai jos torpassa oli määräysten vastaisesti tehtyjä rakennuksia tai jos sitä hoidettiin huonosti, komppanianpäällikön piti toimituttaa torpassa katselmus. Niitä järjestettiin myös silloin tällöin yhtäaikaan koko läänissä. Katselmusten suorittaminen kuului kruununvoudeille, mutta käytännössä niistä huolehtivat yleensä kaksi lautamiestä ja komppanian edustaja. Ruotusotilas ja asianomaiset talonpojat oli kutsuttava paikalle, mutta näiden poissaolo ei estänyt toimitusta.

Katselmuksessa määrättiin, mitä talonpoikien täytyi rakentaa tai korjata ja mitä sotilaan oli mahdollisesti korvattava. Uudisrakentamista varten katselmustoimituksessa oli sovittava määräaika. Katselmuksen tuloksesta sai valittaa kuukauden kuluessa ja ellei puutteita ollut korjattu kuukauden aikana valitusajan päättymisestä, ruotumies sai suorittaa työt itse ja vaatia talonpojilta korvauksen.⁶⁹

Tarkkoja tietoja tutkimusalueen torppien katselmuksista ei ole säilynyt. Vuonna 1775 maaherra totesi, että torpat olivat olleet usein paikoin melko huonossa kunnossa. Vuonna 1782 tilanne oli samankaltainen: suuri osa läänin sotilastorpista oli puutteellisia ja muutamat tarvitsivat yhden tai useampia uudisrakennuksia.⁷⁰

⁶⁷ Huittisten sk 1802 § 128.

⁶⁸ Loimaan sk 1782 § 11.

⁶⁹ TMA kuulutuskoelma, Turun ja Porin läänin maaherran kuulutus 18.11.1785. Ks. myös VA M II PJR saap.kirj. maah. von Willebrandt 29.5.1805.

⁷⁰ VA M II PJR saap.kirj. maah. Rappe 2.2.1775; TMA kuulutuskoelma, Turun ja Porin läänin maaherran kuulutus 1.3.1782.

Edellä mainituissa katselmuksissa saadut tulokset lienevät olleet saman suuntaisia, mitä *Pasi Vainio* esittelee Hämeen jalkaväkirykmentin majurin komppaniassa saadun vuonna 1771. Katsastettuja torppia oli tällöin yhteensä 128. Asuinrakennus oli kelvottomassa kunnossa (oduglige och cassable) 30:ssä, aitta 17:ssä, rehusuoja 30:ssä ja navetta 12:ssa tapauksessa. Huomautuksitta hyväksyttiin vain 31 % torpista. Puutteellisiksi havaitut torpat katsastettiin uudelleen seuraavan vuoden lopulla. Tällöin huomauttamista löytyi enää kymmenessä torpassa, joten katselemukset näyttävät täyttäneen varsin hyvin tehtävänsä.⁷¹

Viljelykset

Pellot

Sotilastorpan viljelyksiin piti kuulua sotamiesasetuksen mukaan puolen tynnyrin vuosittaista kylvöä vastaava peltoala ja pieni kaalimaa. Ruodun oli luovutettava maat kasvukunnossa, mistä myös sotilaan oli vastattava lähtiessään torpasta. Maiden lannoittamisesta ja viljelystä sekä aitojen ja ojien kunnossapidosta huolehtiminen kuului ruotumiehelle.⁷²

Valmista torpan läheisyydessä yleensä kylän rintapellossa sijaisevaa peltoa kutsuttiin ruotupelloksi (roteåker). Sopimuksessa mainitaan usein yksinkertaisesti, että mies saa edeltäjänsä viljelemät maat tai näiden lisäksi jonkin tai joitakin muita lohkoja.

Lähteinä käytetyistä sotilassopimuksista vain 22:ssä⁷³ on tarkat tiedot miehen saamista ruotupelloista. Yhdessä tapauksessa talolliset ovat antaneet ruotupeltoja 1 tynnyrin 20 kapan, yhdeksässä tapauksessa yhden tynnyrin, kolmessa 18–20 kapan, yhdessä tapauksessa tarkalleen säädösten määräämän puolen tynnyrin eli 16 kapanalan ja kahdeksassa tapauksessa alle puolen tynnyrin kylvön laajuudelta.

Aikakauden yleinen tapa oli ilmaista peltoalat kylvöinä, toisin sanoen alana, jolle yleisesti kylvettiin ilmoitettu määrä. Kylvettävänä viljalajina pidettiin mitä ilmeisimmin aina ruista, vaikka sitä ei välttämättä erikseen ilmoitettukaan.

Ei ole täysin selvää, millaista geometrista alaa kylvöala itse asiassa

⁷¹ Vainio 1979, s. 40–43.

⁷² Viljanti 1940, s. 91–92 ja 211.

⁷³ TMA Lko Päätöskons. 1805 s. 710–710v; Euran tk 1800 § 35; Huittisten sk 1784 § 40 ja tk 1801 § 203; Karkun sk 1781 § 51; Kokemäen tk 1800 § 25-36 ja sk 1810 § 38; Loimaan tk 1802 § 205; Tyrvään sk 1784 § 9; Ulvilan tk 1782 s. 21–22 ja tk 1800 § 24.

tarkoitti. Uudisraivoiden suhteen seikalla ei ole suurta merkitystä, sillä ne aidattiin erikseen ja viljeltiin usein yksivuoroisesti.

Sen sijaan rintapelot olivat tavallisesti kahdessa aitauksessa ja viljeltiin tähän aikaan Satakunnassa yleisesti niin, että puolet pellosta oli syysviljalla ja kolmasosa kesannosta sivukierrossa suviviljalla.⁷⁴ Muitakin kiertoja tunnettiin. Esimerkiksi Punkalaitumen Liitsolan kylän rintapeltoon kylvettiin puoleen alasta 3/4 ruista ja 1/4 ohraa. Toinen puoli oli kesantoa, lukuunottamatta neljäsosaa, jolle kylvettiin hernettä, kauraa, nauriita ja pellavaa.⁷⁵

Tietty kylvömäärä rintapellossa tarkoittanee yleensä sitä, että ruotumies sai kylvää vuosittain tätä vastaavan määrän. Jos annettu lohko oli kierrossa mukana, se annettiin kaksinkertaisena.⁷⁶

Toisaalta ruotusotilas saattoi saada sovituksen kylvöalan kasvussa olleesta pellosta. Tätä ei sanota missään suoraan, mutta tällainen päätelmä on tehtävissä muutamissa tapauksissa sopimusten sanamuodosta. Esimerkiksi kokemäkeläinen sotamies Matti Flycht sai vuosittain toiselta talolliseltaan kahdeksan kapanalan kylvön ”mistä kulloinkin parhaiten sopii”.⁷⁷

Ruotupeltojen ala saattoi kasvaa ajan mittaan, kun niihin liitettiin uusia sotilaiden tekemiä tai muita viljelyksiä. Eurassa eräs rakuuna sai vuonna 1782 vanhan ruotupellon lisäksi 10 kapanalan pellon, jonka oli tehnyt torpan edellinen haltija.⁷⁸ Huittislainen rakuuna Jaakko Bister sai vuonna 1792 samat pellot kuin edeltäjänsä ja lisäksi 6 kapanalan kylvön.⁷⁹

Kokemäen käräjillä käsiteltiin vuonna 1782 erikoislaatuista juttua, jossa entinen sotamies Heikki Lamberg väitti saaneensa kahdeksan vuotta ennen sotamieheksi ryhtymistään (n. 1749) kylän talollisilta luvan raivata 24 kapanalan pellon. Hän oli viljellyt peltoa 22-vuotisen palvelusuransa ajan, mutta saatuaan eron vuonna 1779 oli joutunut antamaan sen seuraajakseen ryhtyneelle pojalleen. Uusi sotamies Matti Lamberg ilmoitti, että talolliset olivat luovuttaneet lohkon hänelle ruotupeltona (såsom roteåker).⁸⁰ Riidan ratkaisusta ei ole tietoa.

Loimaalainen rakuuna Heikki Bergendahl sai vuonna 1784 elinaikaiseen nautintaansa.⁸¹

⁷⁴ Soininen 1974, s. 76–96.

⁷⁵ Niemelä 1989, s. 70.

⁷⁶ Esim. Tyrvään tk 1780 § 30.

⁷⁷ Kokemäen tk 1800 § 25.

⁷⁸ Euran sk 1782 s. 302v–303.

⁷⁹ Huittisten tk 1801 § 203.

⁸⁰ Kokemäen tk 1782 s. 273v–274v.

⁸¹ Loimaan sk 1784 § 84.

- ”Torpanumbiata” 11 ka
- ”Moisionperä umbiata” 29 ka
- ”Eskola Dragons haka umbiata” 21 1/2 ka
- ”Skomakarens Ojanvieri umbiata” 27 ka

Moisionperä ja Suutarin Ojanvieri korvasivat likipitään rakuunan tekemät 1 tynnyrin 19 kapanalan uudisraiviot, jotka olivat joutuneet isossajaossa taloille. Torpanumpioiden nimi viittaa alkuperäiseen ruotupeltoon ja Eskolan rakuunan haan umpioiden peltoon, jonka joku aikaisempi rakuuna oli tehnyt hakamaasta ja joka oli annettu Bergendahllille ruotupeltona. Näin Heikki Bergendahllin ruotupelto olisi ollut kooltaan noin yhden tynnyrin kylvön suuruinen.

Ruotusotilaan tekemä uudisraivio voitiin ottaa ruotupellon asemaan samalla kun se annettiin sotilaan elinaikaiseen nautintaan. Tällaiseen menettelyyn viittaa Vampulassa vuonna 1801 tehty sopimus, jonka mukaan sotamies sai raivata yhden tynnyrinalan pellon. Miehen oli luovuttava yhden kylvön jälkeen kylässä olevasta ruotupellostaan, joka otettiin talojen viljelysten yhteyteen, sillä ruotusotilas sai viedä omiin tarpeisiinsa pellon aidan.⁸²

Ruotupelto ei ollut välttämättä yhtenäinen lohko ennen isoajakoa-kaan ja varsinkin isojakotoimitusten yhteydessä ruotupeltoja järjestettiin uudelleen, niin että kukin talo antoi osuutensa omilta mailtaan. Jos torppa jäi kauaksi jostakin talosta, tämä voi korvata ruotupelto-osuutensa viljasuorituksenakin.⁸³

Ulvilassa eräs talollinen vaati, että hänen sotamiehensä ottaisi ruotupeltonsa tilalle jonkin muun talon pelloista, koska ensiksi mainittu sopisi hyvin talon viljelysten yhteyteen (i anseende til sitt Läge, bredewid en annan af Hemmanets åkrar, wore för Hemmanets ägaren sielf til nyttjande ganska beqwäm). Talollinen totesi, että sotamiehelle olisi ollut samantekevää, missä hänen joka tapauksessa erillinen ruotupeltolohkonsa olisi sijainnut. Sotamiehen edustaja⁸⁴ kapteeni Sahlberg oli sitä mieltä, ettei sopimuksessa annetusta pellosta tarvinnut luopua. Riidan käsittely siirtyi maaherralle, eikä sen lopputuloksesta ole tietoa.⁸⁵

Käytettävissä oleva aineisto ei tarjoa mahdollisuutta läpikäyvään alueelliseen vertailuun. Kaikki edellä mainitut sopimukset ovat tutkimusalueen eteläosasta. Niiden välillä ei ole havaittavissa alueellista vaihtelua. Pohjoisimmasta Satakunnasta Parkanosta oleva tuomiokirja-

⁸² Huittisten tk 1801 § 75.

⁸³ Euran tk 1800 § 44.

⁸⁴ Ruotusotilailla oli oikeudenkäynneissä se etu puolellaan, että heille määrättiin joku oman komppaniansa upseereista avustajaksi.

⁸⁵ Ulvilan sk 1801 § 136.

*Kuva 5.
Turun jalkaväkiryk-
mentin miehistön
asepuku vuosilta
1782–98. Akvarelli.
Museovirasto, histo-
rian kuva-arkisto.
Valok. E. Laakso.*

esimerkki osoittaa, että ruotupellot lienevät olleet siellä samanlaisia kuin etelämpänä. Jutussa eräs talonpoika syytti ruotunaapuriaan siitä, että tämä oli antanut omana ruotupelto-osuutenaan hänen omistamansa kahdeksan kapanalan suuruisen lohkon.⁸⁶

Sotamiesasetuksen määräyksillä ei enää 1700-luvun lopulla ollut suurta merkitystä. Yli puolessa edellä mainituista sopimuksista ruotupeltoa on annettu enemmän kuin puolen tynnyrin kylvön verran mutta vaihtelu on huomattava. Ruotupellon alan vaihtelu ei näytä olevan sidoksissa muihin sopimuksissa luvattuihin etuihin, mihin on voinut olla syynä se, että ruotusotilaat kokivat ainakin yhtä tärkeäksi – ellei tärkeämmäksi – itse raivaamiensa uudismaitten tuoton.

Yhdestä neljään kapanalan suuruinen erillinen kaali- tai pellavamaa on mainittu kuudessa sotilassopimuksessa, jotka ovat tulleet esille läpikäydyistä lähteistä. Koska kaalimaa kuului jo sotamiesasetuksen edellyttämiin etuihin, sitä ei ollut välttämätöntä mainita sopimuksessa. Kaalimaa sijaitsi ilmeisesti aina torpan välittömässä läheisyydessä, ja se oli hyvin lannoitettu ja muokattu, sillä se oli tarkoitettu voimakasta maata tarvitseville kasveille, kuten jo mainituille kaalille ja pellavalle. Ulvilassa erään käräjäjutun yhteydessä tulee esille vuonna 1810 sotilastorpan viereinen ”kaali- tai perunamaa”.⁸⁷

Ruotusotilaat aloittivat monissa pitäjissä ensimmäisinä rahvaasta perunan viljelyn tuotuaan rensseleissään kasvin mukuoloita Pommerista, missä esimerkiksi Turun jalkaväkirykmentin miehiä oli vuosina 1757–62. Perniöläinen sotamies Antti Stark oli tuonut muutamia perunoita villasukkiin käärittyinä ja istuttanut ne ilmeisesti juuri ”kaalimaahansa”. Loimaalaisen kansanperinteen mukaan muutamat sotamiehet olisivat aloittaneet kotipitäjässään perunan viljelyn palattuaan Pommerin sodasta.⁸⁸

Sotilastorppien viljelysalojen kokonaisuuden selvittämistä vaikeuttaa eniten uudisraivioista saatavien tietojen epämääräisyys, sillä torppien viljelyksiä kasvattivat huomattavasti miesten itsensä palvelusaikanaan raivaamat pellot ja niityt, joiden elinaikaisesta nautinnasta annettiin asetus vuonna 1780 (ks. s. 147–149).

Uudisraivauksesta sovittaessa tavanomaisimmat maininnat ovat ”saa raivata niin paljon kuin palvelusaikanaan ehtii” ja ”saa raivata niin paljon kuin jaksaa tehdä”. Mikäli raivauksen enimmäismäärä on ilmoitettu, se ei kuitenkaan kerro kuinka paljon ruotumies todellisuudessa teki peltoa. Parhaimmat tiedot raivioiden koosta saa sellaisista tuomio-

⁸⁶ Ikaalisten tk 1783 § 14.

⁸⁷ Ulvilan tk 1810 § 69.

⁸⁸ Viertola 1970, s. 89.

kirjajutuista, joissa on jälkikäteen vahvistettu ruotusotilaiden oikeuksia tekemiinsä uudismaihin.

Esimerkiksi loimaalainen sotamies Jaakko Kallman oli raivannut ennen vuotta 1781 Ojanniitunpäälystän metsäalueella Kaukaumpiaita-nimisen yhden tynnyrinalan suuruisen peltolohkon. Samoilla käräjillä vahvisti sotamies Matti Dahlström oikeutensa puolentoista tynnyrinalan suuruiseen Wälämäenumpiaita-nimiseen uudispeltoon.⁸⁹

Vampulalainen sotamies Simo Sahlberg oli raivannut itselleen tynnyrinalan suuruisen ”Metsäumpiaidan”. Koska hän oli ”nähty suurta vaivaa ja osoittanut huomattavaa utteruutta raivatessaan itselleen peltoa ja niittyä”, hän sai raivata edelleen lisää niin paljon kuin halusi.⁹⁰ Loimaalainen sotamies Perttu Lunta sai vuonna 1780 elinaikaisen nautintaoikeuden puolentoista tynnyrinalan peltolohkoon, jonka hän oli raivannut kyläläisten luvalla yhteisestä laidunmaasta.⁹¹

Tuomiokirjajuttuja, joissa on jälkikäteen todettu ruotumiesten raivaamien uudispeltojen pinta-alat, on löytynyt 14. Tyypillinen uudisviljelysten määrä on puolesta vähän yli yhteen tynnyrinalaan. 16–20 kappalan peltoja on kuusi ja noin tynnyrinalan eli 32 kappalan raivioita seitsemän. Poikkeuksellisen paljon ehti raivata tyrvääläinen sotamies Juho Roisman, joka teki 32-vuotisena palvelusaikanaan 1750-luvulta lähtien kylän yhteismaalle kolmen tynnyrinalan suuruisen pellon.⁹²

Torpan peltojen tuotosta ja viljelyskasveista on vain muutama hajatieta. Tyrväässä erään sotamiehen toisen ruotuosakkaan mailla sijainneet viljelykset olivat tuottaneet vuonna 1781 tynnyrin rukiita, 2 tynnyriä 10 kappaa ohria, 8 kappaa herneitä, 8 kappaa kuroja, 1 sidoksen (rep) rukiinolkia, 2 sidosta ohranolkia ja tynnyrin herneenvarsia.⁹³

Loimaan Kauhanojalla eräällä rakuunalla oli ulkopelto, ilmeisesti hänen itse tekemänsä raivio, joka oli tuottanut kesällä 1783 tynnyrin ohria, noin parikymmentä kappaa herneitä, puoli tynnyriä kuroja ja puoli leiviskää pellavia.⁹⁴ Eräs ulvilalainen ruotutalonpoika oli korjannut luvatta lokakuun alussa 1802 Myry-nimiseltä sotamiehensä hallinnassa olleelta peltolohkolta 2 1/2 tynnyriä ohria, 2 sidosta (rep) olkia ja 4 tynnyriä akanoita.⁹⁵

Hämeenkyröläinen sotamies Jaakko Björk syytti vuonna 1802 kylän paimenta, että tämä oli päästänyt kutut hänen hernemaahansa, missä ne

⁸⁹ Loimaan sk 1781 § 11 ja 13.

⁹⁰ Huittisten sk 1784 § 16.

⁹¹ Loimaan sk 1780 § 7.

⁹² Tyrvään sk 1784 § 29.

⁹³ Tyrvään tk 1782 § 22.

⁹⁴ Loimaan sk 1783 § 65.

⁹⁵ Ulvilan tk 1803 § 173.

olivat syöneet Björkin hernehaasiasta (ärthassia) 10 kappaa herneitä.⁹⁶

Sotilas sai korjata sadon ruotupelloiltaan vielä erovuotenaan, vaikka ero olisi tapahtunut keväällä. Ruotupelto oli luovutettava kylvettyinä, periaatteessa sovittu kylvöala olisi pitänyt olla syksyllä rukiinoraalla.

Kun tyrvääläinen sotamies Heikki Wiander sai eron vuonna 1779, hän korjasi ruotupellostaan syksyllä sadon mutta ei kylvänyt peltoa. Hän menetteli näin siksi, että hän oli kylvänyt pellon kokonaisuudessaan joka toinen vuosi. Ruotutalonpojat vaativat Wianderilta korvausta seuraavalle sotamiehelle maksamastaan ruotuviljasta.⁹⁷

Tavanomaista sotilastorpan peltoalaa on hyvin vaikea arvioida: se näyttää olleen usein yhden ja kahden kylvötynnyrinalan tienoilla. Aikaisemmin mainittujen esimerkkien valossa ruotupellon, kaalimaan ja uudispeltojen yhteispinta-ala vaihteli paljon. Talonpoikien luovuttamien viljelysmaiden ja -mahdollisuuksien suuruus ei tunnu riippuneen niinkään ruotumiehen saamista kokonaiseduista kuin kulloinkin käsillä olleista mahdollisuuksista ja osapuolten suhteista. Ahkera ja tunnollinen mies sai enemmän, mutta hän myös pyrki raivaamaan ja parantamaan itse omia elinolojaan. Sopimukset ovat hyvin yksilöllisiä ja useimpia taustalla olevia tekijöitä on mahdoton edes arvata.

Vertailu lähinnä vastaavaan maattomien ryhmään torppareihin on vaikeaa edellä mainituista syistä, sillä ne koskevat myös tavallisten torppien peltoalojen arviointia. Torppareista ei myöskään ole tehty juuri tutkimuksia; vertailtavia tietoja on saatavissa lähinnä paikallis-historioista.

Kun ulvilalaisen Koiviston rusthollin (kartanon) viljelyksistä tehtiin selvitys vuonna 1801, torppareilla oli enimmäkseen hallinnassaan peltoa vähän yli 4 tynnyrinalaa. Koiviston rakuunalla S.Palmilla oli peltoa 3 tynnyrinalaa 5 1/4 kapanalaa ja rakuunanleski Fixillä 1 tynnyrinala 3 1/4 kapanalaa.⁹⁸ Nämä luvut ovat hyvin vertailukelpoisia, sillä ne on mitattu samoin perustein. Niiden mukaan ruotusotilas jäi jonkin verran jälkeen tavallisista torppareista.

Lavialla, Suodenniemellä, Hämeenkyrössä ja Viljakalassa tehtiin vuonna 1788 selvitys akatemiatalojen torppien olosuhteista, muun muassa vuotuisesta kylvöstä. Näiden tietojen mukaan ruotusotilaat olisivat olleet enimmäkseen täysin torppareihin verrattavia viljelijöitä, sillä 16 akatemiatalon torpassa vuotuinen kylvö oli alle 1 1/2 tynnyriä, 25:ssä 1 1/2 – 3 tynnyriä ja vain kahdessa yli kolme tynnyriä.⁹⁹

⁹⁶ Ikaalisten sk 1802 § 303.

⁹⁷ Tyrvään tk 1780 § 30.

⁹⁸ Lehtinen 1967, s. 349.

⁹⁹ Nallinmaa-Luoto 1989, s. 124–127.

Punkalaitumen Sadonmaalla erääseen uudistorppaan annettiin vuonna 1781 kuusi tynnyrinalaa peltoraivioksi sopivaa maata. Eräässä toisessa ilmeisesti vastikään perustetussa punkalaitumelaisessa torpassa oli vuonna 1773 20 kapanalan vuotuinen kylvö, mikä ilmeisesti vastasi myös valmiin pellon kokonaismäärää.¹⁰⁰ *Eino Jutikkala* mainitsee, että läntisen Suomen kartanoiden torppareilla oli pitkälle 1700-luvulle asti vain tynnyrin tai parin vuotuinen kylvö.¹⁰¹ Kaikkien näiden tietojen valossa sekä torpparien että ruotusotilaiden asema pellonraivaajina ja -viljelijöinä oli 1700-luvun lopulla hyvin samankaltainen.

Niityt

Niittyjen tuotto oli perinnäisessä maataloudessa yleensä parhaita vesijättöjä ja vastaavia paikkoja lukuun ottamatta pinta-alayksikköä kohden heikko ja vaihteli suuresti. Niittyjä ei tavallisesti arviotukaan niiden pinta-alan vaan tuoton mukaan. Heinän kasvu kuitenkin vaihteli vuosittain ja heikkeni ajan mittaan, ellei niittyä lannoitettu ja hoidettu.¹⁰² Niinpä rykmenteille varamiestorpista annetuissa ohjeissa korostettiin, ettei niittyjen tuottoa pitänyt laskea parhaan, vaan huonoimman vuoden mukaan, ”koska varamiehen täytyy elää niin hyvinä kuin huonoinkin vuosina”.¹⁰³

Sotamiesasetuksessa määrättiin, että sotilastorppaan oli kuuluttava kaksi kesäkuormaa heiniä tuottava niitty.¹⁰⁴ Talvikuorman painoksi on laskettu 30–36 leiviskää (255–306 kg) ja kesäkuorman painoksi puolet tästä eli 15–18 leiviskää (128–153 kg). Tavallisimmin niityn tuotto ilmaistiin aameina, jonka on tulkittu tarkoittavan noin 48–60 leiviskää (410–510 kg).¹⁰⁵ Näitäkin epämääräisempi mittayksikkö on ladonala, jolle ei löydy minkäänlaista vertailupohjaa ja joka tarkoittaa niityllä tarvittavien latojen määrää.

Kuten peltoja myös talonpoikien ruotusotilailleen antamia niityoi-keuksia oli kahdenlaisia: valmiita ruotuniittyjä ja elinaikaiseen nautintaan tarkoitettuja miesten itsensä tekemiä uudisniittyjä. Ensiksi mainituista saa tietoja lähinnä sotilassopimuksista. Tässä yhteydessä

¹⁰⁰ Niemelä 1989, s. 42–43.

¹⁰¹ Jutikkala 1932, s. 196.

¹⁰² Soininen 1974, s. 155–156.

¹⁰³ VA M II PJR saap.kirj. Utdrag af Regements orderne af den 2. augusti 1777.

¹⁰⁴ Viljanti 1940, s. 91–92 ja 211.

¹⁰⁵ Vuorela 1979, s. 9; Soininen 1974, s. 155.

läpikäydyistä lähteistä löytyneistä sopimuksista 40:ssä on maininta ruotuniityistä.¹⁰⁶

Kahdeksassatoista tapauksessa on sovittu aikaisempien etujen jatkuemisesta määrittelemättä niittyjä sen paremmin (esim. ”Till åkrar och ängar det förra karlen innehaft”).¹⁰⁷ Yhteentoista sopimukseen niittyjen tuotto on kirjattu aameina: 2–4 aamin ruotuniityt sai 6 miestä ja 5–7 aamin niityt 5 miestä. 2–3 ladonalan niityt ilmoitettiin annettavan 7 ruotusotilaille. Eurajoella on annettu eräässä tapauksessa yhden pienen ladonalan ja 7 kesäkuormaa, Eurassa 8 kesäkuormaa, Kokemäellä 9 kuormaa ja Loimaalla 5 kuormaa tuottavat niityt.

Toisessa yhteydessä tulee ilmi, että euralaisella rakuunalla oli ollut 1700-luvun lopussa rsthollin puolikkaan puolesta rakuunatorpassaan (under sitt Dragone Torp) niitty, jonka pinta-ala oli 3 ta 30 ka.¹⁰⁸ Eurassa talolliset antoivat sotamiehelleen vuonna 1786 ”niittyä useissa eri paikoissa ainakin toistakymmentä kuormanalaa”.¹⁰⁹

Aikaisemmin mainittu mittojen epämääräisyys vaikeuttaa vertailua, mutta sotamiesasetuksessa määrätty niittyjen määrä ylitettiin 1700-luvun lopulla selvästi. Ruotusotilailla oli ruotuniityillään latoja tavallisesti 2–3 kappaletta ja ruotuniityt tuottivat vähintään kaksi aamia heiniä, yleensä enemmän.

Ikaalisista on tieto, että ruotusotilailla oli 1780-luvun alussa hallinnassaan talojen osuuksia sarkajakoiisiin suoniittyihin.¹¹⁰

Isonjaon jälkeen kukin talo yleensä antoi omilta mailtaan niittyä osuutenaan sotilastorpan ruotuniittyihin. Isossajaossa muille joutunut niitty voitiin korvata ruotuheinällä (rotehö), mitä sotamies Yrjö Backman vaati hämeenkyröläiseltä ruotutalonpojaltaan vuonna 1780.¹¹¹

Kun varamieslaitosta järjestettiin, talonpojat saattoivat antaa osuutenaan oikeuden korjata osan jostakin niitystään. Näin menetteli tyrvääläinen Mikko Mattila, joka antoi varamiehelleen luvan korjata Kotakankaan niityn heinistä puolet, kaksi talvikuormaa, ja säilyttää heiniä Mattilan talon ladossa.¹¹² Loimaalla erään torpparin raivaama suonii-

¹⁰⁶ TMA Lko Pääatöskons. 1796 n:o 1218, 1801 I s. 45v, 1801 I s. 357, 1801 II s. 3v, 1802 II s. 568v ja 569v, 1803 I s. 356–356v, 1805 s. 710–710v; Eurajoen tk 1801 § 169; Euran tk 1800 § 35; Huittisten tk 1780 § 58, sk 1784 § 40, tk 1801 § 17, tk 1801 § 139, tk 1801 § 203, tk 1802 § 22 ja 62; Karkun sk 1781 § 51; Kokemäen tk 1800 § 25–36, sk 1803 § 55 ja sk 1810 § 38; Loimaan tk 1802 § 205, sk 1803 § 69 ja 71, sk 1810 § 52; Tyrvään sk 1784 § 9; Ulvilan tk 1782 s. 21–22, tk 1800 § 24; Papunen 1972, s. 281.

¹⁰⁷ Ikaalisten sk 1801 § 52.

¹⁰⁸ Euran sk 1801 § 68.

¹⁰⁹ Papunen 1972, s. 281.

¹¹⁰ Ikaalisten sk 1781 § 93.

¹¹¹ Ikaalisten tk 1780 § 66.

¹¹² Tyrvään tk 1779 § 57.

*Kuva 6.
Turun rykmentin asepuvun mallipiirustus vuodelta 1798. Krigsarkivet,
Tukholma. Museovirasto, historian kuva-arkisto.*

tyn osa annettiin rakuunavaramiehelle. Niitty oli siirtynyt isossajaossa rusthollin haltuun.¹¹³

Ruotuniityt oli luovutettava palveluskauden päättyessä seuraavalle miehelle. Jos ruotusotilas erotettiin kesällä, hän sai pitää vielä sen vuoden tuoton viljelyksistään, kuten kokemäkeläinen sotamies Kaapo Lindberg vuonna 1779. Hänellä oli ollut ruotuniittynään osa Puton talon eräästä niitystä, jolta saamansa heinät hän oli saanut viedä talon niitylatoon. Lindbergillä oli vastaava oikeus myös erääseen Mellon talon niityyn. Putto oli kieltänyt latonsa käytön Lindbergin viimeisenä palveluskesänä, mutta tämä oli saanut viedä Puton niityltä korjaamansa heinät Mellon latoon.¹¹⁴

Uutta niittyä ruotusotilaat saivat käräjäjuttujen mukaan tehdä ennen isoajakoa kylän yhteismaille melko vapaasti. Isonjaon jälkeen tilanne ei oleellisesti muuttunut, vaikka raiviot tehtiin talojen yksityisille maille. Koko Satakunnassa oli raivaukseen sopivaa maata vielä niin paljon, että ruotusotilaalle voitiin antaa lupa raivata uutta niittyä niin paljon kuin halusi ja palvelusaikanaan ehti. Yhtä hyvin ennen isoajakoa kuin sen jälkeen nautintasopimuksessa on usein raivausoikeuden ainoana täsmennyksenä ”osoitetuilla paikoilla”.¹¹⁵ Yhtenä syynä tällaisten vapauksien antamiseen oli se, että raivaus koitui aina viime kädessä talon itsensä hyödyksi.

Uudisniittyjen paikkoja ja aloja määriteltiin sopimuksissa hyvin harvoin tarkasti. Esimerkiksi sotamies Simo Mört Tyrväältä sai tehdä vuodesta 1782 alkaen Katinhännän talon maille Kankaannoroon 6 kapanalan ja Ylisensaarenoroon yhden aamin niityn. Lomman talon tiluksille hän sai luvan raivata Poukanojansuuhun 6 kapanalan ja Alasensianojalle 3 tynnyrinalan niityn.¹¹⁶ Samana vuonna tehdyllä sopimuksella tyrvääläinen Kataran talo antoi sotamiehelleen oikeuden tehdä Karhukorpeen kaksi kuormaa tuottavan niityn.¹¹⁷

Tiedot ruotusotilaiden tekemien niittyraivioden tuottomäärityksistä ovat huomattavasti vähäisempiä kuin tiedot uudispeltojen aloista. Ulvilainen sotamies Erkki Palus oli tehnyt 25-vuotisena palvelusaikanaan vuoteen 1781 mennessä seitsemän niittyä, joista yhden tuotoksi arvioitiin kolme aamia, kahden kaksi aamia, kahden puoli aamia ja kahdelta niityltä Paluksen piti saada kummaltakin häkillinen (skrinna) heiniä.¹¹⁸

¹¹³ Loimaan tk 1782 § 60.

¹¹⁴ Kokemäen tk 1780 s. 217–219v.

¹¹⁵ Sopimukset Esim. Huittistentk 1780 § 43 ja sk 1782 § 121, Loimaan sk 1782 § 49, Eura tk 1800 § 35 ja Kokemäen tk 1800 § 26.

¹¹⁶ Tyrvään sk 1782 § 59.

¹¹⁷ Tyrvään sk 1782 § 22.

¹¹⁸ Ulvilan tk 1781 s. 53v–54v.

Peipohjalaisen sotamiehen Mikko Bergmanin kolme niittyä määriteltiin yhteensä neljän ladonalan suuruiseksi.¹¹⁹ Loimaalainen sotamies Perttu Lunta raivasi palvelusaikanaan kolme niittyä, jotka tuottivat yhteensä kaksi aamia. Erään loimaalaisen korpraalin niityn tuotto ilmoitettiin vuonna 1810 poikkeuksellisesti leivisköinä (30 leiv).¹²⁰

Eräs tyrvääläinen sotamiehen leski haki vuoden 1803 syyskäräjillä vahvistusta hänen miehensä palvelusaikanaan ennen vuotta 1790 raivaamien niittyjen nautinto-oikeudelle. Lesken mukaan niittyjä oli:

- ”picku nitu” 1/2 aamia
- Viranperko 1 aami
- Syvänsuo 1 aami
- Palosuo 1 aami

Todistajat totesivat, että sotamiehellä oli ollut tällaiset niityt mutta että hän oli juuri ennen eroaan ojittanut ja muutenkin laittanut kuntoon Palosuota sekä eronsa jälkeen jatkanut työtään Viranperkossa. Viranperkon pinta-alaksi yksi todistajista ilmoitti noin kolme tynnyrinalaa.¹²¹

Sotilastorppaan kuuluvien niittyjen todellisesta määrästä on mahdoton esittää muuta kuin hyvin summittainen arvio. Kuten jo aikaisemmin on todettu, ruotuniittyjä oli vähintään kahden aamin tuoton verran ja uudisniityiltä ruotusotilas sai ainakin palvelusaikansa lopulla eläimilleen ehkä saman määrän rehua. Mainitut määrät näyttää kuitenkin ylitetyn usein. Joka tapauksessa ruotusotilaat saivat niityiltään tavallisesti hevoselle ja yhdestä kahteen lehmälle ja joskus lisäksi hieholle riittävän rehumäärän, mitä enempää ei juuri ollut torppareillakaan (ks. s. 132–134).

Aitojen ja ojien kunnossapito

Koska kylien karja laidunsi paimenen kanssa ympäri kylien maita, peltojen ja niittyjen tarkka aitaaminen oli välttämätöntä. Karja oli laskettava laitumelle yhdessä sovittuna ajankohtana, minkä rikkomisesta joutui vastuuseen. Niinpä kun tyrvääläinen talollinen Matti Voipio oli päästänyt hevosensa laitumelle niin aikaisin, että maa oli vielä jäässä ja rakuunavaramies Aapo Törngrenin pellonaitaus sulkematta, Törngren vaati häntä korvaamaan hevosen syömien oraiden arvona puoli

¹¹⁹ Kokemäen sk 1781 s. 299–299v.

¹²⁰ Loimaan tk 1783 § 34 ja sk 1810 § 85.

¹²¹ Tyrvään sk 1803.

tynnyriä rukiita.¹²²

Vuoden 1697 sotamiesasetuksessa säädettiin, että sotilastorpan aitojen kunnossapito kuuluu ruotumiehelle.¹²³ Kun erään Kyrön komppaniaan kuuluvan ruodun torpan katselmuksessa tuli vuonna 1791 riitaa aitojen ja ojien kunnossapidosta, asiasta haettiin maaherran päätös, joka lähetettiin tiedoksi rykmenteille sen yleisen merkityksen vuoksi. Maaherra totesi, että tavan ja käytännön mukaan Turun ja Porin läänin joukko-osastoissa ruotumies oli aina pitänyt huolen aidoista ja ojista ja että kysymyksessä oli aivan eri velvollisuus kuin mikä koski rakennuksia.¹²⁴

Edellä mainituista määräyksistä ei kuitenkaan ollut kaikilla tietoa, sillä esimerkiksi karkkulainen sotamies Heikki Braf sai vuonna 1803 elinaikaiseen nautintaansa neljän kapanalan pellon sillä ehdolla, että piti kunnossa ruotupeltojensa aidat ja kahden kapanalan pellon vastineeksi ruotuniittyjensä aitojen ja ojien kunnossapidosta.¹²⁵

Kokemäkeläinen talollinen Mikko Putko väitti vuoden 1780 talvikäräjillä, ettei hänen edellisenä vuonna erotettu sotamiehensä Kaapo Lindberg ollut pitänyt kunnossa torppansa aitoja ja pelto-ojia. Lindberg puolustautui sillä, että ne olivat rappiolla jo hänen saadessaan torpan ja että hän ei ollut ehtinyt laittaa niitä kuntoon muutamana palvelusvuotenaan. Oikeus päätti suorittaa paikalla katselmuksen, jonka tuloksesta ei kuitenkaan ole tietoa.¹²⁶

Metsänkäyttöoikeus

Maaseudun asukkaat niin talonpojat kuin maattomatkin tarvitsivat metsää välttämättä kotitarpeikseen polttopuiksi, rakennuksiin, aidaksiksi ja humalasaloiksi, tervan ja pajahiilien valmistukseen, tarveesineiksi, tuohia kattamiseen, niintä köysiaineksiksi sekä lehdeksiä eläinten rehuksi, ja lannan jatkeeksi käytettiin runsaasti havuja.

Maattomilla oli vielä 1700-luvun alkupuolen Satakunnassa yleensä varsin vapaat kädet kylien yhteismetsien käyttöön. Vuosisadan puolivälistä lähtien talonpojat ja varsinkin kartanot alkoivat rajoittaa heidän oikeuksiaan tässä suhteessa.¹²⁷

Ruotusotilaille oli taattu vuonna 1739 annetulla valtiopäiväpäätök-

¹²² Tyrvään sk 1784 § 56.

¹²³ Viljanti 1940, s. 91–92 ja 211.

¹²⁴ VA M II PJR saap.kirj. Turun ja Porin l. maaherra 20.12.1791.

¹²⁵ Karkun tk 1803 § 182.

¹²⁶ Kokemäen tk 1780 s. 218v–220.

¹²⁷ Eurajoen tk 1781 s. 298–301v, Loimaan tk 1782 § 9, Euran tk 1783 s. 439v–440; Jutikkala 1932, s. 202–203; Lehtinen 1967, s. 483–485; Niemelä 1989, s. 87–88.

sellä oikeus käyttää polttopuikseen ja muiksi kotitarpeiksi ruotujensa ja ratsutilojensa metsiä. Tähän heidän oli kuitenkin hankittava lupa, eivätkä he saaneet ottaa puuta muualta kuin talonpoikien osoittamista paikoista.¹²⁸

Lähteistä esille tulleista 62 sotilassopimuksesta 17:ssä on määräyksiä metsänkäytöstä. Jäljempänä mainittua yhtä vähäiseen metsän myyntiin oikeuttavaa sopimusta lukuunottamatta kaikissa on annettu lupa tavanomaiseen kotitarvekäyttöön. Sananmuoto oli esimerkiksi: ”Metsää kaikkeen mahdolliseen kotitarpeeseen sotamies saa ottaa niistä paikoista kuin me itsekin otamme.”¹²⁹

Jos metsät oli jaettu, yhden ruotuosakkaan metsää ei saanut käyttää enempää kuin toistenkaan. Esimerkiksi loimaalaisen sotamiehen Juhon Palmbergin sopimukseen kirjattiin vuonna 1795, että hän saa ”käyttää metsää kotitarpeiksi mutta toki samalla tavalla kaikkien jako-osuudesta”.¹³⁰

Takamaat eivät olleet yhtä arvokkaita kuin kylän lähellä sijainneet hyväpuustoiset metsät. Parman talon isäntä syytti Kokemäen käräjillä vuonna 1803 sotamies Matti Fonsellia hänen aidatun kylänmetsänsä (inhägnade bröstmarks skog) luvattomasta käyttämisestä. Parma antoi kuitenkin anteeksi Fonsellille, sillä tämän sotamiessopimuksessa ei ollut mainintaa metsänkäytöstä eikä tämä ollut voinut kohtuudella tietää (ilmeisesti ulkopaikkakunnalta tulleen) hänen metsänsä koskevasta vuoden 1800 käräjillä vahvistetusta yleisestä käyttökiellosta.

Maattomien metsänkäyttöoikeus kiristyi 1700-luvun lopulta lähtien, mikä toi mukanaan riitoja myös talonpoikien ja ruotusotilaiden välille, varsinkin jos sopimukset olivat jossain suhteessa epäselviä. Rusthollari Matti Huntsala Eurajoelta väitti vuonna 1803, että hänen rakuunansa Heikki Knekt oli ottanut luvatta hänen metsästään 9 kuormaa kuusen-havuja sekä 8 kuormaa kuusi- ja 8 kuormaa koivuhalkoa. Knekt tunnusti ottaneensa mainitut metsäntuotteet mutta luulleensa, että hän oli oikeutettu tähän Huntsalan rakuunana, sillä hänellä oli rusthollin toisen puolikkaan omistajalta lupa ottaa tämän metsästä joka toinen vuosi tarvepuunsa. Lopputulos jää epäselväksi, sillä riita siirrettiin maaherran käsiteltäväksi.¹³¹

Myyntitarkoituksiin metsää saivat yleensä käyttää vain sen omistajat. Tosin eräälle kokemäkeläiselle sotamiehelle oli annettu vielä vuonna

¹²⁸ Modée II 1746, s. 1386–1387.

¹²⁹ Kokemäen tk 1800 § 29.

¹³⁰ Loimaan tk 1802 § 205.

¹³¹ Eurajoen tk 1803 § 43.

1804 lupa vähäiseen myyntiin (och äfwen litet till salu),¹³² mutta tämä oli selvästi poikkeus.

Eurajoella eräs rakuuna oli saanut luvan vuonna 1773 tehdyssä sopimuksessaan hakata jokaisen neljännesrusthollin metsästä vuosittain kuusi tukkia. Vuonna 1801 tuli talonpoikien ja rakuunan välille riitaa siitä, saako viimeksi mainittu myydä tukit.¹³³

Tuohet olivat varsin tärkeä myyntitavara ja sotamies Frisk joutui Huittisten käräjille vuonna 1783 myytyään Raumalle rekikuorman ruotunsa metsistä kiskomiaan tuohia, joista hän oli saanut kaksi nelikkoo silakoita. Sotamies väitti saaneensa tuohet eräältä ruotuisännältä tämän osuutena vuosipalkkaan.¹³⁴

Rahapalkka ja vastaavat luotaisedut

Kertakorvaukset

Kaarle XI:n jakolaitosuudistuksessa jokaiselle ratsumiehelle määrättiin annettavaksi pestattaessa neljän hopeataalarin suuruinen pestiraha (städsel). Jalkaväen sotamiehet sen sijaan saivat 50 kuparitaalarin pääpalkan (lega) ja erikseen kuuden kuparitaalarin suuruisen pestirahan (städsel). Määräykset ja niiden mukaiset rahasummat pysyivät samoina ruotuarmeijan hajottamiseen saakka.¹³⁵

Pääpalkka jäi pois käytöstä viimeistään 1700-luvun alkupuolella. Koska kertakorvaukset olivat talonpoikien ja sotilaan välinen asia, heidän ei ollut välttämätöntä noudattaa määräyksiä kirjaimellisesti. Ratsumiesten ja jalkaväen sotamiesten oikeudet muuttuivat myös kaikin puolin samankaltaisiksi, eikä eri aselajien miehistölle maksettu erilaisia ja erinimisiä kertakorvauksia pestauksen yhteydessä.

Tässä tarkasteltavana aikana pestirahan suuruus oli tavallisesti 2–10 riksiä, ja mikäli suurempia summia maksettiin, oli muita etuja vähennetty.¹³⁶ Yhdessä esille tulleessa tapauksessa on ruotusotilalle annettu

¹³² Kokemäen sk 1810 § 38.

¹³³ Eurajoen tk 1801 § 117.

¹³⁴ Huittisten tk 1783 § 48. Tuohien myynnistä ks. Niemelä 1989, s. 87.

¹³⁵ Frosterus I 1765, s. 234–235; Frosterus II 1770, s. 365; Porvarissäädyn pöytäkirjat 1809, liite C, s. 359–365.

¹³⁶ TMA Lka päätöskons. 1796 Dn:o 1218, 1801 I s. 45v ja 357, 1801 II s. 3v, 1802 I s. 81, 1802 II s. 568v, 1805 s. 356; Eurajoen sk 1801 § 15; Huittisten tk 1801 § 139 ja 203; Ikaalisten sk 1801 § 52; Karkun sk 1781 § 51; Kokemäen sk 1810 § 38; Loimaan tk 1801 § 158 ja tk 1802 § 205; Tyrvään tk 1803 § 178; Ulvilan tk 1782 s. 21–22, tk 1800 § 24 ja sk 1801 § 136; Papunen 1972, s. 281.

*Kuva 7.
Henkirakuunan ase-
puku vuosilta
1778–91. Akvarelli.
Museovirasto, histo-
rian kuva-arkisto.
Valok. E. Laakso.*

pestirahan lisäksi samantapainen käsiraha kuin renginpestiä solmittaessa.¹³⁷

Varamiesten kertakorvauksista määrättiin asetuksessa vuodelta 1773, missä kruunu lupautui maksamaan jokaiselle varamiehelle neljän hopeataalarin pestirahan. Tämä summa annettiin riippumatta siitä, mitä varamiehet mahdollisesti saivat talonpojiltaan. Kruunun maksama varamiesten pestiraha pysyi samana Ruotsin ajan loppuun saakka.¹³⁸

Varamiehet saivat talonpojilta saman suuruisen pestirahan kuin rakuunat ja sotamiehet. Tämä johtui siitä, että pestirahaa ei maksettu enää sitten kun mies siirtyi varsinaiseen numeroon. Tämä seikka on mainittu usein varamiesten kanssa tehdyissä sopimuksissa.¹³⁹

Tavallinen käytäntö oli, että pestiraha maksettiin heti sopimuksen allekirjoituksen jälkeen. Pestirahan maksu voitiin sopia myös niin, että talonpojat suorittivat sen kahden tai kolmen vuoden aikana.¹⁴⁰

Kun Juho Carbin teki vuonna 1772 Porin maaseurakunnan erään ruodun talonpoikien kanssa sopimuksen ryhtymisestään rakuunaksi, hän sai heti kertakorvauksena 36 kuparitaalaria, lehmän ja tynnyrin ruista; 200 kuparitaalaria lisää hänen oli määrä saada sitten, kun välskäri olisi todennut hänet terveeksi.¹⁴¹

Sopimus voitiin tehdä myös niin, että talonpojat maksoivat pestirahan kokonaisuudessaan vasta sen jälkeen, kun mies oli hyväksytty katselmuksessa.¹⁴² Jos pestattava salasi jonkin ruumiinvikansa tai vastaavan ja hänet hylättiin sen vuoksi katselmuksessa, voi ruotu tai ratsutila vaatia maksamansa pestirahan takaisin.¹⁴³

Pestirahaa täydensivät tynnyri ruista ja lehmä. Tätä korvausta on sanottu imetystynnyriksi (en tunna råg Imetys tynnyri kallad och en ko)¹⁴⁴, millä on viitattu siihen, että vastaava korvaus oli ollut tapana antaa jo väenottojärjestelmän aikana tavallaan poikansa luovuttamaan joutuneen äidin turvaksi.¹⁴⁵ Vakiintuneeseen tapaan viittaa erään Huittisissa huhtikuussa 1792 tehdyn sopimuksen sananmuoto: ”...sekä tavallinen tynnyri ruista ja lehmä.”¹⁴⁶

¹³⁷ TMA Lka päätöskonseptit 1802 II s. 568v. Vrt. Kallio 1913, s. 123–126.

¹³⁸ VA M II HRR saap.kirj. KM 6.6.1774; TMA kuulutuskokoelma, Turun ja Porin läänin maaherran kuulutus 8.4.1773; Porvarissädyn pöytäkirjat 1809, liite C, s. 373.

¹³⁹ Esim. TMA Lka päätöskonseptit 1796 D:no 1218, 1801 I s. 45v ja 357, 1802 I s. 81 ja 1803 I s. 356–356v; Eurajoen sk 1801 § 15 ja Ulvilan tk 1782 s. 21–22.

¹⁴⁰ Esim. TMA Lka päätöskons. 1802 II s. 568v.

¹⁴¹ Ulvilan tk 1800 § 24.

¹⁴² Eurajoen sk 1801 § 15.

¹⁴³ Loimaan sk 1780 § 50.

¹⁴⁴ Niemelä 1989, s. 48.

¹⁴⁵ Laakso 1986, s. 279; Niemelä 1986, s. 219; Heino 1987, s. 363.

¹⁴⁶ Huittisten tk 1801 § 203.

Tynnyrin ruista ja lehmän saivat vain rakuunat ja sotamiehet. Varamiehille tämä etu tuli vasta kun he astuivat varsinaiseen numeroon.¹⁴⁷

Kruunun maksama vuosipalkka

Rakuunoiden vuosipalkan suoritti kokonaisuudessaan ratsutila.¹⁴⁸ Sen sijaan jalkaväen sotamiehille kruunu maksoi ns. hemkall-talojen verotuotolla Turun ja Porin sekä Uudenmaan-Hämeen lääneissä vuosipalkan. Tällä tavalla oli alun perin tarkoitus *Arvo Viljannin* mukaan tasoittaa mainittujen läänien muita ankarampaa ruoduttamista, sillä muualla Suomessa myös jalkaväen vuosipalkkojen maksaminen oli ruodun velvollisuus.¹⁴⁹

Kruunun maksaman vuosipalkan suuruus riippui kokonaan hemkall-veron tuotosta. Jos veroja jäi rästiin, pienenevät myös sotamiesten palkat, sillä jakolaitoksen luonteen mukaisesti ei varoja voinut osoittaa muualta. Toisaalta hemkall-veron tuotto käytettiin kokonaan palkkojen maksuun.¹⁵⁰ Näin ollen kruunun maksaman vuosipalkan määrä vaihteli vuosittain.

Sotamiesten käteen jäävää vuosipalkkaa pienensivät siitä etukäteen perityt kruununmaksut: sotilashuonemaksu, kruunaus- ja hautajaisapu sekä postirahat. Viimeksi mainittu maksu perittiin, jotta teiden läheisyydessä asuville rykmentin postia kuljettaville miehille voitiin maksaa hyvitys.¹⁵¹ Kun Turun ja Porin läänin sotamiehet vapautuivat työkomennuksista vuosiksi 1792-1803, heidän vuosipalkastaan vähennettiin puolet, tai jos vuosipalkka ylitti neljä riksiä, vähennettiin enintään kaksi riksiä (ks. s. 71-72).

Tarkat tiedot vuosipalkkojen suuruudesta ovat säilyneet vain Porin jalkaväkirykmentin osalta vuosilta 1757-1809. Alla olevassa asetelmasa olevista palkoista on vähennetty kruununmaksut, joiden suuruus vaihteli 1/2 ja 2 1/2 riksin välillä.

Sen sijaan työkomennusten vastikkeeksi perityt rahat vähennettiin tileissä ennen veronkannossa kertyneen summan jakamista palkkaeriin, joten ne eivät enää tulleet lainkaan näkyviin yksittäisten miesten kohdalla. Kruunun vuosipalkat olivat vuosina 1776-1809 seuraavat (riksit pankinriksejä):

¹⁴⁷ Ulvilan tk 1782 s. 21-22, Eurajoen sk 1801 § 15 ja Ikaalisten sk 1801 § 52.

¹⁴⁸ Porvarissäädyn pöytäkirjat 1809, liite C, s. 365.

¹⁴⁹ Viljanti 1935, s. 214.

¹⁵⁰ Frosterus II 1770, s. 367.

¹⁵¹ VA M II PJR saap.kirj. KM 14.11.1758.

1776	18.26	hop.taal.	1787	5. -.	- riksiä	1798	5.32.	- riksiä
1777	3. 2.	6 riksiä	1788	3.16.	- "	1799	2.40.	- "
1778	3.33.	5 "	1789	2.28.	- "	1800	6. -.	- "
1779	3. -.	3 "	1790	3. -.	- "	1801	6.12.	- "
1780	2.44.	10 "	1791	2. 4.	- "	1802	5.40.	- "
1781	3.17.	6 "	1792	3.16.	- "	1803	5.32.	- "
1782	3. 7.	1 "	1793	3. -.	- "	1804	5.40.	- "
1783	3.28.	- "	1794	4. -.	- "	1805	6.18.	8 "
1784	3. -.	- "	1795	4. 9.	- "	1806	6.42.	8 "
1785	2.32.	- "	1796	4. -.	- "	1807	9. 5.	4 "
1786	5. -.	- "	1797	2.16.	- "	1808	12.32.	- "
						1809	15.60	hopearuplaa

Vuosipalkan suuruus vaihteli vuodesta toiseen, mutta yleisenä piirteenä oli sen lähes jatkuva nousu. Sotamiessopimuksessa vuodelta 1694 kruunun maksamaksi vuosipalkaksi oli sovittu kuusi hopeataalaria. Tämä summa ylitettiin jo 1750-luvulla.

Vuosipalkkojen raha-arvon nousu johtui jo 1730-luvulla alkaneesta inflaatiosta, joka korotti muun muassa elintarvikkeiden hinnat muutamassa vuosikymmenessä moninkertaisiksi.¹⁵² Niinpä sotamiesten vuosipalkkojenkin kasvu on vain näennäistä. Koska pääosa veroista oli vilja- ja muita parselisuorituksia, joiden arvo muutettiin tileissä rahaksi vuosittain marsuuttuvien verohintojen mukaan, myös kruunun sotamiehilleen maksamat vuosipalkat nousivat. Reaalisesti niiden arvo pysytteli kutakuinkin yhden ruistynnyrin tienoilla.¹⁵³

Kruunu maksoi kaikille varamiehille vuosipalkkaa tai virallisen termin mukaan vaaterahaa (vargierings manskapets beklädnings penningar) aluksi 8 hopeataalaria ja vuodesta 1776 alkaen kaksinkertaisen määrän, koska varamiehistön määrävahvuus vähennettiin puoleen.¹⁵⁴ Raharealisaation jälkeen vuodesta 1777 varamiehen vuosipalkka oli 2.32.- pankinriksiä, ja se maksettiin joka vuosi saman suuruisena lääninrahaston kautta.¹⁵⁵

Kun sotamiesten ja varamiesten vuosipalkkoja verrataan keskenään, nähdään että viimeksi mainitut jäivät aluksi vain riksiin verran jälkeen mutta että ero kasvoi ajan mittaan suuremmaksi. Inflaatio merkitsi varamiehille vuosipalkan reaalista laskua.

¹⁵² Matinelli 1976, s. 68–69.

¹⁵³ Vrt. Suomen taloushistoria 3 1983, s. 434.

¹⁵⁴ TMA kuulutuskokoelma, Turun ja Porin läänin maaherran kuulutus 8.4.1773, 27.9.1773 ja 1.8.1776; VA M II PJR saap.kirj. maah. Christopher Rappe 26.1.1775.

¹⁵⁵ TMA Lko läänintilit.

Talonpoikien maksama vuosipalkka

Talonpojilla oli jatkuva puute käteisestä rahasta. Myyntituotteita oli vähän ja kruunukin vaati osan veroista selvänä rahana. Tämän vuoksi ei ole ihmeteltävää, että rusthollarit eivät maksaneet rakuunoilleen rahassa suurta vuosipalkkaa, vaan korvasivat tämän mieluummin muilla luontaisuuorituksilla.

Yleinen rakuunan rahassa saama vuosipalkka oli yksi riksi, joka esiintyy esimerkiksi Loimaalla vuonna 1798 solmitussa rakuunasopimuksessa. Yhden riksin mainitaan olleen tavallisesti maksettu rahapalkka (den wanligt brukeliga summa). Rakuunasopimuksia olen löytänyt kaiken kaikkiaan vain muutamia, mutta esimerkiksi kahdessa Tyrväässä vuosina 1781 ja 1803 tehdyssä sopimuksessa on mainittu sama yhden riksin vuosipalkka kuin edellä.¹⁵⁶

Jalkaväen sotamiehet eivät saaneet ruodultaan rahapalkkaa, mutta yleensä kaikki ruotusotilaat saivat talonpojilta vuosipalkkana tynnyrin ruista. Sopimuksissa on tässä suhteessa vähäistä vaihtelua, joskus luonnossa maksettu vuosipalkka ylitti muutamalla kapalla tavanomaisen tynnyrin, ja varamiehille maksettiin joskus vähemmän kuin yksi tynnyri. Rakuunat ovat ehkä saaneet suuremman viljapalkan kuin jalkaväen miehet korvauksena vähäisemmästä rahapalkastaan. Tästä ei kuitenkaan voi lähteiden vähäisyyden vuoksi tehdä varmoja päätelmiä.¹⁵⁷

Sopimuksissa esiintyvä termi ruotuvilja (rotespannmål) on osoittautunut erittäin vaikeaksi tulkita. Säädösten mukaan ruotuviljaa maksettiin siinä tapauksessa, että sotilaille ei ollut antaa viljelysmaata.¹⁵⁸ Tällä säädöksellä ei ollut käytännön merkitystä muuten kuin erikoistapauksissa, kuten silloin kun sotamies vaihtui ja ruotupelto oli tilapäisesti laittamatta kuntoon.¹⁵⁹ Samoin joku ruotuosakas saattoi korvata tilapäisesti ruotupelto-osuutensa ruotuviljalla.¹⁶⁰ Jos jonkin ruotuun kuuluvan talon maat olivat kaukana torpasta tai vaikkapa toisella puolen jokea, voitiin ruotupellon sijasta antaa viljakorvaus.¹⁶¹

Ruotuvilja näyttää saavan 1790-luvulla edellä mainitusta poikkeavan merkityksen. Tästä alkaen solmituissa sopimuksissa tavallinen ehto on, että sotilas saa vuosittain kaksi tynnyriä ruista ruotuviljana. Tämä ei liity mitenkään muihin ehtoihin, vaan miehillä on muuten samanlaiset

¹⁵⁶ Tyrvään sk 1781 § 51 ja 1803 § 178, Loimaan tk 1801 § 158.

¹⁵⁷ Vrt. edellä.

¹⁵⁸ Frosterus 1770, s. 542.

¹⁵⁹ Esim. Tyrvään tk 1780 § 30 ja Ulvilan sk 1801 § 136.

¹⁶⁰ Lka päätöskonseptit 1801 I s. 357.

¹⁶¹ Kokemäen tk 1800 § 36.

edut kuin aikaisemminkin. Ruotuviljan antaminen ilmeisesti vakiintui nopeasti, sillä kahdessa Kokemäeltä vuodelta 1800 olevassa sopimuksessa sanotaan ruotuviljan olevan tavanomainen sopimusehto (de wanliga två tunnör Råg i Rote Spannemål årligen).¹⁶²

Vuosittaisen kahden tynnyrin ruotuviljan antamisesta ei ole säädöksiä, joten kysymyksessä on miesten kysynnän ja tarjonnan ohjaamana vapaasti syntynyt palkankorotus. Torpparilaitos tarjosi 1700-luvun lopussa runsaasti sijoittumismahdollisuuksia, mikä on saattanut vaatia lisäämään ruotusotilaiden palkkaetuja. Tätä tärkeämpi syy lienee ollut Kustaa III:n sota, joka toisaalta aiheutti ylimääräistä täydennystarvetta 1790-luvun alkupuolella ja toisaalta pelotti ryhtymästä sotilaaksi. Näin ollen miehistön kysyntä kasvoi mutta tarjonta heikkeni, ja palkat nousivat ruotumiesten työmarkkinoilla.

Nimitys ”ruotuvilja” omaksuttiin vanhoista säädöksistä ja käytännöstä, ja mainitulla termillä on haluttu korostaa suorituksen erillisyyttä vuosipalkasta. Ruotusotilaiden todellinen talonpoikien vuosittain maksama viljapalkka oli joka tapauksessa 1790-luvulta lähtien suuruudeltaan ilmeisesti useimmiten yhteensä noin kolme tynnyriä ruista.

Työvaatetus

Vuoden 1697 sotamiesasetus määräsi ruotutalolliset antamaan sotamiehilleen työvaatetukseksi sarkatakin ja -housut sekä sukkaparin ja paidan. Nämä parselit oli annettava vuosittain joitakin päivätöitä vastaan.

Turun ja Porin läänin osalta määräyksiä muutettiin vuonna 1766. Sotamiehet suostuivat tällöin siihen, että he eivät vaatisi enää työvaatteita useammin kuin kolmen vuoden välein. Talonpojat myöntivät vastapainoksi siihen, että he eivät vaatisi sotamiehiltään työvaatteita vastaan päivätöitä ja että he antaisivat näille kolmen vuoden välein parin kenkiä, parin sukkaa ja paidan. Kruunu oli velvollinen maksamaan linnoitustyössä olevan sotamiehen ruodulle työvaatteiden arvon, mutta Turun ja Porin läänin talolliset luopuivat tästä oikeudestaan sotamiesten hyväksi.¹⁶³

Vaikka säädökset työvaatteista koskivat periaatteessa vain jalkaväen sotamiehiä, talonpojat antoivat vastaavan edun myös rakuunoille ja varamiehille.

Ruotusotilaiden saama työvaatetus poikkesi käytännössä huomatta-

¹⁶² Kokemäen tk 1800 § 26 ja 35.

¹⁶³ Frosterus II 1770, s. 371–372; Modée VIII 1774, s. 7497–7498; VA M II PJR saap.kirj. KrK 18.4.1768.

*Kuva 8.
Turun jalkaväkirykmentin miehistön asepuke vuodelta 1798. Akvarelli ns.
Runge-sarjasta. Krigsarkivet, Tukholma. Museovirasto, historian kuva-
arkisto.*

vasti säädösten edellyttämästä vaatimattomasta asustevalikoimasta. Sopimuksissa on yleinen maininta, että työvaatetus annetaan ”päästä varpaisiin”. Muuten ehdot vaihtelivat melkoisesti.

Ulvilalaiselle Matti Lundille ruotutalonpojat sitoutuivat antamaan ainakin ensimmäisenä työvaatetuksena harmaan takin, siniset liivit, siniset housut, hatun kaikkine varusteineen, mustan kaulaliinan, palttinaisen paidan, harmaan sukkaparin ja pieksut.¹⁶⁴

Matti Lundin varusteet eivät olleet oikeastaan työvaatteita vaan pikemminkin pyhäpuku, jota sopi käyttää myös harjoituksissa. Tällaisia asusteita vaati lähinnä upseeristo, vaikka miehistölläkään ei ollut asian suhteen ilmeisesti valittamista.

Porin rykmentin upseerit olivat uhanneet talonpoikia 1780-luvun alussa, että jos nämä eivät valmistuta ruotumiehilleen vanhastaan käytettyjen yksinkertaisten työvaatteiden sijasta muun muassa liivejä vaaleasta sarasta taivaansinisin kääntein ja messinkinapein, miehet erotetaan katselmuksessa (casseras). Tällaiset vaatimukset kiellettiin laittomina ja talonpojille kohtuuttomina.¹⁶⁵

Yleensä 1700-luvun lopun ja seuraavan vuosisadan alun sotilassopimuksissa työvaatteina mainitaan hattu, takki, housut, sukat ja kengät tai saappaat. Euralainen Jaakko Rask sai ”täyden työvaatetuksen”joka kolmas vuosi mutta housut vuosittain.¹⁶⁶ Kokemäkeläiselle Mikko Sijkille ruotutalot antoivat joka kolmas vuosi työvaatetuksen päästä varpaisiin mutta joka vuosi parin kenkiä. Samoin kokemäkeläisen Juho Bergin työvaatetukseen kuului kolmen vuoden välein takki ja housut mutta sukat, kengät ja paita joka vuosi.¹⁶⁷

Työvaatetus voitiin korvata joko osittain tai kokonaan rahana tai muina suorituksina. Loimaalaiselle sotamiehelle Heikki Gladbergille ruotu lupasi vuonna 1780 työ- ja komennusvaatetukseen vuosittain yhden rixsin, parin kenkiä ja 3 kapan alan pellavamaata. Juho Qvick samasta pitäjästä sai vuonna 1789 työvaatteita varten vuodessa 2 rixsiä 8 killinkiä ja lisäksi kenkäparin (kängor).¹⁶⁸ Eurajokelainen Antti Grönlund sai korvausta työvaatteista vuonna 1790 tehdyn sopimuksen mukaan 2 rixsiä 32 killinkiä.¹⁶⁹ Talonpojat suostuivat rahakorvaukseen ehkä siitä syystä, että heidän olisi joka tapauksessa täytynyt maksaa kangas ja räätälintyö rahalla.

Varusasunsa ruotumiehet saivat kruunulta. Vuonna 1769 määrättiin,

¹⁶⁴ TMA Lka päätöskonseptit 1802 II s. 570.

¹⁶⁵ VA M II PJR saap.kirj. M. Armfelt 4.2.1783 ja A. de Bruce 11.2.1783 liitteineen.

¹⁶⁶ Euran tk 1800 § 35.

¹⁶⁷ Kokemäen tk 1800 § 28 ja § 36.

¹⁶⁸ Loimaan sk 1780 § 8 ja sk 1803 § 70.

¹⁶⁹ Eurajoen tk 1801 § 169.

että miehistö sai pitää eronsa jälkeen ”vanhan ja kuluneen” varustuksensa, jota he olivat käyttäneet palvelusaikanaan ja joka ei kelvannut enää kruunun käyttöön.¹⁷⁰

Työkomennuspalkat

Työkomennuksista miehistölle aiheutunutta räsitusta kevensi se, että niiden ajalta maksettiin palkka. Vuonna 1782 palkan suuruus oli 8 hopeaäyriä sekä työ- että vapaapäiviltä. Jokaiseen työpäivään kuului 10 tuntia. Ylitunneilta ei maksettu palkkaa.¹⁷¹ Koskenperkaustyömailla maksettiin vuonna 1803 paitsi ”leipää luonnossa” 2 killinkiä päivässä.¹⁷²

Jo vuoden 1766 valtiopäivillä oli anottu, että puustellien rakennus- ja korjaustöihin komennettujen miesten päiväpalkkoja olisi korotettu kahdeksasta kahteentoista hopeaäyriin. Perusteluksi esitettiin elintarvikkeiden riittämättömyys ja kallistuminen, ts. inflaatio. Valtiopäivät eivät suostuneet anomukseen, sillä palkkojen korottamista ei katsottu tarpeelliseksi ennen kuin ruistynnyrin markkinahinta olisi noussut kahdeksaan hopeataalariin.¹⁷³

Jos ruotumies olisi ollut vuonna 1782 työkomennuksella huhtikuun puolivälistä lokakuun loppuun, hän olisi ansainnut yhteensä noin 41 hopeataalaria, noin kaksi kertaa kruunun maksaman vuosipalkkansa verran. Vuonna 1803 hän olisi saanut rahapalkkaa lähes seitsemän riksiä, mikä olisi ollut vähän alle kaksi riksiä enemmän kuin hänen silloinen kruunun maksama vuosipalkkansa, jonka hän sai työkomennuksesta huolimatta.

Kokousmuona ja -kyyditys

Vuodesta 1776 lähtien ruotuarmeijan kokousmuonasta ja -kyydityksestä vastasi kruunu koko Suomessa Pohjanmaata lukuunottamatta. Vastineeksi vanhasta velvollisuudestaan ruodut ja ratsutilat maksoivat niin sanotun passevolanssimaksun.¹⁷⁴

Henkirakuunarykmentin talonpojat olivat antaneet rakuunoilleen ennen vuotta 1776 kokousmuonaksi joko ruoan luonnossa ja 6 hopeaäy-

¹⁷⁰ VA M II PJR saap.kirj. KrK 13.9.1769.

¹⁷¹ Ibid. Fredrik Posse 23.11.1782.

¹⁷² Ibid. KrK 12.5.1803.

¹⁷³ Modée VIII 1774, s. 7335.

¹⁷⁴ Alanen 1964, s. 250–252.

juomarahaa tai pelkkää rahaa 12 hopeaäyriä päivässä. Ratsutilallisen oikeus oli valita, kummalla tavalla hän halusi maksun suorittaa.

Turun ja Porin jalkaväkirykmenteissä ruodut olivat antaneet ennen passevolanssia sotamiehilleen vuosittain kokousmuonan ja juomarahaa 5 kuparitaalaria. Lisäksi sotamies kyydittiin kokouspaikalle. Rakuunathan ratsastivat sinne palvelushevosillaan ennen vuotta 1792, jolloin heidät jalkautettiin.¹⁷⁵ Passevolanssin aikana kruunu huolehti muonituksesta kokouspaikalla ja korvasi talonpojille kyydityskulut.

Kyydittämisestä ei ollut miehille suoranaista taloudellista hyötyä, mutta heidän itsetuntonsa luultavasti nousi, kun he istuivat komeasti rattailla rengin tai talon pojan ajaessa. Kyytimatkoihin liittyi tiettyä markkinatunnelmaa eikä alkoholinkäyttö ollut tuntematonta.¹⁷⁶

Verovapaudet

Maaseudun maaton väestö oli velvollinen maksamaan kruunulle erilaisia apu- ja henkilöveroja, kuten henkirahan, laamannin- ja tuomarinveron, teinirahat, yleisen suostuntaveron, palkka- ja maksuveron ja linnavun. Edellä luetellut verot olivat voimassa jatkuvasti 1720-luvulta lähtien. Näiden lisäksi perittiin tilapäisiä suostuntoja ja ylellisyysveroja. Viimeksi mainittuja olivat muun muassa ikkunavero sekä kiesien, tupakan, nuuskan, silkillä verhoiltujen huonekalujen ja silkkitapettien käytöstä perityt maksut. Rakuunoita ja sotamiehiä kosketti erityisesti vero, jonka he joutuivat maksamaan, mikäli heidän vaimonsa käyttivät vaatteissaan silkkikangasta.¹⁷⁷

Vanhin ja raskain henkilövero oli henkiraha. Sotamiehet ja rakuunat vapautettiin henkirahasta vuoden 1693 manttaalikomissaarien ohjesäännössä, kuitenkin ”toki ainoastaan he itse, ei enempää”. Kuninkaan kirje vuodelta 1724 tarkensi ohjesääntöä sikäli, että ruotusotilaiden täytyi maksaa henkiraha eronsa jälkeen.

Entiset ruotusotilaat, jotka oli erotettu vanhuuden tai sairauden vuoksi, vapautettiin henkirahasta vuonna 1748. Vuodesta 1802 alkaen vähintään 18 vuotta palvelleet ja alle 50-vuotiaina eronneet entiset ruotumiehet olivat vapaat henkirahasta. Jos mies sai eron yli 50-

¹⁷⁵ Frosterus 1770, s. 601–604.

¹⁷⁶ Ikaalisten sk 1782 § 183.

¹⁷⁷ Åmark 1961, s. 530–545; Matinolli 1976, s. 42–45.

vuotiaana, hän sai jättää henkirahan maksamatta, mikäli hän oli ollut rullissa vähintään 12 vuotta.¹⁷⁸

Rakuunat ja sotamiehet vapautettiin alusta lähtien palkka- ja maksuverosta sekä laamannin ja tuomarinverosta vuonna 1727. Samana vuonna ruotusotilaiden vaimot saivat vapautuksen palkka- ja maksuverosta. Vuonna 1752 rakuunat ja sotamiehet vapautettiin yleisestä suostunnasta ja he olivat palvelusaikanaan vapaat lisäksi linnanavusta ja teinirahoista.¹⁷⁹

Rakuunoiden suostuntojen, apuverojen ja ensimmäisenä palveluvuonna perittävän sotilashuonemaksun suorittamisesta vastasivat Suomessa ratsutilalliset. Tästä asiasta tehtiin virallinen päätös vuonna 1757, mutta käytäntö lienee ollut sama jo aikaisemminkin.¹⁸⁰

Varamiehet oli vapautettu henkirahasta jo 1740-luvulla ja määräys uusittiin vuonna 1773. Ruotsalaiset varamiehet, joita oli vain Skoonen maakunnassa, oli vapautettu henkirahan lisäksi samoista muista henkilöveroista kuin rakuunat ja sotamiehet jo 1700-luvulla. Suomalaisille varamiehille ei ollut myönnetty tällöin samaa etua, mistä viimeksi mainitut valittivat 1800-luvun alussa. Sotakollegio puolsi suomalaisten varamiesten anomusta. Kollegion mielestä verotaakan eroa ei voinut perustella edes sillä, että suomalaisilla varamiehillä oli torppaetu, joka ruotsalaisilta puuttui, sillä suomalaiset olivat velvollisia osallistumaan harjoituksiin ja kokouksiin. Tästä syystä suomalaiset varamiehet vapautettiin vuonna 1805 samojen verojen maksusta palvelusaikanaan kuin rakuunat ja sotamiehetkin.¹⁸¹

Sivutulot

Taloudellinen välttämättömyys ei ilmeisesti ajanut ruotusotilaita tekemään sivutöitä, sillä heidän toimeentulonsa oli varma ja yleensä ajan oloihin nähden riittävä. Kuitenkin jos miehillä tai heidän vaimoillaan oli erikoistaitoja, ei mikään estänyt heitä harjoittamasta sivuammattia.

Ruotusotilailla oli vuodesta 1727 lähtien laillinen oikeus tehdä sivutoimenaan ”oppimaansa” käsityötä. He eivät saaneet pitää oppipoikia tai -renkejä. Tulkinnanvarainen oli määräys, että ruotusotilaat eivät

¹⁷⁸ Lext 1968, s. 54–57.

¹⁷⁹ Modée I 1742, s. 698–699; Lundequist 1821, s. 114–117; Bonsdorff II 1833, s. 607–623 ja 804; Åmark 1961, s. 535.

¹⁸⁰ Modée VI 1761, s. 4500–4501.

¹⁸¹ VA M II PJR saap.kirj. KrK 12.2.1805.

saaneet harjoittaa räätälin ja suutarin ammattia siten, että se koituisi maaseudun käsityöläisille vahingoksi. Käsityön harjoittamisoikeus laajennettiin vuonna 1748 koskemaan myös entisiä ruotusotilaita.¹⁸²

Pitäjänmuurari Juho Juhonpoika Tyrvästä syytti vuoden 1781 talvikäräjillä Huittisten Potilan kylän sotamiestä Matti Pihliä siitä, että tämä oli tehnyt Kiikassa luvottomasti ja hänen ammatinharjoittamistaan haitaten ”yhdele ja toiselle” sekä tiili- että kaakeliuuneja. Pihl vapautettiin syytteestä aikaisemmin mainitun asetuksen perusteella.¹⁸³

Kokemäkeläinen sotamies Yrjö Starck parkitsi sivutyönään nahkoja. Hän sitoutui tekemään eronsa jälkeen vastineeksi tietystä peltotilkusta erään talon vuosittain tarvitsemat nahat. Isäntä ei kuitenkaan täysin luottanut Starckin kykyihin tai haluun tehdä laatutyötä, sillä sopimukseen kirjattiin rahavuokra siinä tapauksessa, että Starck ei tee nahkoja kunnolla.¹⁸⁴

Myös varamiehillä oli oikeus tehdä käsityötä, kuten Juho Ståhlilla Hämeenkyrön Järvenkylästä. Hän harjoitti räätälöintiä 1800-luvun alussa.¹⁸⁵ Suomen sotilasylipäällikkö tiedusteli vuonna 1777 Porin rykmentin käsityötaitoisten miesten määrää. Rykmentistä todettiin, että yksi sen miehistä oli räätäli, 28-vuotias Antti Berg.¹⁸⁶

Viinanmyynti ja kapakointi oli yleinen mökkiläisten elinkeino.¹⁸⁷ Ruotusotilaat eivät näytä ainakaan käräjäjuttujen valossa harjoittaneen mainittuja elinkeinoja yhtä runsaasti kuin itsellistävästö, ja sotilaiden kapakoinnista onkin aineistossa vain yksi esimerkki. Tyrvääläinen rakuuna Jaakko Hiort oli vuoden 1780 syyskäräjillä syytettynä siitä, että hän oli myynyt henkikirjoitustilaisuuden aikana viinatuutinkeja. Hiort puolustautui sillä, että hän oli aikonut hakea kapakointioikeutta (krog frihet). Seuraavilla käräjillä Hiort ilmoitti, että hänellä oli jo maaherran lupa. Se ei kuitenkaan hänen omien sanojensa mukaan sattunut olemaan hänellä mukana, ja Hiort veloitettiin tuomaan se seuraaville käräjille.¹⁸⁸

Toinen kaupustelutuote oli tupakka. Sotamies Erkki Rijkki syytettiin Eurajoen talvikäräjillä vuonna 1801 siitä, että hän oli myynyt Turusta ostamansa kaksi kirstullista tupakkaa vähittäin pitäjällä. Tupakan

¹⁸² Modée I 1742, s. 687–689; Modée IV 1749, s. 2600 (huom. painovirhe sivunumero 3600); Laakso 1974, s. 102. Miehistö teki käsityötä sivutoimenaan jo 1600-luvulla. Heino 1985, s. 189 ja 256–257.

¹⁸³ Tyrvään tk 1781 § 39. Käsityöläisten nostamat syytteet luvottomasta ammatinharjoittamisesta kohdistuivat enimmäkseen ruotusotilaisiin. Laakso 1974, s. 102–103.

¹⁸⁴ Kokemäen tk 1803 § 142.

¹⁸⁵ Ikaalisten tk 1801 § 177.

¹⁸⁶ VA M II PJR saap.kirj. B.O.Stackelberg 23.7.1777.

¹⁸⁷ 1780-luvun alun tuomiokirjoissa on runsaasti asiaa koskevia juttuja.

¹⁸⁸ Tyrvään sk 1780 § 21 ja tk 1781 § 36.

ostohinnaksi syyttäjä ilmoitti 25 riksiä. Yksi todistaja sanoi nähneensä Rijkillä pari vuotta aikaisemmin tukun tupakkarullia (en myckenhet Tobaks Rullor). Toinen todistaja tiesi Rijkin myyneen tupakkaa pienissä erissä. Todistajien mukaan tupakkaa oli ollut vain yksi arkullinen, joten oikeus tuomitsi Rijkin maksamaan ilmeisesti tupakan vähittäismyyntiarvon 22 riksin suuruiseen sakon.¹⁸⁹

Ruotusotilaiden vaimot saivat tuloja muun muassa paimenessa käynnistä.¹⁹⁰ Ruotusotamiehet eivät käyneet kovin paljon taloissa päiväläisinä, ja heidän työskentelynsä maatyöläisinä näyttää olleen satunnaista. Esimerkiksi rakuuna Matti Finström oli käynyt 1770-luvun lopulla ja seuraavan vuosikymmen alussa useina vuosina vuosina muutamana päivänä ratsutilansa töissä kiireimpään aikaan. Eräs eurajokelainen varamies teki 1800-luvun alussa silloin tällöin päivätöitä kirkkoherran leskelle.¹⁹¹

Ruotusotilaat olivat maailmaa nähneitä miehiä ja ainakin tyrvääläinen Tuomas Hurtig oli hyvä lukija, koska hän oli saanut vähäisiä tuloja lasten lukutaidonopettajana.¹⁹²

Jos ei hallinnut sivutointaan, saattoi käydä hullusti. Rakuunavaramies Juho Hierpe Köyliöstä osasi jonkin verran suoneniskentää. Hän teki tämän toimenpiteen vuonna 1780 eräälle itsellisen leskelle parantaakseen tämän hammassäryn. Leskivaimo oli kuitenkin kuollut suoneniskennän jälkeen muutaman päivän päästä verenhukkaan.

Koska oli ollut kysymys pään alueen vaivasta, Hierpe oli avannut iskurillaan lesken korvan juureen haavan. Hän oli mielestään sitonut sen veren laskemisen jälkeen hyvin ja leski oli itse huolimattomuudellaan aiheuttanut haavan aukeamisen uudelleen. Oikeus totesi, että Hierpe oli ollut huolimaton ja ennen muuta tietämätön, kun oli avannut haavan sellaiseen paikkaan (kaulan suuriin verisuoniin). Hierpe tuomittiin sakkoihin.¹⁹³

Taitava metsästäjä saattoi ansaita huomattavia lisätuloja. Tyrvääläinen rakuuna Jaakko Hiort teki vuonna 1780 tuottoisan sudenkuopan.¹⁹⁴ Huono-onnisempi oli punkalaitumelainen Juho Haviander. Hän oli asettanut sudenvivun (wargwippa) parinsadan askeleen etäisyydelle Haviokosken kylästä. Vivun muodosti todennäköisesti suuri luokalle taivutettu elävä puu, jonka päässä oli luja paula. Paula oli maassa ja sen

¹⁸⁹ Eurajoen tk 1801 § 53 ja sk 1801 § 181.

¹⁹⁰ Ikaalisten tk 1782 § 112 ja sk 1782 § 85, Karkun sk 1784 § 61.

¹⁹¹ Kokemäen tk 1781 s. 172v–173v ja Eurajoen tk 1801 § 27. Ks. myös esim. Euran sk 1781, s. 351v–352v ja Ikaalisten sk 1781 § 30.

¹⁹² Tyrvään sk 1783 § 118.

¹⁹³ Euran sk 1780 s. 264–265v.

¹⁹⁴ Tyrvään tk 1781 § 62.

keskellä syötti. Sudenvipua ei suosittu, koska se oli vaarallinen karjalle. Havianderinkin sudenvivun ainut saalis oli Önkkin talon sika, jonka onneton metsämies joutui korvaamaan.¹⁹⁵

Miehistön varallisuus: eläimet ja muu irtaimisto

Ruutusotilaiden varallisuus koostui irtaimistosta, jonka he olivat saaneet perintönä tai hankkivat itselleen elämänsä aikana. Varallisuus tulee lähteissä parhaiten esille perukirjoista, mutta myös ylellisyysveroluettelot ja satunnaiset tuomiokirjajutut tuovat asiaan valaistusta. Perukirjoja on säilynyt tutkimusalueelta valitettavan vähän: tutkimusalueen ruutusotilaiden tai heidän vaimojensa jälkeen tehtyjä perukirjoja on löytynyt vain 34 kappaletta.¹⁹⁶

Vaimojen perukirjat valaisevat pesän omaisuutta yhtä hyvin kuin miestenkin, sillä lesken osuutena oli lupa erottaa enintään 1/20 pesän arvosta. Mahdollisuutta ei kuitenkaan useimmiten käytetty.¹⁹⁷

Perunkirjoitusvelvollisuus oli periaatteessa olemassa vuoden 1734 lain voimaantulosta lähtien. Tutkimusalueen tuomiokuntien Ruotsin ajan perukirja-aineistosta on ilmeisesti huomattava osa tuhoutunut. Tämä seikka ei kuitenkaan selitä puutteita kokonaisuudessaan. Perukirjoja laadittiin säännöllisimmin säätyläisten ja talonpoikien jäämistöistä, maattoman väestön piirissä perunkirjoitukset olivat harvinaisia. Vielä 1910-luvulla vain alle 60 % torpparijäämistöistä tehtiin perukirja ja itsellisten osalta vastaava osuus oli vähän yli 10 %.¹⁹⁸

Ruotumiesten irtainta omaisuutta on mahdollista tarkastella kolmes-
sa pääryhmässä sen käyttötarkoituksen ja statusarvon mukaan:

- Tuotantoirtaimisto: eläimet ja viljelyssä tarvittavat työvälineet.
- Talousesineet, huonekalut ja vaatetus.
- Arvotavara, käteinen raha ja saatavat.

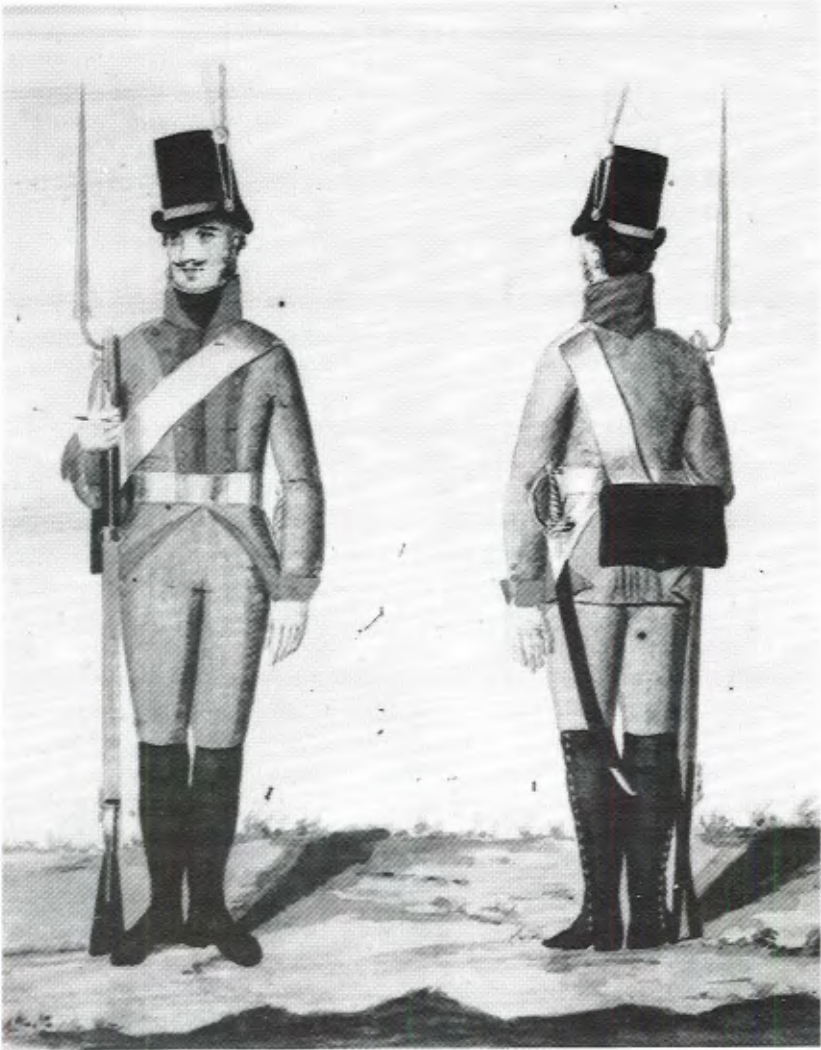
Ruutusotilaan tärkeintä omaisuutta oli karja. Nautoja ja muita eläimiä tarvittiin paitsi vetovoiman, maidon, lihan, villojen ja vuotien

¹⁹⁵ Niemelä 1989, s. 86.

¹⁹⁶ Mainittu sivu, jolta perukirja alkaa. TMA tuomiokunnat, Tyrvis 174, s. 195, Tyrvis 175 s. 7, 87, 100, 124, 209, 281, 356, 407, 420, 524, 651, Tyrvis 176 s. 381, 407, 489, 522, 539, 543, 561, 609, 633, 638, 653, 659, Ikalis 120, s. 222, 306, 374, 663, Ikalis 121 s. 138, 178, 423, 608, 679, Ikalis 122 s. 185.

¹⁹⁷ Markkanen 1988, s. 25.

¹⁹⁸ Ibid. s. 52-54.

Kuva 9.

*Porin jalkaväkirykmentin miehistön asepuke vuodelta 1798. Akvarelli.
Krigsarkivet, Tukholma. Museovirasto, historian kuva-arkisto.*

tähden myös tuottamaan pelloille lantaa. Lannan tärkeyttä kuvaa se, että sen hallinnasta nostettiin jopa käräjajuttuja.¹⁹⁹

Suurin lähteistä esille tullut karjamäärä oli vuonna 1783 rakuuna Erkki Lindsteenillä Tyrväässä: hevonen, härkä, neljä lehmää, hieho, kaksitoista lammasta, kuusi kuttua ja kolme pukkia. Lindsteen oli muutenkin varakas, sillä hänellä oli kuollessaan muun muassa kaksi hopeista kullattua sormusta. Hänen omaisuutensa yhteisarvoksi arvioimiehet merkitsivät perukirjaan yli 50 riksiä.²⁰⁰

Lähes yhtä paljon oli eläimiä saman vuosikymmenen alussa Rauman maaseurakunnan Aspön rakuunalla. Kun mainitun rusthollin puolikkaiden omistajat riitelivät omistamiinsa osiin kohdistuvista rasituksista, esille tuli muun muassa, kuinka paljon heidän rakuunallaan oli kesäisin karjaa laitumella. Molempien osapuolten hyväksymä määrä kolme nautaa, hevonen ja kahdeksan lammasta lienee totuudenmukainen.²⁰¹

Tässä yhteydessä on syytä tarkastella vain niitä 20 perukirjaa, jotka on laadittu palvelusaikanaan kuolleiden ruotumiesten tai heidän vaimojensa pesistä. Entiset ruotusotilaat saattoivat olla kuollessaan hyvinkin vanhoja, eikä heidän omaisuutensa määrä todennäköisesti yleensä enää vastannut miesten parhaiden päivien varallisuutta.

Ala-Satakunnassa tähän aikaan yleinen vetojuhta härkä on tullut lähteistä esiin vain aikaisemmin mainitulla tyrvääläisellä rakuunalla ja eurajokelaisella rakuunalla Perttu Blomilla. Blom oli ostanut härän Rauman maalaiskunnasta Tupalan talosta, minne hän oli jättänyt sen talveksi rehun puutteen vuoksi elätteelle. Tupala maksoi härän vuokraa (lego lön) 5 ruiskappaa.²⁰² Härät olivat ennen muuta isojen peltojen työjuhtia, joten sotamiesten vetoeläimeksi sopi paremmin monikäyttöinen hevonen.²⁰³

Palvelusaikanaan kuolleista miehistä tai heidän vaimovainajistaan, joiden perukirja on säilynyt, kymmenen eli puolet omisti hevosen. Hevosenomistajiin olen lukenut mukaan myös kauvalaisen sotamiehen Aapeli Blomin, jolla oli 2/3 osuus ilmeisesti jonkun naapurinsa kanssa yhdessä omistamastaan hevosesta.²⁰⁴

Ruotusotilaiden hevosista ja nimenomaan hevoskaupoista on tiuhaan mainintoja tuomiokirjoissa. Tyrväällä varamies oli vaihtanut vuonna 1782 hevosta talollisen pojan kanssa. Samoin tyrvääläinen sotamies Tuomas Fri oli ostanut samana vuonna hevosen punkalaitumelaiselta

¹⁹⁹ Esim. Eurajoen tk 1783 s. 603v–605v; Niemelä 1989, s. 71.

²⁰⁰ TMA Ikaalisten tuomiokunta, perukirjat, Ikaalis 120, s. 374–378.

²⁰¹ Eurajoen tk 1781 s. 281–301v.

²⁰² Ibid. tk 1801 § 105.

²⁰³ Soinin 1974, s. 207–208.

²⁰⁴ TMA Tyrvään tuomiokunta, perukirjat, Tyrvis 176, s. 544v.

talolliselta Matti Teinilältä 4 riksillä 24 killingillä ja vaihtanut sen sitten huittislaisen talonpojan Heikki Uotilan kanssa, jolta hevonen oli sittemmin varastettu.²⁰⁵

Hämeenkyröläinen sotamies Yrjö Backbom vaihtoi hevosensa vuonna 1783 torppari Yrjö Riihiniemen kanssa markkinamatkalla Vesilahden Narvaan. Backbomin hevonen oli huonompi, sillä hän antoi Riihiniemelle väliarahaa riksien ja 36 killinkiä.²⁰⁶ Muistakin tuomiokirjajutuista selviää, että hevoset eivät olleet rakuunoilla, sotamiehillä ja varamiehillä harvinaisia.²⁰⁷

Vertailu muihin maattomiin on lähes mahdotonta tutkimusten tästä asiasta vielä puuttuessa. Loimaan ja Huittisten käsityöläisistä on niukkaan aineistoon pohjautuva tieto, ettei näillä kaikilla ollut hevosta.²⁰⁸ Halikon torppareista noin 40 %:lla ei vielä vuosina 1835–55 ollut hevosta tai härkää.²⁰⁹ Sen sijaan Pohjois-Satakunnassa Hämeenkyrön ja Mouhijärven pitäjissä kaikilla torppareilla, joiden oloista tehtiin vuonna 1788 selvitys, oli hallussaan joko hevonen tai härkä.²¹⁰ Tässä oli nähtävästi osansa paremmalla rehunsaannilla ja myös pitkillä välimatkoilla.

Hevosien puute ei ole välttämättä merkki pelkäästä varattomuudesta, sillä vähäinen vetoapu järjestyi muullakin tavalla. Toki jalkamies jäi aina hevosmiehen jälkeen, ja hevosen omistaminen oli tarpeen, mikäli torpan viljelykset olivat laajahkot. Vetojuhdan lainaaminen tai vuokraaminen naapureilta oli vaivalloista eikä sitä välttämättä saanut juuri tarvitessaan.

Luonnollinen hevosen tai härän lainauspaikka oli miehen oma ruotutalo tai ratsutila. Tästä seikasta voitiin tehdä ehto sopimukseenkin, kuten Huittisissa vuonna 1781, jolloin rustholli lupautui antamaan rakuunalleen kolme härkätyöpäivää vuosittain.²¹¹ Loimaalla kirjattiin sotamiehen sopimukseen vuonna 1803: ”Hän saa, kuten vaimonsakin, niin kauan kuin elävät meiltä vetoeläimiä (Dräger) niin usein kuin tarvitsevat”.²¹² Yksi mahdollisuus ratkaista hevosen saanti oli hankkia se yhdessä naapurin kanssa, kuten oli menetelty aikaisemmin mainittu kauvatsalainen sotamies Aapeli Blom.

²⁰⁵ Tyrvään tk 1782 § 74, sk 1782 § 15 ja tk 1783 § 34.

²⁰⁶ Ikaalisten tk 1783 § 16.

²⁰⁷ Esim. Ulvilan sk 1780 s. 96–96v ja sk 1801 § 24, Kokemäen sk 1780 s. 176–176v, Huittisten sk 1802 § 120, Ikaalisten sk 1800 § 222.

²⁰⁸ Laakso 1974, s. 93.

²⁰⁹ Rajalin 1978, s. 80.

²¹⁰ Nallinmaa-Luoto 1989, s. 124–127.

²¹¹ Huittisten sk 1781 § 77.

²¹² Loimaan sk 1803 § 71.

Lehmättömiä ruotutorppia oli ilmeisesti vain poikkeustapauksissa: palvelusaikaista varallisuutta kuvastavista 20 ruotusotilaiden tai näiden vaimojen perukirjasta vain kolmessa tapauksessa ei mainita lehmiä. Viimeksi mainituista yhdessä on kysymyksessä nuori varamies, joka ei ollut ehtinyt perustaa omaa taloutta. Suoniemeläisen Suomen sodassa kuolleen sotamiehen Juho Färmin perukirjassa ei mainita eläimiä mutta sen sijaan hänen itse rakentamansa ja omistamansa navetta, minkä perusteella hänelläkin lienee ollut nautakarjaa. Se vain lienee teurastettu tai kuollut ennen perunkirjoitusta.

Yhden lehmän ruotusotilaat saivat hyvin yleisesti jo pestautuessaan. Tästä heidän nautamääränsä nousi usein kahteen. Seitsemässä perukirjoista esille tulleessa torpassa oli yksi lehmä, yhdeksässä kaksi ja yhdessä neljä. Neljällä ruotusotilaalla oli yhden lehmän lisäksi hieho.

Torpparien karjavarallisuus ei näytä yleensä olleen juuri kummempi. Halikossa oli vuosina 1835–55 kuolleilla torppareilla tavallisimmin 1–2 lehmää ja joskus lisäksi hieho. Enemmän kuin kolme lehmää (6) oli vain yhdellä mainituista 33:sta halikkolaisesta torpparista.²¹³

Pohjois-Satakunnan torppareilla lehmiä ja nuorta karjaa oli 1780-luvun lopulla keskimäärin 5–6 päätä.²¹⁴ Suurempi karjamäärä johtuu todennäköisesti alueen laajemmista niityistä. Rintamailla parhaat niityt raivattiin tähän aikaan pelloiksi eikä uudisniittyjä tehty vastaavassa määrin, ja tämä seikka vaikeutti eläinten ruokintaa. Ruotusotilaille ja torppareille ei riittänyt Ala-Satakunnassa yhtä paljon niittyalaa kuin maakunnan yläosassa.

Muista kotieläimistä olivat tärkeimpiä lampaat. Palvelusaikanaan ruotusotilailla niitä oli tavallisesti kahdesta viiteen; jo aikaisemmin mainitulla tyrvääläisellä rakuunalla Erkki Lindsteenillä oli peräti 12 lammasta.

Kutut ja pukit olivat Tyrvään seudun erikoisuus. Erkki Lindsteenillä oli kuusi kuttua ja kolme pukkia. Samoin tyrvääläisillä rakuuna Erkki Modigilla oli kolme kuttua sekä kaksi pukkia ja korpraali Iisakki Stengrundilla kaksi kuttua. Karkkulaisella sotamiehellä Matti Jysinillä oli kolme kuttua.²¹⁵

Sikaa lihotettiin vain kolmessa ruotutorpassa, joista on säilynyt perukirja. Tapaukset ovat Suomen sodan ajalta Punkalaitumelta ja Tyrväältä sekä vuodelta 1797 Ikaalisista.²¹⁶

²¹³ Rajalin 1978, s. 80.

²¹⁴ Nallinmaa-Luoto 1989, s. 124–127.

²¹⁵ TMA Ikaalisten tuomiokunta, perukirjat, Ikaalis 120, s. 374–378 ja 663–664v, Ibid. Tyrvään tuomiokunta, Tyrvis 174, s. 195–199v ja 175 s. 209–211v.

²¹⁶ Ibid. Ikaalis 121 s. 608–611v; Ibid. Tyrvään tuomiokunta, Tyrvis 176 s. 381–382 ja 246–247.

Työvälineet jaettiin perukirjoissa rautaisiin ja puisiin. Sotilastorppien työkaluvalikoima näyttää olleen kaikkialla hyvin samantapainen. Esimerkiksi Suomen sodassa kuolleelta karkkulaiselta sotamieheltä Jaakko Lustigilta jäi tavanomainen, muissakin perukirjoissa yleisesti esiintyvä työvälineistö: auranvannas ja ruodin, työkirves, hakokirves, 2 sirppiä, vesuri, kaavinrauta, höylä, silityshöylä, saha, raudoitettu lapio ja puusatula.²¹⁷ Varakkaalla tyrvääläisellä rakuunalla Erkki Modigilla oli lähes samat työvälineet, lisäksi vain esimerkiksi hirsirakennuksen teossa tarpeellinen napakaira.²¹⁸

Taloustavaraa ja huonekaluja ruotusotilasperheissä näyttää olleen kuten työkalujakin enimmäkseen vain välttämättömään tarpeeseen. Punkalaitumelaiselta sotamieheltä Jaakko Gräsiltä jäi hänen kuoltuaan Suomen sodassa 3 pyttyä, punkka, 2 saavia, raudoitettu arkku, pöytä, suppilo ja mitta-astia.²¹⁹

Rakuuna Erkki Modigin varakkuus näkyy sisustuksessa ja taloudenpidossa. Hänen perukirjassaan luetellaan muun muassa kolme hopeasormusta sekä tinaiset pullo ja kynttilänjalka. Modigin omaisuuden nettoarvoksi arvioitiin 62 riksiä 42 killinkiä ja 7 runstykkiä.²²⁰ Yli 50 riksin varallisuuden jälkeensä jättäneellä sotamies Aapeli Blomilla oli pannukakkupannu (PanKaks Panna), suurempi ja pienempi pyykkisaa- vi, 2 tynnyriä, pesupunkka, kangaspuut, raudoittamaton matkavakka, pyöreä rasia, 2 pyttyä, maalattu arkku, maalaamaton arkku, rukki, huonompi rukki, sänky, pöytä sekä pitkä penkki ja karstat.²²¹

Vaatetavara oli ruotusotilastalouksissa tavallisia pito- ja sänkyvaatteita. Monissa sotilastorppissa oli mahdollisuus tutkia virsikirjaa ja joissakin Uutta testamenttia.

Ylellisyystavaran osalta tarjoavat 1800-luvun alussa laaditut taskukelloista määrätyn ylellisyysveron kantoluettelot vertailumahdollisuuksia eri yhteiskuntaryhmien välillä. Tutkimusalueen pitäjien asukkaat omistivat muuta metallia kuin kultaa olevia taskukelloja vuonna 1805 seuraavasti:²²²

	Lkm.	%
Säätyläiset	157	32,8
Talonpojat	266	55,5
Käsityöläiset	24	5,0

²¹⁷ TMA Tyrvään tuomiokunta, perukirjat, Tyrvis 176, s. 522–522v.

²¹⁸ Ibid. s. 543.

²¹⁹ Ibid. s. 539–539v.

²²⁰ Ibid. 174, s. 195–197.

²²¹ Ibid. s. 543–544v.

²²² TMA Lko henkikirja 1805.

Torpparit	15	3,1
Ruotusotilaa	3	0,6
Muut	14	2,9
Yhteensä	479	100

Taskukelloja oli eniten Ulvilassa (107), Loimaalla (71) ja Eurajoella (52). Huittisissa oli 36 muuta metallia kuin kultaa olevaa taskukelloa ja muissa suurissa pitäjissä 20-30.

Taskukelloja omistivat suhteellisesti eniten säätyläiset, joilla oli lähes kaikilla yksi tai useampia ajannäyttäjiä. Talonpojista kello oli varsin harvoilla ja maattomilla se oli suorastaan erikoisuus. Viimeksi mainituista useimmin taskukellon omisti käsityöläinen. Torpparit asettuvat taskukellojen hankkijoina selvästi ruotusotilaiden yläpuolelle. Ruotumiehillä taskukello oli suuri harvinaisuus.

Ruotusotilaiden kuolinpesissä ei ollut juuri käteisvaroja. Sen sijaan he näyttävät olleen usein lainanantajina. Todennäköisin selitys on se, että talonpojat jäivät sotilailleen velkaa pestirahoja, jotka olivat kertasuorituksina suuria.

Toinen syy saamisiin talonpojilta olivat perintöosuudet. Esimerkiksi sotamies Yrjö Backbom Hämeenkyröstä velkoi vuonna 1782 13 riksiä 27 killinkiä, jotka olivat jäljellä talollinen Juho Mattilan 100 kuparitalarin velasta Backbomin vaimolle. Sotamies Backbom selitti oikeudessa ehkä liioitellen, että hän ei voinut enää odottaa rahojaan, koska hänellä oli puute leivästäkin (brist på Brödföda).²²³

Ruotusotilaiden välillä oli selviä varallisuuseroja. Sotamies Juho Bergström oli tehnyt kauppamatkoilla Poriin vuosina 1798–1800 porvari Isaac Björkmanille talonpoikien tapaan tilivelkaa, jota oli vuonna 1802 jäljellä 10 riksiä 25 killinkiä 8 runstykkiä. Sotamies oli valmis maksamaan velkansa, jos hänen ei tarvinnut suorittaa oikeudenkäyntikuluja, mihin kauppias suostui.²²⁴

Varakkaampi ruotumies saattoi lainata köyhemmälle virkaveljelleen, mistä voi ottaa esimerkiksi harvinaisen suomenkielisen velkakirjan:²²⁵

”Alla kirjoitaja on lainaxi ottanut Trakuna Johan Redeliniltä yhden summan Kolme Rixi talderi ja Kuusitoista sgillingi Rixel Rahasa, jonga rahan hänen pitä saaman koska hän sitä tahto. Eurakoskisa 15 Päivänä Huhti Kuusa 1803.”

Johan Flykti. Reservi.

²²³ Ikaalisten tk 1782 § 20.

²²⁴ Ulvilan tk 1802 § 180.

²²⁵ Euran tk 1810 § 88.

Edellä ruotusotilaiden varallisuus on tullut esille positiivisessa mielessä. Heidän joukossaan oli kuitenkin myös varattomia, jopa varsinaisia köyhimyksiä. Eurajokelaiselta korpraalilta Juho Långilta ulosmitattiin vuonna 1800 ”pyssy” muun omaisuuden puutteessa.²²⁶ Loimaalaiselle rakuunalle Erkki Tånfeltille kävi vuonna 1781 huonosti. Hän ei pystynyt maksamaan vähän yli kuuden riksin sakkojaan, joten hän joutui vankeuteen vedelle ja leivälle kolmeksi viikoksi.²²⁷ Huittisissa vapautettiin vuonna 1800 kaksi varamiestä kruununmaksuista varattomuuden vuoksi, ja Ulvilassa erään sotamiehen kuolinpesälle annettiin vuonna 1780 konkurssituomio. Pesän varat olivat noin 21 riksiä ja velat yli 34 riksiä.²²⁸

Ruotusotilaiden varallisuus oli erilainen jo palveluskauden alkaessa. Osalla oli perintöä, osa joutui aloittamaan tyhjästä. Palkkaedut sinänsä olivat samat kaikille. Miehet eivät asettuneet palvelemaan omaansa tai vaimon kotitaloa sotilaina, joten tätä kautta ei saanut esimerkiksi ylimääräistä viljelysmaata. Sen sijaan palvelusaikana elämäntavat vaikuttivat varallisuuden kehitykseen kuten missä tahansa muussa ammattiryhmässä.

Perukirjoista ilmenevää kokonaisvarallisuutta on mahdollista tarkastella 15 tapauksessa,²²⁹ joissa on arvioitu palvelusaikanaan kuolleen ruotusotilaan jäämistö vuosina 1795-1808. Omaisuuden nettoarvo jakaantuu seuraavasti:

alle 10 riksiä	5 tapausta
11-30 ”	4 ”
31-50 ”	4 ”
yli 50 ”	2 ”

Vuosilta 1780-83 on tiedossa kolme vastaavaa perukirjaa. Niissä netto-omaisuus on arvioitu 5:ksi, 29:ksi ja 50:ksi riksiksi. Suuri hajonta kuvastaa jo aikaisemmin mainittua ruotusotilasväestön sisällä kulkenutta jakoa. Vertailussa torppareihin ja käsityöläisiin tuntuu olevan oleellista se, että jokaisessa näistä ammattiryhmistä oli samantapaiset toimeentulomahdollisuudet. Millaiset kunkin perheen elinolot viime kädessä olivat, riippui miehen ja vaimon lähtökohdista, elämäntavoista, taidoista – ja miksei onnestakin.

²²⁶ Eurajoen sk 1800 § 17.

²²⁷ Loimaan sk 1781 § 58.

²²⁸ Huittisten tk 1801 § 56; Ulvilan sk 1780 s. 139v ja tk 1781 s. 43-45v.

²²⁹ Ks. viite 196.

5. Sotilaspalveluskauden jälkeinen toimeentulo ennen Suomen sotaa

Eron jälkeiset ammattitiedot

Ruotusotilaiden palveluskauden jälkeiset ammattitiedot ovat peräisin pääasiassa rippikirjoista. Muutamissa harvoissa tapauksissa, kun entiselle ruotumiehelle on syntynyt palvelusajan jälkeen lapsia, tieto uudesta elinkeinosta on löytynyt kastettujen luetteloista.

TAULUKKO 14. *Eurajoen, Ikaalisten ja Loimaan vuosina 1776-1807 eron saaneiden ruotusotilaiden palveluskauden jälkeiset ammattimerkin-*
nät.

Ammatti	<i>Eurajoki</i>		<i>Ikaalinen</i>		<i>Loimaa</i>		<i>Yhteensä</i>	
	Lukum.	%	Lukum.	%	Lukum.	%	Lukum.	%
Ent.sotilas	48	73,8	29	23,4	86	65,6	163	50,9
Itsellinen	2	3,1	36	29,0	4	3,0	42	13,1
Torppari	3	4,6	22	17,7	10	7,6	35	10,9
Paimen	-	-	1	0,8	2	1,5	3	0,9
Torpp.isä	-	-	3	2,4	-	-	3	0,9
Renki	-	-	2	1,6	-	-	2	0,6
Värv.sotam.	-	-	1	0,8	1	0,8	2	0,6
Muu	-	-	4	3,2	3	2,3	7	2,2
Muuttanut palv.pitäjästä	6	9,2	5	4,0	7	5,3	18	5,6
Ei tietoa	6	9,2	21	16,9	18	13,7	45	14,1
Yhteensä	65	100	124	100	131	100	320	100

Taulukossa 14 on kokonaan epäselviksi jääneitä tapauksia suhteellisen vähän (14,1 %). Tosin muuttaneidenkaan ammatista uudella paikkakunnalla ei ole tietoa, mutta muuttaneet olivat nuoria, keskimäärin 31-vuotiaita. Tarkalleen puolet muuttaneista oli varamiehiä, jotka saattoivat siirtyä muualle rakuunoiksi tai sotamiehiksi.

Yleensä ruotusotilaat jäivät palveluspitäjäänsä eron jälkeen. Vanhoilla sotilailla tuskin oli yleensä mitään järkevää syytäkään lähteä pois asuinseudultaan.

Valtaosa eron saaneista ruotusotilaista merkittiin rippikirjoissa entisiksi tai vanhoiksi sotilaiksi tai itsellisiksi. Näihin ryhmiin kuuluu 79,7 % muista kuin muuttaneista ja selvittämättä jääneistä tapauksista eli yhteensä 257 hengestä.

Itsellinen on tittelinä epämääräinen (ks. s. 183–185). Kun kysymys on entisistä ruotusotilaista, itsellinen ei tarkoita niinkään henkilön elinkeinoa kuin hänen asemaansa kyläyhteisössä. Entinen tai vanha sotilas on tässä tapauksessa itsellisen kanssa rinnakkainen merkintä. Tätä rinnakkaisuutta ja merkinnän riippuvuutta sen tekijästä osoittaa hyvin se, että tutkituissa Ikaalisten rippikirjoissa on enemmän itsellisiksi kuin entisiksi sotilaiksi merkittyjä. Eurajoella ja Loimaalla sen sijaan on itsellisiksi luokiteltuja entisiä ruotusotilaita vain muutamia.

Ikaalisissa ei ollut tavanomaista enempää itsellisväestöä, eikä ole mitään syytä olettaa, että entisten ruotusotilaiden runsas esiintyminen itsellisinä johtuisi heidän poikkeavasta elinkeinostaan. Kysymys on papiston kirjaamistavasta. Koska vanhojen itsellisten ja entisten ruotusotilaiden elintavoissa ei ollut suuria eroja, voitiin käyttää kumpaa hyvänsä titteliä. Entiset ruotusotilaat olivat itsellisiä suhteessaan kyläyhteisöön, ellei haluttu korostaa heidän aikaisempaa erityistä ammattiasemaansa.

Sekä entisiksi sotilaiksi että itsellisiksi merkityistä miehistä todennäköisesti suurin osa oli itse asiassa mäkitupalaisia tai pienen torpan haltijoita. Huomattavalla osalla entisistä ruotusotilaista oli ilmeisesti oikeus rakentaa itselleen ”vanhan miehen asunto” ja viljellä itse raivamiaan peltoja ja niittyjä (ks. s. 152–153).

Tulkinnan vaikeutta ja ammattimääritelmien epämääräisyyttä osoittaa esimerkki Ikaalisista vuodelta 1801. Tällöin solmittiin Pajulahden uudistalon ja entisen sotamiehen Juho Flinkin välillä sopimus, jossa Pajulahti ilmoitti ottavansa Flinkin ja hänen vaimonsa mailleen itsellisiksi (säsom inhysheshjon). He saivat rakentaa tarpeelliset rakennukset, raivata peltoa kahdessa paikassa ”niin paljon kuin on tilaa”. Samoin he saivat raivata niittyä. Flinkillä ja hänen vaimollaan oli oikeus pitää rakennukset ja maat elinaikansa, sen jälkeen niiden oli määrä jäädä talolle. Vuokra oli aluksi kaksi riksiä vuodessa, mutta olisi kohonnut

neljään rikkiin sen jälkeen kun uudistalo olisi joutunut verolle.¹

Juho Flink oli erotettu kesäkuussa 1800 varkauden tähden ja hänet on merkitty eron jälkeen rippikirjoissa entiseksi sotilaaksi. Tässä tapauksessa siis lähinnä mäkitupa- tai torpparisopimuksen tehnyt mies ilmoitetaan toisaalla itselliseksi, toisaalla entiseksi sotilaaksi.

Sekä entisiksi ruotusotilaiksi että itsellisiksi lähteissä palveluskauden jälkeen merkittyjen miesten osalta ei ole valtaosaltaan kysymys varsinaisesti uudesta ammatista. Nämä ammattimerkinnät osoittavat vain sen, että miehet eivät olleet enää palveluksessa ja lukeutuivat kylien mailla asuvaan laillisesti itsensä elättävään väestöön.

Pyrkimystä pois ruotuarmeijan riveistä ei juuri ollut tai tällaista on ainakin vaikea osoittaa, sillä armeijasta ei voinut lähteä muitta mutkitta. Vain kaksi muihin ammatteihin ryhtyneistä miehistä sai eron omasta pyynnöstään.

Menettely oli sallittu, jos eroavan miehen tilalle esitettiin pääkatselmuksessa kelvollinen tarjokas.² Eroa haluava ruotusotilas joutui tietenkin sopimaan talonpoikiensa kanssa uuden miehen pestirahan ja muiden asiasta aiheutuvien kulujen korvaamisesta, joten omasta pyynnöstä eroaminen oli sotilaille taloudellisesti raskas ratkaisu ja tuli kysymykseen vain poikkeustapauksessa.

Varsinaisiin uusiin ammatteihin ryhtyivät siis pääasiassa jonkin sairauden, vian tai rötöksen vuoksi suhteellisen nuorina erotetut ruotusotilaat. He siirtyvät lähinnä torppareiksi, muiden ammattien harjoittamiseen ryhtyneitä tapaa vain satunnaisesti.

Varamiehiä koskivat samat erosäännöt kuin rakuunoita ja sotamiehiä, eivätkä he luopuneet sotilasammattista yleisesti ottaen viimeksi mainittuja useammin. Ikaalisten 22 torppareiksi ryhtyneestä ruotusotilaasta vain viisi oli entisiä varamiehiä. Loimaalla kymmenestä torpan ottaneesta entisestä ruotusotilaasta seitsemän oli aikaisemmin palvellut varamiesruodussa. Eurajoella yksi neljästä torppariksi ryhtyneestä ruotusotilaasta oli entinen varamies.

Torpan viljelyn aloittaneet entiset ruotusotilaat olivat keskimäärin 34-vuotiaita. Taulukon 14 mukaan torppareiksi ryhtyneitä oli eniten Ikaalisissa. Tapausten suuri määrä osoittaa sen, että seudulla oli helppo saada vuokramaata. Erityistä pyrkyä pois ruotumiehistöstä ei ole osoitettavissa.

¹ Ikaalisten sk 1801 § 19. Ks. myös *ibid.* sk 1800 § 123: Flink asui vielä lokakuussa 1800 sotilastorpassaan, missä nimismiehen mukaan oli vierailut epämääräistä ja etsintäkuulutettua väkeä. Vrt. myös Loimaalaisen Erkki Timmermanin tekemää mäkitupasopimusta. Loimaan sk 1801 § 41.

² Pääkatselmusohjesäännön 6. §. *Modée XI 1782, s. 702.*

Esimerkiksi Ikaalisten Kurkelan sotamies Mikko Dahl sai vuonna 1800 40-vuotiaana eron heikon näkönsä ja ”sairaalloisuutensa” vuoksi. Hänen vaimonsa oli talollisen tytär, mutta tämä seikka ei todennäköisesti vaikuttanut siihen, että mies sai uuden ammatin pappilan torpparina. Sotamies Mikko Barckman sai vuonna 1779 eron keuhkotaudin vuoksi. Hän oli talollisen poika ja hänen vaimonsa itsellisen tytär. Eron jälkeen perhe sai torpan muttei miehen kotitalosta.

Entisten ruutusotilaiden tekemiä torpparisopimuksia on löytynyt vain Ikaalisten ja Hämeenkyrön käräjäkunnan tuomiokirjoista. Esimerkiksi eräs Heittolan talollinen antoi vuonna 1763 entiselle sotamiehelle Yrjö Ömanille luvan raivata noin peninkulman päähän talosta torpan (ett nybygge) ehdolla, että Öman olisi maksanut varoihinsa tultuaan vuokraa (någon skatt).³

Sotamies Jaakko Tall teki Naskalin talon kanssa vuonna 1781 sopimuksen Pajulahden torpan hallinnasta. Tall sai torppaan kymmenen vapaavuotta, minkä jälkeen vuokran oli määrä olla 1 1/3 riksiä vuodessa. Sopimuksessa mainitaan, että vuokraa ei saanut korottaa Tallin elinaikana. Hänen kuoltuaan oli tehtävä uusi sopimus.⁴

Sopimusehdot kiristyivät ajan kuluessa. 1800-luvun alussa näyttää Ikaalissa olleen tapana maksaa oikeudesta aloittaa torpan raivaus. Kun entinen sotamies Jaakko Ulf aloitti torppansa raivauksen, hän maksoi talolle 6.32.- riksiä. Ulf sai kymmenen vapaavuotta, minkä jälkeen vuokran oli määrä olla 3.16.- riksiä. Yrjö Sparf oli sopinut Riitiälän kylän Penttilän talon kanssa, että hän maksaa oikeudesta torppaan 10.16.- riksiä. Sparf ei kuitenkaan alkanutkaan raivata torppaa, joten hän vaati rahansa takaisin.⁵

Torppareiksi ryhtyneiden tausta ei eroa muiden ruutusotilaiden taustasta. Vain yksi tutkimusjoukkoon kuuluvista miehistä sai torpan kotoaan. Vuonna 1755 syntynyt Jaakko Mikonpoika Hässäri asui kotitalossaan Loimaalla vielä vuonna 1781. Vuonna 1782 hän oli Lauroisten Sepän renkinä ja otti pestin varamieheksi 19.3.1783. Vuodesta 1786 alkaen tällöin 31-vuotias Jaakko Mikonpoika mainitaan rippikirjoissa kotitalonsa Hässärin torppariksi. Hänen eronsa syystä ei ole tietoa.

Kaksi omasta pyynnöstään eron saanutta ja torppareiksi ryhtynyttä miestä olivat Loimaalta. Kummassakaan tapauksessa eron perimmäistä syytä ei voi päätellä varmasti lähteistä. On mahdollista, että Loimaalla hyvän torpan saaminen houkutteli nämä kaksi miestä armeijan riveistä

³ Ikaalisten tk 1783 § 47.

⁴ Ibid. tk 1781 § 113. Ks. myös ibid. sk 1780 § 113 ja 231, tk 1783 § 51 ja 170.

⁵ Ibid. tk 1800 § 16 ja sk 1800 § 127.

ylimääräisten kulujen uhallakin.

Toinen edellä mainituista miehistä rakuuna Heikki Falck oli lampuoti Heikki Heikinpojan poika Haaroisista. Hän oli ensin renkinä ja sitten kolme vuotta 1792–95 rakuunana. Hän erosi armeijasta loppuvuodesta 1795, jolloin hän sai torpan Haaroisista.

Heikki Lång oli syntynyt vuonna 1766, hänkin palveli aluksi renkinä ja sitten vuosina 1792–99 rakuunana. Hän oli loimaalaisen sotamiehen Matti Longströmin poika ja hänen vaimonsa oli loimaalaisen itsellisen Juho Ristonpojan tytär. Rippikirjoissa Heikki Lång on merkitty vuosina 1800–05 entiseksi sotilaaksi mutta kastettujen luettelossa vuonna 1803 torppariksi. Lång oli tällöin 37-vuotias.

Rikollisuus ei välttämättä estänyt torpan saamista. Loimaalainen rakuuna Erkki Hammar erotettiin 32-vuotiaana, koska hän oli syyllistynyt varkauteen ja saanut rangaistuksena 24 paria raippoja. Hammar oli sotamiehen poika; hänen vaimonsa syntyperästä ei ole tietoa. Eronsa jälkeen Erkki Hammar sai torpan entisestä palveluskylästään.

Kuten jo aikaisemmin on mainittu, kirkollisesta väestökirjanpidosta ei saa ehdottoman tarkkaa kuvaa eron saaneiden ruotusotilaiden uusista elinkeinoista. Mies voitiin merkitä entiseksi sotilaaksi, vaikka hän oli itse asiassa torppari. Esimerkiksi eurajokelainen rakuuna Jaakko Nordling erotettiin vuonna 1779 39-vuotiaana parantumattoman tyrän vuoksi. Hän oli tullut vaimonsa kanssa Eurajoelle vuonna 1769, jolloin hänet otettiin armeijan rulliin. Nordling merkittiin rippikirjoissa eronsa jälkeen aluksi entiseksi rakuunaksi mutta vuodesta 1803 lähtien torppariksi. Ilmeisesti hän oli ollut torppari tällä välilläkin, sillä tuskin 63-vuotias mies olisi enää aloittanut uuden torpan viljelyä.

Muihin uusiin ammatteihin kuin torppareiksi entiset ruotusotilaat ryhtyivät vain satunnaisesti. Entinen sotamies Juho Bräck Hämeenkyrön Vesajärveltäanoi vuoden 1800 talvikäräjillä oikeutta päästä Ikaaliisiin pitäjänsepäksi. Paikalla ollut ikaalislainen käräjärahvas piti Bräckkiä sopivana sepäksi, jollaista pitäjässä tarvittiin, koska heitä oli ennestään vain kolme.⁶

Ikaalislainen Antti Slag aloitti varamiespalveluksensa 19.3.1774. Hän sai eron tuntemattomasta syystä vuonna 1783, mistä lähtien hänet mainitaan rippikirjoissa puusepäksi.

Loimaalaisen sotamiehen Perttu Hinckin poika Heikki palveli renkinä solmiessaan avioliiton vuonna 1788. Lastenkirjojen mukaan hän oli jossain vaiheessa 1780-luvulla suutarikin. Sotamiespestin Heikki Pertunpoika otti kesäkuussa 1790 ja sai sukunimen Fråst. Hänet erotettiin

⁶ Ikaalisten tk 1800 § 39.

vuonna 1795, minkä jälkeen hänet mainitaan rippikirjoissa talollisen vävynä ja entisenä sotamiehenä. Vuodesta 1804 alkaen Fråstin ammatiksi tulee lähteissä kuormastorenki, joten hän pysytteli noin kymmenen vuotta poissa armeijan leivistä. Suomen sodan jälkeen yli 50-vuotias Heikki Fråst on merkitty rippikirjoihin entiseksi kuormastorengiksi.

Edellä mainittujen ammattien lisäksi Eurajoella, Ikaalissa ja Loimaalalla esiintyy entisten ruotumiesten ammatteina paimen, renki, värvätty sotamies, uudistilallinen, unilukkari, ”torpparin isä” ja ”torpparin appi”.

Punkalaitumelaisella entisellä sotamiehellä Diefillä oli paimennettavaan 1780-luvun alussa Haviokosken kylän karja. Hänellä oli apulaisinaan toisen entisen sotamiehen Tuomas Kempen 12- ja 15-vuotiaat tyttäret. Kempe vaati tyttärilleen osuutta Diefin palkasta käräjillä. Tässä yhteydessä selviää, että Dief oli saanut kesän ajalta 4 ruistynnyriä, kahdelta talolta kapanalan pellavamaat ja yhdeltä talolta niityn, joka oli tuottanut kuusi leiviskää heiniä.⁷

Eläkkeet

Ennen vuotta 1785 voimassa olleiden säädösten mukaan hyvin palvelleet rakuunat ja sotamiehet, jotka saivat eron vanhuuden, haavoittumisen tai sairauden vuoksi, voivat saada sotilashuonevaroista eläkkeen. Lisäehtona oli, että he eivät kyenneet elättämään itseään työllä. Ennen eläkkeen saamista piti palvella kruunua 30 vuotta ja osallistua ainakin yhteen sotaan. Vähemmän palvelleet saivat eläkkeen vain siinä tapauksessa, että olivat haavoittuneet sodassa ja jääneet tämän vuoksi työkyvyttömiksi. Miehillä, jotka olivat upseeriensa ja tovereidensa yksimielisen todistuksen mukaan osoittaneet erityistä urhoollisuutta sodassa, voitiin myöntää kaksinkertainen eläke.⁸

Eläkkeen suuruus oli ennen vuotta 1785 1 riksi 6 killinkiä, mutta eläkeuudistuksen yhteydessä vanhat eläkkeet korotettiin 1 riksiin 19 killinkiin 6 runstykkiin. Korotus oli entiseen summaan verrattuna 25 %.⁹

Vuodesta 1785 lähtien eläkkeeseen oikeutetut entiset rakuunat ja sotamiehet jaettiin neljään luokkaan. Ensimmäisessä luokassa eläkettä maksettiin 15 riksiä vuodessa. Tämän suuruinen eläke myönnettiin vain

⁷ Huittisten tk 1782 § 21.

⁸ Modée VIII 1774, s. 7629.

⁹ Modée XIII 1803, s. 165–167.

niille miehille, jotka olivat menettäneet sodassa käden ja jalan tai tulleet muuten täysin invalideiksi.

Toisessa luokassa saivat 10 rixsin eläkkeen ne entiset rakuunat ja sotamiehet, jotka olivat menettäneet jomman kumman edellä mainituista jäsenistä tai muuten vahingoittuneet pahasti palveluksessa ollessaan. Tässä luokassa saivat eläkkeen paitsi sodassa, myös linnoitus- tai muilla kruunun työmailla tai harjoituksissa itsensä tärvänneet miehet.

Kolmannessa luokassa maksettiin 5 rixsin eläke edellisiin luokkiin kuuluvia vähemmän vahingoittuneille miehille, jotka olivat palvelleet hyvin sodassa tai palvelleet muuten erityisen pitkään ja hyvin.

Neljänteen luokkaan entiset rakuunat ja sotamiehet pääsivät nauttimaan 3 1/2 rixsin eläkettä, jos he olivat palvelleet kunnialla 30 vuotta ja heidät katsottiin muuten sopiviksi saamaan eläkettä. Lyhyempään palvelleet miehet saivat eläkkeen, jos he olivat osallistuneet sotaan.

Varamiehillä ei ollut oikeutta eläkkeisiin. Tämä oli varamieslaitoksen tarkoituksen kannalta luontevaa, sillä varamiesten oli määrä olla täydennysreservi. Käytännössä varamiehet siirtyivätkin säännönmukaisesti rakuunoiksi tai sotamiehiksi (ks. s. 64–66).

Erokatselmuksen ja eläkekirjeen saapumisen välillä saattoi kulua enimmillään pari-kolmekin vuotta. Eläkettä alettiin maksaa vasta eläkekirjeen päivämäärästä alkaen, joten ruotusotilaat menettivät tällä tavalla tuloja vaikeassa elämänvaiheessa siirtyessään pois ammatistaan.¹⁰

Turun jalkaväkirykmentin ja sen ratsutilapataljoonan osalta ei ole säilynyt eläketilejä, mutta esimerkiksi vuonna 1803 erotetut miehet saivat yhden 10 rixsin, 67 5 rixsin ja 211 3.16.- rixsin eläkettä.¹¹

Porin jalkaväkirykmentissä (ja vuodesta 1792 sen ratsutilapataljoonassa), jonka tilit ovat säilyneet, oli vuosina 1776–1809 vuosittain keskimäärin 167 eläkkeennauttijaa. Eniten vanhoja sotamiehiä oli eläkkeellä vuonna 1783 209 ja vähiten vuonna 1809 120.

Kuten jäljempänä todetaan, ruotusotilaat nauttivat eläkkeitään usein pitkään. Taulukon 15 mukaan olikin vielä vuonna 1805 yli viidennes eläkkeistä vanhan järjestelmän mukaisesti maksettuja. Uusista eläkkeistä valtaosa sijoittui kolmanteen ja neljänteen luokkaan, mikä onkin vaatimukset huomioon ottaen luonnollista.

Vuonna 1790 valtaosa Porin rykmentin miehistöeläkkeistä oli suuruudeltaan 1.19.6 rixsiä. Loput saivat 5 tai 3 1/2 rixsiä. Vuonna 1805 yli puolet vanhoista eläkettä nauttivista Porin rykmentin miehistä sai 3 1/2 rixsiä. Sekä 1.19.6 että 5 rixsiä saavia oli molempia yhtä paljon 21,3 %.

¹⁰ TMA Rykmentit, Ent. Porin läänin jalkaväkirykmentti ja sen ratsutilallisten pataljoona, sotilashuonevarojen tilit 1766–1809.

¹¹ VA M II TJR pkr 1803.

TAULUKKO 15. Eläkkeiden jakaantuminen luokittain Porin rykmentissä ja sen ratsutilallisten pataljoonassa vuosina 1790 ja 1805. Lähde: TMA Rykmentit, Ent. Porin läänin jalkaväkirykmentti ja sen ratsutilallisten pataljoona, sotilashuonevarojen tilit 1790 ja 1805.

Eläkeluokka	1790		1805	
	Lukum.	%	Lukum.	%
1.	–	–	–	–
2.	–	–	3	1,8
3.	4	2,3	36	21,3
4.	23	13,4	94	55,6
Eläke myönn. ennen v.1785	145	84,3	36	21,3
Yhteensä	172	100	169	100

Eläketurva näyttäisi tämän mukaan parantuneen, kun entistä suurempi osa eläkeläisistä sai aikaisempaa parempaa eläkettä. Tämä on kuitenkin näennäistä, sillä mainittuna aikana inflaatio vaikutti rahanarvoon voimakkaasti. Vanhalla 1.19.6 riksin eläkkeellä sai verohintojen mukaan vuonna 1790 vähän alle puoli ruistynnyriä. Likipitäen saman määrän sai vuonna 1805 3 1/2 riksin eläkkeellä. Selvää parannusta oli vain viiden riksin eläkkeiden yleistyminen.

Taulukoista 16 ja 17 tulee selvästi esille, että ajan mittaan suhteellisesti yhä suurempi osa eron saaneista ruutusotilaista sai eläkkeen. Eläkeläisten lukumäärän vaihtelu on seurausta ikäluokkien vaihtelusta: sotien jälkeen palveluksessa oli paljon samanikäistä miehistöä, joka tuli myös erovuoroon samaan aikaan.

Eläkkeensaajien osuuden nousu 1700-luvun lopulla ja seuraavan vuosisadan alussa on seuraus siitä seikasta, että sotilashuonekassat saivat huomattavan osan tuloistaan talonveroina. Nämä taas maksettiin etupäässä erilaisina parseleina, joten inflaatio kasvatti eläketalojen rahamääräistä verotuloa.

Eläkkeitä saaneiden osuutta kasvatti myös edellä mainittu ikäluokkien vaihtelu. Eläkkeitä ei voitu myöntää enempää kuin eläketalojen verot tuottivat, mutta toisaalta ei myöskään saanut syntyä ylijäämää. Sotakollegion eläkepäättöksiä ohjasi siten suureksi osaksi käytettävissä ollut rahamäärä. Esimerkiksi Porin rykmentin eläkekassan saamien verojen raha-arvo kasvoi vuodesta 1780 vuoteen 1803 130.35.- riksistä 194.35.10 riksiin.

Myös ruutusotilaat itse joutuivat osallistumaan eläkekassojensa rahoittamiseen. Jokaisen miehen oli maksettava sotilashuonekassaansa tietty summa tullessaan rulliin; siirron yhteydessä maksua ei peritty. Eläke-

TAULUKKO 16. *Eläkkeellä ja ilman eläkettä Porin rykmentistä eron saaneiden ruutusotilaiden lukumäärät vuosina 1775, 1782 ja 1804. Lähteet: VA M II PJR pkr 1775, 1782 ja 1804.*

	1775		1782		1804	
	Lukum.	%	Lukum.	%	Lukum.	%
Ei eläkettä	36	73,5	57	64,0	80	43,5
Eläke	13	26,5	32	36,0	104	56,5
Yhteensä	49	100	89	100	184	100

TAULUKKO 17. *Eläkkeellä ja ilman eläkettä Turun rykmentistä eron saaneiden ruutusotilaiden lukumäärät vuosina 1790, 1795 ja 1804. Lähteet: VA M II TJR pkr 1790, 1795 ja 1804.*

	1790		1795		1804	
	Lukum.	%	Lukum.	%	Lukum.	%
Ei eläkettä	7	50,0	17	20,7	33	21,7
Eläke	7	50,0	65	79,3	119	78,3
Yhteensä	14	100	82	100	152	100

maksu oli vuoteen 1777 saakka 16 killinkiä. Se alennettiin vuonna 1780 8 killinkiin, niin että vuosina 1778-79 sotilashuonemaksunsa suorittaneet miehet saivat takautuvasti puolet maksamastaan summasta takaisin.¹²

Taulukon 18 mukaan sekä nuorimman että vanhimman eläkeläisryhmän osuus kasvoi Porin rykmentissä vuosina 1780-1800. Tässä yhteydessä ei ole ollut mahdollista koota esimerkiksi juuri taulukon 18 miehistä tarkkoja henkilötietoja, mikä selvittäisi eläkkeiden myöntämisperusteet ja jakautumisen eri ryhmille. Koska varsinaisesta tutkimusjoukosta - Eurajoen, Ikaalisten ja Loimaan ruutusotilaista - ei ole riittävästi eläketietoja, eläkkeiden myöntämistä ei voi tutkia tätä kautta.

Ruutusotilaat voivat anoa eläkkeitä tai tilapäistä apua myös erilaisilta hyväntekeväisyyslaitoksilta. Niiden myöntämän taloudellisen tuen merkitys miehistölle oli kuitenkin häviävän pieni.

Vuonna 1803 Turun ja Porin läänin maaherra ilmoitti, että kaikki hänen toimialueeltaan Kustaa Aadolfin hospitaalille Tukholmaan lähetetyt hakemukset oli evätty. Niihin oli pitänyt liittää rykmentinkomen-

¹² TMA Rykmentit, Ent. Porin läänin jalkaväkirykmentti ja sen ratsutilallisten pataljoona, sotilashuonevarojen tilit 1766-1809.

TAULUKKO 18. *Eläkkeellä olevien ruotusotilaiden jakautuma eläkkeen nauttimisajan pituuden mukaan Porin rykmentissä vuosina 1780, 1790 ja 1800. Lähteet: TMA Rykmentit, Ent. Porin läänin jalkaväkirykmentti ja sen ratsutilallisten pataljoona, sotilashuonevarojen tilit 1780, 1790 ja 1800.*

Saanut eläkettä vuotta	1780		1790		1800	
	Lukum.	%	Lukum.	%	Lukum.	%
Yli 25	6	4,0	8	4,8	17	10,8
25-21	9	6,0	16	9,7	8	5,1
20-16	23	15,2	32	19,4	33	21,0
15-11	26	17,2	21	12,7	10	6,4
10-6	51	33,8	56	33,9	54	34,4
5-0	27	17,9	32	19,4	35	22,3
Yhteensä	151	100	165	100	157	100

tajan lausunto siitä, että hakija oli palvellut hyvin ja että hänen sairautensa tai ruumiinvikansa oli tullut kruunun palveluksessa. Lisäksi liitteenä piti olla lääkärintodistus, jossa hakija todettiin enempään sotapalvelukseen kykenemättömäksi.¹³

Entiset ruotusotilaat tuskin tulivat toimeen pelkän eläkkeen varassa, eivätkä eläkettä edes saaneet kaikki miehet. Ruotusotilailla oli kuitenkin usein elinaikaisia viljelysten nautintaoikeuksia ja omia rakennuksia. Näiden ohella eläkkeet olivat rahatulo, joka jossain määrin helpotti elämää.

Elinaikaiset nautintaoikeudet

Maattomasta väestöstä vain ruotusotilaiden asuminen ja heille annettujen viljelysten hallinta aiheutti ongelmia miesten aktiivisen työkauden jälkeen. Torppareilla, käsityöläisillä ja mäkitupalaisilla ei ollut selvää ”eläkkeelle” siirtymistä. He ilmeisesti yksinkertaisesti jatkoivat vuokra-tilojen hoitamista niin kauan kuin jakoivat ja useimmilla oli heidän sijaansa tulossa poika tai vävy, ja molemmat sukupolvet voivat asua yhdessä.

Ruotusotilaan ammatti ei sen sijaan yleensä periytynyt isältä pojalle niin, että poika olisi tullut isänsä tilalle (ks. s. 45). Toisaalta

¹³ TMA kuulutuskoelma, Turun ja Porin läänin maaherran kuulutus 16.4.1803.

ruoduilla ja ratsutiloilla oli ehdoton velvollisuus antaa sotilaalleen torppa. Tämän vuoksi ruotusotilaiden eläkepäivien asuminen ja heidän mahdollisesti tekemiensä uudisraivausten hallinta vaati erikoisjärjestyksen.¹⁴

Uudenmaan ja Hämeen läänin maaherra Anders de Bruce teki marraskuussa 1779 aloitteen asetuksesta, joka olisi antanut ruotusotilaille elinaikaisen nautinto-oikeuden heidän itse raivaamiinsa uudismaihin. Maaherra de Bruce oli tullut tällaisiin ajatuksiin ”sotilaiden ystävänä”, kun hänen ratkaistavakseen oli tuotu asiaa koskevia riitoja.

Maaherra de Bruce selitti kuninkaalle osoittamassaan kirjeessä:

”Rakuunan tai sotamiehen elämässä on pahinta, kun hän joutuu jättämään sotapalveluksen ja saa eron joko vanhuuden ja voimattomuuden tai jonkin saamansa vaivan vuoksi ja joutuu jättämään pienen torppansa sekä palveluksessa saamansa edut. Tällöin häntä uhkaa puute hänen vanhoilla päivillään...

... useat erotetut rakuunat ja sotamiehet ovat valittaneet minulle, että heidän ratsu- ja ruotutilallisensa ovat ottaneet heiltä heti heidän saatuaan eron ilman korvausta ne pienet uudisraiviot, jotka he ovat tehneet palvelusaikanaan siinä toivossa, että he saavat viljellä niitä vielä silloinkin kun he eivät enää kykene sotapalvelukseen. Olen toivonut, että olisin voinut auttaa heitä, mutta en ole löytänyt asiasta asetusta, jota olisin voinut noudattaa.”

Viimeksi mainitun seikan vuoksi maaherra de Bruce pyysi kuningasta antamaan asetuksen, jossa määrättäisiin talonpojat luovuttamaan rakuunoidensa ja sotamiestensä tekemät uudisraiviot näiden vastikkeettomaan elinaikaiseen nautintaan tai maksamaan niistä korvaus. de Bruce edellytti, että maiden pitäisi olla asianosaisten luvalla ja tietten tai heidän hiljaisella suostumuksellaan (*deras stilla tigande samtycke*) tehtyjä.¹⁵

Kun asia oli käsitelty sotakollegiossa, joka oli pyytänyt rykmenttien komentajilta lausunnot, kuningas antoi de Brucen ehdotuksen mukaisen asetuksen 11.7.1780. Siinä myönnettiin rakuunoille ja sotamiehille oikeus palvelusaikanaan tekemiensä uudisraivioiden elinaikaiseen vastikkeettomaan nautintaan. Oikeus koski myös miesten leskiä, mikäli nämä eivät menneet uusiin naimisiin.

Elinaikaisten nautintojen saamisen ehtona oli talonpoikien suostumus uudisraivioiden tekemiseen. Lisäksi rakuunan tai sotamiehen täytyi palvella vähintään 25 vuotta tai saada ero jonkin palveluksessa tulleen sairauden vuoksi. Jos mies sai eron muusta syystä, talonpoikien

¹⁴ Entisiä rakuunoita ja sotamiehiä ehdotettiin autiotilojen viljelijöiksi mm. 1752 valtiopäivillä; tällöin oli tosin tarkoitus korjata väenpuutetta. Paloposki 1976, s. 44 ja 66.

¹⁵ VA M II PJR saap.kirj. B.O.Stackelberg 12.1.1780.

oli maksettava hänelle tai hänen leskelleen korvaus raivauskustannuksista, jos halusivat pitää raiviot omassa hallinnassaan. Maista luopumisella ja korvauksia koskevilla ehdoilla ei ollut käytännössä merkitystä, sillä niihin ei viitata kertaakaan oikeustapauksissa.

Uudismaiden raivauksesta ja niiden elinaikaisesta nautintaoikeudesta oli tehtävä asetuksen mukaan upseerin ja jonkun kruunun virkamiehen todistama kirjallinen sopimus, jossa oli määriteltävä uudisraivioiden koko ja sijainti. Sopimus piti merkitä kummankin sopimusosapuolen läsnäollessa käräjäpöytäkirjaan sekä lähettää maaherran vahvistettavaksi.¹⁶

Elinaikaisia nautintoja koskevien sopimusten kiinnitykset ovatkin lukuisin ruotusotilaita koskeva asiaryhmä tuomiokirjoissa. Sopimuksia toimitettiin runsaasti myös maaherran vahvistettavaksi, minkä osoittavat vuodesta 1796 alkaen säilyneet Turun ja Porin lääninkanslian anomusdiarit. Vastaavia anomusasiakirjoja ei ole säilynyt, mutta sopimusten sisällöstä saa tietoja päätöskonsepteista vuosilta 1801-05 sekä osittain vuodelta 1796.

Kuten maaherra de Bruce anomuksessaan viittasi, elinaikaisten nautintojen antaminen oli muodostunut käytännöksi jo ennen vuotta 1780. Läpikäydyistä tuomiokirjoista on löytynyt kymmenen tietoa mainittua vuotta vanhemmista sopimuksista. Viidessä tapauksessa on luovutettu vain viljelyksiä ja viidessä myös oikeus rakennuksiin.

Esimerkiksi ratsutilallinen Niilo Juva ja rakuuna Kustaa Wigilant Loimaalta sopivat toukokuussa 1767, että kun Wigilant olisi eronnut, hän olisi saanut pitää elinaikansa ”paitsi muita etuja” 20 kapanalan suuruisen torppansa vieressä sijainneen pellon, toisen saman suuruisen kauempana olleen lohkon, 10 kapanalan Levo-nimisen pellon naapurikylän rintapellossa ja niityksi Metsänlavan, joka oli tuottanut Wigilantille ”viime vuosina” 4 talvikuormaa heiniä.¹⁷

Merikarvialainen sotamies Mikko Flodström sai vuonna 1775 tehdyllä sopimuksella elinaikaiseen nautintaansa puolen tynnyrinalan suuruisen pellon. Seuraavana vuonna nautintaoikeus laajennettiin koko tynnyrinalaan.¹⁸ Huiittislainen varamies Juho Råbock sai lokakuussa 1779 tehdyllä sopimuksella elinajakseen hallintaoikeuden 20 kapanalan valmiiseen peltoon ja oikeuden raivata lisää peltoa sama määrä. Lisäksi hän sai pitää kolme valmista niittyä ja tehdä niityraivioita niin paljon kuin halusi. Osapuolet sopivat, että jos ruotu olisi menettänyt alueet

¹⁶ TMA kuulutuskokoelma, Turun ja Porin läänin maaherran kuulutus 21.12.1780; Ugglas 17, s. 199–202.

¹⁷ Loimaan tk 1782 § 37.

¹⁸ Ulvilan sk 1781 s. 82.

isossajaossa, Råbock olisi saanut korvauksen muualta.¹⁹

Huittisten Kotajan ruodun sotamies Jaakko Stadig teki marraskuussa 1775 talonpoikiensa kanssa sopimuksen, jonka mukaan hänelle oli annettava tontti eron jälkeen käytettävää asuntoa varten. Ehtona oli 24 vuoden moitteeton palvelus. Ruotutalolliset olivat valmiit antamaan hänelle oikeuden rakentaa tupansa jo vuonna 1779, jolloin Stadig oli tullut palvelleeksi 18 vuotta.

Kun muilta Kotajan kylän talonpojilta kysyttiin lupaa rakentamiseen, nämä vastasivat, että Stadig oli alunperin pyytänyt vain sen vahvistamista, että hän ja vaimonsa saavat pitää ruotupeltonsa elinaikansa. Kyläläiset syyttivät lisäksi Stadigia ruotupeltonsa luvattomasta laajentamisesta, heti kun hän oli saanut lupauksen oikeudesta sen elinaikaiseen viljelemiseen. Stadig vastasi syytökseen, että hän oli vain uusinut vanhan aitauksensa. Päätös asiassa siirtyi maaherralle.²⁰

Punkalaitumen Haviokosken kylän erään ruodun talonpojat olivat sopineet sotamiehensä Tuomas Kempen kanssa maaliskuussa 1779, että tämä saa asua elinaikansa torpassaan, mikäli hän olisi ollut palveluksessa vielä kymmenen vuotta. Jos Kempe olisi saanut eron aikaisemmin, talonpojat eivät olisi täyttäneet sopimusta.²¹

Vuosien 1780–83 ja 1800–03 läpikäydyissä tuomiokirjoissa ja lääninkanslian päätöskonsepteissa on kaikkiaan 117 vuoden 1780 jälkeen solmittua sopimusta, jotka koskevat ruotusotilaiden elinaikaisia nautintaoikeuksia. Sopimukset jakaantuvat kärjäkunnittain varsin tasaisesti: vaikka tapauksia on Ikaalisista suhteellisesti vähemmän kuin esimerkiksi Loimaalta ja Huittisista, ensiksi mainitussa pitäjässä myös ruotumiesten osuus väestöstä oli pienempi.

Tutkimusalueella oli yhteensä 1512 ratsutilaa, ruotua ja varamiesruotua. Jos edellä olevien sopimusmäärien perusteella arvioisi noin parinkymmenen miehen kiinnittäneen kärjäjillä vuosittain sopimuksen, olisi tällaisia ollut hyvinkin mahdollisesti noin kolmanneksella koko miehistöstä. Arvioista pitää jättää kuitenkin pois varamiehet, sillä nämä siirtyivät säännönmukaisesti varsinaisiksi ruotusotilaiksi ja tekivät nautintasopimukset pääasiassa vasta tässä vaiheessa. Näin ollen elinaikaisia nautintaoikeuksia olisi ollut jopa puolella eroavista ruotusotilaista.

Missä määrin sopimukset elinaikaisista nautinnoista todella tehtiin kirjallisina ja kuinka suuri osuus näistä jäi vahvistamatta kärjäjillä? Kärjäjutuista päätellen suullisia sopimuksia ei juuri ollut. Muutamissa harvoissa esille tulleissa tapauksissakin on kysymyksessä tavallista

¹⁹ Huittisten sk 1781 § 77.

²⁰ Ibid. tk 1779 § 20.

²¹ Ibid. tk 1783 § 83 ja sk 1783 § 65.

vähäpätöisempi nautintaoikeus.²² Ruotusotilaat näyttävät myös olleen hyvin selvillä sopimusten kiinnittämisen tuomista eduista ja vieneen paperinsa usein ensimmäisille mahdollisille käräjille.

Toisaalta elinaikainen nautinta vahvistettiin kirjallisella sopimuksella joskus vasta sitten, kun ruotusotilas oli jo suorittanut huomattavaakin raivausta. Näin menettelivät vampulalainen sotamies Simo Sahlberg ja hänen ruotunsa talonpojat vuonna 1784. Sahlberg sai omaan ja vaimonsa elinaikaiseen nautintaan kolme niittylohkoa ja tynnyrinalan suuruisen ”Metsäumpiaidan” sekä oikeuden raivata lisää niin paljon kuin halusi, koska oli ”nähtyt suurta vaivaa ja osoittanut huomattavaa ututteruutta raivatessaan itselleen peltoa ja niittyä”.²³

Ulvin kylässä Tyrväässä tekivät sotamies ja ruotu toukokuussa 1782 suomennettuna seuraavanlaisen sopimuksen:²⁴

”Sopimus sotamies Juho Ulströmin ja allekirjoittaneiden talonpoikien kesken koskien viljelyksiä, jotka sotamies on itse vähitellen metsästä raivannut: nimittäin kaksi peltoa Karpalosuoan lähellä ja kaksi Haukka Matin pellon lähellä ja niittypalat Heiskalan sekä Vieskan niittyjen vieressä ja lähellä niin sanottua Toista Kalkkaan Hailan Perää. Edellä mainittuja peltoja ja niittyjä Ulström saa käyttää ja viljellä niin kauan kuin hän ja hänen vaimonsa elävät.”

Sopimukset elinaikaisista nautintaoikeuksista muodostuivat käytännössä huomattavasti monimuotoisemmiksi ja laajemmiksi kuin asetuksessa oli itse asiassa tarkoitettu. 71 (60,7 %) tapauksessa on sovittu vain viljelyksistä ja 46 (39,3 %) tapauksessa myös rakennuksista. Vaimon elinaikaisesta nautintaoikeudesta on muistettu mainita sopimuksissa lähes poikkeuksetta.

Oikeus ruotupeltojen tai -niittyjen elinaikaiseen nautintaan on mainittu vain kuudessa vuoden 1780 jälkeisessä sopimuksessa. Kaikissa niissäkin on menettelyyn jokin erityinen syy. Nakkilalainen sotamies Tuomas Fridodig sai 16 kapanalan ruotupellon elinaikaisen nautintaoikeuden vaimonsa kanssa, koska hänellä oli ollut Kustaa III:n sodassa ”mycken svärighet”.²⁵ Alastarolainen sotamies Heikki Blad sai omansa ja vaimonsa elinajaksi ruotupeltonsa sekä niittynsä ja torppansa ”uskollisen palveluksensa ja hyvän käytöksensä vuoksi”.²⁶ Neljässä muussa tapauksessa ruotuviljelyksistä sovittiin maksettavaksi eron jälkeen vuokra.²⁷

²² Esim. Ikaalisten tk 1781 § 93, Euran sk 1781 s. 373–373v ja Tyrvään sk 1783 § 50 ja 70.

²³ Huittisten sk 1784 § 16.

²⁴ Tyrvään sk 1782 § 35.

²⁵ Ulvilan sk 1801 § 136.

²⁶ Loimaan sk 1803 § 69.

²⁷ Tyrvään sk 1784 § 7 ja 9, Loimaan tk 1802 § 37.

Viljelysten laajuutta on käsitelty jo aikaisemmin. Raivausoikeus määriteltiin joko nimeämällä tietyt paikat ja määräämällä raivattava enimmäispinta-ala tai sitten talonpojat antoivat ruotusotilaalleen oikeuden raivata määrätyissä paikoissa niin paljon kuin palvelusaikanaan ehti ja halusi.

Jos kylässä oli suoritettu isojako, jokainen ruodun tai ratsutilan osakas voi antaa raivausoikeuksia ja elinaikaisia nautintoja vain omasta puolestaan. Säskylän Pyhäjoella sotamies Juho Korp ja hänen ruotunsa talonpojat tekivät joulukuussa 1783 sopimuksen, joka kuuluu suomennettuna:²⁸

”1. Minä Wilpola luovutan sotamiehellemme Juholle oikeuden raivata Jusun ja Sandin umpiaidan vieressä, missä sotamies on jo aloittanut työnsä, puolen tynnyrinalan peltomaan. Niityksi hän saa raivata Muntelansuolla ja Riitakorvessa niin paljon kuin siellä voi niittyä tehdä.

2. Mattilan osuutena sotamies saa raivata peltoa Hevoshaan umpiaidan vierestä, missä hän myös on aloittanut työnsä, puoli tynnyrinalaa peltomaata. Niittyä hän saa raivata Suohongossa niin paljon kuin se siellä on mahdollista.

Näissä kahdessa pykälässä mainittuja viljelyksiä sotamies Juho ja hänen vaimonsa saavat käyttää elinaikansa. Jos luvut alueet jäävät suoritettavassa issasajaossa joillekin toisille kylän taloista, sitoudumme täten antamaan sotamiehemme ja hänen vaimonsa elinaikaiseen käyttöön omista osuustistamme niin paljon valmista peltoa ja niittyä kuin hän on raivannut lupauksemme mukaisesti.”

Kuten jo aikaisemmin on mainittu, elinaikaiset nautintasopimukset koskivat huomattavalta osalta myös rakennuksia. Sopimukset ovat yleensä ylimalkaisia sen suhteen, mitä torpan rakennuksia ne koskevat. Useimmiten elinaikainen nautintaoikeus lienee annettu sekä asuin- että talusrakennuksiin, jotka kuuluivat sotilastorpan kokonaisuuteen. Sopimukset jakaantuvat annettujen oikeuksien ja niiden perusteiden suhteen neljään eri tyyppiin:

Ruotumiehelle ja tämän vaimolle annettiin elinaikainen käyttöoikeus

– itse rakentamaansa torppaan	15 tapausta
– torpan rakennuksiin, jos mies pitää ne itse kunnossa palvelusaikana	14 tapausta
– itse rakentamaansa ”vanhan miehen torppaan” tai ”vanhan miehen asuntoon”	11 tapausta
– torpan rakennuksiin (ilman syitä ja selvennyksiä)	6 tapausta

²⁸ Euran tk 1783 s. 392–392v.

Ruotusotilaiden itsensä rakentamia torppia on käsitelty jo sivuilla 89–92. Rakennusten antaminen elinaikaiseen nautintaan ruotumiehelle ja tämän vaimolle johti, kuten on mainittu, siihen että seuraavalle miehelle oli joko rakennettava torppa tai annettava tämän itse suorittaa työ joitain etuuksia vastaan. Viimeksi mainittu menettely oli oletettavasti yleisempi.

Punkalaitumelainen sotamies Jaakko Bergille luvattiin vuonna 1782 omaksi ja vaimonsa elinajaksi hänen itse rakentamansa ja raivaamansa torppa, jos hän palvelisi vähintään kahdeksan vuotta. Bergillä oli oikeus rakentaa pirtti, aitta, lato ja navetta ja raivata tynnyrinala peltoa sekä 1 kuorman ja 2 ladonalan niityt.²⁹

Tyrvääläinen sotamies Jaakko Sijk sopi ruotunsa kanssa vuonna 1784, että hän rakentaa Liuhalan myllyn lähelle torpan ja että ruotu avustaa häntä rakennustyössä (wara behielpelig). Sijk sai tynnyrinalan suuruisen valmiin pellon, jonka hän sai pitää palvelusaikansa ruotupeltonaan. Tämän viereen Sijkillä oli oikeus raivata tynnyrialua peltoa elinaikaiseen käyttöönsä. Niitytä hän sai kolme ladonala ruotuniityksi ja oikeuden raivata määrättyissä paikoissa ”niin paljon kuin kykenee”. Eron jälkeen Sijkin oli maksettava vuokraa 20 kappaa viljaa ja aami heiniä sekä 10 kuparitaalaria vuodessa. Niitä vastaan hän sai ”viljellä ja pitää tämän torpan viljelyksineen niin kauan kuin hän ja hänen vaimonsa elävät”.³⁰

Esimerkkinä sopimuksesta, jossa on sovittu elinaikaisesta nautinnasta rakennusten kunnossapitoa vastaan, on seuraava ote huittislaisen Juhon Blomin torpan katselmuspöytäkirjasta vuodelta 1802:³¹

”Kaalimaan sekä viljelykset, jotka mies on itse raivannut, sekä torpan ruotu on luovuttanut sotamies Juhon Blomin vapaaseen määräysvaltaan hänen ja hänen vaimonsa kuolinpäivään ehdolla, että hän vastaa torpan kunnossapidosta palvelusaikanaan ja että hän palvelee niin kauan kuin on kuninkaan ja kruunun palvelukseen kelvollinen.”

Läpikäydyissä sopimuksissa on kolmanneksi tavallisin rakennusten tai koko torpan elinaikainen nautintamuoto ”vanhanmiehen asunto” tai ”vanhanmiehen torppa”. Loimaalaiselle rakuunalle Simo Jungille luvattiin vuonna 1806 ”vanhanmiehen osana” (gammalmans del) hänen tekemänsä raiviot. Lisäksi hän sai rakentaa ”vanhanmiehen rakennuksensa” (gammalmans hus) tietyn peltolohkon ojansyrjään (på åker

²⁹ Huittisten sk 1782 § 64.

³⁰ Tyrvään sk 1784 § 9.

³¹ Huittisten tk 1803 § 190.

Täppans dikkanten).³² Eurajokelainen rakuuna Matti Kraft asui vuonna 1802 ”niin sanotussa vanhanmiehen torpassa” (så kallade gammalmans Torp).³³ Vampulalainen sotamies Juho Ekman sopi vuonna 1781 ruotuisäntiensä kanssa, että hän saa eronsa jälkeen viljellä edelleen vanhaa ruotupeltoaan, raivata niityn Matkussuonrantaan ja rakentaa samaan paikkaan pirtin. Kun pirtti olisi valmis, hänellä oli lupa tehdä ”koko torppa tarpeellisine rakennuksineen”.³⁴

Ruotusotilaiden saamat elinaikaiset nautintaoikeudet olivat vain periaatteessa vastikkeettomia. Ne olivat joka tapauksessa osa palkkaetuja, jotka talonpoikien oli annettava saadakseen täytetyksi velvollisuutensa hankkia armeijalle miehistö. Jossain tapauksessa miehet saattoivat luopua jostakin muusta edusta saadakseen oikeuden elinaikaiseen nautintaan. Osa miehistöstä lupautui maksamaan vuokraa saamistaan eduista eronsa jälkeen.

Ruotusotilaat ovat joutuneet maksamaan eronsa jälkeen vuokraa elinaikaisista nautintaoikeuksistaan 11 (9,4 %) tapauksessa 117 sopimuksesta. Ulvilalaisen Heikki Grönin vuonna 17 ruotutalonpoikiensa kanssa solmimassa sopimuksessa on maininta, että hänen vaimonsa saa pitää uudisraiviot vain päivätöitä vastaan miehen kuoleman jälkeen.³⁵ Yleensä leskellä oli samat oikeudet kuin miehelläkin.

Kuten jo aikaisemmin on mainittu, neljässä tapauksessa vuokran määrämisen syynä oli se, että mies sai pitää eronsa jälkeen ruotupeltoja. Muissa kuudessa tapauksessa jää epäselväksi, miksi elinaikaisista nautintaoikeuksista on vaadittu miehen eron jälkeen vuokraa, sillä sovitut oikeudet eivät eroa millään tavalla tavanomaisista määräistä. Esimerkiksi huittislainen sotamies Mikko Wass sai vuonna 1782 oikeuden raivata Kytö-nimisessä paikassa niin paljon peltoa kuin halusi ja samalla tavalla niittyä osoitetuilla paikoilla. Palvelusajan jälkeen Wassin oli määrä tehdä vastineeksi vuosittain 30 päivätyötä, mikä on korkein tavattu vuokra. Vampulan Hanhikosken sotamies joutui tekemään samana vuonna solmitun sopimuksensa mukaan vastaavista oikeuksista vain neljä päivätyötä.³⁶

Huittislainen rakuuna Petteri Röding korvasi eronsa jälkeen kahden peltolohkon ja kahden niityn sekä rakentamiensa torpanrakennusten käyttöoikeuden yhdeksällä päivätyöllä.³⁷ Loimaalainen sotamies Jaako Lagerblad teki vastineeksi kahdesta pellosta, kahdesta niitystä ja

³² Loimaan sk 1810 § 52.

³³ Eurajoen sk 1802 § 196.

³⁴ Huittisten tk 1781 § 33.

³⁵ TMA Lko päätöskons. 1802 II s. 568v.

³⁶ Huittisten sk 1782 § 121 ja 104.

³⁷ Ibid. tk 1804 § 158.

rakennuksista ”vuosittain muutamia päivätöitä”.³⁸ Hämeenkyröläinen sotamies Mikko Årrhane sai ruotunsa kahdelta talolta yhteensä 21 kapanalan pellot ja niihin liittyvät niityt. Hänen oli tehtävä eronsa jälkeen molemmille taloille vuosittain viisi päivätöitä.³⁹

Ruotumiesten leskien taloudellinen asema

Ruotusotilaiden leskien taloudellinen asema oli heikko, elleivät he menneet uusiin naimisiin, mikä näyttääkin olleen yleistä. Leskien elin-olot vaihtelivat paljon. Vanhuudenturvaa sai parhaiten, jos oli sukulaisia, jotka hoitivat vanhusta.

Tästä voi ottaa esimerkiksi sotamiehen lesken Valpuri Oxenbergin Euran Paneliasta. Hän teetti vuonna 1800 kuolinvuoteellaan kirkkoheralla testamentin, jossa hän määräsi ”kaiken vähäisen omaisuutensa” pojanpojalleen säämiskäntekijän oppipojalle Kustaa Tryggille. Tämän isä sotamies Jaakko Trygg ja tämän kuolleen veljen vaimo jäivät kokonaan perinnöttä. Valpuri Oxenberg halusi menetellä näin, koska hänen pojanpoikansa oli ”majoittanut, arvostanut ja hoitanut” häntä sen jälkeen kun koko Panelian kylä oli tuhoutunut tulipalossa vuonna 1798.⁴⁰

Valpuri Oxenberg oli ilmeisesti asunut ennen paloa miehensä rakentamissa ja myös lesken elinaikaiseen nautintaan jääneissä rakennuksissa. Tällaisia oikeuksia samoin kuin vapaus viljellä tiettyjä uudisraivioita oli monilla ruotumiesten leskillä, kuten aikaisemmin on mainittu.

Vuonna 1795 jaettiin henkirakuunarykmentin jäämävaroista joukko-osaston 23 Kustaa III:n sodassa kuolleen miehen leskelle 12–32 killingin suuruinen avustussumma. Kahden lesken avustus peruutettiin, koska heidän katsottiin olevan vähemmän avun tarpeessa, sillä he olivat menneet uudelleen naimisiin. Peruutetut avustukset jaettiin neljälle ”köyhälle ja tarvitsevalle” leskelle.⁴¹

³⁸ Loimaan tk 1781 § 20.

³⁹ Ikaalisten sk 1782 § 182.

⁴⁰ Euran tk 1800 § 40.

⁴¹ VA M II 105 luettelot miehistön leskille maksetuista avustuksista.

6. Suomen sodan veteraanien elinolot

Torppien ja viljelysten hallintaoikeus

Ruotumiesperheiden velvollisuus muuttaa torpistaan ruotuarmeijan ha-
jottamisen jälkeen talonpoikien niin määrätessä oli säädösten mukaan
ehdoton. Keisarin toukokuussa 1810 antaman manifestin sanamuoto oli
selvä:¹

”...niin myös heidän leskensä ja perillisensä, jotka vielä taitavat istua
nautinnosa Soldatein ja Puosmanein torpaise, pitä ne samat Rustholla-
rein ja Ruotu-Talonpoikain halduun kohta poisjättämän, ellei nämät
erinäisen sovinnon kautta ja wissein wälipuhetten kansa, oman onnensa
päälle, soisit heille ne torpat, ja sen sitä enämin, kuin Me Meidän
Maaherraimme kautta jo ennen tätä olemme yhteisesti andaneet julistaa,
että Suomen endinen kuningallinen Armeija nyt katsotaan niin kuin
palweluksestansa wapaaksi päästetty, ja että Sotawäen siitä syystä jo
wiimeisnä Marian päiwänä eli sinä 14/23 päiwänä Maaliskuuta olisi
pitänyt torpaistansa poismuuttaman; jonga tähden myöskin Me, – –
emme ole omistaneet joitakuita etuja muille, kuin Yli- ja Ala-Upsereil-
le...”

Sekä ruotusotilaat että erityisesti heidän leskensä veivät torppien
asumisoikeutta koskevia juttuja sodan jälkeen runsaasti Turun ja Porin
läänin maaherran ratkaistaviksi. Ruotusotilaiden lesket näyttävät ylei-
sesti pitäneen kohtuuttomana, että heidän oli muutettava ruotutorpista.
Maaherra viittasi kuitenkin päätöksissä vain manifestiin ja ilmoitti, että

¹ Samling af Placater...1831, Keisarin manifesti 21.5.1810.

päättäntävalta torppien suhteen kuului ruotuosakkaille ja rusthollareille.²

Hankalimmassa asemassa olivat ruotusotilaiden lesket. Heille uuden asuinpaikan hankkiminen oli vaikeinta, sillä usein suuren lapsikatraan kanssa jo jokapäiväisen leivän turvaaminen oli epävarmaa. Kun muuttamat hädetyt ruotusotilaiden lesket tekivät hallituskonseljiin anomuksen saada oikeuden jäädä torppiinsa edelleen, päätös oli kielteinen. Lesket pitivät pyyntöään kohtuuden mukaisena, koska he olivat köyhiä ja heillä jokaisella oli elätettävänä suuri lapsijoukko.³

Hallituskonselji antoi myös päätöksen, että vaikka sotilassopimuksessa oli annettu erikseen elinaikainen asumisoikeus ruotutorppaan, oikeus ei ollut voimassa enää vuoden 1809 jälkeen. Tällaisen ehdon katsottiin purkautuvan ilman muuta edellä mainitun manifestin nojalla.⁴

Sen sijaan ruotusotilailla oli täysi omistusoikeus itse rakentamiinsa rakennuksiin muttei oikeutta pitää niitä entisellä tontilla, mikäli heidät haluttiin häätää talon maalta.⁵ Samoin ruotusotilaiden itsensä raivaamat uudispellot ja -niityt jäivät heidän elinaikaiseen nautintaansa, jos näin oli sovittu.

Esimerkiksi loimaalainen sotamies Jaakko Dart vei vuonna 1812 käräjille kiistan raivaamastaan Härkäkorven peltolohkosta, jota talollinen Matti Sorri oli vaatinut käyttöönsä. Maaherran välipäätöksen nojalla seuraaville käräjille haastetut todistajat vahvistivat, että Dartia pestattaessa oli sovittu Härkäkorven elinaikaisesta käyttöoikeudesta, joten maaherra katsoi alueen hallinnan kuuluvan laillisesti sotamies Dartille.⁶

Sotamiehen leski Riitta Palm haastoi vuonna 1810 Euran käräjille miehensä ruodun talonpojat. Hän vaati näitä korvaamaan edellisenä vuonna eräältä hänen miehensä raivaamalta niityltä korjaamansa heinät sekä luovuttamaan sen jatkuvan käyttöoikeuden.

Talonpojat väittivät, että kyseinen niitty oli ollut Palmien ruotuniitty, eikä leskellä ollut siihen oikeuksia, varsinkin kun se oli luovutettu Palmille ”ylimääräisenä etuna” (såsom någon tillökning). Leski myönsi viimeksi mainitun, sillä hän luopui vaatimasta niityn käyttöoikeutta. Samoilla käräjillä oli myös toinen juttu, jossa talonpojat myönsivät, että raivioiden nautinto-oikeus kuului ilman muuta leskelle mutta että ruo-

² Esim. TMA Lka anomusdiari 1810 n:ot 1585, 1766 ja 1791; Ibid. päätöskons. 1810 s. 358.

³ VA Sotilastoimituskunnan ptk. 21.9.1810 § 18.

⁴ Ibid. 17.4.1812 § 15.

⁵ Esim. Karkun sk 1801 § 27, Euran sk 1801 § 69, Eurajoen sk 1802 § 35, Ulvilan tk 1810 § 142 ja sk 1810 § 69.

⁶ TMA Lka päätöskons. 1812 s. 243v–244; Loimaan tk 1812 § 27.

tuniittyjen suhteen tämä ei voinut esittää mitään vaatimuksia.⁷

Ruotusotilailla oli hyvin yleisesti uudisraivioita, joihin heillä oli leskineen elinaikainen nautintaoikeus. Samoin heillä oli itse tekemiään rakennuksia. Näin ollen ruotusotilailla ja heidän leskillään oli Suomen sodan jälkeen myös paljon laillisia oikeuksia viljelyksiin ja asuntoihin, joten he eivät olleet paikoilleen jäädessään pelkästään talonpoikien hyväntahtoisuuden varassa.

Eläkkeet

Keisarin maaliskuussa vuonna 1810 antamassa manifestissa luvattiin entisille ruotusotilaille, kaatuneiden leskille ja orvoille kaikki ne eläke-edut, jotka he olivat saaneet Ruotsin vallan aikana. Sotilashuonekassan lisäksi oli määrä perustaa rahasto, josta uudet eläkkeet jaettaisiin. Manifestin sanamuoto laajensi huomattavasti eläkkeisiin oikeutettujen joukkoa, sillä aikaisemmin sotilashuonekassoista oli maksettu eläkkeitä vain entiselle miehistölle.⁸

Hallituskonselji ei kuitenkaan tehnyt päätöstä eläkkeiden jakoperusteista ennen kuin maaliskuussa 1812. Uudesta eläkerahastosta jaettiin 10 hopearuplan suuruisia eläkkeitä korpraaleille sekä haavoittuneille sotamiehille ja rakuunoille. Pienempiä 8 hopearuplan suuruisia eläkkeitä myönnettiin ruotusotilaiden leskille ja orvoille.

Hallituskonseljin käytettävissä olleita eläkevaroja lisäsi se, että upseerit maksoivat vapaaehtoisesti eläkemaksunsa miehistön eläkkeisiin tarkoitettuun rahastoon. Porin rykmentin upseeristo oli päättänyt maksun suorittamisesta toukokuussa 1810. Heidän mielestään entiset palkkatunsa säilyttäneen upseeriston velvollisuus oli auttaa miehistöä ”joka meidän kanssamme on jakanut sodan vaarat ja vaivat”. Muiden rykmenttien upseerit yhtyivät päätökseen vuosien 1810 ja 1811 aikana. Tällä tavalla laskettiin kertyvän vuosittain noin 2000 ruplaa.

Sotilashuonevaroista maksettiin eläkkeitä Ruotsin vallan aikana eläkekirjan saaneille ruotusotilaille. Mikäli varoja jäi, sotilastoimituskunta saattoi myöntää mainitusta rahastosta myös Suomen sotaan osallistuneille miehille uusia eläkekirjoja.

Viimeksi mainitussa tapauksessa eläkkeet olivat joko 10 tai 6 2/3 hopearuplan suuruisia. Ensiksi mainitun summan saivat korpraalit sekä

⁷ Euran tk 1810 § 67 ja 95.

⁸ Samling af Placater...1831, Keisarin manifesti 15.3.1810.

vaikeasti haavoittuneet ja vähintään 35 vuotta palvelleet miehet. Pienempiä eläkkeitä voitiin myöntää kaikille entisille ruotumiehille. Ensin eläkkeitä oli määrä myöntää vanhimille ja haavoittuneille ruotusotilaille. Nuorempien piti saada eläkkeitä sitä mukaa kuin sotilashuonerahaston varat olisivat sen sallineet.⁹ Merkittävä ero aikaisempaan käytäntöön oli, että vuodesta 1812 lähtien myös entiset varamiehet saattoivat saada eläkkeen.¹⁰

Sotilastoimituskunnan myöntämien eläkkeiden jakaantuminen on selvitetty Loimaan ruotusotilaiden osalta. He saivat vuodesta 1812 alkaen yhteensä 34 eläkekirjaa. Miehillä oli takanaan keskimäärin 19,8 palvelusvuotta armeijassa. Seuraavassa on eläkekirjojen ajallinen jakautuma vuoteen 1835, mihin saakka on saatavissa tietoja:¹¹

1812–15	3
1816–20	15
1821–25	11
1826–30	4
1831–35	1

Eläkeläisten keskimääräinen ikä eläkkeen myöntämivuonna oli 55 vuotta, joten eläkkeet tulivat todellakin vain vanhuudenturvaksi. Eläkkeitä saaneiden jakautuminen Suomen sodan jälkeisten ammattiryhmien kesken on sama kuin yleensä entisillä ruotusotilaille. Edellä mainituista loimaalaisista eläkkeensaajista 24 sijoittui torppareiksi, seitsemän mainitaan lähteissä entisinä ruotusotilaina, kaksi päätyi rengiksi ja yksi itselliseksi.

Torppareiksi sijoittuneista saivat ensimmäisinä eläkekirjansa 13.4.1817 Nikodemus Kurling, Jaakko Grå, Matti Lager ja Heikki Lavett. Kahdella viimeksi mainitulla oli molemmilla takanaan 23 palvelusvuotta. Grålla oli palvelusvuosia vain kuusi ja Kurlingilla seitsemän, joten kumpikin lienee haavoittunut sodassa.

Suomen sodan veteraanien fyysiset mahdollisuudet hankkia toimeentulonsa

Eurajoen, Ikaalisten ja Loimaan Suomen sodasta palanneet ruotusotilaat olivat vuonna 1810 keskimäärin 39-vuotiaita. Jakautuminen eri

⁹ Bonsdorff III 1833, s. 1037–1038; Danielson 1896, s. 756–758; Panelius 1985, s. 90–91.

¹⁰ VA senaatin sotilaskonttori, eläkkeensaajien luettelot 1812–35.

¹¹ Ibid.

ikäryhmiin selviää taulukosta 19. Pitäjittäin vanhimpia olivat eurajokelaiset, keskimäärin 41-vuotiaita. Myös yli 49-vuotiaiden osuus oli Eurajoella noin kaksinkertainen Loimaan ja Ikaalisten Suomen sodan ruutusotilaisiin verrattuna.

TAULUKKO 19. *Eurajoen, Ikaalisten ja Loimaan Suomen sodasta palanneiden ruutusotilaiden ikäjakautuma vuonna 1810.*

Ikä vuotta	<i>Eurajoki</i>		<i>Ikaalinen</i>		<i>Loimaa</i>		<i>Yhteensä</i>	
	Lukum.	%	Lukum.	%	Lukum.	%	Lukum.	%
Alle 30	6	13,0	7	10,9	15	16,5	28	13,9
30–39	15	32,6	25	39,1	30	33,0	70	34,8
40–49	16	34,8	26	40,6	37	40,7	79	39,3
Yli 49	9	19,6	6	9,4	9	9,9	24	11,9
Yhteensä	46	100	64	100	91	100	201	100

Valtaosalla ruutusotilaista oli ikänsä puolesta hyvät mahdollisuudet tehdä Suomen sodan jälkeen raskastakin työtä. Keski-ikäiset 30–40-vuotiaat miehet olivat vielä parhaassa iässä; suurin osa olisi voinut aloittaa huoletta torpan raivaamisen ja viljelyn. Tätä työtä hän ruutusotilaat olivat itse asiassa tehneet jo ennen sotaakin.

Sodassa pysyvästi ja vaikeasti vammautuneiden lukumääristä ei ole tietoja, mutta tähän aikaan oli tavallista, että sodassa saatuihin tauteihin tai haavoihin joko kuoli tai sitten niistä parani suuremmista seurauksista. Raajojen katkaiseminen ja aistiviivat olivat ilmeisesti lähes ainoat tapaukset, joissa jäi pysyvä invaliditeetti. Nähtävästi juuri tästä syystä raajojen menettäminen mainitaan erikseen korkeimpaan eläkkeeseen oikeuttavana syynä vuoden 1785 eläkesäännössä. Sotavammat olivat suhteellisen harvoin eron syynä Kustaa III:n sodan jälkeen, joten tuskin niitä oli sen enempää Suomen sodasta selvinneillä miehilläkään (ks. s. 74–77).

Tarttuvista taudeista oli yleisin ns. kenttäsairus (typhus abdominalis), toisin sanoen lavantauti, joka yhdessä pilkkukuumeen kanssa vaati enimmäkseen kuolonuhrit. Muista taudeista esiintyi muun muassa punatauti, ripulia ja erilaisia kuumetauteja.¹² Näistä sairauksista parantuneille ei ilmeisesti jäänyt vakavia pysyviä haittoja.

¹² Lindén 1908, s. 145–146.

Miehistön Suomen sodan jälkeinen sijoittuminen

Yleiskatsaus

Entisten ruotusotilaiden Suomen sodan jälkeiset ammatit löytyvät joko rippikirjoista, henkikirjoista tai kastettujen luetteloista. Rippikirjoissa tavanomaisin merkintä on ”entinen sotilas”. Valtaosa torppari-maininnoista on tullut esille henkikirjoista ja muutamissa tapauksissa tietoja on voinut täydentää kastettujen luetteloiden perusteella. Rippikirjat tuntuvat kuvaavan enemmän kunkin ihmisen asemaa kyläyhteisössä ja tämän ”titteliä” kuin henkikirjat, joista tulee paremmin esille henkilön todellinen elinkeino.

Tutkimusjoukkoon kuuluvia Suomen sodasta kotiseudulleen palaneita 91 loimaalaista, 64 ikaalilaista ja 46 eurajokelaista ruotusotilasta on seurattu edellä mainittujen lähteiden valossa 1820-luvulle saakka.

TAULUKKO 20. *Eurajoen, Ikaalisten ja Loimaan Suomen sodan ruotusotilaiden sijoittuminen yhteiskuntaan vuoden 1809 jälkeen.*

ammattitieto	<i>Eurajoki</i>		<i>Ikaalinen</i>		<i>Loimaa</i>		<i>Yhteensä</i>	
	Lukum.	%	Lukum.	%	Lukum.	%	Lukum.	%
Torppari	13	28,3	16	25,0	56	61,5	85	42,3
Ent.sotilas	20	43,5	24	37,5	27	29,7	71	35,3
Itsellinen	4	8,7	3	4,7	2	2,2	9	4,5
Renki	–	–	3	4,7	2	2,2	5	2,5
Talollinen	–	–	3	4,7	–	–	3	1,5
Uudistilall.	–	–	2	3,1	–	–	2	1,0
Muonatorpp.	1	2,2	–	–	–	–	1	0,5
Jääkäri	1	2,2	–	–	–	–	1	0,5
Niitynvartija	1	2,2	–	–	–	–	1	0,5
Metsänvartija	1	2,2	–	–	–	–	1	0,5
Muuttanut	2	4,3	5	7,8	3	3,3	10	5,0
Ei tietoa	3	6,5	8	12,5	1	1,1	12	6,0
Yhteensä	46	100	64	100	91	100	201	100

Kokonaan selvittämättömiksi jääneitä tapauksia on taulukossa 20 niin vähän, että niillä ei ole sanottavaa merkitystä tarkasteltaessa ruotusotilaiden sijoittumista Suomen sodan jälkeiseen yhteiskuntaan. Kaksi suurinta ryhmää ”torpparit” ja ”entiset sotilaat” käsittävät yhteensä 156 henkeä eli 77,6 % tässä käsiteltävästä joukosta. Kaksitoista

(6,0 %) tuntemattomiksi jäänyttä tapausta eivät voi muuttaa yleiskuvaa merkittävästi.

Muuttaneiksi on luettu kaikki ne miehet, jotka muuttivat pysyvästi näytepitäjien ulkopuolelle ennen vuotta 1813. Tämän jälkeen muuttaneet on tilastoitu palveluspitäjistä saadun lähdetiedon mukaan.

Torppareiksi sijoittuneet

Mikäli entisen ruotusotilaan kohdalta lähteistä löytyy merkintä ”torppari”, tämä osoittaa selvästi, että miehellä oli käytössään viljelmä. Sen laadusta sen sijaan on vaikeampi saada tietoja. Lähteistä on myös yleensä mahdotonta päätellä, oliko viljelmä miehen entinen ruotutorppa.

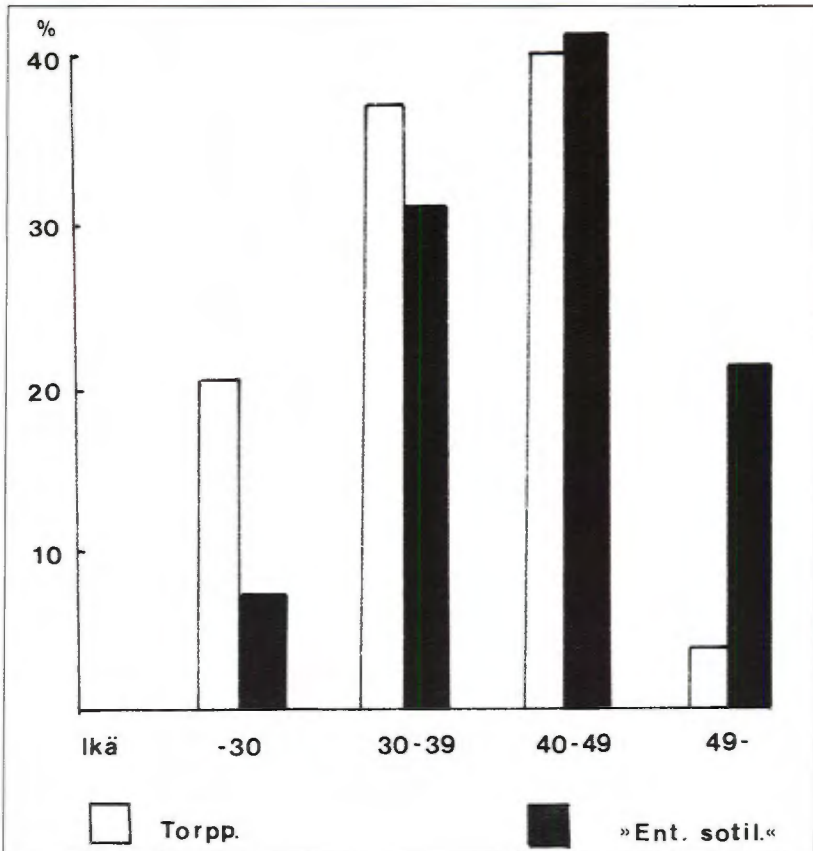
Esimerkiksi eurajokelainen vuodesta 1802 varamiehenä ollut Kustaa Grönroos viljeli Suomen sodan jälkeen Rätynimistä torppaa. Se oli miehen entisessä palveluskylässä, muuta lähdetiedoista ei voi päätellä. Grönroos merkittiin torppariksi sekä rippi- että henkikirjoissa ja lisäksi hän esiintyy tällä tittelillä kastettujen luettelossa vuonna 1813.

Suuri osa Suomen sodan veteraaneista on merkitty vuoden 1810 jälkeen lähteissä torppareiksi. Olen käynyt kaikki tutkimusalueen tuomiokirjat läpi vuodelta 1810, mutta niistä ei ole löytynyt yhtäkään entisen ruotusotilaan tekemää torpparisopimusta. On kuitenkin otettava huomioon, että torpparisopimukset olivat usein suullisia ja että niitä vietiin melko harvoin käräjille.

Onko yhtenä syynä entisten ruotusotilaiden tekemien torpparisopimusten esiintymättömyyteen se, että miehet viljelivät ruotutorppiaan, joista ei tehty varsinaisia sopimuksia? Jos talolliset antoivat etujen olla ennallaan ja entinen ruotumies lupasi maksaa torppastaan päivätyö- tai rahavuokran, ei yksityiskohtaisen kirjallisen sopimuksen laatiminen saati sen kiinnittäminen oikeudessa ollut tarpeen. Vanhojen tuttujen kylänmiesten kesken voitiin luottaa sanaan.

Kuten jo aikaisemmin on todettu, uudisraivoiden nautinnat jatkuivat ilman muuta ja monilla miehillä oli myös ilmeisesti itse rakentamiaan ja omistamiaan rakennuksia. Kun tällaisissa tapauksissa ei syntynyt uutta oikeussuhdetta eikä miehiltä voitu vaatia vuokraa, ei mitään sopimusiakaan tarvittu. Jos talolliset antoivat lisää raivausoikeuksia, asiasta oli helpointa ja oikeusvaikutukseltaan riittävää sopia suullisesti.

Torpparilaitos laajeni voimakkaasti 1800-luvun ensimmäisillä kymmenillä, ja vuokramaan saajat olivat huomattavalta osin työmiestorppareita (ks. s. 180). Tuntuu oudolta, että tällaisessa tilanteessa olisi ryhdytty laajasti hävittämään valmiita ruotutorppia, joihin oli jäämässä

Kuvio 8.

Lähteissä torppareiksi ja entisiksi sotilaksi merkittyjen Eurajoen, Ikaalisten ja Loimaan Suomen sodan veteraanien ikäjakautuma vuonna 1810.

vanha tuttu viljelijä. Melkoinen osa ruotutorpista oli sodan jälkeen vailla miespuolista haltijaa, ja lisäksi vuosien 1807–09 epidemiat aiheuttivat sekä talojen että torppien isännnydessä tavanomaista suurempaa kiertoa.¹³

Wäinö Selander mainitsee kirjassaan ”Karkun ratsutilat” seitsemän torppaa, jotka olivat ruotusotilaiden ”perustamia”. Esimerkiksi sota-

¹³ Ks. esim. pitäjänhistorioiden liitteenä olevia talon- ja torpanhaltijaluetteloita.

mies Juho Ö ”perusti” Lammentaustan kylään vuonna 1810 viljelmän. Tuomas Storin *Selander* mainitsee raivanneen Koivun ja Pohjolan alueet Lielahden kylässä vuosina 1802 ja 1828. Sekä Ön että Storin tapauksissa ovat mitä ilmeisimmin kysymyksessä entiset sotilastorpat. Storilla näyttää olleen hallussaan hänen itsensä 1800-luvun alussa rakentama torppa, johon hän teki lisämaata 1820-luvulla.¹⁴

Torppareiksi lähteissä merkityt miehet eroavat ikärakenteeltaan selvästi entisinä sotilaina esiintyvistä. Torppareiksi mainitut miehet olivat vuonna 1810 kaikissa pitäjissä keskimäärin 37-vuotiaita. Entisen sotilaan tittelin saaneet olivat keskimäärin yli 40-vuotiaita. Tätä selvemmin ikärakenteen ero tulee esille kuviosta 8: ikäjakautumat ovat lähes käänteiset.

Ero ikärakenteessa viittaa siihen, että torppareiksi on lähteissä merkitty ne entiset ruotusotilaat, jotka hallitsivat rakennuksiaan ja viljelyksiään torpparin ehdoilla. Tässä suhteessa ei voinut ollut merkitystä sillä seikalla, oliko torppa vanha ruotutorppa, muodostettu joistakin entisen ruotumiehen elinaikaisista nautinnoista joko sellaisinaan tai lisäämällä niihin joitain pelto- ja niittylohkoja tai kokonaan uudistorppa.

Kysymyksessä saattaa olla yksinkertaisesti sama eroavuus kuin jo ennen Suomen sotaa nuorina ja vanhoina erotettujen miesten suhteen. Nuorehkoilla miehillä oli suurempi tarve ja toisaalta paremmat mahdollisuudet ryhtyä varsinaiseen torppanviljelyyn kuin jo lapsensa kasvattaneilla usein raihnaisilla vanhemmilla ruotusotilailla. Mitä nuorempi mies, sitä suuremmat olivat hänen mahdollisuutensa ja myös tarpeensa ryhtyä viljelemään kunnollista vuokratorppaa.

Jos ruotusotilas oli palveluspitäjänsä talollisen poika tai vävy, tämä seikka saattoi vaikuttaa hänen mahdollisuuksiinsa saada torppa. Vaikka tällaisella perheellä ei olisi ollut vuokranantajaan sukulaisuutta, tuttavuussuhteet vaikuttivat mahdollisesti asiaan. Seuraavassa asetelmassa on niiden entisten ruotusotilaiden sijoittuminen torppareiksi tai muihin ammatteihin, jotka itse tai joiden vaimot olivat talonpoikaista syntyperää:

	Torpparit	Muut ammatit
Eurajoki	5	8
Ikaalinen	5	19
Loimaa	12	7
Yhteensä	22	34

Edellä olevat luvut eivät tue muuten kuin jossain määrin Loimaan osalta edellä edellä esitettyä ajatusta. Yksittäistapauksissa on mahdollis-

¹⁴ Selander 1944, s. 16–17.

ta, että sukulaisuus vaikutti torpan saantiin, mutta se ei ollut mitenkään säännönmukaista.

Yksi mahdollisuus on, että ero torppareiksi ja entisiksi sotilaiksi merkittyjen Suomen sodan ruotumiesten välillä on osittain lähdetekninen. Ikaalisissa on torpparien osuus 25,0 %, Eurajoella 28,3 % ja Loimaalla 61,5 %. Koska torpansaantiin olisi pitänyt olla parhaat mahdollisuudet Ikaalisissa, tuntuvat edellä mainitut erot johtuvan ainakin Ikaalisten ja Loimaan osalta siitä, että Ikaalissa huomattava osa käytännössä torppaa viljelleistä miehistä on viety väestökirjanpitoon entisinä sotilaina. Toisaalta Ikaalisessa oli enemmän mahdollisuuksia muihin ammatteihin, jopa talolliseksi.

Eurajoella sen sijaan torppareiksi sijoittuneiden vähäinen osuus voi johtua paitsi lähteissä noudatetusta merkintätavasta, myös osittain todellisesta tilanteesta. Eurajoen tapaisessa rannikon kartanopitäjässä ei entisille ruotusotilaille ehkä luovutettu maata yhtä helposti kuin talonpoikaisella Loimaalla.

Tarkka rajankäynti torppareiksi ja entisiksi sotilaiksi lähteissä merkittyjen Suomen sodan veteraanien todellisten elinolosuhteiden välillä on mahdotonta. Jo lähdemerkinnöissä raja on perin horjuva, mikä johtuu todellisestakin perheiden aseman määrittelyn vaikeudesta. Toisessa päässä olivat suurehkojakin viljelyksiä hallitsevat nuorina ja terveinä sodasta palanneet miehet, toisessa päässä mahdollisesti entistä ruotutorppaansa asuvat ja jotakin raivaamaansa peltotilkkua viljelevät vanhat ehkä vaivoin työkykyiset miehet. Viimeksi mainitut voidaan luokitella lähinnä mäkitupalaisiksi.

Torppareiksi lähteissä merkityt miehet olivat kuitenkin edellä kuvattun yläpään lähellä. Mitä pienempiin viljelyksiin ja heikompaan todelliseen taloudelliseen asemaan mennään, sitä suurempi on todennäköisyys, että veteraani esiintyy lähteissä vain entisenä sotilana. Mitä nuorempi mies oli, sitä todennäköisemmin hänen tittelinsä lähteissä muuttui torppariksi, jos siihen oli syytä. Oleellista on myös määritelmien suuri horjuvuus: Kuinka suurten viljelmien haltijat olivat torppareita, kutka taas mäkitupalaisia tai itsellisiä?

Entisten ruotutorppien kohtaloa on mahdollista tarkastella kohtalaisella varmuudella vain negatiivisesti. Palveluskylästäan muuttaneiden ja muiksi kuin torppareiksi, entisiksi ruotusotilaiksi ja itsellistäväestöön siirtyneiden määrä osoittaa, kuinka paljon torppia joko siirtyi muille tai hävitettiin.

Rippi- ja henkikirjoista ei saa selville maattoman väestön tarkkaa asuinpaikkaa, ja entisten ruotumiesten kirjaaminen entiseen kyläänsä ei välttämättä osoita heidän asuneen entisissä ruotutorpissaan. Kun varmat lähdetiedot Suomen sodan veteraanien asuinpaikoista yhdistetään,

vähintään viidennes näytepitäjien miehistä asui muualla kuin entisessä ruotutorpassaan.¹⁵

Entisinä ruotusotilaina lähteissä esiintyvät miehet

Pelkästään entisinä ruotusotilaina esiintyy lähteissä 71 (35,3 %) näytepitäjien Suomen sodan veteraania. Joukossa on miehiä, jotka joko kuolivat suhteellisen varhain tai joiden elinkeinoa on turha lähteä pohtimaan vaikkapa holtittomien elämäntapojen vuoksi. Esimerkiksi vuonna 1754 syntynyt loimaalainen Perttu Gran kuoli viinaan elokuussa 1814. Toinen loimaalainen epämääräistä elämää viettänyt oli Juho Nätt, jonka kohdalle rippikirjaan kirkkoherra on merkinnyt vuonna 1810 ”täysi koira, taipumaton”. Nätt tuomittiin vuonna 1814 varkaudesta Viaporiin ja hän kuoli siellä ollessaan.

”Entiset ruotusotilaat” olivat vuonna 1810 Eurajoella keskimäärin 46- sekä Ikaalisissa ja Loimaalla 41-vuotiaita. Ikärakenteeltaan entisiksi ruotusotilaiksi lähteissä merkityt miehet olivat selvästi vanhempia kuin torppareina esiintyvät (kuvio 8). Tosin 40–49-vuotiaiden osuus molemmissa ryhmissä on likipitään sama, eikä ero 30–39-vuotiaissakaan ole erityisen suuri. Ikä näyttää siis ratkaiseen sijoittumisen – tai lähdemerkinnän – vain vanhimpien ja nuorimpien osalta.

Millä keinoin entisiksi ruotusotilaiksi lähteissä merkityt miehet tosiasiassa elivät? Osa viljeli mitä todennäköisimmin entistä ruotutorppaansa. Siinä saattoi olla aikaisemmat viljelykset mutta yhtä hyvin vain osa niistä tai sitten lisämaitakin.

Vuonna 1790 varamiehenä palvelukseen tullut 21.4.1768 syntynyt ikaalislainen sotamies Jaakko Modig eli vaimonsa ja viiden lapsensa kanssa jatkuvasti Suomen sodan jälkeenkin entissä ruotukylässään. Hänen tittelinään on vuoteen 1822 entinen sotamies; tämän jälkeen eläkeläinen.

Eurajoen varamiesruotuun 112 hyväksyttiin syksyllä 1789 Jaakko Ström, joka oli syntynyt 19.7.1764. Hänet on merkitty muuttaneeksi Raumalta seuraavan vuoden huhtikuussa. Ström palveli Suomen sodassa sotamiehenä, ja hänet merkittiin kuten Jaakko Modig entisen palveluskylänsä kohdalle rippikirjaan entiseksi sotamieheksi. Jaakko Ström oli sodan jälkeen täysissä voimissaan, sillä hän meni uusiin naimisiin vuonna 1818 itseään 21 vuotta nuoremman naisen kanssa. Pariskunnalle syntyi vielä samana vuonna lapsi. Edellisestä avioliitosta Strömillä

¹⁵ Vrt. Rajalin 1978, s. 39.

oli lapsia kaikkiaan kuusi, joista yksi oli tosin kuollut jo 3-vuotiaana.

”Entiset ruotusotilaat” elivät vähäisellä maanviljelyksellä ja ehkä osa sai tuloja kiireimpään kylvö- ja korjuuaikaan päiväläisinä. Todennäköisesti huomattava osa näistä perheistä asui entisissä ruotutorpissaan ja viljeli myös joitain pelto- ja niittypalstoja. ”Entisten ruotusotilaiden” elinkeinosta on mahdoton saada tarkkaa selkoa, sillä heidän ainoa lähteistä ilmenevä tulonsa oli eläke, jolla yksin ei voinut tulla toimeen, kuten jo aikaisemmin on todettu. Jos Suomen sodan veteraani merkittiin rippi- tai henkikirjoissa itselliseksi, ei tämä erota häntä ammattinsa ja toimeentulonsa puolesta millään tavalla ”entisistä sotamiehistä”. Toisaalta raja torppareihin on yhtä häilyvä.

Muut ammatit

Muita ammattimerkintöjä kuin ”torppari” tai ”entinen ruotusotilas” tapaa Suomen sodan veteraaneilla lähteissä hyvin vähän. Renginpestin otti vain kuusi ruotusotilaiksi melko nuorta miestä: he olivat vuonna 1810 keskimäärin 24-vuotiaita. Rengin asemaan joutuivat tyytymään nuorimmat miehet, jotka oli häädetty torpistaan.

Rengeiksi sijoittuneet olivat tavalliseen ruotumiesten tapaan kaikki naimisissa. He olivat lopun työikänsä palkollisina, eivätkä päässeet kohoamaan esimerkiksi torppareiksi. Vain ikaalislaisen Erkki Plien, joka oli renkinä vuosina 1810–14 Kovelahden Vähätalossa, jäljet katoavat, joten hän saattoi siirtyä muuhunkin ammattiin. Loimaalainen Antti Klen oli muutaman vuoden muonatorpparina mutta palasi varsinaiseksi rengiksi.

Loimaalla varamiehenä palvellut Nikodemus Lance oli Suomen sodan jälkeen kotipitäjässään renkinä, muutti Oripäähän vuonna 1813 ja joutui samana vuonna työvangiksi Viaporiin. Loimaan pitäjänkokous myönsi Lancelle oikeuden muuttaa takaisin vuonna 1820, mutta ainaakaan muuttoluetteloiden perusteella hän ei käyttänyt oikeuttaan.

Talolliseksi pääsi vain kolme entistä ruotusotilasta, kaikki Ikaalisissa. Kihniössä sotamiehenä palvellut ja sieltä myös talon saanut Matti Falck mainitaan Parkanon rippikirjassa 1807–12 entiseksi sotamieheksi. Henkikirjassa hänet on kuitenkin kirjattu sotamieheksi vuoteen 1810 ja tämän jälkeen talolliseksi. Selvittämättä jää, miten Falck isännöitynsä hankki.

Vastaava tapaus on Heikki Stålt. Myöskään hän ei ollut kenenkään ikaalislaisen talollisen poika tai vävy. Stålt oli muuttanut Ikaaliisiin Huittisista, mutta tämä ei ollut ilmeisesti hänen ensimmäinen muuttonsa.

Elias Lustig oli omalta ja vaimonsa puolelta ikaalislaista talonpoikaissukua, mutta kummankaan kotitilaa Lustig ei päässyt isännöimään. Hänenkin osaltaan nousu talonpojaksi jää selittämättä. Stålt oli vuonna 1810 32-, Lustig 38- ja Falck 42-vuotias.

Kaksi ikaalislaista entistä ruotusotilasta sai haltuunsa Suomen sodan jälkeen uudistilan. Korpraali Kaarle Korsman on merkitty vuosien 1812–17 rippikirjassa entiseksi sotamieheksi ja vuodesta 1818 lähtien uudisviljelijäksi. Toinen mies, Matti Flinck sen sijaan sai lähdetietojen mukaan uudistilansa heti sodan jälkeen: hänet mainitaan entisenä sotamiehenä vain vuonna 1810. Korsmanin perheen taustasta ei ole tietoa. Matti Flinck oli sotamiehen poika ja hänen vaimonsa Kaisa talollisen tytär. Molemmat olivat syntyneet Ikaalisissa.

Eurajoella muita ammatteja edustavat jääkäri¹⁶, niitynvartija, metsänvartija ja muonatorppari. Metsän- ja niitynvartijan ammatit liittyvät selvästi kartanotalouteen. Entinen varamies Mikko Nyberg Eurajoelta palveli jonkin aikaa jääkärinä. Muuten hän vietti kuljeksivaa elämää, mistä kertoo rippikirjamerkintä: ”Wistad än här än där – död i Bborg”.

Näytepitäjien Suomen sodan veteraaneista ei yksikään ryhtynyt harjoittamaan ammattinaan käsityötä. Sen sijaan vuoden 1810 tuomiokirjoista on löytynyt yksi entisen sotamiehen tekemä käsityöläisanoimus.

Job Glad anoi Ulvilan syyskäräjillä 1810 pitäjänräätilin oikeuksia Porin maaseurakunnassa ”aikoen tästä lähtien elättää itsensä räätilin työllä”. Koska suuri osa pitäjän läsnä olleista asukkaista totesi Gladin hallinneen tämän käsityöammatin hyvin, käräjät puolsivat hänen anomustaan, josta viime kädessä päätti maaherra.¹⁷ Ilmeisesti Job Glad oli ommellut vaatteita sivutyönään jo ennen Suomen sotaa.

Sotalesket

Suomen sodassa kuolleiden ruotusotilaiden leskiä ei ole syytä seurata rippikirjoissa, koska se on käytännössä hyvin vaikeaa eikä ilmeisesti tuottaisi mainittavia uusia tietoja heidän asemastaan. Periaatteessa leskien kohtalo Suomen sodan jälkeen oli sama kuin sodissa kuolleiden miesten vaimojen asema aikaisemminkin.

¹⁶ Vuonna 1812 perustettujen jääkärijoukkojen miehistöä.

¹⁷ Ulvilan sk 1810 § 6.

Kuten jo aikaisemmin on todettu, Suomen sodan jälkeen leskillä oli mahdollisuus saada kahdeksan hopearuplan suuruinen eläke. Eläkkeillä ei kuitenkaan ollut käytännössä juuri merkitystä. Ensinnäkin summa oli pieni ja toiseksi eläkkeitä saivat perin harvat lesket. Esimerkiksi loimaalaisista eläkkeen sai ainoastaan viisi leskeä: yksi vuonna 1812, kaksi 1822, yksi 1823 ja viimeksi yksi vuonna 1826.¹⁸

Mikäli ruutusotilaan leski ei solminut uutta avioliittoa, hänen taloudellinen asemansa lapsikatraineen oli perin heikko. Ainoat mahdollisuudet olivat yrittää hankkia tilapäistöitä ja turvautua köyhäinhoidon apuun. Viimeksi mainittu vaihtoehto oli sekin huono. Köyhäinruodulle eivät kaikki edes päässeet ja vaivaiskassan avustukset tarjosivat enitään hetken helpotuksen.

Esimerkiksi Loimaalla ei vaivaiskassasta jaettu vuosina 1810–11 ainuttakaan avustusta Suomen sodan veteraanien leskille ja orvoille. Vuonna 1812 avustusta sai yksi sotamiehen lapsi. Myöhemmin vaivaiskassasta annettiin vuosittain tavanomainen 32 killinkiä muutamalle Suomen sodan ruutusotilaan leskelle ja orvolle.¹⁹

Huittisten pitäjänkokouksessa todettiin vuonna 1811:²⁰

”Samassa tilaisuudessa ilmoitautui edellä olevien 28 köyhän lisäksi itkien ja katkeria kyyneliä vuodattaen yli 30 kappaletta – osaksi sotilaiden ja reserviläisten leskiä useine pikku lapsineen ja osaksi muita apua tarvitsevia – ruotuihin päästäkseen...”

Köyhäinruotuihin oli siis tungosta. Loimaalla määrättiin ruoduille ensimmäisen kerran Suomen sodan sotilaiden leskiä ja orpoja vasta elokuussa 1813. Hennijoen ruotuun annettiin tällöin 6-vuotias Kalle Färdig, josta tuli myöhemmin pitäjänsuutari. Kojon ruotu sai 9-vuotiaan Taavi Lagerin, joka ei elänyt tämän jälkeen vuottakaan. Onkijoelle määrättiin 16-vuotias Mikko Pihl, joka eli ruotuvaivaisena – ilmeisesti vakavasti sairaana – loppuikänsä. Samassa kokouksessa köyhäinruodun sai myös kolme sotilaan leskeä, muun muassa Sieppalaan määrättiin varamies Sijkin leski Tiina, joka oli 58-vuotias ja eli vuoteen 1821.²¹

¹⁸ VA senaatin sotilaskonttori, luettelot eläkkeitä saaneista sotilaiden leskistä 1812–35.

¹⁹ TMA Loimaan KA köyhäinhoidon tilit 1810–17.

²⁰ Viikki 1973, s. 596.

²¹ TMA Loimaan KA pitäjänkokousten pöytäkirjat 31.8.1813 ja 27.3.1814.

7. Miehistön lasten sijoittuminen yhteiskuntaan

Tavoitteet, menetelmät ja mahdollisuudet

Millaisia mahdollisuuksia Ruotsin ajan lopun ja autonomian ajan alun yhteiskunta tarjosi ruotusotilaiden lapsille? Millainen lähtökohta sotilastausta oli elämälle? Kysymysten selvittämiseksi on pyrittävä saamaan mahdollisimman täydelliset tiedot tutkimuspitäjien ruotusotilaiden lasten – miesten ja naisten – sijoittumisesta ammatteihin.

Aineistonkeruumenetelmää on selostettu alustavasti jo lähteitä ja metodia käsittelevässä luvussa. Miehistöperheiden lapsista on valittava kaksi kohorttia, jotka kuuluvat suureksi osaksi eri sukupolviin. Ensimmäisessä kohortissa ovat mukana kaikki Eurajoen, Ikaalisten ja Loimaan vuosina 1770–79 syntyneet tutkimusjoukkoon kuuluvien ruotumiesten lapset. Toisessa kohortissa ovat vastaavasti vuosina 1795–1804 syntyneet lapset. Kyseisten henkilöiden ammatti tai muu sosiaalisen aseman tunnus on pyritty selvittämään rippikirjoista vähintään 30 vuoden iässä. On ilmeistä, että valtaosa ruotumiesten lapsista oli ehtinyt siihen mennessä perustaa perheen ja vakiinnuttaa sosiaalisen asemansa.¹

Käytännön seuranta on toteutettu laatimalla edellä mainituista ruotumiesten lapsista pitäjittäiset kortistot syntymäajan mukaan järjestettynä. Tämän jälkeen on verrattu kortistojen henkilötietoja kirkko-

¹ Avioliitto solmittiin tavallisesti alle 30-vuotiaana ja ammatteihin hakeutumassa olevan väestön tunnusmerkki oli korkea muuttoaktiiviteetti, joka laski erittäin paljon 30. ikävuoteen mennessä. Rosenberg 1966, s. 71; Hoffrén 1966, s. 225–229; Saarinen 1969, s. 76–77; Viikki 1973, s. 49; Isomäki 1982, s. 151; Mäkelä 1987, s. 107–114; Niemelä 1989, s. 50–59.

pitäjittäin kaikkiin seuraavissa rippikirjaniteissä esiintyviin vastaaviin tietoihin:

	<i>1770–79 synt.</i>	<i>1795–1804 synt.</i>
Eurajoki	Eurajoki 1807–12 Luvia 1809–14	Eurajoki 1834–39 Luvia 1831–37
Ikaalinen	Ikaalinen 1810–15 Kankaanpää 1805–10 Karvia 1798–1810 Parkano 1807–12	Ikaalinen I 1830–38 Ikaalinen II 1830–38 Kankaanpää 1831–37 Karvia 1833–39 Parkano 1827–34 Honkajoki 1824–33
Loimaa	Loimaa 1810–13 Ypäjä, Manninen ja Kauhanoja 1811–17 Alastaro 1812–16 Metsämaa 1810–13	Loimaa I 1831–37 Loimaa II 1831–37 Ypäjä, Manninen ja Kauhanoja 1831–37 Alastaro 1829–35 Metsämaa 1829–35

Tutkittujen henkilöiden syntymän ja edellä mainittujen vuosien välillä pidetyistä rippikirjoista on tarkistettu vain mahdolliset kuolemanta-paukset ja muutot: kuolleiden ja muuttaneiden sarakkeet on käyty läpi järjestelmällisesti ja tarkistettu merkintöjen kohdalla, liittyvätkö ne johonkuhun seurattavaan ihmiseen.

Taulukoinnissa on otettu huomioon viimeinen edellä mainituissa rippikirjoissa esiintyvä tieto, joten ne ovat aina 30. ikävuoden yläpuolel-ta. Ruotumiehet on kuitenkin luettu sotilaisiksi, vaikka heillä olisi esiintynyt Suomen sodan jälkeen jokin muu ammattitieto.

Tällainen tietojenkeruumenetelmä on yhtä luotettava kuin tavan-omainen genealoginen tutkimus. Molemmissa ihmisten identifiointi perustuu etunimeen, patronyymiin, syntymäaikaan ja mahdolliseen sukunimeen. Tarkistusmahdollisuuksia tarjoaa kummassakin tapauk- sessa vain tietosarjojen jatkuvuuden seuraaminen.

TAULUKKO 21. *Eurajoen, Ikaalisten ja Loimaan vuosien 1776-1809 ruotusotilaiden vuosina 1770-79 ja 1795-1804 syntyneiden lasten ammatti- tai muu vastaava asema 30. ikävuoden jälkeen.*

Sijoittuminen	Miehet			Naiset			Yhteensä		
	Lukum.	%-os.	*	Lukum.	%-os.	*	Lukum.	%-os.	*
Talollisväestö	11	1,6	5,0	13	1,9	5,7	24	1,8	5,4
Sotilasväestö	30	4,5	13,6	20	2,9	8,8	50	3,7	11,2
Torppariväestö	80	11,9	36,2	71	10,3	31,3	151	11,1	33,7
Käsityöväestö	22	3,3	9,9	11	1,6	4,8	33	2,4	7,4
Itsellisväestö	23	3,4	10,4	45	6,5	19,8	68	4,9	15,2
Palkollisväestö	42	6,2	19,0	42	6,1	18,5	84	6,2	18,7
Ammattittomat	13	1,9	5,9	25	3,6	11,0	38	2,8	8,5
Kuollut alle 30-vuotiaana	161	23,9	.	153	22,2	.	314	23,1	.
Muuttanut	64	9,5	.	70	10,2	.	134	9,8	.
Ei tietoa	227	33,7	.	238	34,6	.	465	34,2	.
Yhteensä	673	100	100	688	100	100	1361	100	100

* = %-osuus kaikista varsinaisiin ammattiryhmiin ja ammatittomiin sijoittuneista.

TAULUKKO 22. *Eurajoen, Ikaalisten ja Loimaan vuosien 1776-1809 ruotusotilaiden vuosina 1770-79 ja 1795-1804 syntyneiden lasten sijoittuminen ammatteihin selville saaduissa tapauksissa sukupuolen mukaan.*

Sijoittuminen	Miehet				Naiset			
	1770-79		1795-1804		1770-79		1795-1804	
	Lukum.	%	Lukum.	%	Lukum.	%	Lukum.	%
Talollisväestö	6	6,7	5	3,8	4	4,3	9	6,8
Sotilasväestö	28	31,5	2	1,5	16	17,0	4	3,0
Torppariväestö	30	33,7	50	37,9	31	33,0	40	30,1
Käsityöväestö	5	5,6	17	12,9	5	5,3	6	4,5
Itsellisväestö	8	9,0	15	11,4	13	13,8	32	24,1
Palkollisväestö	10	11,2	32	24,2	19	20,2	23	17,3
Ammattittomat	2	2,2	11	8,3	6	6,4	19	14,3
Yhteensä	89	100	132	100	94	100	133	100

Tutkimusjoukkoon kuuluu kaikkiaan 1361 ruotusotilaan lasta, joista on miehiä 673 ja naisia 688. Selvitettyjä tapauksia on kaikkiaan 896 eli 65,8 %. Seurantaryhmittäin vastaavat osuudet näyttävät seuraavilta:

	<i>1770–79 synt.</i>	<i>1795–1804 synt.</i>
Eurajoki	68,1 %	60,8 %
Ikaalinen	74,4 %	70,6 %
Loimaa	53,9 %	69,0 %

Selvittämättömät tapaukset johtuvat merkitsemättä jääneistä muutoista, syntymäaikojen ja nimien sekaannuksista, epäselvistä merkinnöistä ja osaltaan myös seurannassa sattuneista erehdyksistä. Kyseisen ajan rippikirjojen piti olla määräysten mukaan merkinnöiltään periaatteessa varsin hyviä,² ja selvitysprosenttien erot kielivät kunkin seurakunnan väestörekisterinpidon laadusta.

Tutkimuspitäjien ruotusotilaiden lasten kokonaismäärästä ei ole tietoja, koska miehiä ei ole läheskään kaikissa tapauksissa mahdollista seurata hedelmällisestä iästä kuolemaan. Joka tapauksessa seurantarýmiin kuuluu niin merkittävä osa lapsista³, että tuloksia voi pitää edustavina. Selville saatujen tapausten absoluuttinen määrä riittää myös hyvin tilastolliseen tarkasteluun.

Taulukoinnissa on mahdollista harkita eri mahdollisuuksia ottaa tarkemmin huomioon lasten tausta. Koska heidän irtautumisestaan kotoa ei ole tietoja, ei heidän vaiheitaan ole siten ollut mahdollista sitoa perheen silloiseen tilanteeseen. Mielenkiintoista kysymystä isättömyyden tai orpouden mahdollisista vaikutuksista ei voi tässä yhteydessä tutkia, koska asiaan vaikutti myös lesken taloudellinen asema, esimerkiksi uusi avioliitto. Leskiä taas on usein ylivoimaisen vaikea seurata rippikirjojen sivuilla. Ainoaksi relevantiksi yleiseksi taustatiedoksi jää isän ammatti, ja viime kädessä sijoittumisen määräsivät lukemattomat täysin yksilölliset tekijät.⁴

Lasten sijoittumista ammatteihin onkin syytä tutkia tilastollisesti lähinnä vain siinä mielessä, että eri vaihtoehdot tulisivat esille. Tarkastelun laventaminen on suoritettava mikrotasolla: erittelemällä yksilöiden vaiheita voi pyrkiä saamaan esille ainakin joitakin erityisiä piirteitä ruotusotilaiden lasten elämästä ja sosiaalisista suhteista.

Yksilötasolta vain ei pidä harhautua tekemään yleistäviä johtopäätöksiä. Esimerkit ovat valikoituneet lähinnä sillä perusteella, keistä

² Niemelä 1987, s. 10–13 ja 28–41.

³ Perhettä kohti laskettuna tutkittuja lapsia on 1,6.

⁴ Vrt. Rasila 1983, s. 18–19 ja 110–111.

lapsista on ylipäänsä ollut saatavissa laajempia elämäkertatietoja. Näitä on kertynyt siten, että jos systemaattisen seurannan yhteydessä on löytynyt jokin ”langanpää”, kyseistä ihmistä on yritetty seurata mahdollisimman pitkälle eteen ja taaksepäin.

Tutkimusjoukosta poistettavat: kuolleet ja muuttaneet

Kaikista tutkituista 1361 ruotusotilaan lapsesta kuoli alle 30-vuotiaana 314 eli 23,1 %. Näistä oli miehiä 161 ja naisia 153. Tilastointiryhmittäin kuolleisuus näyttää seuraavalta:

	1770–79 synt.	1795–1804 synt.
Eurajoki	26,0 %	20,3 %
Ikaalinen	22,0 %	26,3 %
Loimaa	19,5 %	24,3 %

Kuolleiden luetteloissa on ikä merkitty elinaikana, eikä niitä voi käyttää tästä syystä lähteinä syntymäaikaan perustuvassa seurannassa, sillä jokaisesta kuolleesta olisi tehtävä aikava laskutoimitus. Lisäksi on syytä epäillä, että papiston ikälaskelmat eivät monessa tapauksessa pidä paikkaansa. Rippikirjoissa ei tutkittuna aikana kuitenkaan ole kuolleiden merkitsemisessä merkittäviä puutteita,⁵ joten kuolleisuuden alueittainen vaihtelu johtuu todellisista eroista eikä lähteistä.

Kuviosta 9 on havaittavissa, että ruotusotilaiden lasten kuolleisuus keskittyy alle 10-vuotiaisiin ja nuoruusvaiheessa kuolemanvaara oli varsin vähäinen. Tämä on yleinen koko väestöä koskeva piirre.⁶

Tutkituissa ruotusotilaiden lapsissa on muuttaneita kaikkiaan 134. Muuttaneisiin on luettu vain ne ihmiset, jotka muuttivat pitäjän ulkopuolelle palaamatta takaisin tässä käsiteltynä ajanjaksona. Muuttoliikettä esiintyi kaikkiaan huomattavasti enemmän, sillä edestakainen muuttaminen ei ollut mitenkään epätavallista.

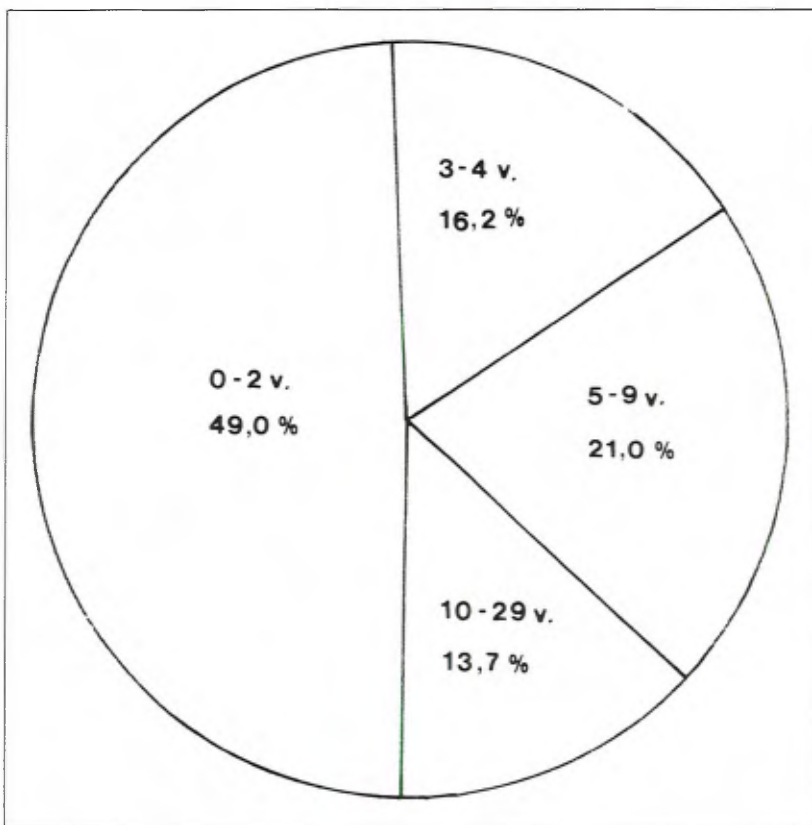
Yksi syy muuttoon takaisin kotipitäjään oli aviottoman lapsen synnyttäminen. Vuonna 1795 syntynyt eurajokelainen Eeva-Kaisa Juhontytär muutti Raumalle vuonna 1810. Takaisin Eurajoelle hän tuli viisi vuotta myöhemmin, synnytti kuolleen tyttölapsen äitinsä

⁵ Niemelä 1987, s. 32–33.

⁶ Pitkänen 1980, s. 375–377; Suomen taloushistoria 3 1983, s. 46.

luona 13.3.1815 ja palasi saman tien takaisin Raumalle.

Kaikista tutkimistani ruutusotilaiden lapsista muutti perheensä mukana jo lapsena 35, joka on 26,1 % kaikista pysyvästi tutkimuspitäjien ulkopuolelle muuttaneista. Esimerkiksi Ikaalisten ruodun 49 sotamies Juho Blomster muutti vuonna 1798 Pohjanmaalle, ilmeisesti vaimonsa kotipitäjään Laihialle. Juho Blomster oli erotettu armeijasta varkauden tähden. Perheen lapset Jaakko (s. 1782), Liisa (s. 1791) ja Heikki (s. 1795) seurasivat vanhempiaan.

Kuvio 9.

Alle 30-vuotiaina kuolleiden Eurajoen, Ikaalisten ja Loimaan vuosien 1776-1809 ruutusotilaiden vuosina 1770-79 ja 1795-1804 syntyneiden lasten ikäryhmittäiset osuudet.

Muuttoliike oli valtaosaltaan palkollisten liikkumista palveluspai-
kasta toiseen. Enimmäkseen piiat ja rengit muuttivat naapuripitäjiin.
Suurin osa Eurajoelta selvitetystä muutoista suuntautui Raumalle,
yhteensä 16 tapausta. Kiukaisiin eurajokelaiset ruutusotilaiden lapset
muuttivat 4, Poriin 4, Lappiin Tl. 3, Ulvilaan 2, Nakkilaan 2 ja Euraan
2 kertaa. Turkuun, Ikaalisiin, Pomarkkuun, Uuteenkaupunkiin ja Vi-
ipuriin muuttoja oli kuhunkin kerran. Kolmen muuttajan päämäärästä
ei ole tietoa.

Ikaalisten muutoista 12 suuntautui Hämeenkyröön, 5 Mouhijärvelle,
4 Merikarviaan, 4 Ulvilaan ja 4 ”Pohjanmaalle”. Viimeksi mainittu
tarkoittanee suurelta osin Isojokea. Muita muuttosuuntia oli 15.

Loimaalaisistakin ruutumiesten lapsista enemmistö muutti lähinaa-
pureihin: 13 Pöytyälle, 5 Tammelaan, 4 Huittisiin, 4 Punkalaitumelle, 3
Oripäähän ja 3 Marttilaan. Kaksi tutkituista henkilöistä muutti Tur-
kuun.

Palkollisten pitäjien välinen muuttoliike ei itse asiassa eronnut suures-
ti piikojen ja renkien pitäjien sisäisestä muuttoliikkeestä. Muutto saattoi
tapahtua rajakylästä toisen pitäjän puolelle. Muuttomatka oman pitäjän
sisällä olisi voinut olla huomattavasti pitempi.

Muiden kuin palkollisten muutot olivat harvinaisia. Loimaalainen
Topi Juhonpoika muutti Tammelaan vuonna 1826. Tätä ennen hän oli
ollut jääkäri vuoteen 1818 ja torppari vuodesta 1823 muuttoonsa
saakka. Toinen jo vakiinnuttuaan muuttanut loimaalainen oli sotamies
Juho Grönquistin poika Mikko, joka muutti vaimonsa kotipitäjään
Punkalaitumelle toimittuaan Loimaalla suutarina.

Ammatteihin vakiintuminen

Kohoamismahdollisuudet maataomistavaan väestöön

Sekä opintie että avioliitto säätyläisen kanssa lienevät olleet ruutusoti-
laiden lapsille ajatuksenakin mahdollisuuksia. Selvän sosiaalisen nou-
sun tien tarjosi vain pääsy talonpoikaistoon, johon on tässä yhteydessä
syytä lukea myös kokotilan vuokraajat, lampuodit.

Kun edellä käsitellyt kuolleet ja muuttaneet lasketaan pois tutkimus-
joukosta, jää jäljelle 913 henkilöä. Näistä vain 10 vuosina 1770–79
syntynyttä ja 14 vuosina 1795–1804 syntynyttä kuului noin 30 vuoden
iässä talollisväestöön.

Pojista viisi pääsi avioliiton kautta ja kuusi muulla tavalla isänniksi. Lukumäärät jakaantuvat pitäjittäin seuraavasti:

	<i>Avioliiton kautta</i>	<i>Muulla tavalla</i>
Eurajoki	2	-
Ikaalinen	3	5
Loimaa	-	1

Loimaalla ei ruotusotilaiden pojille onnistunut päästä omaan taloon edes avioliiton kautta. Yksi talollisiin luettu ruotumiehen poika oli Jaakko Jaakonpoika, joka mainitaan vuosina 1831–37 Alastaron Suutarlan kylän Kalasen lampuodiksi.

Eurajoella pääsi kaksi miestä taloon: Kun Nikulan isäntä Juho Matinpoika kuoli vuonna 1822, leskiemäntä otti uudeksi mieheksen ruotusotilaan pojan Samuli Jaakonpojan, joka oli syntynyt vuonna 1795. Samuli Jaakonpoika oli vuosina 1820–23 Nikulan renki ja vihittiin 9.11.1823 häntä kymmenen vuotta vanhemman leskiemäntä Justiinā Markuntyttären kanssa. Samuli Jaakonpoika on merkitty jo vuodesta 1827 vanhaksi isännäksi ja taloa piti edellisen isännän poika. Toinen eurajokelainen ruotumiehen poika Kustaa Jaakonpoika sai myös todellisen isäntävallan päästyään jo nuorena kotivävyksi.

Ikaalisissa kolme ruotusotilaan poikaa pääsi kotivävyiksi. Yksi heistä, Kasperī Kaarlenpoika tosin kuoli ennen kuin Pydenniemen isännöys vapautui. Viidestä muulla tavalla talon saaneesta oli neljä uudisviljelijöitä. Yksi sai uudisviljelmän perinnöksi isältään.

Ruotusotilaiden tyttäristä 13 päätyi talollisväestöön. Loimaalla yksikään nainen tutkitusta joukosta ei päässyt oman talon emännäksi mutta kaksi oli lampuotien vaimoja ja yksi mainitaan talollisen pojan vaimona.

Viimeksi mainittu oli Maria Juhontytär (s. 1797), joka meni naimisiin suoraan kotoaan vuonna 1821 Kankareen Talan ainoan pojan kanssa. Tämä lienee ollut rippikirjamerkintöjen perusteella melkoinen juoppo. Talon isännöyttä pitikin jatkuvasti hänen isänsä, ja poika kuoli 39-vuotiaana 1837. Maria Juhontytär olisi periaatteessa päässyt aikanaan emännäksi, jos hänen miehensä elämäntavat olisivat olleet toisenlaiset. Ehkäpä ruotusotilaan tytärkin kelpasi taloon, kun alkoholisoitunutta poikaa yritettiin saada kaidalle tielle.

Kaikki Ikaalisista talollisiin luetut kuusi tytärtä saivat emännöyden. Eurajoella omaan taloon pääsi vain Maria Kristiina Juhontytär. Hän oli vuonna 1821 Kaukomäen Triipun piika, samoin vuosina 1823–24. Seuraavana vuonna hän meni naimisiin talon isännän Juhon kanssa. Tämä kuoli jo vuonna 1826, ja leskiemäntä meni uusiin naimisiin

seuraavana vuonna Lapista Tl. kotoisin olleen miehen kanssa. Mainittakoon, että Juho Triipu oli ollut vaimoan 17 vuotta vanhempi. Mikä osuus asiassa lienee ollut Maria Kristiinan Triipulla saamalla aviottomalla pojalla?⁷

Kaikki mainitut esimerkit kielivät ruotusotilaiden lasten korkeasta kynnksestä talollisväestöön. Ikaalisissa tilanne oli valoisin, sillä siellä oli mahdollista saada uudistila, mikä onnistui muutamalle tutkimusjoukkoon kuuluvalla ruotusotilaan lapsellekin.

Eteläisessä Satakunnassa ruotumiesperheiden jälkeläiset pääsivät omaan taloon vain avioliiton kautta: näinkin useimmiten vain hyväksymällä vähemmän haluttu puoliso.

Sotilasammatin periytyminen

Suurin muutos kahden tutkitun ikäryhmän välillä tapahtui sijoittumisessa sotilasväestöön. Armeijan hajottaminen Suomen sodan jälkeen lopetti ruotusotilaan ammatin, mikä merkitsi muiden vaihtoehtojen miettimistä monille miehistöperheiden lapsille. Kun vuosina 1770–79 syntyneistä pojista 31,5 % selville saaduista tapauksista oli saanut pestin ruotusotilaaksi, kaikkien vuosina 1795–1804 syntyneiden oli etsittävä jokin muu toimeentulokeino.

Vuosina 1770–79 syntyneiden joukosta on löytynyt 28 sotilasta ja 16 sotilaan vaimoa. Vastaavat luvut vuosina 1795–1804 syntyneistä ovat 2 ja 4. Jälkimmäisenä ajanjaksona syntyneillä miehillä oli armeijan hajottamisen vuoksi mahdollisuusa pestautua vain vähäisiin vuodesta 1812 alkaen ylläpidettyihin värvättyihin joukkoihin.

Ruotusotilasväestöön sijoittuivat erityisesti pojat. Koska ruotumiehet olivat erittäin usein muuttajia, on mahdollista, että huomattava osa muuttaneista ja selvittämättä jääneistäkin tapauksista olisi pestautunut ruotusotilaiksi. Tyttären pienempi osuus (17,0 %) selittyy pääosin sillä, että ruotumiehet saivat usein vaimoikseen talojen tyttäriä (ks. 57–60). Ammattiveljien tyttäret eivät pystyneet tässä suhteessa kilpailemaan.

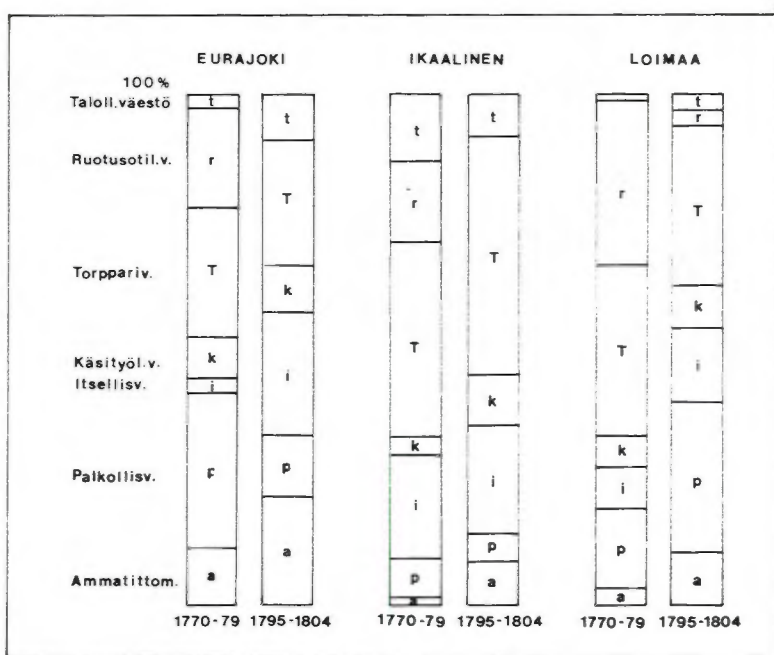
Kun Eurajoella sijoittui ensimmäisestä ikäryhmästä sotilasväestöön 19,4 %, ei enää yksikään jälkimmäisessä ryhmässä saanut elantoaan tästä ammatista (ks. kuvio 10). Loimaalla armeija ja sotilaan kanssa avioituminen oli ensimmäiselle ikäryhmälle erittäin merkittävä sijoittumiskanava, selville saaduista 32,1 % sai elantonsa tällä tavoin. Näin ollen ei ole ihmeteltävää, että itsellis- ja palkollisväestöön vajosi vuosina

⁷ Vrt. Heino 1989, s. 212–213.

1795–1804 syntyneistä aikaisempaa useampi, kun tie ruotutorppaan oli tukkeutunut.

Valtaosa vuosina 1770–79 syntyneiden ryhmässä ruotusotilaiksi sijoittuneista ihmisistä esiintyy myös miehistökortistossa. Koska näiden asemaa on käsitelty jo aikaisemmin, tarkastellaan seuraavassa vain vuosina 1795–1804 syntyneitä ruotumiesten lapsia yksityistapauksittain.

Vuosina 1795–1804 syntyneistä loimaalaisten ruotusotilaiden lapsista sijoittui vanhempiensa ammattiryhmään vain viisi henkeä, 3,1 % selville saaduista tapauksista. Sofia Juhontytär (s. 1796) ja Maria Mikontytär (s. 1797) naivat itseään huomattavasti vanhemmat miehet, ja he esiintyvät Loimaan vuosien 1831–38 rippikirjassa entisten sotamiesten vaimoina. Eeva Mikontyttären mies oli värväytynyt meriekipaasiin, Job

Kuvio 10.

Eurajoen, Ikaalisten ja Loimaan vuosien 1776-1809 ruotusotilaiden vuosina 1770-79 ja 1795-1804 syntyneiden lasten sijoittuminen yhteiskuntaan 30 vuoden ikään mennessä pitäjittäin. Osuudet selville saaduista tapauksista.

Matinpoika mainitaan vuosina 1831–38 värväytyksi sotamieheksi ja Kaarle Vilhelm Juhonpojan kohdalla on rippikirjaan merkitty vuonna 1823, että hän palvelee Parolan pataljoonassa.

Ikaalisissa ei sotalaitos ollut vanhemmalle ikäryhmällekään niin merkittävä työnantaja (15,9 %) kuin Eurajoella ja Loimaalla. Erityisesti on huomattava miehistön tyttärien heikot mahdollisuudet päästä emännöimään ruotutorppaa. Vuosina 1795–1804 syntyneistä vain yksi kuului sotilasperheeseen entisen sotamiehen vaimona.

Sijoittuminen torppariväestöön

Torpparilaitos oli ruotusotilaiden lasten tärkein sijoittumisväylä. Koska torppia perustettiin ainakin Satakunnassa pääasiassa talojen työvoimatarpeen vuoksi, ”talon tueksi”, oli ruotusotilaidenkin lapsilla hyvät mahdollisuudet saada vuokraamaa. Koska työmiestorpparien sosiaalisella taustalla ei ilmeisesti ollut suurta merkitystä, olivat ruotusotilaiden lapset samalla lähtöviivalla muiden halukkaiden kanssa. Talolle oli tärkeää torpparin hyvä työkyky ja innostus maan raivaamiseen.

Torppareina oli kaiken kaikkiaan paljon pitäjän ulkopuolelta muutaneita, ehkä jopa yhtä paljon kuin ruotusotilaisissa.⁸ Näin torpparien ja ruotusotilaiden tausta oli ainakin osittain hyvin samantapainen.

Torppariväestöön sijoittuneiden osuus pysyy Eurajoella ja Loimaalla molemmissa ikäryhmissä lähes yhtä suurena (ks. kuvio 10). Ikaalisissa torppariväestöön sijoittuneiden osuus selvitetystä tapauksista kasvaa 38,1 %:sta 45,1 %:iin. Kuten jo aiemmin on todettu (s. 140–142), kynnys torppaan lienee yleisesti ollut matalampi Ikaalisissa kuin Eurajoella ja Loimaalla. Torpparilaitos kasvoi koko Satakunnassa 1800-luvun alussa verrattomalla nopeudella. Ikaalisissa torppareiksi pääsi kuitenkin vuosina 1795–1804 syntyneistä moni sellainen, joka Ala-Satakunnassa olisi joutunut varsinaiseen maatyöväkeen.

Ruotumiesten lasten sijoittumista torppariväestöön saattoi helpottaa se, että he saivat haltuunsa isiensä aikaisemmin hallitsemia viljelyksiä. On hyvinkin mahdollista, että ruotusotilaisien vaarinpirtistä ja siihen kuuluvista viljelyksistä muodostettiin pojalle torppa vanhempien työkyvyn heiketessä ja heidän tarvitessaan apua.

Tällaiset tapaukset eivät tule yleensä esille lähteissä. Mouhijärven

⁸ Koivisto 1962, s. 42–43; Lehtinen 1967, s. 352–354; Saarinen 1969, s. 44–47; Nurminen 1970, s. 270–273; Viikki 1973, s. 150–152; Rajalin 1978, s. 45; Heino 1979, s. 146–147; Niemelä 1989, s. 40.

Vuorioisen kylän Varhenmaalla sijainneen Ruisniemen torpan vuokraehtojen käsittelystä käräjillä vuonna 1781 voi kuitenkin päätellä kysymyksessä olleen sotamiehen torpan, joka oli siirtynyt hänen pojalleen.

Entinen sotamies Tuomas Manberg asui poikansa kanssa mainitussa torpassa. Se oli todennäköisesti hänen rakentamansa ja raivaamansa, mutta millä ehdoilla se oli luovutettu hänen elinaikaiseen nautintaansa, ei ole tietoa. Käräjillä oli kysymys siitä, että Ruisniemen maat omistaneet Roihun, Sarkin ja Konkan talot vaativat Manbergin poikaa maksamaan torpasta vuokraa. Ilmeisesti talolliset katsoivat, että torpan isännöisyys oli siirtynyt pojalle, eikä sotamiehen elinaikainen vapaa nautintaoikeus koskenut enää tällaista tilannetta. Sitäpaitsi torppa oli varsin mittava, mikä todettiin katselmuksessa.

Katselmusmiehet todistivat, että mies- ja karjapihan rakennusten kustannukset olivat olleet torpan rakentajalle 26.32.- riksiä ja että torppaan kuului 2 tynnyrialaa 12 kapanalaa peltoa ja lähes 12 aamia tuottavat niityt. Oikeudessa todettiin, että Manbergin pojalla oli käytössään enemmän maata kuin monilla kaksi taksvärkkipäivää viikossa tekevilla torppareilla.

Koska torppa sijaitsi kaukana aikaisemmin mainituista taloista, oikeus päätti kohtuulliseksi rahavuokraksi seitsemän riksiä vuodessa. Tuohia torppari ei saanut kiskoa, mutta tervaa hän sai polttaa kannoista.⁹

Tutkimusjoukosta sijoittui torppariväestöön 151 henkeä, mikä on 33,7 % selville saaduista tapauksista. Kahden vertaillun ikäryhmän välillä ei ole tässä suhteessa mainittavaa eroa. Vuosina 1770–79 syntyneistä tällä tavoin sai toimeentulon 61 (33,3 %) ja vuosina 1795–1804 syntyneistä vastaavasti 90 henkeä (33,9 %). Miesten ja naisten välillä on ensimmäisessä ikäryhmässä 0,7 prosenttiyksikön ero torppariväestöön sijoittumisessa. Toisessa ikäryhmässä miehistä 37,9 % ja naisista 30,9 % selville saaduista tapauksista sijoittui torppariväestöön.

Torppaan pääsyä edelsi joskus tavallista pitempi hakeutumisvaihe palkollisena, kuten muutamat esimerkit Ikaalisista osoittavat. Esias Tuomaanpoika sai oman torpan vasta 39-vuotiaana. Sitä ennen hän oli palvellut renkinä ja ollut sittemmin itsellinen 26-vuotiaasta lähtien. Abel Jaakonpoika oli renkinä ainakin viidessä paikassa ennen kuin sai 37-vuotiaana torpan. Taavi Mikonpoika oli samoin ainakin viidessä palvelupaikassa, vihittiin vuonna 1827 torppari Luojunojan tyttären kanssa ja on merkitty vuodesta 1830 mainitun torpan haltijaksi. Torppaan

⁹ Karkun tk 1781 § 54.

emännäksi päätyneen Justiina Matintyttären (s. 1800) vaiheet ovat seuraavat: 1815 kotona, 1816–17 piika, edelleen ainakin 7 eri palveluspaikkaa, kuulutettu avioliittoon Juho Iisakinpojan kanssa 15.11.1829, 1830–33 rengin vaimo ja vuodesta 1834 alkaen torpparin vaimo.

Alastarolaisen rakuunan Joose Lagomin vuonna 1802 syntynyt poika Heikki palveli vuoteen 1837 renkinä, jolloin hän sai torpan. Loimaan Mellilän kylässä vuonna 1799 syntynyt varamiehen poika Juho Matinpöika muutti vuonna 1820 Pöytyältä takaisin kotipitäjäänsä. Hän sai torpan synnyinkylänsä naapurista Pesänsuon Ristiltä. Varamies Heikki Ekillä Loimaan Isoperästä oli vuonna 1799 syntynyt tytär Maria. Hänet mainitaan vuosien 1831–38 rippikirjassa Isonperän Viukon torpparin Heikki Heikinpoika Heikkilän vaimoksi.

Eurajoelta voi esimerkiksi ottaa vuonna 1776 syntyneen Maria Mikontyttären. Hänen miehensä mainitaan vuosina 1808–09 itselliseksi ja vuodesta 1810 torppariksi. Matti Antinpoika (s. 1771) nai torpparin lesken ja sai itselleen tällä tavalla vuokraviljelmän. Perhe muutti Porin maaseurakuntaan vuonna 1812. Vuonna 1777 Eurajoella syntynyt Juho Juhonpoika oli ainakin vuodesta 1803 lampuotina mutta päätyi vuonna 1810 torppariksi.

Vaimonsa kotitalosta sai torpan Eurajoella vuonna 1800 syntynyt Juho Jaakonpoika, jonka vaiheet olivat rippikirjojen mukaan seuraavat: 1816 kotona leskiäitinsä luona, 1817 Ungin renki, 1818 Junnin renki, 1819 Setälän renki, 1820–21 Ungin renki, 1822–25 renkinä Setälässä, jonka tyttären kanssa Juho Jaakonpoika meni naimisiin 1826, 1826–33 talollisen vävy Setälässä ja vuodesta 1834 torppari Setälän mailla.

Maatalouden varsinaiseen työväkeen päätyneet

Arvo M. Soinisen mukaan varsinaista maatalouden työväkeä voidaan erottaa kaksi pääryhmää: talon vakinainen työväki ja irtain työväki.¹⁰ Tutkimusjoukosta vakinaiseen talon työväkeen kuului vain renkejä ja piikoja. Lähteissä on käytetty irtaimeen työväkeen kuuluvasta ihmisestä vain yhdessä tapauksessa mäkitupalaisen (backstuguhjon) nimitystä,¹¹ muut mainitaan itsellisiksi (inhyses, inhysing, lyhennettynä inh).

Ruotusotilaiden lasten sijoittuminen varsinaiseen maataloustyöväkeen lisääntyi ensimmäisen ikäryhmän 50:stä (27,3 %) 102:een (38,5 %) jälkimmäisessä ryhmässä. Selvin syy tällaiseen proletarisoitumiseen oli

¹⁰ Soininen 1974, s. 40.

¹¹ Mäkitupia oli saanut perustaa vuodesta 1762 lähtien. Pulma 1985, s. 46.

ruotusotilaan ammatin loppuminen. Mahdollisuudet muihin elinkeinoihin rahvaan keskiryhmässä näyttävät pysyneen muuttumattomina, joten ruotusotilaiden lasten oli tyydyttävä Suomen sodan jälkeen aikaisempaa enemmän itsellisasemaan.

Palkollisvaihe jatkui noin neljänneksellä jälkimmäisestä ikäryhmästä vielä 30–40-vuotiaana. Osa ilmeisesti kykeni nousemaan myöhemmin torppareiksi ja käsityöläisiksi, joten näissä tapauksissa oli kysymyksessä hakeutumisvaiheen pitkittyminen, mikä tietysti sinänsä kuvastaa sosiaalista laskua: nämä ihmiset jäivät tavallaan jonon loppupäähän. Toisaalta on selvää, että parempaa taloudellista asemaa ei voitu odottaa ikuisesti, joten avioituneiden renkien määrä kasvoi, ja palkollisista kehittyi vähitellen myös laajeneva oma tietyllä tavalla vakiintunut yhteiskuntaryhmänsä.

Naisten suhteellinen sijoittuminen palkollisväestöön väheni nuoremassa tutkimusjoukossa. Sen sijaan itsellisväestöön sijoittuneiden osuus nousi huomattavasti. Naimattomien itsellisnaisten lukumäärä lisääntyi 7:stä 25:een, kun sen sijaan itsellisten vaimojen lukumäärä pysyi suurin piirtein samana.

Tällaiseen kehitykseen on ilmeinen syy: lehtolapsien määrä lisääntyi voimakkaasti 1800-luvun alussa, ja juuri naimattomat itsellisnaiset olivat usein aviottomien lasten äitejä. *Ulla Heino* toteaa Eurajoelta, että huomattavan suuri osa siellä salavuoteuteen langenneista naisista oli ruotumiesperheiden tyttäriä.¹² Mainittakoon, että muihin väestöryhmiin – ammatittomia lukuunottamatta – sijoittuneet ruotusotilaiden lapset olivat lähes poikkeuksetta naimisissa.

Esimerkiksi loimaalainen Sofia Kustaantytär (s. 1771) lähti kotoaan palvelukseen vuonna 1789. Hän asui vuosina 1791–92 uudelleen kotonaan, josta lähti taas piiaksi. Vuosien 1810–13 rippikirjassa Sofia Kustaantytär mainitaan itselliseksi, jolla on aviottomia lapsia.

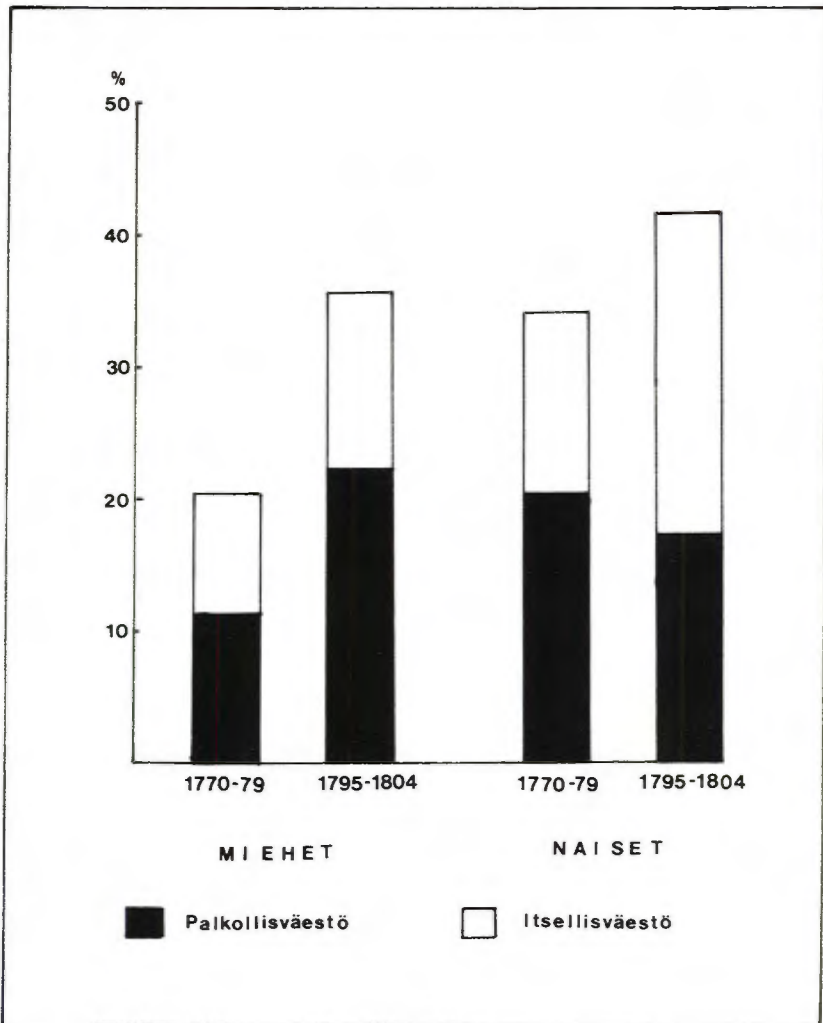
Sotamies Eldin lapsista on vuosien 1814–20 rippikirjassa merkintä ”isättöminä ja äidittöminä kylässä”. Yksi Eldin tyttäristä, Valpuri, oli vuosina 1831–38 naimaton itsellisnainen viisine lapsineen.

Rengin tie johti tavallisesti avioliittoon ja johonkin ”itsenäiseen” ammattiin. Taulukossa 22 palkollisina esiintyvien miesten hakeutumisvaihe lienee yleensä vain pitkittynyt yli 30. ikävuoden, joten lähteistä ei ole tullut esille heidän varsinaista vakiintunutta ammattiasemaansa.

Kuten jo aikaisemmin on todettu, jonkin verran miehiä on on voinut jäädä pysyvästikin rengin asemaan, muiden mahdollisuuksien supistessa: väestö kasvoi voimakkaasti ja suhteellisesti ottaen tilaisuudet maan

¹² Heino 1989, s. 203 ja 206.

raivaukseen vähenivät. Ainakin vanhojenpoikien oli oltava rengin tittelillä, sillä työkykyisillä naimattomilla miehillä ei ollut edes laillista

Kuvio 11.

Eurajoen, Ikaalisten ja Loimaan vuosien 1776-1809 ruotusotilaiden vuosina 1770-79 ja 1795-1804 syntyneiden lasten sijoittuminen itsellis- ja palkollisväestöön sukupuolen mukaan. Prosenttiosuudet selville saaduista ammasteista.

oikeutta asettua itselliseksi.¹³

Palkollisten pienoiselämäkerroissa tulevat esille ennen muuta tiheään toistuvat muutot työpaikasta toiseen. Itsellisiasema sen sijaan merkitsi vakiintumista, vaikka itsellisen oli helpompi muuttaa kuin vaikkapa torpparin tai ruotusotilaan.

Eurajokelainen 14.11.1779 syntynyt Liisa Erkintytär Nordlind oli vielä vuonna 1808 kotonaan mutta muutti Raumalle seuraavan vuoden helmikuussa. Liisan isä sotamies Erkki Nordlind kuoli Suomen sodassa. Kaupungissa Liisa Erkintytär viihtyi vain vuoden ja palasi kotipitäjäänsä piikaksi kahteen taloon vuosiksi 1810–12. Syksyllä 1812 hän lähti koettelemaan mahdollisuuksiaan Yläneelle.

Loimaalla vuonna 1778 syntynyt Riitta Pertuntytär Gran oli vuodet 1794–1810 piikana kotikylänsä eri taloissa. Vuonna 1811 hän solmi avioliiton rengin kanssa. Loimaan Puujalkalan sotamiehen Jaakko Fortin vuonna 1801 syntynyt poika Mikko vihittiin vuonna 1826 Pöytyältä kotoisin olleen Fredrika Boellin kanssa. Mikko Jaakonpoika palveli vuosina 1831–33 renkinä Torkkalassa ja vuosina 1837–38 kotikylässään Puujalkalassa.

Ikaalislainen vuonna 1774 syntynyt Marketta Juhontytär palveli piikana eri taloissa ainakin vuosina 1795–1804. Vuonna 1805 hän meni naimisiin kankaanpääläisen itsellisen Antti Juhonpojan kanssa, joka mainitaan vuodesta 1807 rippikirjoissa rengiksi. Matti Simonpoika oli syntynyt vuonna 1795. Hänen tittelinään on vuosina 1815–22 torpparin veli ja hän muutti Honkajoelle syksyllä 1822. Täällä hän palveli renkinä avioitumatta ainakaan ennen vuotta 1828.

Itsellisen ja torpparin raja oli vielä 1700-luvun lopulla ja seuraavan vuosisadan alussa häilyvä. Tuomiokirjoista on löydettävissä esimerkkejä sopimuksista, joissa itsellisille annetaan samantapaisia rakennus- ja raivausoikeuksia kuin torppareille.

Varakkaimmat torpparit voivat joskus pitää renkejä tai piikoja. Esimerkiksi Marketta Juhontyttären (s. 1799) mies oli renkinä Tiensuun torpassa Loimaalla. Myös saharengit on luettava palkollisiin, ja esimerkiksi loimaalaisen sotamiehen Matti Dahlströmin poika Juho työskenteli Kojonperän Rahnun sahalla.

Torpanpito ei aina onnistunut. Esimerkiksi vuonna 1804 Ikaalisissa syntynyt Juho Simonpoika oli vuonna 1820 kotonaan ja lähti seuraavana vuonna rengiksi. Juho muutti palveluspaikkaansa vuosittain, kunnes sai vuonna 1832 Sydänmaan kylän Kestilän talolta torpan, jota hän kuitenkin viljeli vain neljä vuotta. Vuodesta 1836 lähtien Juho Simonpoika esiintyy lähteissä itsellisenä.

¹³ Pulma 1985, s. 46.

Muut ammatit: käsityöläiset

Ruotusotilaiden lapsia toimi muun muassa kartanon kuskina, klarinetinsoittajana ja paimenena. Nämä ovat kuitenkin olleet vain välivaiheita kyseisten ihmisten elämässä. Koska taulukoinnissa on otettu huomioon läpikäydyissä rippikirjoissa myöhäisimpänä mainittu ammatti, muiden kuin jo aikaisemmin käsiteltyjen ammattien edustajiksi on jäänyt vain käsityöläisiä ja näiden vaimoja, joita on koko tutkimusjoukosta 33 henkeä eli 7,4 % selvitetystä tapauksista. Ammattialoittain nämä jakaantuvat seuraavasti:

<i>Ammatti</i>	<i>1770–79 synt.</i>	<i>1795–1804 synt.</i>	<i>Yhteensä</i>
Suutari	3	11	14
Räätäli	5	8	13
Seppä	2	1	3
Puuseppä	–	1	1
Sorvari	–	1	1
Muurari	–	1	1

Miehistä sijoittui räätäleiksi 9 (43 %), suutareiksi 7 (33 %) ja sepiksi 2 (9 %). Luvut ovat niin pieniä, että niitä ei voi verrata *Veikko Laakson* saamiin tuloksiin, joiden mukaan Loimaan ja Huittisten vuosina 1721–1809 käsityöläisiksi sijoittuneista ruotusotilaiden pojista lähes puolet oli suutareita. Räätäleitä oli noin neljännes ja seppiä hieman vähemmän.¹⁴

Eurajokelainen Hedvig Kaarlentytär oli syntynyt lokakuussa 1774. Hän muutti Raumalle vuonna 1791 ja takaisin Eurajoelle heinäkuussa 1794. Vuosina 1809–10 Hedvig Kaarlentytär mainitaan rippikirjassa suutarin vaimoksi. Koko perhe muutti Poriin lokakuussa 1810.

Vuonna 1799 Eurajoella syntynyt Joose Joosenpoika asui kotonaan vielä vuonna 1816. Seuraavana vuonna hän lähti rengiksi, oli pari vuotta oppipoikana ja muutti vuonna 1819 asumaan takaisin kotiinsa, missä hänet mainitaan pitäjänsuutariksi. Joose Joosenpoika solmi vuonna 1822 avioliiton Lapista Tl. kotoisin olleen Eeva Matintyttären kanssa ja pariskunta muutti omaan talouteen. Vuodesta 1834 lähtien pitäjänsuutari Joose Joosenpoika otti käyttöön sukunimen Wahlroos.

Ikaalislainen vuonna 1796 syntynyt Juho Kustaa Petterinpoika lähti vuonna 1814 Kovelahden Isotaloon rengiksi. Vuosina 1816–17 hän palveli erään suutarin renkinä ja oppi ammatin, sillä hänet on merkitty rippikirjaan vuodesta 1818 pitäjänsuutariksi. Juho Kustaa Petterin-

¹⁴ Laakso 1974, s. 119–121.

poika otti ammatilaisnimekseen Sacklin.

Tuomas Jaakonpoika, sotamies Adlerin jälkeläinen Alastaron Hennijoelta, oli syntynyt syyskuussa 1773. Hän lähti kotoaan 17-vuotiaana rengiksi erääseen kotikylänsä taloon. Tuomaan vaiheista vuosina 1793–98 ei ole tietoa, mutta ilmeisesti hän oli opissa jollakulla sepällä, sillä hän esiintyy rippikirjoissa vuodesta 1799 lähtien seppänä.

Ammatittomat

Ammatittomalla tarkoitetaan tässä yhteydessä ihmistä, jolla ei ollut selvää ammattimerkintää rippikirjoissa tai joka eli pääasiassa toisten avun varassa. Ammatittomia oli molemmissa tutkimusjoukoissa yhteensä 38, joka on 8,5 % selville saaduista tapauksista, ja ne jakaantuvat eri ryhmiin taulukosta 23 ilmenevällä tavalla.

Naiseläjiä (qvinsperson) ja maattuja naisia (lägrad qvinna) olivat aviottomia lapsia saaneet naiset. Termit vakiintuivat vuonna 1815, jolloin annettiin määräys tällaisten henkilöiden erittelemisestä tabelleissa. ”Maatut naiset” saivat ilmeisesti toimeentulonsa itsellisnaisen tapaan tilapäistöistä, muutama vaikkapa vähäisestä kapakoinnistakin.

Esimerkiksi ikaalislainen Serafia Matintytär näyttää hankkineen leivän itselleen ja kolmelle aviottomalle lapselleen tilapäistöistä. Hän oli syntynyt vuonna 1800, lähti piikomaan 16-vuotiaana, palveli eri taloissa ja mainitaan vuodesta 1822 alkaen rippikirjoissa pelkästään epiteetillä ”qvinsperson”. Loimaalainen vuonna 1776 syntynyt Eeva Juhontytär

TAULUKKO 23. *Eurajoen, Ikaalisten ja Loimaan vuosien 1776-1809 ruotusotilaiden vuosina 1770-79 ja 1795-1804 syntyneiden ammatittomiksi jääneiden lasten jakaantuminen rippikirjoista ilmenevien ”tittelien” mukaan.*

”Titteli”	1770–79 synt.	1795–1804 synt.	Yht.
Ruotuvaivainen	4	7	11
Asuu kotona, ”poika”, ”tytär”	1	9	10
”Qvinsperson” tai ”lägrad qvinna”	3	6	9
Maankiertäjä tai kerjäläinen	–	5	5
Torpp. lanko, sairas	–	1	1
Itsell. väyven v:mo	–	1	1
Torpp. veljen v:mo	–	1	1
Yhteensä	8	30	38

mainitaan vuosien 1810–13 rippikirjassa ”maattuna naisena”. Hän asui veljensä torpassa, missä eleli myös heidän leskiäitinsä.

Muut ammatittomat kuin edellä mainitut naiset olivat enimmältään jollakin tavalla sairaita ja kykenemättömiä itse vastaamaan toimeentulostaan. Kulkurit ja maankiertäjät olivat sen sijaan valinneet osansa itse. Esimerkiksi loimaalaisen sotamiehen Tuomas Flintan vuonna 1803 syntyneestä pojasta Heikistä mainitaan vuosien 1831–38 rippikirjassa: ”Stryker kring Landet, men hvar är obekant.”

8. Ruotujakoisen armeijan miehistö ja sen perheet satakuntalaisen maalaisyhteiskunnan osana

Kahdessa melkein peräkkäisessä jutussa Huittisten syyskäräjillä 1781 esiintyy kaksi erilaista ihmistyyppiä ruotusotilaina: toisessa on varkauksista joutunut kiinni juopotellut ja räyhännyt varamies, toisessa tapaamme siivon perheenisän laittamassa keväällä lapsilaumansa kanssa keinua sotamiestorpan pihalle.¹

Ruotusotilaat olivat aivan tavallista maalaisväkeä. Joukkoon sopi toki levotonta ainesta, nuorimmat miehet – usein varamiehet – joutuivat useimmin rötöksistään käräjille. Tällaisissa jutuissa on syytettyjen penkillä kuitenkin yhtä hyvin talollisten ja torpparien poikia, käsityöläisten oppipoikia ja talojen renkejä. Ruotuarmeijan miehistö ei ollut epäsozialista. Pikemminkin rötöstelijöitä oli ehkä Satakunnan ruotusotilaisissa muuta väestöä vähemmän, sillä rikostuomio johti armeijasta erottamiseen.

Vaikka tässä yhteydessä ei ole tutkittu ruotuarmeijan sotilaallista suorituskykyä, on todettava, että kustavilaisen ajan ruotumiehet, kuten useimmat heidän esimiehistäänkin, olivat enemmän maanviljelijöitä kuin sotilaita. Ruotujakoisen armeijan yksiköt olivat koolla harvoin ja

¹ Huittisten sk 1781 § 73 ja 97. Vastaavanlainen juttu on Tyrvästä vuodelta 1784. Kun sotamies Matti Strid oli aloittamassa eräässä talossa iltahartauden pitämistä kyläläisille, paikalle ilmestyi varamies Tuomas Täng väkijuomien vaikutuksen alaisena. Viimeksi mainittu riisti hartauskirjan Stridin kädestä ja lupasi itse pitää hartauden, joka keskeytyi välikohtauksen vuoksi. Tyrvään tk 1784 § 85.

harjoittelu jäi vähäiseksi. Miehistö vanheni ruoduissaan, mikä vaikutti ilmeisesti sekä Kustaa III:n että Suomen sodan suuriin tappioihin. *Gunnar Artéus* onkin kuvannut ruotuarmeijaa maalaisherroista ja torppareista muodostetuksi miliisiksi.²

Kautta koko tutkimukseni on ollut jatkuvana ongelmana se, että lähteet ovat aukollisia ja että niissä on suuria tulkintavaikeuksia. Yhdenkään tässä tutkimuksessa olevan taulukon luvut eivät sinänsä kerro mitään, ellei ota huomioon monia lähteistä aiheutuvia varauksia. Tulokset ovat usein viitteellisiä ja vastausten etsimisessä on ollut pakko tyytyä päälinjoihin.

Ainut kaikkia tarkastelemiani ihmisiä yhdistänyt seikka oli itse asiassa ammatti tai ruotumiesten lasten osalta heidän isänsä ammatti. Ruotusotilasväestön elämänvaiheissa on heitä yhdistäviä piirteitä mutta myös piirteitä, jotka vaihtelivat suuresti kunkin yksilöllisten olosuhteiden ja taipumusten mukaan.

Eräs keskeisimmistä yhteisistä kokemuksista oli elannon hankkiminen ennen armeijan rulliin kirjoittamista: sotilaspestiä edelsi säännöllisesti palvelu renkinä. Palkollisasema oli kuitenkin tavanomainen vaihe koko rahvaan keskiryhmän – käsityöläisten, torpparien ja ruotumiesten – elämässä. Palkolliset kulkivat talosta ja pitäjästä toiseen varttumassa ja hakemassa parempaa ammattia.

Muuttaneisuus selittääkin suurimmaksi osaksi sen, että vain vähän yli puolet ruotusotilaiden vanhemmista on ollut mahdollista saada selville. Huomattava osa ruotusotilaista seurasi ammatissa isänsä jälkiä, ja toiseksi eniten ruotuarmeijan miehistössä oli talollisten jälkeläisiä. Sotilaan ammatin jatkaminen yleistyi 1700-luvun lopulla. Kun talollisten osuus koko väestöstä pieneni ja heidän lapsensa sijoittuivat usein torppareiksi, ruotusotilaiden pojille tuli kilpailun vähentyessä paremmat mahdollisuudet sijoittua samaan ammattiin kuin isänsä. Muista kuin edellä mainituista yhteiskuntaryhmistä peräisin olevia lapsia miehistössä oli vain muutaman prosentin osuuksina.

Sotilasuralla yleneminen rivimiehestä aliupseeriksi oli käytännössä mahdotonta. Jopa korpraalikunta täydentyi huomattavalta osin muualta kuin miehistöstä, ehkä suureksi osaksi upseerien ja aliupseerien pojista. Koko yhteiskunnassa ilmennyt aleneva sosiaalinen kierto oli ominaista myös armeijan sisällä.

Avioliiton ruotusotilaat solmivat tavallisesti piian kanssa, joka oli yleisimmin joko talollisen tai ruotumiehen tytär. Avioliiton solmiminen ja ammattiin ryhtyminen liittyivät kiinteästi toisiinsa: ne kuuluivat

² Artéus 1989, s. 9.

samaan sosiaaliseen vakiintumisprosessiin. Ruotusotilaat olivat lähes kaikki naimisissa, mikä oli välttämätöntä jo ruotutorpan hoidon kannalta. Tähän aikaan kukaan tuskin olisi voinut kuvitella emännätöntä taloutta.

Mitä aikaisemmin on huomautettu ruotusotilaiden sosiaalista asemaa valaisevasta aineistosta, pätee myös heidän taloudellista toimeentuloaan käsitteleviin lähteisiin. Ne vain ovat vieläkin hajanaisempia ja vielä enemmän vain yksittäistapauksia valaisevia. Niistäkin on kuitenkin mahdollisuus hahmottaa kokonaisuus, joka kertoo ruotusotilaiden elinoloista keskeiset seikat.

Ruotusotilaiden taloudellinen asema vaihteli paljon miesten omista henkilökohtaisista ominaisuuksista riippuen. Tiedyt palkkaedut olivat kaikille suurin piirtein samat, mutta näiden lisäksi ruotumiehet saivat käyttöönsä maata, jonka tuotti sen mukaan, mitä mies itse siihen panosti: ennen muuta työtään.

Ruotumiesperheet olivat kiinteä osa maaseutuyhteisöä. He asuivat ruotutorpissaan kylissä tai nähtävästi monesti myös itse rakentamissaan asunnoissa takamailla. Ruotusotilaat olivat Ruotsin ajan lopulla paljolti torppareihin rinnastettavia raivaajia, rakentajia ja maanviljelijöitä. Heidän viljelyksensä ja karjamääränsä olivat yleensä ehkä vähäisemmät kuin torppareilla, mutta tämän korvasivat hyvinkin sotilaiden saamat palkkaedut.

Torppareilla oli vuokramaihinsa vielä tutkittuna aikana varsin vakaa hallintaoikeus, eivätkä he joutuneet jättämään asuntoaan ja viljelyksiään vanhaksi tultuaankaan. Samoin käsityöläisten ja mäkitupalaiisten oikeus vuokramailla oleviin asuntoihinsa lienee ollut vahva.

Vanhuuden turva olikin ongelma ennen muuta ruotusotilaille, sillä ruotutorppa oli osa palkkaa, joka oli luovutettava seuraajalle. Osa miehistä sai eläkkeen, mutta se ei riittänyt elantoon. Entisten ruotusotilaiden asumis- ja toimeentulokysymykseen löytyi kuitenkin ratkaisu, sillä kun maata jatkuvasti raivattiin – ja sitä oli tähän tarkoitukseen riittävästi ainakin Satakunnassa, – voitiin ruotusotilaiden tekemät uudisraiviot jättää heidän elinaikaiseen nautintaansa. Monet ruotumiehet myös rakensivat itselleen asunnon, jota he saivat käyttää kuolemaansa saakka. Edellä mainitut oikeudet koskivat myös miesten leskiä. Tällainen käytäntö oli syntynyt jo aikaisemmin, mutta se vakiinnutettiin asetuksella vasta vuonna 1780.

Ruotumiehistöstä ei juuri siirrytty muihin ammatteihin. Pyrkimystä pois ruotuarmeijan riveistä ei ollut tai tällaista on ainakin vaikea osoittaa. Armeija ei ollut 1700-luvun lopulla huono työnantaja, varsinkin sen jälkeen kun työkomennukset vähenivät 1780-luvulla ja loppuivat vuodesta 1791 kokonaan kahdentoista vuoden ajaksi. Rauhanajan muu

palvelus rajoittui parin viikon harjoitusjaksoon.

Nuorina erotetuilla miehillä ei ollut usein käytössään elinaikaiseen nautintaan annettuja viljelyksiä ja rakennuksia, ja he joutuivat hankkimaan myös uusia ammatteja; enimmäkseen he ryhtyivät torppareiksi.

Sekä Vänrikki Stoolin tarinoiden että tutkimusten antama kuva ruotusotilaista on ollut varsin niukka ja epämääräinen, niin että en ole voinut osoittaa ruotusotilaiden sosiaalisesta ja taloudellisesta asemasta esitetyistä käsityksistä kovin monia selviä virheellisyyksiä. Silmiinpistävin on säädöksiin perustunut ajatus kaikkien ruotusotilaiden joutumisesta pois torpistaan Suomen sodan jälkeen.

Satakunnan ruotusotilaat näyttävät sopeutuneen ammattinsa loputtamiseen kivuttomasti. Nuoremmat miehet saivat joko uusia torpanpaikkoja tai jatkoivat ruotutorppansa viljelemistä tavallisen torpan ehdoilla. He sulautuivat asiakirjojen sivuilla ja ilmeisesti myös arkipäivän elämässä nopeasti muuhun torppariväestöön.

Osa Suomen sodan veteraaneista – erityisesti vanhemmat miehet – esiintyvät lähteissä pelkästään entisinä ruotumiehinä. Heistä suurin osa asui todennäköisesti entisissä ruotutorpissaan ja viljeli joitain pelto- ja niittyalustoja. Heistä osa oli ilmeisesti torppareihin verrattavassa asemassa, osa lähinnä itsellistä väestöä. Nämä miehet elivät samalla tavalla kuin vanhat eron saaneet ruotusotilaat ennen Suomen sotaakin.

Ruotusotilaiden lapsille Suomen sota merkitsi ammattivaihtoehtojen merkittävää vähentymistä ja monille sosiaalista laskua. Noin kolmannes pojista sijoittui ennen Suomen sotaa isänsä ammattiin ruotusotilaaksi. Saman verran heitä pääsi torppareiksi. Kun armeija ei enää tarjonnut työtä, aikaisempaa suuremman osan sotamiesten pojista oli jätävä reingeiksi tai itselliksi. Torpanpaikkoja miehistö pojat saivat entisessä suhteessa.

Tytöille armeijan hajottaminen ei merkinnyt yhtä suurta mahdollisuuksien kaventumista. Ennen sotaa heistä sai vain alle viidennes miehikseen ruotusotilaan, sillä viimeksi mainitut saivat vaimoikseen paljon talojen tyttäriä. Kokonaisuudessaan ruotusotilaiden lapset vajoivat huomattavasti useammin varsinaiseen maalaisköyhälistöön Suomen sodan jälkeen kuin ennen sitä.

Edellä mainittu kehityskulku saattaa olla yleinen piirre, joka tulisi esille, jos tutkittaisiin vaikkapa torpparien tai käsityöläisten lapsia. Voimakas väestönkasvu kanavoitui Satakunnassa vielä 1700-luvun lopulla ja seuraavan vuosisadan alussakin torpparilaitokseen. Väestön jatkuvasti lisääntyessä raivausmahdollisuuksia ei enää 1800-luvun alkukymmenillä riittänyt kaikille. Palkollisasema ei ollut enää vain hakeutumisvaihe, vaan aikaisempaa useampi mies joutui jäämään reingiksi loppuiäkseen. Samoin kylien itsellistä väestön määrä alkoi lisääntyä. Ar-

meijan hajottaminen osui ruotusotilasväestön kannalta sikäli otolliseen vaiheeseen, että kulkutaudit pysähdyttivät vuosina 1807–09 hetkeksi väestön kasvun ja että torpparilaitoksen laajemisvaihe oli kiivaimmillaan.

Metodia ja lähteitä käsittelevässä luvussa on todettu, että tässä saatujen tulosten edustavuus saattaa olla hyvä koko eteläisellä peltoviljelyalueella. Sen taloudelliset ja sosiaaliset olot sekä miehistön rekrytointitapa poikkesivat kuitenkin huomattavasti Pohjanmaan ja Itä-Suomen olosuhteista. Pohjanmaan ja kaskialueen miehistön osalta on jätävä odottamaan vertailevia jatkotutkimuksia.

Käytetyt lyhenteet

HRR	= Henkirakuunarykmentti
HTF	= Historisk Tidskrift för Finland
KA	= Kirkonarkisto
Kl	= Kastettujen luettelo
KM	= Kuninkaallinen Majesteetti
KrK	= Sotakollegio
Lka	= Lääninkanslia
Lko	= Lääninkonttori
M II	= Militaria II-kokoelma
Mf	= Mikrofilmi
PJR	= Porin jalkaväkirykmentti
Pkr	= Pääkatselmusrulla
Rk	= Rippikirja
Sk	= Syyskäräjät
Sl	= Syntyneiden luettelo
THark	= Turun historiallinen arkisto
TJR	= Turun jalkaväkirykmentti
Tk	= Talvikäräjät
TMA	= Turun maakunta-arkisto
TY	= Turun yliopisto
TYHL	= Turun yliopiston historian laitos
VA	= Valtionarkisto
VI	= Vihittyjen luettelo

Lähteet

Kortistot

Olen kerännyt Eurajoen, Ikaalisten ja Loimaan vuosien 1776–1809 ruotusotilaita koskevat elämäkertatiedot kortistoon, jossa kukin perhe on omalla kortillaan. Em. miesten vuosina 1770–79 ja 1795–1804 syntyneistä lapsista on oma seurantakortisto. Tiedot olen koonnut jäljempänä mainituista arkistolähteistä. Vain satunnaisesti jonkin yksittäisen tiedon etsimiseksi tai tarkistamiseksi käyttämiäni kirkonarkistojen asiakirjoja en ole maininnut. Tarkat lähdeviittaukset löytyvät kortteista. Kortistot on talletettu Turun yliopiston historian laitoksen kokoelmiin.

Arkistolähteet

RIKSARKIVET, TUKHOLMA

Landshöfdingar till kungl. Maj:t 1792 (mf)

Riksregistratur 1689 (mf)

KRIGSARKIVET, TUKHOLMA

Rullat (mf)

Henkirakuunarykmentin pääkatselmusrullat 1775 ja 1785

Porin jalkaväkirykmentin pääkatselmusrulla 1785

Turun jalkaväkirykmentin pääkatselmusrulla 1800

VALTIONARKISTO, HELSINKI

Militaria II

Henkirakuunarykmentin arkisto
Porin jalkaväkirykmentin arkisto
Turun jalkaväkirykmentin arkisto
Pommerin sotaa koskevat asiapaperit

Senaatin sotilastoimituskunta

Pöytäkirjat 1809–13

Senaatin sotilaskonttori

Eläkkeensaajien luettelot 1812–35

Suomen sukututkimusseuran historiakirjojen jäljennöskokoelma (mf)

Eurajoki
Honkajoki
Ikaalinen
Kankaanpää
Loimaa
Luvia

TURUN MAANMITTAUSKONTTORIN ARKISTO

Isojakoasiakirjat (Punkalaidun)

TURUN MAAKUNTA-ARKISTO

Kuulutuskokoelma

Satunnaisesti eri arkistoista poimittuja ja kronologiseksi sarjaksi koottuja maaherrojen kuulutuksia 1776–1810.

Turun ja Porin lääninhallituksen arkisto, lääninkanslia

Anomusdiarit 1796–1813
Päätöskonseptit 1796, 1801–13

Turun ja Porin lääninhallituksen arkisto, lääninkonttori

Läänintilit
Henkikirjat 1806–20
Sotalaitosta koskevat asiakirjat 1695–1809

Rykmenttien arkistot

** Tuomiokirjoihin on viitattu vain kärkejäkunnan nimellä, vuodella, onko kysymyksessä talvi- vai syyskäräjät ja pykälällä tai sivunumerolla.*

Euran tuomiokunnan arkisto

Tuomiokirjat 1800–03, 1810

Ikaalisten tuomiokunnan arkisto

Tuomiokirjat 1780–83, 1800–03, 1810
Perukirjat 1762–1810

Tyrvään tuomiokunnan arkisto

Tuomiokirjat 1780–83, 1801–03, 1810, 1812

Perukirjat 1786–1813

Ulvilan tuomiokunnan arkisto

Tuomiokirjat 1802–03, 1810

Perukirjat 1801–09

Vehmaan tuomiokunnan arkisto

Tuomiokirjat 1780–83, 1800–03, 1810

Eurajoen kirkonarkisto

Rippikirjat 1725–1839

Seurakuntaan muuttaneiden luettelot 1777–1808

Kastettujen luettelot 1705–1804

Väkilukutaulut 1775–1835

Honkajoen kirkonarkisto

Rippikirjat 1824–33

Kastettujen luettelot 1768–1804

Huittisten kirkonarkisto

Väkilukutaulut 1775–1835

Ikaalisten kirkonarkisto

Rippikirjat 1734–1838

Kastettujen luettelot 1722–1804

Väkilukutaulut 1775–1835

Kankaanpään kirkonarkisto

Rippikirjat 1764–1837

Kastettujen luettelot 1760–98

Kokemäen kirkonarkisto

Väkilukutaulut 1775–1835

Köyliön kirkonarkisto

Väkilukutaulut 1775–1835

Loimaan kirkonarkisto

Rippikirjat 1725–1837

Lastenkirjat 1751–1804

Seurakuntaan muuttaneiden luettelot 1806–1808

Kastettujen luettelot 1704–1804

Väkilukutaulut 1775–1835

Pitäjänskokousten pöytäkirjat 1813–14

Köyhäinhoidon tilit 1810–17

Rauman kirkonarkisto

Väkilukutaulut 1805–35

STATISTISKA CENTRALBYRÅN, TUKHOLMA

Punkalaitumen väkilukutaulut 1795

AHLAISTEN KIRKONARKISTO, AHLAINEN

Väkilukutaulut 1775–1815

ALASTARON KIRKONARKISTO, ALASTARO

Rippikirjat 1753–1840

EURAN KIRKONARKISTO, EURA

Väkilukutaulut 1775–1825 (mf)

Väkilukutaulut 1835

HARJAVALLAN KIRKONARKISTO, HARJAVALTA

Väkilukutaulut 1795–1805 (mf)

HINNERJOEN KIRKONARKISTO, HINNERJOKI

Väkilukutaulut 1795–1835 (mf)

HÄMEENKYRÖN KIRKONARKISTO, HÄMEENKYRÖ

Väkilukutaulut 1775–1835 (mf)

KARKUN KIRKONARKISTO, KARKKU

Väkilukutaulut 1775–1835 (mf)

KARVIAN KIRKONARKISTO, KARVIA

Rippikirjat 1798–1839 (mf)

KESKI-PORIN KIRKONARKISTO, PORI

Porin maaseurakunnan väkilukutaulut 1815

LAPIN TL. KIRKONARKISTO, LAPPI TL.

Väkilukutaulut 1825–35

LUVIAN KIRKONARKISTO, LUVIA

Rippikirjat 1723–1837 (mf)

Väkilukutaulut 1795 (mf)

MERIKARVIAN KIRKONARKISTO, MERIKARVIA

Väkilukutaulut 1775–1835 (mf)

METSÄMAAN KIRKONARKISTO, METSÄMAA

Rippikirjat 1792–1835 (mf)

MOUHIJÄRVEN KIRKONARKISTO, MOUHIJÄRVI

Väkilukutaulut 1775–1835 (mf)

NAKKILAN KIRKONARKISTO, NAKKILA

Väkilukutaulut 1815 (mf)

PARKANON KIRKONARKISTO, PARKANO

Rippikirjat 1807–34 (mf)

PUNKALAITUMEN KIRKONARKISTO, PUNKALAUDUN

Väkilukutaulut 1775–1835 (mf)

SUONIEMEN KIRKONARKISTO, SUONIEMI

Väkilukutaulut 1775 (mf)

SÄKYLÄN KIRKONARKISTO, SÄKYLÄ

Väkilukutaulut 1775–1835 (mf)

TYRVÄÄN KIRKONARKISTO, TYRVÄÄ

Väkilukutaulut 1775–1835 (mf)

ULVILAN KIRKONARKISTO, ULVILA

Väkilukutaulut 1775–1835

VAMPULAN KIRKONARKISTO, VAMPULA

Väkilukutaulut 1775–95 (mf)

Painetut lähteet

Bonsdorff I–III 1833

Johan Gabriel Bonsdorff, Stor-Furstendömet Finlands Kameral-lagfarenhet, systematiskt framstäld. I–III. Helsingfors 1833.

Frosterus I 1765 / II 1770

Henric Frosterus, Inledning til swenska krigslagfarenheten I–II. Stockholm 1765/1770.

Gadd (1751) 1946

Pehr Adrian Gadd, Satakunnan kihlakuntain pohjoisosan taloudellisen kuvaamisen yritys. Suom. Kaapo Murros. Julk. Tampereen historiallisen seuran julkaisuja V. Tampere 1946.

Gahm-Persson 1762

Sigfrid L. Gahm-Persson, Kongl. Stadgar, Förordningar, Bref och Resolutioner Angående Swea Rikes Landt=Milice Til Häst och Fot. I. 1680–85. Stockholm 1762.

Laurikkala 1936

Pietari Adrian Gaddin kertomus Turun ja Porin läänin sekä Ahvenanmaan maalaiselinkeinoista v. 1783. Julkaissut Saini Laurikkala. THark V. Turku 1936.

Lundequist 1821

Nils Lundequist, Sammandrag af utfärdade äldre och senare Stadgaroch Författningar, angående Sweriges Rikes Kammar-werk. Nyköping 1821.

Modée I 1742–XV 1829

R.G.Modée, Utdrag --- publique handlingar placater, förordningar, resolutioner och publicationer I–IX. Stockholm 1742–1829.

Modée 1754

R.G.Modée, Register öfver innehållet af alla fyra hitintils utkomne delar af utdragen utur publique handlingar. Stockholm 1754.

Porvarissäädyn pöytäkirjat 1809

Välloflige Borgare Sändets Protocoller vid Landtdagen i Borgå år 1809. Helsingfors 1886.

Samling af Placater... 1831

Samling af Placater, Förordningar, Manifeste och Påbud, samt andre Allmänna Handlingar, hwilka i Stor-Fustendömet Finland sedan 1808 års början ifrån trycket utkommit. Första delen 1808–1812. Helsingfors 1831.

Sanomia Turusta

Sanomia Turusta 1858.

Schauman 1890

A.Schauman, Åttioåriga minnen. Deklaratione, Proklarationer, Kungörelser och andra officiella publicationer utfärdade i Finland under kriget 1808–1809 och under nästföljande åren. Helsingfors 1890.

Ugglas 1794

Samuel Ugglas, Samling av kongl. Maj:ts Bref och förklaringar 1776–1792. Stockholm 1794.

Tutkimuskirjallisuus

Alanen 1948

Aulis J. Alanen, Etelä-Pohjanmaan historia IV.1. Isostavihasta Suomen sotaan 1700–1809. Vaasa 1948.

Alanen 1964

Aulis J. Alanen, Suomen historia kustavilaisella ajalla. Porvoo–Helsinki 1964.

Anttila 1986

Veikko Anttila, Kansanelämä 1700-luvulla. Suomen historia 4. Espoo 1986.

Artéus 1989

Gunnar Artéus, Några frågor för forskningen om det yngre militära indelningsverket. Meddelanden från krigsarkivet XII. Borås 1989.

Asker 1983

Björn Asker, Officerarna och det svenska samhället 1650–1700. Uppsala 1983.

Backman 1941

Wold. Backman, Soldattorp, soldater jämte deras efterkommande i Nykarleby landskommun. Vasa 1941.

Berg 1989

Lars Otto Berg, Landshövding eller överste? De lokala civila myndigheterna och den indelta armén. Meddelanden från krigsarkivet XII. Borås 1989.

Björlin 1882

Gustaf Björlin, Sveriges krig i Tyskland åren 1805–1807. Stockholm 1882.

Blomqvist 1988

Sixten Blomqvist, I kronans tjänst. Pargasdragoner i Kungl. Indelta Livdragonregementet 1721–1791 och spåren av deras boplatser idag. Pargas hembygdsföreningens publicationer nr 10. Pargas 1988.

Blomstedt 1974

Yrjö Blomstedt, Aleneva säätykierto. Genos 1974.

Carlsson 1977

Sten Carlsson, Fröknar, mamseller, jungfrur och pigor. Ogifta kvinnor i det svenska ståndsamhället. Uppsala 1977.

Danielson 1896

J.R.Danielson, Suomen sota ja Suomen sotilaat. Helsinki 1896.

Danielson-Kalmari 1920

J.R.Danielson-Kalmari, Suomen valtio- ja yhteiskuntaelämää 18:nnellä ja 19:nnellä vuosisadalla. Aleksanteri I:n aika. I. Porvoo 1920.

Fagerlund 1980

Rainer Fagerlund, Kungl. indelta Livdragonregementet 1721–1791. Historiska upsatser 17.XI.1980. Åbo 1980.

Fougstedt-Raivio 1953

G.Fougstedt–A.Raivio, Suomen väestön sääty ja ammattiryhmitus vuosina 1751–1805. Tilastollisen päätoimiston julkaisuja 40. Helsinki 1953.

Fredriksson 1989

Berndt Fredriksson, Indelningsverket – ett system i förändring. Meddelanden från krigsarkivet XII. Borås 1989.

Gardberg 1944

John Gardberg, Kimitobygdens historia. Del I:1. Tidsåldrar och öden intill år 1721. Åbo 1944.

Generalstaben I 1890 – IX 1922

Generalstabens krigshistoriska afdelning, Sveriges krig åren 1808 och 1809. I–IX liitteinen. Stockholm 1890–1922.

Grill 1978

C.Grill, Statisk sammadrag af svenska indelningsverket. Första bandet. Facsimileutgåva med register. Göteborg 1978.

Gylling 1909

Edvard Gylling, Suomen torpparilaitoksen kehityksen pääpiirteet Ruotsinvallan aikana. Helsinki 1909.

Halila 1954

Aimo Halila, Pohjois-Pohjanmaa ja Lappi 1721–1775. Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia V. Oulu 1954.

Halila 1962

Aimo Halila, Porvoon valtiopäivät ja autonomian alkuaika. Suomen kansanedustuslaitoksen historia I. Helsinki 1962.

Heikkinen 1986

Antero Heikkinen, Hallinto ja kulttuuri 1720-luvulta 1980-luvulle. Kainuun historia III. Kajaani 1986.

Heino 1979

Ulla Heino, Ahlaisten historia. Pori 1979.

Heino 1985

Ulla Heino, Käsityö ja sen tekijät 1600-luvun Satakunnassa. Jyväskylä 1985.

Heino 1987

Ulla Heino, Eurajoen historia I. Jyväskylä 1987.

Heino 1989

Ulla Heino, Se tavallinen tarina eli langennut nainen 19. vuosisadan alun länsisuomalaisessa maalaisyhteisössä. THark 44. Tammisaari 1989.

Hoffrén 1966

Jouko Hoffrén, Muuttoliike Kuopiossa vuosina 1782–1860. HArk 60. Turku 1966.

Hornborg 1950

Eirik Hornborg, Helsingin kaupungin historia II. Ajanjakso 1721–1809. Helsinki 1950.

Hornborg 1955

Eirik Hornborg, När riket sprängdes. Helsingfors 1955.

af Hällström 1986

Olof af Hällström, Viapori. Linnoituksen rakennushistoria. Jyväskylä – Tanska 1986.

Isomäki 1982

Veli-Pekka Isomäki, Turun palvelijattaret autonomian ajan loppuvuosikymmeninä. Palvelijattaret ja heidän työnantajansa. Painamaton Suomen historian pro gradu-tutkielma Turun yliopistossa 1982.

Jaakkola 1910

Jalmari Jaakkola, Satakunta. Oma Maa V. Porvoo 1910.

Jokipii 1961

Mauno Jokipii, Satakunnan asuinrakennuksista ennen isoa vihaa. Satakunta 17. Vammala 1961.

Jutikkala 1932

Eino Jutikkala, Läntisen Suomen kartanolaitos Ruotsin vallan viimeisenä aikana. II. Helsinki 1932.

Jutikkala 1958

Eino Jutikkala, Suomen talonpojan historia. Turku 1958.

Juva 1966

Mikko Juva, Kansallinen herääminen. Suomen kansan historia IV. Keuruu 1966.

Juvelius 1924

Einar W. Juvelius, Kenraalikuvernööri G. Fr. von Rosen Suomen varamieslaitoksen järjestäjänä. HArk XXIV. Helsinki 1924.

Kallio 1913

Topi Kallio, Palvelijapolitiikasta Suomessa 18. vuosisadalla. Helsinki 1913.

Kilpi 1913

O.K.Kilpi, Suomen ammatissatoimiva väestö ja sen yhteiskunnalliset luokat vuosina 1815/75. I maaseutu. Helsinki 1913.

Koivisto 1962

Olavi Koivisto, Euran, Honkilahden ja Kiukaisten historia II. Isostavihasta nykypäiviin. Vammala 1962.

Kulmala 1967

Helvi Kulmala, Maskun kihlakunnan köyhät vuosina 1721–1809. THark XX. Turku 1967.

Kumm 1949

Elfred Kumm, Indelt soldat och rotebonde. Stockholm 1949.

Laakso 1974

Veikko Laakso, Loimaan ja Huittisten suurpitäjien käsityöläiset vuosina 1721–1809. Painamaton lisensiaattityö Turun yliopistossa.

Laakso 1986

Veikko Laakso, Loimaan historia I. Loimaa 1986.

Lappalainen 1989

Jussi T. Lappalainen, Hakkapeliittain joukkoon. Suomen ratsuväen rekrytointi 1638–1649. Tiede ja ase 47/1989.

Laurikkala 1961

Saini Laurikkala, Elämää Varsinais-Suomessa 1600- ja 1700-luvulla. Varsinais-Suomen historia VII:5-6. Turku 1961.

Lehtinen 1967

Erkki Lehtinen, Suur-Ulvilan historia I. Pori 1967.

Lext 1968

Gösta Lext, Mantalskrivningen i Sverige före 1860. Göteborg 1968.

Lindén 1908

K.E.Lindén, Sjukvård och läkare under kriget 1808–09. Helsingfors 1908.

Lindh 1928

Erik Lindh, Kongliga Björneborgs regemente. Helsingfors 1928.

Luukko 1967

Armas Luukko, Suomen historia 1617–1721. Helsinki 1967.

Mankell I–II 1870

J.Mankell, Anteckningar rörande Finska arméens och Finlands krigshistoria I–II. Stockholm 1870.

Markkanen 1988

Erkki Markkanen, Perukirja tutkimuslähteenä. Jyväskylä 1988.

Matinolli 1955

Eero Matinolli, Turun hiippakunnan papinvaalit ja papinvirkojen täyttäminen aikakautena 1721–1808. Turku 1955.

Matinolli 1976

Eero Matinolli, Kruununverotus. Varsinais-Suomen historia VI,4. Turku 1976.

Mäkelä 1987

Pentti Mäkelä, Punkalaitumen seurakunnan ja muiden seurakuntien välinen muuttoliike vuosina 1722–1792. Painamaton pro gradu-tutkielma Turun yliopistossa 1987.

Nallinmaa-Luoto 1989

Terhi Nallinmaa-Luoto, Gustaf Magnus Biörkbomin torppakuvaukset lähteinä Ylä-Satakunnan torpparilaitoksen historiaan. THark 44. Tammisaari 1989.

Niemelä 1986

Jari Niemelä, Oman seurakunnan perustamisesta Uudenkaupungin rauhaan (1639–1721). Punkalaitumen historia I. Vammala 1986.

Niemelä 1987

Jari Niemelä, Kirkollinen väestökirjanpito Turun hiippakunnassa 1600-luvulta 1820-luvulle. Esimerkkialueena Porin rovastikunta. Painamaton arkistotutkielma valtionarkistossa 1987.

Niemelä 1989

Jari Niemelä, Punkalaitumen historia 1721–1985. Punkalaitumen historia II. Vammala 1989.

Nikula 1971

Oskar Nikula, Turun kaupungin historia 1721–1809. Toinen nide. Turku 1971.

Nikula 1981

Oskar Nikula, Kaupunkilaitos 1721–1875. Suomen kaupunkilaitoksen historia 1. Vantaa 1981.

Nilsson 1989

Nils-Göran Nilsson, Övning och färdighet. Den indelta arméns övningar och arbetskommanderingar 1685–1805. Meddelanden från krigsarkivet XII. Borås 1989.

Nordenstreng 1920

Sigurd Nordenstreng, Porvarissäädyn historia Suomen valtiopäivillä 1809–1906. I. Helsinki 1920.

Nurminen 1970

Raili Nurminen, Säskylän historia I. Jyväskylä 1970.

Odhner 1885

C.T.Odhner, Sveriges politiska historia under konung Gustaf III:s regering I. Stockholm 1885.

Paloposki 1976

Toivo J. Paloposki, Suomen talouden kehittäminen 1750–1760 -lukujen valtiopäiväpolitiikassa. Helsinki 1976.

Panelius 1985

Olav Panelius, Veteraner och soldatänkor från Finska kriget 1808–09. Historiska och litteraturhistoriska studier 60. Helsingfors 1985.

Papunen 1972

Pentti Papunen, Rauman seudun historia II. Rauma 1972.

Perälä 1967

Tauno Perälä, Etelä-Suomen ja Ahvenanmaan laivamieskomppanian miehistön sosiaalinen alkuperä 1700-luvun puolivälissä. THark XIX. Keuruu 1967.

Petander 1975

C-B.J.Petander, Kungliga Österbottens infanteriregemente under Gustaf III:s tid. Vasa 1975.

Pitkänen 1980

Kari Pitkänen, Väestörakenteen muuttuminen ja väestökehitys. Suomen taloushistoria 1. Helsinki 1980.

Pulma 1983

Panu Pulma, ”Rätta fattiga eller lättingar?” – frihetstidens inhysingar. HTF 1983.

Pulma 1985

Panu Pulma, Fattigvård i frihetstidens Finland. En undersökning om förhållandet mellan centralmakt och lokalsamhälle. Jyväskylä 1985.

Pylkkänen 1989

Ali Pylkkänen, Hämeen jalkaväkirykmentin ja Hämeen-Uudenmaan ratsuväkirykmentin vuoden 1641 päällystön palvelusura. Suomen historian pro gradu-tutkielma Turun yliopistossa 1989.

Rajalin 1978

Eine Rajalin, Torppariväestön yhteiskunnallinen asema Kanta-Halikossa vuosina 1775–1835. Pro gradu-tutkielma Turun yliopistossa 1978.

Rasila 1983

Viljo Rasila, Teollistumiskauden muuttoliikkeet. Mikrohistoriallinen tutkimus Tampereen seudulta. Tampere 1983.

Roos 1933

John E. Roos, Upkomsten av Finlands militiebeställan under indelningsverkets nyorganisation 1682-1700. Helsinki 1933.

Roos 1938

John E. Roos, Lorentz Creutz d.y. i indelningsverkets tjänst. Historisk tidskrift för Finland. Helsingfors 1938.

Rosenberg 1966

Antti Rosenberg, Muuttoliike Uudenmaan läänissä esi-industrialistisen kauden lopulla (1821–1880). Helsinki 1966.

Rosenberg 1976

Antti Rosenberg, Väestöolot. Hämeen historia III:2. Hämeenlinna 1976.

Saarinen 1969

Anneli Saarinen, Torppariluokan sosiaalinen alkuperä Mynämäessä vuosina 1775–1865. Pro gradu-tutkielma Turun yliopistossa 1969.

Saloheimo 1980

Veijo Saloheimo, Pohjois-Karjalan historia III. Joensuu 1980.

Selander 1944

Wäinö Selander, Karkun ratsutilat. Tyrvään seudun Museo- ja Kotiseutuyhdistyksen julkaisuja XVII. Vammala 1944.

Seppälä 1939

Hannes Seppälä, Loimaan historia I. Seurakuntaelämä. Turku 1939.

Soininen 1974

Arvo M. Soininen, Vanha maataloutemme. Helsinki 1974.

Stormbom 1959

Jarl Stormbom, Båtsmanshållet i sydvästra Finland på 1700-talet. Skrifter utg. av Ålands kulturstiftelse 1. Mariehamn 1959.

Suomen taloushistoria 3 1983

Suomen taloushistoria 3. Historiallinen tilasto. Toimittanut Kaarina Vattula. Helsinki 1983.

Toiviainen 1980

Jaakko Toiviainen, Porrassalmi 1789. Joensuu 1980.

Tornberg 1989

Matleena Tornberg, Ilmaston- ja sadonvaihtelut Lounais-Suomessa 1550-luvulta 1860-luvulle. THark 44. Tammisaari 1989.

Vainio 1979

Pasi Vainio, Lammin ja Kosken ruutusotamiehet ja rakuunat vuosina 1743–1808. Pro gradu tutkielma Turun yliopistossa 1979.

Valonen 1963

Niilo Valonen, Zur Geschichte der finnischen Wohnstuben. Suomalais-ugrilaisen Seuran toimituksia 133. Helsinki 1963.

Vappula 1982

Jorma Vappula, Honkajoen asutus ja olot Ruotsin vallan aikana. Kankaanpää 1982.

Viertola 1970

Juhani Viertola, Perunanviljely Suomessa 1700-luvun alusta n. vuoteen 1910. Painamaton lisensiaattityö Turun yliopistossa 1970.

Viikki 1973

Raimo Viikki, Suur-Huittisten historia II. Lauttakylä 1973.

Wijkander 1866

Th. Wijkander, Öfversigt af svenska krigsförfattningens historiska utveckling. Stockholm 1866.

Viljanti 1935

Arvo Viljanti, Vakinaisen sotamiehenpidon sovelluttaminen Suomessa 1600-luvun lopulla. Erityisesti silmälläpitäen Turun läänin jalkaväkirykmenttiä. Turku 1935.

Viljanti 1940

Arvo Viljanti, Vakinaisen sotamiehenpidon sovelluttaminen Suomessa 1600-luvun lopulla. II. Uudenmaan-Hämeen lääni. Turku 1940.

Vilkuna 1938

Kustaa Vilkuna, Varsinais-Suomen kansanrakennukset. Varsinais-Suomen historia II:1. Porvoo 1938.

Villstrand 1987

Nils Erik Villstrand, Från det avlägsna Finland till orter nära flottan. De finska båtsmanskompaniernas förflyttning på 1680-talet. Kustbygd och centralmakt. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 546. Helsingfors 1987.

Wirilander 1950

Kaarlo Wirilander, Suomen upseeristo 1700-luvulla. Helsinki 1950.

Wirilander 1953

Kaarlo Wirilander, Suomen armeijan upseeristo ja aliupseeristo 1718–1810. Virkatalonhaltijain luettelot. Helsinki 1953.

Wirilander 1960

Kaarlo Wirilander, Savo kaskisavujen kautena 1721–1870. Savon historia III. Kuopio 1960.

Wirilander 1974

Kaarlo Wirilander, Herrasväkeä. Suomen säätyläistä 1721–1870. Helsinki 1974.

Virrankoski 1963

Pentti Virrankoski, Myyntiä varten harjoitettu kotiteollisuus Suomessa autonomian ajan alkupuolella. Helsinki 1963.

Vuorela 1975

Toivo Vuorela, Suomalainen kansankulttuuri. Porvoo 1975.

Vuorela 1979

Toivo Vuorela, Kansanperinteen sanakirja. Porvoo 1979.

Åmark 1961

Karl Åmark, Sveriges statsfinanser 1719–1809. Stockholm 1961.

Österbladh 1933

Kaarlo Österbladh, Pappissäätö Suomen valtiopäivillä 1809–1906. I. 1809–1885. Helsinki 1933.

HENKILÖ- JA PAIKANNIMI- HAKEMISTO

Hakemistoon ei ole otettu mukaan esimerkkipitäjiä Eurajokea, Ikaalista ja Loimaata, jotka esiintyvät lähes jokaisella sivulla.

- Abel Jaakonpoika 181
Adler, Tuomas Jaakonpoika 187
Ahlainen 27
Ahlquist, Matti 77
Akiander, Jaakko 98
Alasensianoja 112
Alastaro 21, 23, 47, 101, 151, 171, 177, 182, 187
Aleksanteri I 38
Alopaeus, Magnus Jacob 39-40
Amper, Juho 75-76
Antti Juhonpoika 185
Antti Kustaanpoika 61
Aspö 132
Backbom, Yrjö 133, 136
Backman, Matti 85
Backman, Yrjö 110
Barck, Aron 101
Barckman, Mikko 141
Berg, Antti 128
Berg, Jaakko 153
Berg, Juho 84, 124
Bergendahl, Heikki 103-104
Bergenfelt, Heikki 45
Bergman, Mikko 113
Bergström, Juho 136
Bister, Jaakko 103
Björk, Jaakko 107
Björkman, Isaac 136
Blad, Heikki 151
Blom, Aapeli 92, 96, 132-133, 135
Blom, Juho 153
Blom, Perttu 132
Blomster, Heikki 175
Blomster, Jaakko 175
Blomster, Juho 175
Blomster, Liisa 175
Boell, Fredrika 185
Braf, Heikki 114
de Bruce, Anders 148
Bräck, Juho 142
Buxhoevden, F.W. 39
Bök, Heikki 45
Carbin, Juho 118
Cirkel, Tuomas
Dahl, Mikko 141
Dahlström, Juho 185
Dahlström, Matti 107, 185
Dart, Jaakko 157
Dufva, Sven 85
Eeva Juhontytär 187
Eeva Matintytär 186
Eeva Mikontytär 179
Eeva-Kaisa Juhontytär 174
Ehrenstolpe, Karl 71
Ek, Heikki 182
Ek, Maria 182
Eklin, Juho 87
Ekman, Juho 90, 154
Eld, Valpuri 183
Elgström, Mikko 77
Elimäki 77

En, Kustaa 85
 Esaias Tuomaanpoika 181
 Eskola 104
 Eura 16, 27-28, 90, 103, 110, 124, 155, 176
 Falck, Heikki 142
 Falck, Matti 167-168
 Fast, Juho 47, 49
 Finström, Matti 129
 Fix (rakuunan leski) 108
 Flanqve, Simo (stm. Qvist) 50
 Flinck, Matti 168
 Flink, Juho 139-140
 Flinta, Heikki 188
 Flinta, Tuomas 188
 Flodström, Mikko 149
 Flycht, Matti 103
 Flychtig, Juho 81
 Flykti, Johan 136
 Fonsell, Matti 115
 Forss, Johan 95
 Fort, Jaakko 185
 Fort, Mikko 185
 Fri, Tuomas 132
 Friberg, Antti 80
 Frimodig, Tuomas 151
 Fräst, Heikki Pertunpoika 142-143
 Färdig, Kalle 169
 Färm, Jaakko 98
 Färm, Juho 134
 Färm, Matti 84
 Gadd, Pehr Adrian 93, 97
 Glad, Job 168
 Gladberg, Heikki 124
 Gran, Perttu 166
 Gran, Riitta Pertuntyr 185
 Grå, Jaakko 159
 Gräs, Jaakko 135
 Grön, Heikki 76, 154
 Grönlund, Antti 52, 124
 Grönquist, Juho 176
 Grönquist, Mikko 176
 Grönroos, Kustaa 162
 Grönström, Antti 50
 Grönström, Maria Antintytär 50
 Haapaniemi 77, 84
 Haaroinen 49, 142
 Halan, Kristiina Yrjöntytär 49
 Halan, Yrjö 49
 Halikko 133-134
 Hammar, Erkki 85, 142
 Hanhikoski 154
 Hanko 78
 Hankoniemi 72, 78
 Harjavalta 27
 Haukka Matti 151
 Haviander, Juho 98, 129-130
 Haviokoski 98, 129, 143, 150
 Hedvig Kaarlentytär 186
 Heed, Juho 90
 Heikki Heikinpoika (Heikkilä) 182
 Heikki Heikinpoika (Falck) 142
 Heikki Heikinpoika (Wass) 49
 Heikki Joosenpoika (Lagom) 182
 Heikki Juhonpoika (Blomster) 175
 Heikki Matinpoika (Lång) 142
 Heikki Pertunpoika (Fräst) 142
 Heikki Tuomaanpoika 49
 Heikki Tuomaanpoika (Flinta) 188
 Heikkilä, Heikki Heikinpoika 182
 Heiskala 151
 Heittola 141
 Helsinki 70,73
 Hennijoki 16, 169, 187
 Hevoshaan umpiata 152
 Hierpe, Juho 129
 Hinck, Perttu 142
 Hinnerjoki 16, 27-28, 34
 Hiort, Jaakko 128-129
 Honkajoki 20, 21, 171, 185
 Houhala 87
 Huittinen 16, 27-28, 45, 52, 58, 77, 89, , 98-
 99, 103, 118, 128, 133, 136-137, 149-
 150, 153-154, 167, 169, 176, 186, 189
 Huntsala, Matti 115
 Hurtig, Erkki 90
 Hurtig, Heikki 45
 Hurtig, Tuomas 129
 Hällä 90
 Häme 18
 Hämeenkyrö 16, 27-28, 107-108, 110, 128,
 133, 136, 141-142, 155, 176
 Hämeenlinna 69-72
 Härkäkorpi 157
 Hässäri, Jaakko Mikonpoika 141
 Högflygt, Heikki 84
 Ikaalinen 16
 Ikalin, Juho 45, 81
 Inkerinmaa 52
 Irjanne 95
 Iso-Äijälä 90
 Isojoki 20-21, 176
 Isoperä 182

Isotalo 186
 Jaakko Erkinpoika (Wäldig) 45
 Jaakko Jaakonpoika 177
 Jaakko Juhonpoika (Blomster) 175
 Jaakko Mikonpoika (Hässäri) 141
 Jaakko Mikonpoika (Tallström) 90
 Jalasjärvi 49
 Job Matinpoika 179-180
 Joose Joosenpoika (Wahlroos) 186
 Juho Iisakinpoika 182
 Juho Jaakonpoika 182
 Juho Juhonpoika 128, 182
 Juho Kustaa Petterinpoika (Sacklin) 186
 Juho Matinpoika 177, 182
 Juho Matinpoika (Dahlström) 185
 Juho Matinpoika (Fast) 47, 49
 Juho Olavinpoika (Ikalin) 81
 Juho Ristonpoika 142
 Juhtberg, Juho 45
 Juhtberg, Sven 45
 Jung, Simo 153
 Junni (talo) 182
 Justiina Markuntytär 177
 Justiina Matintytär 182
 Juva, Niilo 149
 Jysin, Matti 134
 Järvenkylä 128
 Kaarle Vilhelm Juhonpoika 180
 Kajaanin kihlakunta 18
 Kalanen (talo) 177
 Kalanti 52
 Kalkkaan Hailan Perä 151
 Kallman, Jaakko 107
 Kallstedt (räätäli) 96
 Kalvola 16
 Kankaannoro 112
 Kankaanpää 20, 23, 171, 185
 Kankare 47, 177
 Karhukorpi 112
 Karkku 16, 27-28, 89, 114, 134-135, 163
 Karpalosuo 151
 Karppa (torppa) 50
 Karuksenmaa 98
 Karvia 20, 171
 Kasperi Kaarlenpoika 177
 Katara (talo) 112
 Katinhätä 112
 Kauhanoja 21, 107, 171
 Kaukaumpiaita 107
 Kaukomäki 177
 Kouvatsa 96
 Kempe, Tuomas 98, 143, 150
 Kepola 90
 Kestilä (talo) 185
 Kihniö 167
 Kilvakkala 75
 Kiukainen 176
 Kiviharju, Yrjö 90
 Kleemola, Matti 96
 Klen, Antti 167
 Klingspor, Wilhelm Mauritz 70
 Knall, Juho 85
 Knekt, Heikki 115
 Koivisto (talo) 108
 Koivu 164
 Koivuniemi 50
 Kokemäki 16, 27-28, 91, 103, 110, 114-115,
 122, 124, 128
 Konkka (talo) 181
 Korp, Juho 152
 Korsman, Kaarle 168
 Koski (kylä) 84
 Koskioinen 16
 Kotaja 150
 Kotakangas 110
 Kovelahki 167, 186
 Kraft, Matti 154
 Kullaa
 Kuokkala 69-70
 Kurkela 141
 Kurling, Nikodemus 159
 Kustaa Jaakonpoika 177
 Kustaa Juho Kustaanpoika 81
 Kustaa Kustaanpoika (Widman) 81
 Kyminkartano 75
 Kytö 154
 Köntsi, Maria 50
 Köyliö 16, 27-28, 129
 Lager, Matti 159
 Lager, Taavi 169
 Lagerblad, Jaakko 154
 Lagom, Heikki 182
 Lagom, Joose 182
 Laihia 175
 Laitaatsilta 77
 Laitila 16
 Lamberg, Heikki 103
 Lamberg, Matti 103
 Lammentausta 164
 Lance, Nikodemus 167
 Lappi Tl. 16, 27-28, 34, 176, 178, 186
 Lauroinen 141

Lauttakylä 78
 Lavett, Heikki 159
 Lavia 108Lempäälä 69-70
 Liisa Erkintytär (Nordlind) 185
 Liisa Juhontytär (Blomster) 175
 Liitsola 16, 103
 Lindberg, Kaapo 112, 114
 Lindsteen, Erkki 132, 134
 Liuhala 91, 153
 Lomma (talo) 112
 Longström, Matti 142
 Loviisa 68
 Luhalahti 50
 Lund, Matti 124
 Lunta, Joose 52
 Lunta, Perttu 107, 112
 Luojunoja (torppa) 181
 Lustig, Elias 168
 Lustig, Jaakko 135
 Luvia 20, 23, 27, 52, 171
 Lång, Heikki 142
 Lång, Juho 137
 Löpare, Lauri 76
 Majanoja 85
 Malmström, August 12
 Manberg, Tuomas 181
 Manninen 21, 171
 Maria Antintytär (Grönström) 50
 Maria Heikintytär (Ek) 182
 Maria Juhontytär 177
 Maria Kristiina Juhontytär 177
 Maria Mikontytär 179, 182
 Marketta Juhontytär 185
 Marttila 52, 176
 Matkussuonranta 154
 Matti Antinpoika 182
 Matti Simonpoika 185
 Mattila, Mikko 110
 Maunula, Simo 101
 Mellilä 182
 Mello (talo) 112
 Merikarvia 149
 Merikarvia 16, 26-28, 30, 176
 Metsämaa 21, 23, 171
 Metsänlava 149
 Metsäumpiäita 107, 151
 Mikko Jaakonpoika (Fort) 185
 Mikko Juhonpoika (Grönquist) 176
 Modig, Erkki 134-135
 Modig, Jaakko 166
 Modig, Juho 77
 Moisio-perä 104
 Mommola
 Mouhijärvi 16, 27-28, 133, 176
 Muhlberg, Tuomas 77
 Muntelansuo 152
 Myry 107
 Mört, Heikki 59
 Mört, Jaakko 59
 Mört, Simo 112
 Nakkila 27, 151, 176
 Narva (Vesilahden) 133
 Naskali (talo) 141
 Nikula (talo) 177
 Nokia 69
 Noormarkku 27
 Nordlind, Erkki 185
 Nordlind, Liisa Erkintytär 185
 Nordling, Jaakko 84, 142
 Nyberg, Mikko 168
 Nätt, Juho 166
 Ojanniitunpäällystä 107
 Onkijoki 169
 Oriniemi 16
 Oripää 16, 167, 176
 Osara 75
 Osgreen, Petteri 75
 Oxenberg, Valpuri 155
 Pahaajanmaa 98
 Pajulahti (torppa) 141
 Pajulahti 139
 Palm, Riitta 157
 Palm, S. 108
 Palmberg, Juho 115
 Palmfelt, A.F. 78
 Palosuo 113
 Palus, Erkki 112
 Pamp, Juho 98
 Panelia 155
 Pardon, Antti 84
 Parkano 20, 104, 167, 171
 Parma (talo) 115
 Parola 67, 70, 84, 180
 Peipohja 112
 Penttilä (talo) 141
 Perniö 106
 Pesänsuo 182
 Pihl, Matti 128
 Pihl, Mikko 169
 Pirro (talo) 47
 Pirro, Matti Tuomaanpoika 48
 Plien, Erkki 167

Pohjanmaa 18, 35, 52, 97, 125, 175-176
 Pohjois-Karjala 18
 Pohjola 164
 Pomarkku 176
 Pommeri 35, 106
 Pori 27, 68, 70, 118, 136, 168, 176, 182, 186
 Porrassalmi 45, 76
 Porvoo 39, 70
 Posse, Fredrik 70
 Potila 128
 Poukanojansuu 112
 Punkalaidun 16, 24, 27-28, 34, 42, 72, 98,
 103, 109, 129, 134, 135, 143, 150, 153,
 176
 Putko, Mikko 114
 Putto (talo) 112
 Puujalkala 185
 Pydenniemi (talo) 177
 Pyhäjoki 152
 Pöytyä 16, 52, 176, 182, 185
 Qvick, Juho 124
 Qvist, Simo 50
 Rajeovski, N.N. 39
 Rappe, Christopher 36
 Rask, Jaakko 77, 124
 Rauma 16, 27-28, 34, 52, 116, 132, 166,
 174-176, 185-186
 Redelin, Johan 136
 Reen, Antti 72
 Reitola 101
 Riihiniemi, Yrjö 133
 Riitakorpi 152
 Riitiälä 141
 Riitta Antintytär 45
 Riitta Heikintytär 45
 Riitta Pertuntytär (Gran) 185
 Rijk, Erkki 128
 Rikala 70
 Risti (talo) 182
 Roihu (talo) 181
 Roisman, Juho 107
 Rothoff, Juho 81
 Ruisniemi (torppa) 181
 Råbock, Juho 149
 Rätty (torppa) 162
 Röding, Joonas 98
 Röding, Petteri 89, 154
 Saarioinen 16
 Sacklin, Juho 186-187
 Sadonmaa 109
 Sahlberg (kapteeni) 104
 Sahlberg, Simo 107, 151
 Samuli Jaakonpoika 177
 Sarkki (talo) 181
 Savo 18
 Seppä (talo) 141
 Seppä, Matti 91
 Serafia Matintytär 187
 Setälä (talo) 182
 Sijk, Jaakko 91, 153
 Sijk, Mikko 124
 Sijk, Tiina 169
 Slag, Antti 142
 Snygg, Jaakko 52
 Sofia Juhontytär 179
 Sofia Kustaantytär 183
 Sorri, Matti 157
 Sparf, Yrjö 141
 Stadig, Jaakko 150
 Starck, Yrjö 128
 Stark, Antti 106
 Stengrund, Iisakki 134
 Stjernberg, Tuomas 91
 Stor, Tuomas 164
 Stralsund 78
 Strid, Matti 189
 Ström, Jaakko 166
 Ström, Yrjö 84
 Ståhl, Juho 128
 Stålt, Heikki 167
 Suodenniemi 27, 108
 Suohonko 152
 Suoniemi 27, 134
 Suur, Antti 101
 Suutarin ojanvieri 104
 Suutarla 47, 177
 Svartholma 69, 72
 Svedberg, Matti 84
 Sydänmaa 185
 Syvänsuo 113
 Säskylä 27-28, 152
 Sääminki 77
 Söderman, Kustaa 96
 Söörmarkku 96
 Taavi Mikonpoika 181
 Tala (talo) 177
 Tall, Jaakko 141
 Tallström, Jaakko Mikonpoika 90
 Tammela 52, 176
 Tampere 68, 70
 Tanskila 16
 Teinilä, Matti 133

Tiensuu (torppa) 185
 Timmerman, Erkki 140
 Tohnfelt, Erkki 45
 Topi Juhonpoika 176
 Torkkala 185
 Torpanumbiaita 104
 Triipu, Juho 177-178
 Triipu, Maria Kristiina 177-178
 Trygg, Jaakko 155
 Trygg, Kustaa 155
 Tuomas Jaakonpoika (Adler) 187
 Tupala (talo) 132
 Turku 70, 176
 Tyrvää 16, 27-28, 69, 87, 89, 91, 98, 107-108, 112-113, 121, 128-129, 132, 134-135, 151, 153, 189
 Tånfelt, Erkki 137
 Tång, Tuomas 189
 Törngren, Aapo 113
 Ulf, Jaakko 141
 Ulström, Juho 151
 Ulvi 151
 Ulvila 16, 26-28, 61, 76, 96, 107-108, 112, 124, 136-137, 154, 168, 176
 Unki (talo) 182
 Uotila, Heikki 133
 Uusikaupunki 176
 Uusimaa 18
 Vampula 27, 90, 104, 151, 154
 Varhenmaa 181
 Varsinais-Suomi 18
 Vesajärvi 142
 Vesilahti 133
 Viapori 49, 68-69, 71-72, 80, 166-167
 Vieska 151
 Viipuri 176
 Viljakkala 108
 Viranperko 113
 Virttaa 21, 82
 Viuko (talo) 182
 Voipio, Matti 113
 Voivala, Erkki 88
 Vuorioinen 181
 Vähätalo 167
 Wahlroos, Joose Joosenpoika 186
 Wass, Heikki 49
 Wass, Mikko 154
 Wessman, Sven 45
 Wiander, Heikki 108
 Widman, Kustaa 81
 Wigg, Jaakko 85
 Wigilant, Kustaa 149
 Wirzen, Mikko 82
 Wäldig, Jaakko 45
 Wälimäenumpiaita 107
 Ylisensaarenoro 112
 Ypääjä 21, 171
 Ärrhane, Mikko 155
 Ö, Juho 164
 Öman, Yrjö 141

Summary

The unknown tenure soldier: the social and economic status of tenure soldiers in Satakunta at the end of the Swedish period.

The military tenure establishment was created in the kingdom of Sweden towards the end of the 17th century. It was based on the levying of taxes under a system of economic barter. There was a standing army in the country, which was maintained during peace-time in the rural districts, where the freeholders provided the soldiers with lodgings and gave them land to till. The officers lived with the men of their units. In this way, the army, which represented the largest item in the state budget, was maintained without the movement of large sums of money, which would hardly have been possible anyway in the Sweden of that time.

The present study concerns the region of Satakunta (Map 1) and is an investigation of the social origins of the soldiers stationed there, the various phases in the history of the army, the economic and social position of the soldiers' families and the placement of the soldiers' children in society. One important question is what professions or occupations these men took up after the Finnish War of 1808–1809. The war led to the disbanding of the tenure army; the officers were granted the same income as before, but the men were dismissed and left to fend for themselves.

The military units investigated here in detail are those that were resident between the years 1776 and 1809 in the villages of Eurajoki, Ikaalinen and Loimaa. The study concerns corporals, dragoons, infantrymen and their reserves, totalling 875 persons.

It was not possible, owing to the very large numbers involved in these villages, to study the whole group of children of tenure soldiers and their

placement in society. It is, moreover, impossible in practice to study by ordinary genealogical methods people without landholding. The children of these men are quickly lost sight of in registers listing many other landless persons. For this reason it has been necessary to select two groups of children from the church confirmation registers for systematic study.

The first group of those studied consists of persons born between 1770 and 1779 and the course of their professional or occupational lives before the Finnish War. The second group concerns the life phases after the Finnish War of those born between 1795 and 1804 who were received into professions or occupations.

A card index has been established for both groups on the basis of date of birth, for combining and processing the data. Because the purpose of the study was only to investigate the occupation (or other indication of social status) of soldiers' children aged at least 30 years and not how this came about, the individuals in the card index are to be compared, name by name, with the personal details that appear in the confirmation registers of about 30 years after the birth dates of the persons in the group under study. From the confirmation registers established in the interim it is only necessary to check whether persons who died or who moved away from the locality in question might have belonged to the group being investigated. By proceeding in this way it should, in principle, be possible to determine what happened to all the children under study, although in practice of course it does not always succeed completely.

The army personnel to be studied must first be selected from the regimental lists, or rolls. Then the course of their lives and that of their families is followed up both backwards and forwards in the rolls, in the ecclesiastical records and in the civil register.

Records of legal proceedings are a valuable source of information when studying the lives of country people in the 18th century. The judgement books give evidence especially of matters connected with the use of land and the various disputes arising therefrom. These questions are, however, many-sided: a former soldier's environment may be described when a contractual dispute is being dealt with and a reserve soldier's secondary income may be mentioned in passing in connection with criminal proceedings. This varied material is, however, buried in an extensive array of texts and there is a plethora of details. The records of a single rural court district for the first few years of the 19th century may form a stack of documents a yard high.

For the present study, the judgement books of the years 1780-1783, 1800-1803 and 1810 have been carefully examined. The last-mentioned

year has been included because it may be surmised that in the aftermath of the war there would have been legal disputes between freeholders and former soldiers, or their widows. The two first-mentioned periods represent the beginning and end of the time covered by the present research; from the year 1780 onwards lifelong mortgages of usufructuary agreements begin to appear in the judgement books. Letters preserved in the regimental archives contain many orders and clarifications concerning army conditions.

A problem throughout the study has been the gaps in the material and the difficulty of interpreting the sources. None of the figures in the tables will make any sense unless the sources are carefully interpreted. The results are often only tentative and in attempting to clarify matters it has been impossible to go beyond an overall survey.

As a matter of fact, the only thing common to the tenure soldiers studied is that they, or their children, all had an occupation. Although there were features of resemblance in the lives of the army personnel, very often there were considerable discrepancies in their individual circumstances and inclinations.

One of the basic similarities was that they had frequently sought a livelihood before being enlisted: a regular condition for enlistment was earlier employment as a farm-hand. Paid employment was, however, the ordinary lot of the bulk of the country folk – handicraftsmen, tenant farmers and tenure militiamen. Hired men would go from house to house and from village to village in search of better conditions.

This peripatetic existence is largely explained by the fact that only just over half of the parents of tenure soldiers were able to make a living. As far as occupation was concerned, the majority of the soldiers followed in their fathers' footsteps; the second largest group were the sons of the freeholders. Towards the end of the 18th century, it became more common for soldiers to remain in the army and continue to pursue a career there. When the proportion of freeholders in the population as a whole declined, and the children of these freeholders often became tenant farmers, the sons of tenure militiamen found it easier, with less competition than earlier, to take up their fathers' profession. Army children who came from other social groups accounted for a very small proportion of the total.

It was virtually impossible for a soldier to rise from the ranks and become an NCO. Indeed, most of the corporals were probably sons of officers or NCOs. The downward trend observable in society at large extended also to the army.

Tenure soldiers usually married servant girls, who were generally the daughters of freeholders or soldiers. Marriage and choice of professional

occupation went hand in hand; they were both aspects of the process of social stabilization. Almost all tenure soldiers were married, because otherwise it would hardly have been possible to run the smallholding. At that time, it would have been almost impossible to imagine a household without a housewife.

That which has been observed above about the source material illuminating the social status of tenure soldiers also holds good of those sources that shed light on their economic situation. It is only that they are even more scattered and even more just illustrative of individual cases. It is, however, possible from these sources also to piece together some kind of general picture that tells something about the main features of the living conditions of tenure soldiers.

The economic situation of tenure soldiers varied greatly according to their personal qualities. Certain emoluments were more or less the same for all, but in addition to their pay the soldiers had the use of a parcel of land, which rewarded the tenant according to what he put into it, above all work.

The soldiers and their families formed a stable section of the rural community. They either lived in their cottages in the villages, or in many cases, so it seems, in houses they had built themselves in outlying districts. Towards the end of the Swedish period the tenure soldiers performed tasks very similar to other tenant farmers – clearing the forests, building, and cultivating the land. Probably they usually had less cultivable land and fewer cattle than the regular tenant farmers, but that was more than made up for by their soldiers' pay.

At the period I am writing about the tenant farmers' right to their land was still basically unquestioned and they did not have to give up their dwellings or their fields when they grew old. Similarly the rights of handicraftsmen and other cottagers to their rented dwellings seems to have been secure.

Security in old age was indeed above all a problem for the tenure soldiers, because their cottages formed part of their emoluments and had to be relinquished to their successors. Some of the men received a pension, but it was not sufficient to live on. A solution to the problem of former soldiers' accommodation and livelihood was, however, found. Since land was all the time being cleared, and there was plenty of it, at least in Satakunta, the new clearings made by the soldiers were granted to them for life. Many tenure militiamen also built houses for themselves, houses they could live in for the rest of their lives. The aforementioned rights also applied to soldiers' widows. This procedure had begun earlier, but it was only confirmed by statute in the year 1780.

In fact, tenure soldiers simply did not change to some new profession

or occupation. No attempt was made to escape from the ranks of this army, or at least it is hard to find any evidence for it. In the latter part of the 18th century, the army was not a bad employer, especially after special detachments were reduced in the eighties and then discontinued completely for twelve years in 1791. Peace-time service was otherwise restricted to two weeks' training.

Young men discharged from service did not benefit from the lifelong grant of a residence and cultivable land, so they were obliged to seek other employment. For the most part they became tenant farmers.

The tenure soldiers in Satakunta seem to have adjusted to the termination of their employment with the army after the Finnish War without difficulty. The younger men either received new smallholdings or continued to farm the land they were working, on the usual conditions. In official documents they become mixed and were presumably also mixed in their daily lives, with all the rest of the tenant farmers.

Some of the veterans of the Finnish War – especially the older men – appear in the source texts simply as former tenure soldiers. Probably most of them lived on their former smallholdings and cultivated some fields. Some of them seem to have been in a similar position to tenant farmers, or cottagers¹. These men lived in the same way as the old tenure soldiers discharged before the Finnish War.

For the children of the soldiers, the Finnish War meant an attenuation of occupational possibilities and for many a step down socially. Before the Finnish War, about one third of the sons followed their fathers into the army. About the same number became tenant farmers. When the army no longer offered employment, a larger proportion of soldiers' sons than earlier had to content themselves with being farmhands or cottagers. Soldiers' sons received places as tenant farmers in about the same proportion as earlier.

For girls, the disbanding of the army did not mean such a large diminishment of possibilities. Before the war, less than one fifth of them married tenure soldiers, because the latter often married landowners' daughters. All in all they tended to sink much more often into the poverty-stricken rural population after the Finnish War than before it.

The aforementioned development may be a general feature that would become evident if one were to study, for instance, the children of the tenant farmers or handicraftsmen. In Satakunta there was still at the end of the 18th century and also during the early years of the 19th century an extensive flow of population into the tenant-farmer domain. The

¹ Swedish: *inhyses*.

increase in population was such that in the early decades of the 19th century the clearing of forests was no longer an option for everyone. The position of the hired man was no longer provisional, but more men than earlier had to content themselves with being farm-hands to the end of their lives. In the same way, there was an increase in the number of cottagers living in the villages.

From the point of view of the tenure-soldier population, the disbanding of the army happily coincided with the period 1807–1809, when epidemics temporarily slowed the growth of population, and also with the moment when the number of tenant farmers was increasing most rapidly.

It may be that the findings of this study hold good for the whole agricultural region of Satakunta, Finland-Proprietary, Häme and Uusimaa (Nyland). However, the economic and social conditions of the area mentioned differ considerably from the conditions in Ostro-Bothnia and eastern Finland. In the last-mentioned area, recruitment for the army also differed to some extent from that in the first-mentioned area. For the soldiers in Ostro-Bothnia and the burn-beaten land it will be necessary to wait for additional, comparative, studies.

